

UNIwersytet w Siedlcach
Wydział Nauk Społecznych
Instytut Nauk o Bezpieczeństwie

DE SECURITATE ET DEFENSIONE O BEZPIECZEŃSTWIE I OBRONNOŚCI

ISSN 2450-5005

ZESPÓŁ REDAKCYJNY/ EDITORIAL TEAM

REDAKTOR NACZELNA/ EDITOR IN CHIEF

DR HAB. MALINA KASZUBA

ZASTĘPCA REDAKTOR NACZELNEJ/ DEPUTY EDITOR

DR MARTA SARA STEMPIEŃ

ZASTĘPCA REDAKTOR NACZELNEJ/ DEPUTY EDITOR

DR DAMIAN JARNICKI

REDAKTOR / EDITOR

DR HAB. ZDZISŁAW ŚLIWA

REDAKTOR JĘZYKOWY (JĘZYK POLSKI)/
LANGUAGE EDITOR (POLISH)

DR ALDONA BORKOWSKA

MGR ANNA CEGIELKOWSKA

REDAKTOR JĘZYKOWY (JĘZYK ANGIELSKI)/
LANGUAGE EDITOR (ENGLISH)

MGR HANNA SIENKIEWICZ-KAYA

DR MARTA SARA STEMPIEŃ

REDAKTOR JĘZYKOWY (JĘZYK NIEMIECKI)/
LANGUAGE EDITOR (GERMAN)

DR ADRIANA POGODA-KOŁODZIEJAK

REDAKTOR JĘZYKOWY (JĘZYK ROSYJSKI)/
LANGUAGE EDITOR (RUSSIAN)

DR EWA KOZAK

SEKRETARZ REDAKCJI/ SECRETARY

MGR IZABELA BOJKO, MGR KAROLINA SÓWKA

RADA NAUKOWA/ SCIENTIFIC COMMITTEE

PROF. DR HAB. MIROSLAW MINKINA, UNIWERSYTET W SIEDLCACH/ UNIVERSITY OF SIEDLCE, POLAND; **PROF. DR HAB. ANDRZEJ MISUK**, UNIWERSYTET WARSZAWSKI/ UNIVERSITY OF WARSAW, POLAND; **PLK DR HAB. TOMASZ KOŚMIDER**, PROF. UCZELNI, AKADEMIA SZTUKI WOJENNEJ/ THE WAR STUDIES UNIVERSITY, POLAND; **DR HAB. EWA MARCINIAK**, PROF. UCZELNI, UNIWERSYTET WARSZAWSKI/ UNIVERSITY OF WARSAW, POLAND; **DR HAB. AUDRONĖ PETRAUSKAITĖ**, PROF. UCZELNI, LITEWSKA AKADEMIA WOJSKOWA/ GENERAL JONAS ŽEMAITIS MILITARY ACADEMY OF LITHUANIA; **DR HAB. GALINA KUTS**, PROF. CHARKOWSKIEGO UNIWERSYTETU NARODOWEGO IM. W. KARAZINA/ V.N. KARAZIN KHARKIV NATIONAL UNIVERSITY, UKRAINE; **DR HAB. INNA STECENKO**, PROF. BAŁTYCKIEJ AKADEMII MIĘDZYNARODOWEJ/ BALTIC INTERNATIONAL ACADEMY, LATVIA; **DR ABDER-RAHMAN HAJ IBRAHIM**, UNIWERSYTET W BIRZEIT UNIVERSITY/ BIRZEIT UNIVERSITY, PALESTINE; **DR SANDRA KAIYA**, PROF. UNIWERSYTETU STRADYNIA W RYDZE/ RIGA STRADIŅŠ UNIVERSITY, LATVIA

ADRES REDAKCJI/ EDITORIAL TEAM

INSTYTUT NAUK O BEZPIECZEŃSTWIE, WYDZIAŁ NAUK SPOŁECZNYCH, UNIWERSYTET W SIEDLCACH,
UL. ŻYTANIA 39, 08-110 SIEDLCE/
INSTITUTE OF SECURITY STUDIES, FACULTY OF SOCIAL SCIENCES, UNIVERSITY OF SIEDLCE,
ŻYTANIA 39, 08-110 SIEDLCE, POLAND

**ZA WERSJĘ PIERWOTNĄ CZASOPISMA UZNAJE SIĘ WERSJĘ ELEKTRONICZNĄ DOSTĘPNĄ POD
ADRESEM [HTTP://WWW.DESECURITATE.UWS.EDU.PL](http://www.desecuritate.uws.edu.pl) / THE ORIGINAL VERSION OF THE JOURNAL
IS THE ELECTRONIC VERSION AVAILABLE AT THE [HTTP://WWW.DESECURITATE.UWS.EDU.PL](http://www.desecuritate.uws.edu.pl)**

SKŁAD I ŁAMANIE/ TYPESETTING: DR MARTA SARA STEMPIEŃ

LOGOTYP/LOGOTYPE: ALEKSANDRA WOLSKA

OKŁADKA/ COVER: MGR KAROLINA SÓWKA

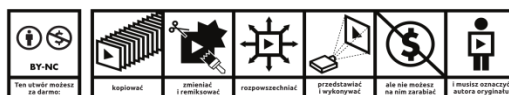
WYDAWCA/ PUBLISHER:

UNIwersytet w Siedlcach/ UNIVERSITY OF SIEDLCE, ZYTNA 39, 08-110 SIEDLCE
[HTTP://WWW.UWS.EDU.PL](http://www.uws.edu.pl)

PL ISSN 2450-5005

© COPYRIGHT BY UNIwersytet w SIEDLCACH

Uznanie autorstwa-Ułupnie nielommercyjne 3.0 Polska - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, remikrowanie, rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworów w takich samych warunkach, jak te, które dotyczą oryginału. Więcej informacji: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/pl/>

ADRES DO PRZESŁANIA ARTYKUŁÓW/ ARTICLES SUBMISSION ADDRESS

REDAKCJA “DE SECURITATE ET DEFENSIONE. O BEZPIECZEŃSTWIE I OBRONNOŚCI”
E-MAIL: secu_et_defen@uws.edu.pl

UNIwersytet w Siedlcach
Wydział Nauk Społecznych
Instytut Nauk o Bezpieczeństwie

DE SECURITATE ET DEFENSIONE O BEZPIECZEŃSTWIE I OBRONNOŚCI

SPIS TREŚCI

RENATA TARASIUK

Geostrategiczne znaczenie Wzgórza Świątynnego w konflikcie izraelsko-palestyńskim

---

7

ADAM KWIATKOWSKI

Destabilizacja bezpieczeństwa europejskiego w świetle działań wojennych Rosji na Ukrainie

---

32

PRZEMYSŁAW WYWIAŁ

Żarty i memy jako broń w ukraińskiej wojnie informacyjnej

44

MONIKA KWIECIŃSKA, EMILIA ORDYNIEC

Wpływ migracji na bezpieczeństwo społeczne w związku z wojną na Ukrainie

---

57

JAKUB HORBOWIEC

Wojska separatystyczne oraz najemne w Donbasie i na Krymie po 2014 a zwierzchnictwo nad siłami zbrojnymi Federacji Rosyjskiej – studium przypadku

---

75

ANDRZEJ SŁAWIŃSKI

Misja doradcza Unii Europejskiej na rzecz reformy cywilnego sektora bezpieczeństwa na Ukrainie (EUAM Ukraine)

93

ARKADIUSZ MACHNIAK

Misja ISAF w Afganistanie jako przykład operacji reagowania kryzysowego i wymuszania pokoju

---

108

MARTA SARA STEMPIEŃ

Podejście Stanów Zjednoczonych do kobiet, które dołączyły do Państwa Islamskiego

---

121

DOMINIKA LISZKOWSKA

Cyberterrorizm jako współczesne zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa i społeczeństwa

---

131

KAROLINA BRYSIĄK-BARAN, LESZEK ELAK, KAROL ZYGO

Chiny jako pretendent do roli hegemonu w XXI wieku

149

ADRIAN CZESŁAW NAPORA

W jaki sposób zaskoczenie może być źródłem przemian w sztuce wojennej?

170

MAREK KUSTRA, JANUSZ PŁACZEK, ADAM RURAK

Zastosowanie sokoła-roboty na lotniskach do odstraszenia ptaków

---

195

TABLE OF CONTENTS

RENATA TARASIUK

Geostrategic Importance of the Temple Mount in the Israeli-Palestinian Conflict

7

ADAM KWIATKOWSKI

Destabilization of European Security in the Light of Russian War Operations in Ukraine

32

PRZEMYSŁAW WYWIAŁ

Joke and Meme as Weapons in the Ukrainian Information War

44

MONIKA KWIECIŃSKA, EMILIA ORDYNIEC

The Impact of Migration on Social Security in Connection with the War in Ukraine

57

JAKUB HORBOWIEC

Separatist Troops and Mercenary Forces in Donbas and Crimea After 2014 and Dominance Over the Armed Forces of the Russian Federation – a Case Study

75

ANDRZEJ SŁAWIŃSKI

European Union Advisory Mission for Civilian Security Sector Reform in Ukraine (EUAM Ukraine)

93

ARKADIUSZ MACHNIAK

ISAF Mission in Afghanistan as an Example of Crisis Response and Peace Enforcement Operations

108

MARTA SARA STEMPIEŃ

The United States Approach to Prosecution of Women Terrorists Who Joined the Islamic State

121

DOMINIKA LISZKOWSKA

Cyberterrorism as a Contemporary Threat to the Security of the State and Society

131

KAROLINA BRYSIK-BARAN, LESZEK ELAK, KAROL ZYGO

China as a Pretender to the Role of Hegemon in the 21st Century

149

ADRIAN CZESŁAW NAPORA

How Surprise Can Be a Source of Changes in the Art of War?

170

MAREK KUSTRA, JANUSZ PŁACZEK, ADAM RURAK

The Use of a Robot Falcon at Airports to Deter Birds

195

Renata TARASIUK

University of Siedlce, Poland

Institute of Security Studies

renata.tarasiuk@uws.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0001-8919-6713>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2023.02.01>

GEOSTRATEGIC IMPORTANCE OF THE TEMPLE MOUNT IN THE ISRAELI-PALESTINIAN CONFLICT

ABSTRACT: The following article analyzes the geostrategic importance of the Temple Mount in one of the longest-lasting conflicts in the modern world, the Israeli-Palestinian conflict. The aim of this narrative is to attempt to answer the question about the causes of the conflict-generating nature of the Temple Mount. Attention was drawn to the paramount importance of the Temple Mount in the policies of both sides, with both sides emphasizing their ‘eternal’ right to this site due to historical, cultural, political, and religious ties. Taking into account the specific ‘sacred’ character of the Temple Mount and the fundamental sites for Judaism and Islam present there, the special nature of symbolic institutionalization used in the political narratives of both sides was emphasized, especially the ‘messianic’ aspects of the Israeli narrative of the current political elites. Both sides use various means to achieve their goals, including violent solutions and acts of discrimination, which generate negative social and political consequences, fueling a spiral of violence. The conflict-generating nature of the Temple Mount is one of the aspects that contribute to the impossibility of resolving the conflict. In accordance with the formulated research problem, research methods commonly used in social sciences were used to solve it: critical and comparative analysis of source materials (legal acts and documents, press materials taking into account the positions of both sides, websites of organizations, profiles on social media, films) and literature on the subject. Where necessary, a historical narrative was also used to show the nature of the conflict in a diachronic perspective.

KEYWORDS: Israeli-Palestinian conflict, Jerusalem, geopolitics, sacred geography, Temple Mount

---

GEOSTRATEGICZNE ZNACZENIE WZGÓRZA ŚWIĄTYNNEGO W KONFLIKCIE IZRAELSKO-PALESTYŃSKIM

ABSTRAKT: W poniższym artykule dokonano analizy geostrategicznego znaczenia Wzgórza Świątynnego w jednym z najdłużej trwającym konfliktów współczesnego świata – konflikcie izraelsko-palestyńskim. Celem niniejszej narracji jest próba odpowiedzi na pytanie o przyczyny konfliktogennego charakteru Wzgórza Świątynnego. Zwrócono uwagę na nadrzędne znaczenie Wzgórza Świątynnego w polityce obu stron, przy czym obie strony podkreślają swoje „odwieczne” prawo do tego miejsca ze względu na historyczne związki kulturowe, polityczne i religijne. Uwzględniając specyficznie „sakralny” charakter Wzgórza Świątynnego i obecnych tam miejsc fundamentalnych dla judaizmu i islamu podkreślono szczególnie charakter instytucjonalizacji symbolicznej, wykorzystywanej w narracjach politycznych obu stron, zwłaszcza „mesjańskie” aspekty izraelskiej narracji obecnych elit politycznych. Pokazano, że do realizacji swoich celów obie strony sięgają po różne środki, nie wykluczając rozwiązań siłowych i aktów dyskryminacji, które generują negatywne skutki społeczne i polityczne, nakręcając spiralę przemocy. Konfliktogenny charakter Wzgórza Świątynnego to jeden z aspektów rzutujących na niemożność rozwiązania konfliktu. Stosownie do sformułowanego problemu badawczego, wykorzystano, niezbędne dla jego rozwiązania, powszechnie stosowane w naukach społecznych metody badawcze: krytyczną i porównawczą analizę materiałów źródłowych (akty prawne i dokumenty, materiały prasowe uwzględniające stanowiska obu stron, strony internetowe organizacji, profile na portalach

społecznościowych, materiały filmowe) oraz literaturę przedmiotu. Tam, gdzie to niezbędne, zastosowano również narrację historyczną dla ukazania charakteru konfliktu w perspektywie diachronicznej.

SŁOWA KLUCZOWE: konflikt izraelsko-palestyński, Jerozolima, Wzgórze Świątynne, geopolityka, geografia sakralna

INTRODUCTION

In the relationship between the centers of power and the geographical environment and a specific community in a given spatial/geographic area, there are places of special importance, marked by cultural or, to paraphrase Huntington, more broadly, ‘civilizational’ specificity¹. Tools for a systematic description of this phenomenon can be provided by political geography, which deals with the interaction of geographical space and political processes, as well as by sacred geography, which aims to study the religiously assigned meanings of geographical space².

From this perspective, religions sanctify places or spaces, giving them great symbolic value. The Encyclopedia of International Public Law defines sacred places as those to which one or more religious communities attribute an extraordinary nature, and they may be anthropogenic (temples, caves, tombs) or non-anthropogenic/natural (hills, rivers, forests) in nature. The jurisdiction of local authorities in relation to such places may be limited by generally applicable law, and they may also be protected by international law³. An example of a sacralized space is *Dar al-Islam* (the world of Islam)⁴. Sacralization of places of strategic importance may have serious political consequences, as in the case of Jerusalem and the Temple Mount located there. Oxford Public International Law defines holy places in the strict sense, using this term to refer to politically disputed sites in Israel and Palestine, including the Temple Mount⁵.

Terrorist attacks based on the idea of jihad and religious or quasi-religious wars of the last two decades have brought increased interest in geopolitical research in religion as an important element of competition for influence, conflicts over territory, and political divisions⁶.

For both Jews and Muslims, East Jerusalem, along with the Temple Mount located there, is a strategic place of religious, cultural, political, and national importance. The Zionist movement that began in the late 1880s considered Jerusalem (Zion) to be the political and

---

¹ In the geocivilization approach proposed by Huntington, the basic contradictions of the world are of a cultural nature. See S.P. Huntington, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego* [*The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*], 9 ed., Warszawa 2007.

² Both political geography, which determines the perspective of the state in terms of space, and geopolitics, its reverse vector – describing space from the perspective of the state; indicate a strong relationship between politics and the place, its history and culture. In the context of sacred geography, see A. Danek, *Przestrzeń jako ciało. Archetyp geografii sakralnej* [*Space as a Body. Archetype of Sacred Geography*], May 15, 2013, geopolityka.net; geopolityka.net; <https://geopolityka.net/przestrzen-jako-cialo-archetyp-geografii-sakralnej/> (7.12.2023).

³ Ch. Rumpf, *Holy Places*, [in:] *Encyclopedia of Public International Law*, vol. 2, ed. R. Bernhardt, 1995, pp. 863-866.

⁴ A. Abel, *Dar al-Islam*, [in:] *Encyclopaedia of Islam*, ed. E.J. van Donzel, Leiden 1993.

⁵ H.F. Koeck, *Holy Places*, [in:] *Oxford Public International Law*, January 2008, <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1295> (7.12.2023).

⁶ T. Klin, *Rola religii w badaniach geopolitycznych* [*The role of religion in geopolitical research*], [in:] *Religijne determinanty polityki* [*Religious determinants of politics*], R. Michalak (ed.), Zielona Góra 2014.

cultural center of the Jewish nation, while the Palestinian-Arab national movement active in the 1920s established its political and cultural center in East Jerusalem, giving a special place to the Temple Mount (*Haram al Sharif*), especially due to the presence of the Al-Aqsa Mosque there, as *Awla Al-Qiblatayn* (the first direction of prayer before Mecca); *Thani Masjidayn* (the second mosque after Mecca) and *Isra' and Mi'raj* (the place from which the Prophet Muhammad ascended to heaven)⁷.

In this context, we can speak of a political form of “metaphysics of place”, in the sense given to it by Martin Heidegger, situated at the center of the competing national claims of Israelis and Palestinians⁸.

The basic research postulate constructed in the narrative below focuses on the role that the Temple Mount plays for both conflicting parties and on the policy vectors of both sides that are important in solving the problem of sovereign control of the Mount. The starting point for the considerations is an attempt to answer the following questions: Why is this place so conflict-prone? What is important to both sides regarding the political future of the Temple Mount and Jerusalem? By what means are both sides able to achieve their goals?

The Israeli-Palestinian conflict is the longest lasting conflict in post-war political reality and only a small part of Israel’s military potential is used in it⁹. Soft power, the cultural factor and symbolic institutionalization, plays an important role¹⁰. The concept of ‘soft power’, as coined by Joseph Nye, allows one to take into account the importance of non-material factors, including cultural systems, in geopolitics and international relations¹¹. In the postmodern approach, exemplified by critical geopolitics, the concept of “cultural constructions of space” is used. The project of ‘imaginative geography’ allows for the designation of mental spaces that

---

⁷ For an explanation of the “civilizational distinctiveness” of Judaism, see: M.M. Kaplan, *Judaism as a Civilization: Toward a Reconstruction of American Jewish Life*, with a new introduction by M. Scult, Philadelphia 2010. The ‘civilizational’ distinctiveness of Judaism is evidenced, among others, by: ‘isolated’ (Old Hebrew) language of holy books. Judaism is a non-missionary religion based on inheritance, which is fundamentally different from the other monotheistic religions of the Book: Christianity and Islam. In the 1930s, the Jewish scholar Mordecai Kaplan presented a new way of perceiving Judaism as a civilization, adapted to social, political and cultural conditions, emphasizing Jewish distinctiveness based primarily on a mental paradigm.

⁸ K. Makocka-Wojciak, *Metafizyka rzeczy i przestrzeni. Refleksje wokół eseju Martina Heideggera „Budować, mieszkać, myśleć”* [Metaphysics of Things and Space. Reflections on Martin Heidegger's Essay “Building, Living, Thinking”], [in:] *Małe miasta. Kultura materialna* [Small Cities. Material Culture], M. Zemło (ed.), Białystok-Pilzno-Supraśl 2022, pp. 15-26. On the ‘metaphysics of place’ see also: R. Tarasiuk, *Metafizyka miejsca w literaturze Holokaustu* [Metaphysics of Place in Holocaust Literature], [in:] *Święte miejsca w literaturze* [Holy Places in Literature], Z. Chojnowski, A. Rzymka, B. Tarnowska (eds.), Olsztyn 2009, pp. 507-517.

⁹ On the hybrid and asymmetric dimension of the conflict, see: J. Makowski, *Hamas jako hybrydowy przeciwnik* [Hamas as a Hybrid Opponent], [in:] *Asymetryczny i hybrydowy charakter konfliktów izraelsko-arabskich na początku XXI wieku* [The Asymmetric and Hybrid Nature of Israeli-Arab Conflicts at the Beginning of the 21st Century], P. Paździorek (ed.), Warszawa 2018, pp. 177-199.

¹⁰ More on this topic: R. Tarasiuk, S. Wierzbicki, *Interpretacje działań wyprzedzających w polityce kulturowej i militarnej Państwa Izrael* [Interpretations of Pre-Emptive Actions in the Cultural and Military Policy of the State of Israel], [in:] *O terroryzmie jako zagrożeniu dla bezpieczeństwa społecznego* [On Terrorism as a Threat to Social Security], M. Lipińska-Rzeszutek, A. Indraszczyk (ed.), Warszawa 2017, pp. 189-204; R. Tarasiuk, *Geocultural Aspects of the Security Policy of Contemporary Israel*, „Security Dimensions. International & National Studies” 2021, 36(36), pp. 138-154.

¹¹ Joseph Nye does not ignore religious aspects as elements constituting power, but treats them marginally.

generate an understanding of geopolitics in geocultural categories¹². Such spaces are related to the location of national identities in specific territories and places. From this perspective, geopolitics becomes an ideological way of viewing the world, a specific “game of spatial imagination”, based on the mythologization of archetypes and symbols rooted in the historical memory of a specific community, legitimizing its right to occupy a specific place¹³. When tensions in the area of soft power imply the use of hard power by both conflicting parties, they most often take the form of a hybrid conflict¹⁴.

Although cultural, ethnic, and religious differences are sometimes cited as the causes of conflicts in the sphere of international relations, the claim that religions generate violence is not obvious¹⁵. Recognizing the Israeli-Palestinian conflict solely as a religious conflict may raise concerns¹⁶. The Israeli-Palestinian dispute analyzed in the narrative below is strongly related to the Temple Mount, although literally, the source of the conflict around the Temple Mount, and more broadly, East Jerusalem, are contradictory territorial claims present in the dispute over the ‘eternal’ right to the territory, justified and validated on religious grounds. Mostly for this reason, tensions over the Temple Mount constitute one of the main flashpoints of the entire Israeli-Palestinian conflict.

INSTITUTIONALIZATION OF SYMBOLS

The institutionalization of symbols, including symbolic places, as significant elements of identity is permanently present in the historical policy of the State of Israel¹⁷. The consolidation of the constitutional principle of Israel as a “Jewish state” at all levels of its functioning is regulated by the so-called Basic Law: Israel as the Nation-State of the Jewish People, in force since July 2018, the content of which directly results from the so-called ‘symbolic violence’, resulting in, among others, weakening of the position of the non-Jewish (Arab) minority¹⁸.

The recognition of ‘Jewish symbolic sites’ sanctions and justifies the right to settle in the West Bank and is permanently embedded in the discourse of current Israeli right-wing politicians, echoing the justification of the first right-wing head of the Israeli government,

---

¹² Edward Said, a left-wing activist of Palestinian origin and literary scholar, is considered to be the creator of the concept of “imaginative geography”; See: D. Gregory, *Imaginative geographies*, “Progress in Human Geography” 1995,19(4), pp. 447-485.

¹³ Cf J. Macała, *Religia jako element badań geopolitycznych [Religion as an Element of Geopolitical Research]*, “Chrześcijaństwo-Świat-Polityka. Zeszyty Społecznej Myśli Kościoła” 2021, No 25, pp. 166-167.

¹⁴ M. Gerstenfeld, *Israel’s Multifaceted Power*, “BESA Center Perspectives Paper” 2021, No. 1, 953, March 8.

¹⁵ Cf P. Powers, *Religion and Violence. A Religious Studies Approach*, London 2020, (especially chapter *The Special Case of Islam*).

¹⁶ The various functions of religion translate into the role it can play in a specific space of socio-political relations and the strength of collective identity. The construction of spatial meanings through religion has a strong impact on the legitimization of centers of power and political activities.

¹⁷ The process of institutionalization of memory referred to as historical politics according to Paul Ricoeur. See: P. Ricoeur, *Pisanie historii a przedstawienie przeszłości [Writing History and Presenting the Past]*, trans. J. Górnicka, “Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria” 2001, 3(39), pp. 259-274.

¹⁸ *Basic Law: Israel as the Nation-State of the Jewish People*, July 19, 2018, The Knesset, <https://main.knesset.gov.il/en/news/pressreleases/pages/pr13978pg.aspx> (7.12.2023).

Menachem Begin, who claimed that in the absence of a clear sovereign, Israel has the right to a legitimate claim to these lands based on the heritage of ancient ancestors of the Jews in the areas identified in the holy books as *Eretz Yisrael*. Therefore, you cannot annex your own country where a nation was born¹⁹. The inhabitants of the Jewish settlements (*hitnachdut*) created in the West Bank since the Six-Day War are covered by the civil law in force, and the settlements operate within the administrative boundaries established by the Israeli government in the 1990s. In protest against the Oslo Accords, unauthorized settlements were also created: *outposts*²⁰.

State-building symbolic violence, important in building collective identity, also includes the statutory granting of a special status to the Hebrew language, as the only official language of Israel, constituting a constitutive symbol of Jewishness in the State of Israel, connecting people and places in time and space²¹. The memory of the Holocaust, cultivated since the trial of Adolf Eichmann in Jerusalem, which consolidated the importance of the Shoah in Israeli collective identity, is also crucial for historical policy²². Religious symbolism, expressed literally in accordance with *halakhah* (Jewish Law), is also present in determining the principles of granting citizenship under the Law of Return, which, on the basis of belonging to the Judaism of ancestors up to the third generation, gives the opportunity to acquire citizenship to anyone who meets these criteria and comes to Israel as an *oleh* (emigrant)²³. It should be noted that religious rabbinical courts are part of the Israeli judiciary and conduct proceedings in civil cases of followers of Judaism in accordance with Jewish law²⁴. Judaism understood

---

¹⁹ The above justifications are also an expression of the Jewish values contained in the formula *tikkun olam, ger lo tilhaz, b'tselem elohim, kevod haberiyyoth, mipene darkhe shalom i ben adam l'havero* that is, establishing peace in the world in the Name of God and holy blessings.

²⁰ Under international law, all Jewish settlements in the West Bank operate illegally and are the result of the Israeli occupation of these areas. Michael Lynk, Special Rapporteur on the situation of human rights in the Palestinian Territory occupied since 1967, emphasized in 2021 that the operation of these settlements constitutes a violation of the Rome Statute of the International Criminal Court and bears the hallmarks of a war crime. Meanwhile, the Israeli side emphasizes that the State of Israel, as the state of the Jewish nation, represents Jewish-democratic values, which also include Israeli sovereignty over the West Bank and the development of settlements in these areas. See: M. Galchinsky, *The Jewish Settlements in the West Bank: International Law and Israeli Jurisprudence*, "Israel Studies" 2004, 9(3), pp. 115-136. Israeli officials and lawyers believe that external entities, including the UN, are manipulating international law regarding the West Bank to Israel's detriment. Ibidem, pp. 119-120.

²¹ *Basic Law: Israel as the Nation- State of the Jewish People*, July 19, 2018, The Knesset, https://main.knesset.gov.il/en/news/pressreleases/pages/pr13978_pg.aspx (7.12.2023). Before the law came into force, there were two official languages in Israel: Hebrew and Arabic. A legislative initiative to specify at the Basic law level the special role of the Hebrew language as a constitutive symbol of Jewish identity in the State of Israel was submitted already in 2011 by Avi Dichter and 39 other Knesset members. See: Lori Sagarin, *Modern Hebrew: Culture and Identity*, The ICenter, https://theicenter.org/aleph_bet/modern-hebrew-culture-and-identity/ (7.12.2023).

²² 12th April is International Holocaust Remembrance Day (*Yom ha-Shoah*). For more on this topic, see: R. Tarsiuk, *Schwytac Eichmanna. Izraelskie sluzby wywiadowcze w projekcie narodowej historii [Capturing Eichmann. Israeli Intelligence Services in the National History Project]*, "Secretum: sluzby specjalne – bezpieczenstwo – informacja" 2016, No. 2, pp. 137-151.

²³ The principles of The Law of Return formulated on July 5, 1950, were extended in 1970 to include the possibility of obtaining citizenship of the State of Israel also for persons married to a Jew. *Israel's Basic Laws: The Law of Return*, July 5, 1950, Jewish Virtual Library. A Project of AICE, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/israel-s-law-of-return> (7.12.2023).

²⁴ There are 12 regional rabbinical courts in Israel: in Jerusalem, Ariel, Ashdod, Haifa, Tel Aviv, Rehovot, Safed, Petah Tiqwa, Netanya, Tiberias, Ashkelon and Be'er Sheva, and the function of the court of appeal is performed by the Grand Tribunal in Jerusalem, whose president heads the rabbinical court system and also serves as the Chief Rabbi of Israel. In February 2023, a bill was proposed in the Knesset to provide rabbinical

in this way, demonstrated in the official symbolism and various decision-making areas of the state, may in this case play the role of co-creating a center of power²⁵.

JERUSALEM

Contemporary Jerusalem, divided and full of political and religious tensions, is a strategic place not only for Israel and Palestine, but for the entire Middle East. The three most influential religions in the world: Judaism, Christianity, and Islam recognize the sacred nature of the city, which also involves competition for sovereign control over it.

In light of rabbinic tradition, the city of Jerusalem in all its splendor is estimated by nine out of ten possible measures of beauty that descended from heaven²⁶. In Hebrew, *Yerushalayim* means “founded by God”, but is also associated with the word *shalom* (peace), hence the “city of peace”, and its Arabic name is *Al-Quds* (The Holy). The first mentions of Jerusalem date back to the 3rd millennium BC. Egyptian texts indicate the original name of the city: Uru Shalem. At the beginning of the 10th century BC, King David, in the process of unifying the country, captured the city, expanded it, and established it as a religious and political center and a permanent royal seat. The choice was dictated, among other things, by the geostrategic location of the city in the center of the country, and its location on a hill increased its defensive advantages.

Of particular importance for the development of Jerusalem was the construction of a temple in a place that in ancient times was called *Moriah*, which in Hebrew means ‘chosen by God’. This place, referred to as the *axis mundi*, according to Mircea Eliade, means the central principle of organizing the sacred, the symbolic axis of the world connecting heaven and earth²⁷. Its special significance in the tradition of Judaism is associated with the act of *akedah* (binding), that is, the offering of Isaac by Abraham²⁸. In Islamic tradition, this sacrifice was to be the second of Abraham’s sons, Ishmael. Mount Moriah is called “The Foundation Stone” by the followers of Judaism, and “the rock” (*es-Sakhra*) by Muslims. Islam associates the Temple Mount with Muhammad’s night vision (*isra*), during which he was carried from Mecca through the Arabian desert on a horse given to him by the archangel Gabriel and ascended to heaven from Mount Moriah (*miraj*). Therefore, the Qubbet as-Sakhra mosque, built here around 691/892 by the Arab

---

courts with civil arbitration, based on religious law. See: *The Rabbinical Courts*, https://www.gov.il/en/departments/the_rabbinical_courts/govil-landing-page (7.12.2023).

²⁵ H.J. Morgenthau, K.W. Thompson, *Polityka między narodami: walka o potęgę i pokój [Politics Among Nations: the Struggle for Power and Peace]*, Warszawa 2010, p. 27.

²⁶ R. Livingston, *The Jewish Connection: Judaism, Jerusalem, and the Temple*, “Sigma: Journal of Political and International Studies” 2001, 9-1, vol. 19, pp. 7-19.

²⁷ D. Sperber, *Jerusalem: Axis Mundi*, “Jerusalem and Eretz Israel” 2020,12-13, pp. 7-90.

²⁸ The Hebrew name for this act, *akedah* means binding; R. Lawrence, *Sacrificial Prognostication within the Akedah: Genesis 22:1-19*, November 30, 2012; https://www.researchgate.net/publication/330970531_Sacrificial_Prognostication_within_the_Akedah_Genesis_221-19?channel=doi&linkId=5c5dd25d92851c48a9c2e9d7&showFulltext=true (7.12.2023); G. Nyeville-Blay, *Sacrificing the only son for blessings?*, “Intercultural Reformed Theology”, 2017, https://www.academia.edu/41181353/SACRIFICING_THE_ONLY_SON_FOR_BLESSINGS_Genesis_22_1_18_By_George_Nyeville_Bl原因 (7.12.2023).

conquerors of Jerusalem, commonly known as “The Dome of the Rock”, is of particular importance to modern Palestinians, and its golden dome is the hallmark of the Temple Mount²⁹.

The construction of the Temple (*beit ha-mikdash*) allowed Jews to institutionalize religious practices. It was a central place of worship and a center of national identity until its complete destruction by the Romans, which gave rise to the Jewish experience of *galut* (exile)³⁰. Judaism, especially in the mystical sources of Kabbalistic masters, emphasizes the connection between the *axis mundi* and the tradition of *zaddiqa*, the just³¹. The move to the Temple of the Ark of the Covenant connected the religious facility with all of Jerusalem and the Israelite monarch. The city flourished during the reign of Solomon, who expanded the Temple and architecturally strengthened the city, transforming it into a political, religious, and cultural center, and surrounded it with a wall³². At that time, the geopolitical position of the United Kingdom of Israel, which included the land of today’s State of Israel, Syria, Jordan and the Palestinian territories in the West Bank, was leading in the entire Middle East, but the death of King Solomon ended the period of prosperity, of which the following became clear symbols: the first destruction of the Temple in 597 B.C. and the Babylonian exile. After the state weakened as a result of the division into two separate kingdoms: Judah and Israel, Jerusalem – the capital of Judah, was captured and destroyed by the Babylonian army, which destroyed the Temple³³. After returning from Babylonian captivity, the Israelites rebuilt the Temple, but in subsequent periods it was repeatedly, like all of Jerusalem, under the rule of ‘foreigners’, until the city was destroyed by the Romans after the bloody suppression of the uprising of Simon Bar Kokhba³⁴. Jews were banned from entering Jerusalem, which was transformed into the Roman metropolis of Aelia Capitolina, until 333. After the fall of the Roman Empire, Jerusalem was taken over by the Arabs in 638 and from the 7th century, when the construction of the Dome of the Rock was completed, it became an important religious center and economic development of the Muslim world until the Crusades, during which in 1099 Jerusalem was conquered and established as the capital of the Kingdom of Jerusalem. Under Ottoman-Muslim rule in the years 1453-1918, the city lost its former political and economic status, and the few remaining followers of

---

²⁹ D. Sperber, *Jerusalem: Axis Mundi*, op. cit, p. 7.

³⁰ The experience of *galut* (exile) is one of the fundamental experiences in Jewish history; M.R. Cohen, *Sociability and the Concept of Galut in Jewish-Muslim Relations in the Middle Ages*, [in:] *Judaism and Islam: Boundaries, Communication and Interaction*, B. Hary, J. Hayes, F. Astren (eds.), Leiden 2000, pp. 37-51.

³¹ A. Green, *The Zaddiq as Axis Mundi in Later Judaism*, “Journal of the American Academy of Religion” 1977, 45(3), pp. 327-347.

³² S.S. Montefiore, *Jerozolima. Biografia [Jerusalem: The Biography]*, trans. M. Antosiewicz, W. Jeżewski, Warszawa 2011.

³³ On 18 July 586 BC Babylonian troops led by King Nebuchadnezzar II finally captured Jerusalem several years after crossing the city walls, which sanctioned the mass displacement of the Jewish population to Babylon that had been ongoing for several years. This event, together with its central figure – King Nebuchadnezzar II, permanently entered the ideological canon of the Iraqi state, becoming particularly present in Saddam Hussein’s propaganda.

³⁴ Jerusalem was, among others, under the rule of the Ptolemies, then the Seleucids, who dedicated the Temple to Olympian Zeus. After the victorious Maccabean Revolt, Jerusalem was handed over to Simon Maccabee, but soon Pompey the Great captured the city. During the reign of Herod I the Great, the Temple was rebuilt, the citadel, Antonia fortress, palaces, and an amphitheater were built; See: S.S. Montefiore, *Jerozolima. Biografia...*, pp. 15-135. See also: U. Dokras, S. Dokras, *The Temple Mount*, Indo Nordic Author Collective 2020, pp. 8-12.

Judaism were considered *Ahl Al-Kitab* (“people of the Book”) or *Ahl Al-Dhimma* (“protected people”), thus granting them a lower political and social position than the followers of Islam³⁵.

The renewed development, along with its increasing political and economic importance, occurred during the Great War, when British troops entered Jerusalem in 1917, and after the cessation of hostilities, it remained the capital of the Mandate of Palestine until 1948 under British administration.

In 1931, the Grand Mufti of Jerusalem, Hajj Amin Al-Husayni, an icon of the Palestinian national movement, convened a pan-Islamic congress in Jerusalem to support the protection of the Al-Aqsa mosque and to oppose British demands regarding the Jewish right to settle there. The Grand Mufti used the Temple Mount as part of a pan-Islamic and pan-Arab campaign against Jewish settlement, including demanding that the British authorities establish a ban on Jewish prayers at Al-Buraq (The Western Wall)³⁶.

Significant changes occurred after the end of World War II, in connection with the British declared intention to resign from managing the mandate of the League of Nations, when the United Nations General Assembly in November 1947 adopted Resolution No. 181, assuming the submission of Jerusalem to a special international administration (*corpus separatum*) under the control of the United Nations³⁷. However, the contents of this resolution never entered into force due to their lack of acceptance by the Arab side, which resulted in the outbreak of the first Arab-Israeli war in 1948. After the end of the war, under the Israeli-Jordanian armistice of 3 April 1949, Jerusalem was divided into the western part (incorporated by Israel) and the eastern part (incorporated by Jordan). The districts separating the two parts: Mamillah and Sheikh Jarrah became a ‘no man’s land’ administered by the UN.

In 1950, Israel moved most of the government institutions and the seat of the Knesset to West Jerusalem, which gave the entire city of Jerusalem the status of the capital of the Jewish state despite the official annexation of its eastern part (*Mizrach Yerushalaim*) by Jordan. However, both sides: Jordan and Israel did not consent to the internationalization of the city, forcing the United Nations to accept in 1952 the status quo of Jerusalem based on Israeli-Jordanian arrangements. However, not only did the Jordanian side fulfill the joint responsibility for access to holy places, it also destroyed a number of Jewish monuments on Mount of Olives and the Jewish Quarter of the Old City, including Jewish necropolises, and the followers of Judaism

---

³⁵ M. Ma’oz, *The Role of the Temple Mount/Al Haram al. Sharif in the Deterioration of Muslim-Jewish Relations*, “Approaching Religion” 2014, 4(2), p. 61.

³⁶ Ibidem, p. 63. See also: Y. Taggar, *The Islamic Congress of Jerusalem 1931*, [in:] *The Mufti of Jerusalem and Palestine Arab Politics 1930-1937*, Thesis to be submitted for the Degree of Ph.D. in the University of London, 1973, pp.163-181.

³⁷ *UN General Assembly Resolution No. 181 (A/RES/181/II)*, *Resolution adopted on the Report of the ad hoc committee on the Palestinian Question*, 1947, p. 146, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/038/88/PDF/NR003888.pdf?OpenElement> (7.12.2023).

were deprived of access to the only remnant of the former Temple; also the economic importance of the city decreased³⁸.

On the third day of the Six-Day War, on 7 June 1967, the Israel Defense Forces (IDF) entered eastern Jerusalem. The then Minister of Defense, Moshe Dayan, and the Chief of the General Staff, Yitzhak Rabin, went to the Western Wall, where the acceptance of Jordanian control came to a symbolic end, and the Prime Minister Levi Eshkol publicly announced that all of Jerusalem is the 'eternal capital of Israel'. On the same day, the Israeli radio Voice of Israel released a broadcast depicting the liberation of the Temple Mount by the Israel Defense Forces³⁹. General Moshe Dayan, initially expressing fears about the political consequences of full Israeli control over the Temple Mount, under pressure from other members of the Israeli cabinet, issued a statement about the IDF's liberation of the capital of Israel and thus the return to the 'holiest Jewish sanctuary' (*Har ha-Bayit*) after the *galut* period lasting more than 2,000 years⁴⁰. The Temple Mount has since become a key political challenge for Israel. For the followers of Islam, especially the Palestinian community, this event became a huge trauma and defeat (*naksa*)⁴¹.

In August 1967, Chief Rabbi of the Israel Defense Forces (later Chief Rabbi of the State of Israel), Brigadier-General Shlomo Goren, began organizing public prayers on the Temple Mount, leading to clashes with protesting Muslim guards and Israeli police⁴². Despite Israel taking control of the Temple Mount and the entire East Jerusalem, the Israeli authorities left the Jordanian authorities with a *waqf* (charitable trust) allowing them to administer the holy places of Islam with the provision that Jews have the right to enter there, but will not pray there⁴³. Despite the existence of the *waqf*, the events of 1967 sparked fierce opposition from Muslim religious and political leaders to Israeli control of the holy sites, taking the extreme form of a call for jihad to free the sites from Israeli hegemony. In 1968, Islamic religious leaders organized a special conference in Cairo, at the Al-Azhar Academy, attended by Muslim representatives of most Arab countries, revealing Judeophobic attitudes. In the late 1970s, the position

---

³⁸ *History of Jerusalem: Jordan's Desecration of Jerusalem (1948-1967)*, "Jewish Virtual Library". A Project of AICE; <https://www.jewishvirtuallibrary.org/jordan-s-desecration-of-jerusalem-1948-1967>

³⁹ *The Six-Day War: The Liberation of The Temple Mount and Western Wall (June 7, 1967)*, "Jewish Virtual Library". A Project of AICE, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-liberation-of-the-temple-mount-and-western-wall-june-1967> (7.12.2023). In the "live" broadcast, one can hear the sounds of the liberation of Old Jerusalem, the sounds of gunshots, the footsteps of Israeli soldiers, the order of General Uzi Narkiss, the recitation of the prayer of remembrance by Shlomo Goren, and the words of Colonel Mott Gur that the dreams of many Jewish generations are coming true.

⁴⁰ L. Wright, *Forcing the End: Why do a Pentecostal cattle breeder from Missisipi and an Orthodox Rabbi from Jerusalem believe that a red heifer can bring change?*, "Frontline", <https://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/apocalypse/readings/forcing.html> (7.12.2023).; *The Status of Jerusalem*, chapter II: *1967 war and the military occupation of East Jerusalem and other Palestinian Territories*, op. cit., p. 12.

⁴¹ *From the 1948 Nakba to the 1967 Naksa*, "Badil Occasional Bulletin" 2004, No. 18, June.

⁴² A. Edrei, *Divine Spirit and Physical Power: Rabbi Shlomo Goren and the Military Ethic of the Israel Defence Forces*, "Theoretical Inquiries in Law" 2005, 7(257), pp. 257-299.

⁴³ H. Suleiman, R. Home, "God is an Absentee, too": *The Treatment of waqf (islamic trust) Land in Israel/Palestine*, "Journal of Legal Pluralism" 2000, 59, pp. 49-65.

of Arab Muslim leaders changed to a more pragmatic one, with the exception of anti-Israel Iran and radical Muslim militants⁴⁴.

Old Jerusalem, an area of 0.9 km², surrounded by 16th-century defensive walls reinforced with towers and a citadel, is informally divided into four quarters: Muslim, Armenian, Christian, and Jewish. The Jewish quarter, devastated by Jordan in 1948, rebuilt after Israel's victory in the Six-Day War, is represented by numerous synagogues, including one of the oldest synagogues in Jerusalem, the Ramban⁴⁵. The Western Wall is undoubtedly the most important for the followers of Judaism, as evidenced by the fact that synagogues all over the world face it.

In addition to places of worship, the Temple Mount is also a religious decision-making center. The Chief Rabbinate of Israel and the Grand Mufti of Jerusalem are based here, as well as the highest-ranking local hierarchs of Christian religious institutions. This is legally supported by the Declaration of the Establishment of the State of Israel from 1948, which states that the State of Israel, based on respect for the principles of democracy, ensures full equality of rights, including guarantees of full freedom of worship and ensures protection and inviolability of holy places of all religions⁴⁶. However, contrary to Resolution 237 (1967) of 14 June 1967 of the UN Security Council, calling for the respect for the obligations of the Geneva Conventions toward the occupied territories, Israel extended its legislation, administration and judiciary to the eastern part of the city, and the territory of Jerusalem was granted the status of 'united Jerusalem' under these decisions, thus leading to discrimination against the non-Jewish community⁴⁷.

In 1980, the Knesset passed the Basic Law of 1980, Jerusalem, Capital of Israel, act of constitutional rank, which established that 'whole and united' Jerusalem is the eternal capital of Israel, the seat of its president, government, Knesset, and supreme court⁴⁸.

It should be emphasized that the basic laws of the Knesset form the basis of the legal system of the State of Israel. Therefore, the rudimentary nature of the Basic Law: Jerusalem, Capital of Israel emphasizes the fundamentality and irreversibility of the legislative decisions

---

⁴⁴ M. Ma'oz, *The Role of the Temple Mount/Al Haram al. Sharif in the Deterioration of Muslim-Jewish Relations*, "Approaching Religion" 2014, 4(2), p. 61.

⁴⁵ The construction of a synagogue in this place by the medieval Jewish scholar Moshe ben Nachman (known as Ramban) was intended to integrate the dispersed Jewish community and strengthen its cultural identity. Muslim authorities closed it at the end of the 16th century, making the building available to the local community for commercial purposes.

⁴⁶ *The Declaration of the Establishment of the State of Israel*, 14.05.1948, Ministry of The Foreign Affairs, <https://www.gov.il/en/departments/general/declaration-of-establishment-state-of-israel> (7.12.2023).

⁴⁷ *Resolution 237 (1967) of 14 June 1967 (S/RES/237)*, United Nations Security Council, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/240/89/PDF/NR024089.pdf?OpenElement>; On June 27, 1967, the Knesset sanctioned these actions in two amendments to the Constitution, establishing the scope of Israeli jurisdiction over the entire area of Eretz Israel, which became the basis for the incorporation of East Jerusalem and the expansion of the existing administrative area of the city to include rural areas previously inhabited by the Palestinian population. In the next Resolution 252, issued in May 1968, the UN Security Council stated the inadmissibility of acquiring territory, including changing the status of Jerusalem, using armed force. See: *Resolution 252 (1968) of 21 May 1968 (S/RES/252)*, United Nations Security Council, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/248/33/PDF/NR024833.pdf?OpenElement> (7.12.2023). During the Yom Kippur War in 1973, Arab countries intensified their activities to defend the Islamic character of Jerusalem, establishing the Jerusalem Committee (*Al-Quds*).

⁴⁸ See art. 1 Basic Law: *Jerusalem, Capital of Israel*, 30 July 1980, www.mfa.gov.il (7.12.2023).

made so far and is of a political nature. The Jerusalem, Capital of Israel law sparked strong opposition from the UN Security Council, which on August 20, 1980, pursuant to Resolution No. 478 (S/RES/478), recognized its content as an unauthorized violation of international law, calling at the same time on the states that had diplomatic missions there for their relocation, which was met with a positive response from the majority, resulting in the transfer of 13 diplomatic offices to Tel Aviv. Only two diplomatic missions of Latin American countries returned to Jerusalem: Costa Rica in May 1982 and El Salvador in April 1984⁴⁹. The supporter of establishing a diplomatic representation in Jerusalem, and thus recognizing it as the indivisible capital of the State of Israel, remains Israel's main strategic ally – the United States, which, pursuant to the Jerusalem Embassy Act passed by the US Congress in 1995, undertakes to establish an American diplomatic mission in Jerusalem and recognizes Jerusalem as the sovereign and indivisible capital of the State of Israel⁵⁰. The implementation of the provisions of the above act carries the risk of radicalization of attitudes toward the US not only among Palestinians, but also among the entire Muslim community in the Middle East. However, this did not stop the anti-Palestinian rhetoric of the Donald Trump administration in January 2020 under the slogan 'peace for prosperity', one of the key threads of which was the suspension of funding for the UN Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East (UNRWA),⁵¹ the closure of the Palestinian diplomatic mission in Washington, and the recognition of the legality of Jewish settlements in the West Bank, while emphasizing US participation in the process of normalizing Israel's diplomatic relations with four Arab countries⁵². In the rhetoric of the current American administration of Joe Biden, these achievements are not particularly apologetic, but show a significant strengthening of Israel's role as the hegemon of the Middle East, including towards parts of the Arab world, which implies breaking the principle of a united front of its support for the Palestinians. The phenomenon of Israel as a hegemon in the region is also strengthened largely due to the so-called 'mythical power', present not only in the real but also in the mental world of those who confirm Israel in this position, including many diplomats⁵³.

---

⁴⁹ *Resolution 478 (1980), adopted by Security Council on 20 August 1980 [on the status of Jerusalem]* <https://digitallibrary.un.org/record/25618>. This document is not binding because it was not issued on the basis of Chapter VII of the United Nations Charter, but the UN Security Council directly defined the annexation of East Jerusalem.

⁵⁰ The provisions of the act of Congress obliged the United States to move the US diplomatic mission to Jerusalem by 1999; however, the act was adopted in defiance of both the administration of then US President Bill Clinton and the then Israeli government of Prime Minister Yitzhak Rabin, and subsequent US presidents George W. Bush and Barack Obama, citing the need to "protect the national security interests of the United States", effectively postponed moving the embassy to Jerusalem. However, it became one of the promises of the presidential campaign of Donald Trump, who thus demonstrated a sharp change in the vectors of Barack Obama's policy towards the Israeli-Palestinian conflict.

⁵¹ More about UNRWA's activities see: R. Tarasiuk, *Rola organizacji międzynarodowych i pozarządowych w zapewnianiu bezpieczeństwa uchodźcom palestyńskim [The Role of International and non-Governmental Organizations in Ensuring the Safety of Palestinian Refugees]*, [in:] *Bezpieczeństwo Polski w kontekście wyzwań i zagrożeń XXI wieku [Poland's Security in the Context of the Challenges and Threats of the 21st Century]*, A. Arucz-Boruc, S. Zakrzewska (eds.), Siedlce 2023, pp. 123-141.

⁵² S. Nowacka, M. Wojnarowicz, *Konflikt izraelsko-palestyński 2020. Rok złego przełomu [Israeli-Palestinian Conflict 2020. A Year of Bad Breakthrough]*, Raport Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych, June 2020, pp. 17-19.

⁵³ M. Gerstenfeld, *Israel's Multifaceted Power*, op. cit.

In the Israeli political perspective, Israel's sovereignty over a united Jerusalem, and in particular over the Temple Mount, is derived from general Israeli legislation, extended to the territory of East Jerusalem, including the Temple Mount, and guarantees, within the framework of the right of every citizen to religious freedom, freedom of access to sacred places and their protection. The Israelis also explain, citing legal experts' opinions, that after the expiration of the British Mandate in Palestine, a 'vacuum of sovereignty' was created, which the UN wanted to fill, among others, by internationalization of Jerusalem, including the Temple Mount⁵⁴.

In 2004, the Jerusalem-based World Zionist Organization adopted the so-called Jerusalem Program, which emphasized the strategic importance of Jerusalem for the unity of the Jewish people and its connection to history⁵⁵. It should be noted that control over all of Jerusalem and the West Bank is important for Israel not only in the broad geostrategic sense but also in the strict geocultural sense. Due to Israel's unlimited sovereignty, followers gain unlimited access to culturally strategic places not only in East Jerusalem, but also in the West Bank, where in Hebron, in light of the tradition of Judaism, *Ma'arat ha-Machpelah* (The Tomb of the Patriarchs) is located, transformed into the Muslim site *Haram al-Khalil*, where entry for Jews was prohibited until 1967⁵⁶.

East Jerusalem has the status of a particularly protected cultural property of universal historical value. In December 1982, the UNESCO World Heritage Committee decided to accept the Jordanian proposal to include Jerusalem's Old City and its walls on the World Heritage in Danger list, given the alleged threat from Israel, in accordance with the Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage adopted on November 16, 1972, of which Israel is currently also a signatory⁵⁷. In 2014, this list included Cultural Landscape: Land of Olives and Vines in East Jerusalem,⁵⁸ and in 2017 also Al-Khalil Old Town in Hebron⁵⁹.

THE CONCEPT OF THE 'THIRD TEMPLE' AND THE HOLY PLACES OF ISLAM

"Any generation in which the Temple is not built, it is as if it had been destroyed in their times", it is written in the Yerushalmi Talmud⁶⁰. The first attempts to rebuild the Temple probably took place shortly after it was desecrated by the Romans, but they met with strong political opposition from the Roman authorities, which became one of the pretexts for the outbreak of

---

⁵⁴ S. Berkovitz, *The Temple Mount and the Western Wall in Israeli Law*, Jerusalem 2001, p. 16.

⁵⁵ The World Zionist Organization is a non-governmental organization promoting Zionism, established on the initiative of Theodor Herzl at the Basel Congress in 1897 to create a "Jewish homeland" in *Eretz Yisrael*. Official website: *World Zionist Organization*, <https://www.wzo.org.il/en> (7.12.2023).

⁵⁶ According to tradition, *ha-Machpelah* was purchased by Abraham for the burial of his wife Sarah. In the light of tradition, Abraham, his son Isaac with his wife Rebekah, and Jacob were also buried in the cave. *Hebron. Tomb of the Patriarchs and Matriarchs (Ma'arat HaMachpelah)*, Jewish Virtual Library. A Project of AICE, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/tomb-of-the-patriarchs-ma-arat-hamachpelah> (7.12.2023).

⁵⁷ M. Ma'oz, *The Role of the Temple Mount/Al Haram al. Sharif in the Deterioration of Muslim-Jewish Relations*, "Approaching Religion" 2014, 4(2), p. 17.

⁵⁸ *Land of Olives and Vines – Cultural Landscape of Southern Jerusalem, Battir*, UNESCO. The World Heritage Convention, <https://whc.unesco.org/en/list/1492> (7.12.2023).

⁵⁹ *Hebron/Al.-Khalil Old Town*, UNESCO. The World Heritage Convention, <https://whc.unesco.org/en/list/1565>

⁶⁰ Jerusalem Talmud Yoma 1:1.

the unsuccessful uprising, which forced the followers of Judaism to adopt new rules of religious worship, from then on transferred to the synagogue and the replacement of priests by Torah-scholar rabbis⁶¹. The essence of the rabbinic reorientation of Judaism after the destruction of the Temple was its replacement by the institution of the synagogue, which was supposed to perpetuate and strengthen the ‘Temple mentality’⁶². The content of the daily Jewish *Amidah* prayer also refers to the reconstruction of the Temple⁶³.

The reconstruction of the Jerusalem Temple according to Jewish tradition can only be done in the place where, according to preserved sources, the Temple destroyed by the Romans was located, i.e., on the Jerusalem Hill. After Israel regained the eastern part of Jerusalem, along with the Temple Mount, in 1967, the prospect of building the Third Temple returned to both Israeli politics and various decision-making and opinion-forming circles related to Judaism.

Although the tradition of Orthodox Judaism assumes that the rebuilding of the Temple cannot take place before the arrival of the Messianic era, a number of social organizations strive for the immediate construction of the Third Temple⁶⁴.

The Third Temple’s messianic activism emerged in the early 1980s, but at that time it was marginal. Its main advocate at that time was Yisrael Ariel, a candidate for Knesset from the list of Meir Kahane’s “Kach” party, who founded the Temple Institute. Activism intensified only a decade later, as a result of the failure of the Oslo peace process, which offered Israel a number of territorial concessions to the Palestinians, which caused tensions in religious Zionist circles. They then recognized the need to reconceptualize the legal status of the Temple Mount. In 1996, The Committee of Yesha Rabbis, from which religious Zionists were recruited, decided that traditional halakhic precedent no longer applied, which meant not only permission, but even necessity for the appearance of Jews on the Temple Mount, and in the future rebuilding the Temple, which will consolidate Israeli sovereignty over this place⁶⁵.

Activism on the Temple Mount gained momentum in the early 21st century. In 2010, in the religious community of *Mitzpeh Yericho* in the West Bank, a group of activists led by Rabbi Yehuda Kroizer began a project to build a life-size replica of the Temple⁶⁶. *Otzma Yehudit*, a formation representing religious Zionism with an extremely anti-Arab profile, also wants to rebuild the Temple, additionally postulating the annexation of the entire West Bank and complete Israeli sovereignty in the territory between the Jordan River and the Mediterranean Sea⁶⁷.

---

⁶¹ W. Chrostowski, *Trzecia świątynia: utopia czy czas na budowę*, “Collectanea Theologica” 2009, 79(2), pp. 113-132.

⁶² S.J.D. Cohen, *The Temple and the synagogue*, [in:] *The Cambridge History of Judaism*, Vol. 3, *The Early Roman Period*, part. 2, W. Horbury, W.D. Davies, J. Sturdy (eds.), Cambridge 1999, pp. 298-325.

⁶³ Odmawiane tej modlitwy zastępuje kult ofiarny od czasu zburzenia Drugiej Świątyni. Po zniszczeniu Drugiej Świątyni w 70 r. rada rabinów w Yavneh zdecydowała, że *Amidah* zajmie miejsce kultu ofiar składanych w Świątyni Jerozolimskiej. H.H. Donin, *To Pray as a Jew. A Guide to the Prayer Book and the Synagogue Service*, New York 1991, pp. 69-121.

⁶⁴ See M. Inbari, *Jewish Fundamentalism and The Temple Mount: Who Will Build the Third Temple?*, New York 2009.

⁶⁵ J. Leifer, *The Nationalist Heresy of Temple Mount Activism*, “Jewish Currents” 2023, January 18.

⁶⁶ See official website of *Mitzpe Yericho*. *Overlooking the cradle of Israel*, <https://sites.google.com/site/mitzpeyericho/home> (7.12.2023).

⁶⁷ E. Breuer, *Ben-Gvir evades question on change to Temple Mount status quo*, “The Jerusalem Post” 2022, November 27.

Itamar Ben-Gvir's appointment as Minister of National Security brought temple activism to the political mainstream in Israel. The ideology of the current ruling elites can be described as 'theocratic post-Zionism', which is to result in a political model in which messianic aspirations will become present, with the full return of Jews to the 'Temple' – the former place of religious worship and political center at the same time⁶⁸.

The concept of building a Third Temple on the Temple Mount is a subject of dispute due to the presence of an Islamic sanctuary – the Dome of the Rock – built on the site of the former Temple, as well as the Al-Aqsa Mosque, the last of the three holy places after Mecca and Medina, which, in the light of tradition, Prophet Muhammad ordered to be visited. However, there is a significant political difference between the mosques in Mecca and Medina, which are located in the Muslim Kingdom of Saudi Arabia, and the Al-Aqsa mosque – located on land that, in Palestinian eyes, is illegally occupied by Israel. Therefore, Palestinian followers of Islam continue an unceasing formal and informal boycott of Israeli control of this place, especially treating visits of Israeli politicians to this place as provocations that constitute a symbolic and legally unjustified "superiority" of followers of Judaism on the matter of rights to the Temple Mount.

For Palestinian followers of Islam, it is also important to protect this place from any attempts of interference that could cause permanent damage. Since the Six-Day War, the greatest political and cultural crisis in the Middle East broke out after the fire in the Al-Aqsa Mosque in 1969, which was deliberately set by Australian citizen Denis Michael Rohan⁶⁹.

In 2017, Islamic leader Kamal Khatib reported on Qatari Al-Jazeera television about Israeli interference using strong, destructive acid in the foundations of the Al-Aqsa Mosque and the Dome of the Rock, which may result in a threat to architectural security, which is a pretext for Israel to initiate construction and conservation works, which will be a symbolic form of incorporation of the Temple Mount⁷⁰. Since the Palestinians treat the issue of Israeli interference in Islamic holy places as an element of a political game, they also interpret demolition campaigns in this context, which became particularly intense in September 2020. An example is the order issued by the Israeli authorities to demolish a two-story Al-Qa'qa' mosque built in 2012 in the Palestinian neighborhood of Silwan in East Jerusalem, due to an alleged lack of building permits⁷¹.

Restrictions on access to the Al-Aqsa Mosque are also a problem. Since the beginning of

---

⁶⁸ Cf. J. Leifer, *The Nationalist Heresy of Temple Mount Activism*, "Jewish Currents" 2023, January 18.

⁶⁹ A. Rabinovich, *How an Australian sheepshearer's al.-Aqsa arson nearly torched Middle East peace*, "The Time of Israel" 2019, 23, August, <https://www.timesofisrael.com/how-an-australian-sheepshearers-al-aqsa-arson-nearly-torched-middle-east-peace/>; M.M. Saleh *The Arson of al-Aqsa Mosque in 1969 and its Impact on the Muslim World As Reflected in the British Documents*, "Dirasat, Human and Social Sciences" 2006, 33(2), pp. 413-423.

⁷⁰ *Israeli Islamic Leader Kamal Khatib on Jazeera TV: Israel Inserted Chemical Substances into Al-Aqsa Mosque Wall to Cause Corrosion*, Middle East Media Research Institute, Jul. 16, 2017, (video) <https://www.memri.org/tv/kamal-khatib-israel-injects-chemical-substances-into-al-aqsa-mosque> (7.12.2023).; T. Staff, *Islamic Movement Official: Israel „using chemicals” to corrode Al.-Aqsa Mosque*, "The Times of Israel", 21 July 2017, <https://www.timesofisrael.com/islamic-movement-official-israel-using-chemicals-to-corrode-al-aqsa-mosque/> (7.12.2023).

⁷¹ The order to demolish it was first issued in 2015, but it was not implemented. A.R. Arnaout, *Israel to Demolish Mosque in Jerusalem*, 14 September 2022, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/israel-to-demolish-mosque-in-jerusalem-1972995> (7.12.2023).; *Israel to demolish mosque in occupied Jerusalem*, "Middle East Monitor", 15 September 2020.

the armed conflict between Israel and Hamas on 7 October 2023, Palestinian media have increasingly reported on the denial of access to the Al-Aqsa Mosque by the Israeli police to Palestinian Muslims, including strict restrictions, such as age, which only allow access to the mosque people over 65 years of age⁷².

SACRED – VIOLENCE – POLITICS

The strategic location of Jerusalem and its unclear international status are one of the main points of contention in the Israeli-Palestinian conflict, and more broadly the Israeli-Arab conflict. The Palestinians claim the Israeli-controlled eastern part of the city and seek to recognize it as the capital of a future Palestinian state.

Both sides of the conflict have competing claims on East Jerusalem and the Temple Mount. Israel recognizes ‘United Jerusalem’ as its capital, positioning itself as the only entity entitled to sovereign power over the city, which is contested by the Palestinian side, which treats Israeli ‘unification’ as a violation of the city’s status. The Palestinians’ gain of control over East Jerusalem is a permanent slogan for their national liberation and state-building aspirations, supported by the official position of the United Nations, which, starting in June 1967, adopted several resolutions condemning the actions of the Israeli side. According to the UN, the Israeli government is using all means, including jurisdiction and administration, to subjugate the sovereignty of those annexed after the Six-Day War⁷³.

The dispute over the status of Jerusalem, including the right to sovereign power in the city, takes place simultaneously on two levels: political, as an expression of the political aspirations and territorial claims of both nations, and ethnic, as a cultural dispute between the Jewish majority and the Palestinian minority.

The United Jerusalem as the capital city of Israel has not been recognized *de jure* by most UN countries, and the international legal status of the eastern part of the city remains unregulated⁷⁴. Although the status of ‘Jerusalem as a whole’ has been the subject of extensive debate in the international community since 1948. A breakthrough in this matter occurred after 1967 due to the change in the civil status of the Palestinian population living in East Jerusalem, completely dependent on Israeli jurisdiction, resulting in a constant threat of displacement⁷⁵.

From the Palestinian side, East Jerusalem, together with the Temple Mount, annexed by the Israeli army in June 1967 and then integrated into the territory of the State of Israel, has the status of an occupied territory in the same way as the West Bank and the Gaza Strip. From this

---

⁷² A.R. Arnaout, *Israel restricts Palestinian access to Al-Aqsa Mosque for 2nd Friday in row*, 20 October 2023, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/israel-restricts-palestinian-access-to-al-aqsa-mosque-for-2nd-friday-in-row/3027024> (7.12.2023).

⁷³ *The Status of Jerusalem, Prepared for, and under the guidance of, the Committee on the Exercise of the Inalienable Rights of the Palestinian People*, United Nations, New York 1997, p. 12.

⁷⁴ In practice, this means that only the western part of the city (West Jerusalem or the New Jerusalem) legally belongs to Israel, while its eastern part (including the Temple Mount) has remained under Israeli administrative and military control since 1967, contrary to the provisions of international law.

⁷⁵ Y. Ben-Hillel, *The Legal Status of East Jerusalem*, Norwegian Refugee Council, December 2013, p. 9.

point of view, Palestinian claims to sovereignty in this area are still perceived as groundless. From the perspective of Israel, the Palestinians have never had *de jure* rights to sovereignty over the city, so its eastern part cannot be called a disputed occupied territory, and Israel has the right to dispose of this territory as its own and act there as a sovereign.

The Temple Mount, due to the presence of the Dome of the Rock and the Al-Aqsa Mosque, is an important symbol of the Palestinian aspirations for independence. Therefore, the catalyst for the second intifada, which derives its name from the name of the mosque as the Al-Aqsa intifada, was the provocative visit to the Temple Mount on September 29, 2000, by the then leader of the opposition and one of the most important politicians of the Israeli right wing, Ariel Sharon, during which he made several symbolic gestures, causing anger and indignation of the Palestinian community, leading to riots⁷⁶. The second intifada was also an implication of the failure of the Camp David summit and the political defeat of its main actors: Bill Clinton, Ehud Barak, and Yasser Arafat in resolving the conflict, including the lack of decision by both sides regarding the division of the Holy City, which led to the intensification of violence and the forcing of concessions from Israel by force⁷⁷. Unlike the first intifada, commonly called the Stone Uprising, the Al-Aqsa intifada was no longer spontaneous, but was part of a carefully prepared action, symbolized for Israelis by suicide bombings in public means of transport and other public places, and for Palestinians by brutal pacifications carried out by the Israeli army⁷⁸. During the intifada, a Palestinian armed group was created and given the significant name Al-Aqsa Martyrs Brigades, referring to the symbolism of the Temple Mount, although they represented (like Al-Fatah) the line of secular Palestinian nationalism⁷⁹.

The image of the Al-Aqsa mosque, next to a black crescent, two crossed rifles, and the Arabic inscription: *Arin al-Usud* is a symbol of the armed group Lion's Den (*Arin al-Osoud*) created by the youngest generation of Islamic fighters⁸⁰. Members of the Arin al-Osoud organization not only use the symbolism of the Al-Aqsa mosque in the logo of their group, but also

---

⁷⁶ W. Mustafa, *Al-Aqsa Intifada. Why?*, "The Arab World Geographer" 2000, 3(3), pp. 159–163.

⁷⁷ See D.A. Jaeger, D.M. Paserman, *The Cycle of Violence? An Empirical Analysis of Fatalities in the Palestinian-Israeli Conflict*, "IZA Discussion Paper" No. 1808 October 2008.

⁷⁸ In 2002, then already as Prime Minister, Ariel Sharon decreed Operation "Defensive Shield", the aim of which was to attack the most important Palestinian urban centers in the West Bank in order to destroy the Palestinian combat infrastructure. At the same time, in 2003, the construction of a barrier separating the Palestinian territories began to prevent attacks from the West Bank, while at the same time occupying part of the areas belonging to the Palestinian community.

⁷⁹ The Al-Aqsa Martyrs Brigades represented (like Al-Fatah) a line of secular Palestinian nationalism, but they modeled their tactics on the actions of Hamas and Palestinian Islamic Jihad, including the use of women in suicide attacks for the first time. In 2008–2009, during Operation Cast Lead, members of the Brigades carried out operations in the territory of the Gaza Strip against the Israeli army. In 2010–2011 the Brigades' fighters carried out rocket fire at the city of Sederot and Israeli targets in the Negev Desert, in 2012 they carried out missile fire during the Israeli Operation Defense Pillar, and in 2014 in the Gaza Strip during Operation Protective Edge. *Al-Aksa Martyrs Brigades*, Mapping Palestinian Politics, https://ecfr.eu/special/mapping_palestinian_politics/al_aqsa_martyrs_brigades_amb_fatah/ (7.12.2023).

⁸⁰ U. Dekel, *The Lion's Den: A Wake-Up Call for Imminent Challenges*, "INSS", No. 1651, October 19, 2022; <https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2022/10/No.-1651.pdf>

refer to the tradition of combat activities of the Al-Aqsa Martyrs Brigades, as well as jointly within the so-called urban guerrillas carrying out actions on the streets⁸¹.

During the so-called Knife Intifada in 2015, where the main attacks took place in Jerusalem, the source of Palestinian unrest was seen, among other things, in Israeli efforts to change the 'status quo' of the Temple Mount. At that time, the Islamic Movement in Israel was involved in the protests on the Temple Mount, represented by two Palestinian groups, *Mourabitoun* for men and *Mourabitat* for women (defenders of the faith, steadfast, soldiers of the garrison), active since 2012, organizing *taiweed* in the Al-Aqsa mosque, that is, chanting verses of the Quran⁸².

In April 2023, during the Muslim holy month of Ramadan, clashes with the police took place at the Al-Aqsa Mosque during the *Taraweeh* night prayer, as a result of which dozens of Palestinians were injured and mass arrests occurred. In the light of Palestinian opinions, this attack was of a strategic nature in connection with an attempt by Israel to fundamentally change the *status quo* of the Temple Mount, which aims to destroy the mosque and rebuild Solomon's Temple on this site. Palestinians barricaded themselves in the mosque when learning that Jewish extremists were preparing to sacrifice the Passover lamb on the Temple Mount, in remembrance of the times of the Temple before its destruction by the Romans, which was encouraged by leaflets scattered in East Jerusalem by the Jewish organization Return to the Temple Mount (*Khozrim La-Har*)⁸³. According to the findings of the Israeli police, people trying to enter the Temple Mount contrary to applicable regulations were detained, while Palestinians barricaded in the Al-Aqsa Mosque forced an assault police unit to intervene in the mosque, where clashes broke out between the two sides. In retaliation for this intervention, Hamas directed rockets from the Gaza Strip towards Israel, to which Israel responded by bombing Hamas' strategic targets in Gaza⁸⁴. This was not the first incident of this type. In May 2021, Israeli security forces also carried out an action on the Temple Mount against Palestinian rioters near the Al-Aqsa Mosque⁸⁵.

It should be noted that during Ramadan, the month of Muslim fasting, the Jewish holiday of Passover (*Pesach*) usually falls, which causes both Jews and Muslims to arrive at the Temple

---

⁸¹ *Palestinian militants from "Arin al-Usud" and "al-Aqsa Martyrs Brigades" (AMB) take turns firing at IDF forces from one of the city's main streets, as a crowd of hundreds of bystanders gathers to watch*, „Abu Ali Express" 2023, February 23, (video), <https://abualiexpress.com/en/palestinian-militants-from-arin-al-usud-and-al-aqsa-martyrs-brigades-amb-take-turns-firing-at-idf-forces-from-one-of-the-citys-main-streets-as-a-crowd-of-hundreds-of-bystanders-gathers-to-watc/> (7.12.2023).

⁸² M. O'Toole, *Inside al-Aqsa. Who are the guardians of al-Aqsa?*, "Al-Jazeera", 2016, <https://interactive.aljazeera.com/aje/2016/al-aqsa-mosque-jerusalem-360-degrees-tour-4k-video/the-protectors-of-al-aqsa-jerusalem.html> (31.07.2023); C. Larkin, M. Dumper, *In Defense of Al-Aqsa: The Islamic Movement inside Israel and the Battle for Jerusalem*, "Middle East Journal" 2012, 66(1), pp. 31-52. On the place and importance of tajweed in Islamic culture, see: *A Quick Guide to Tajweed*, "Quranic" 2021, November 1; <https://www.getquranic.com/a-quick-guide-to-tajweed/> (7.12.2023).

⁸³ Return to the Temple Mount (*Khozrim La-Har*) is a non-profit organization whose main goal is to carry out activities aimed at rebuilding the Temple on the Temple Mount, <https://www.facebook.com/enmikdash> (7.12.2023).

⁸⁴ L. Farook *Israeli attack on Al Aqsa Mosque: Latest move to demolish the masjid and built Solomon's Temple*, "Muslim Mirror" 2023, April 7, <https://muslimmirror.com/eng/israeli-attack-on-al-aqsa-mosque-latest-move-to-demolish-the-masjid-and-built-solomons-temple/> (7.12.2023).

⁸⁵ J. Sharon, *Fire on the Mount? How the new government might shift policy at flashpoint holy site*, "The Time of Israel" 2022, 6 November.

Mount at the same time, which increases tension in Israeli-Palestinian relations. Other Jewish holidays that do not conflict with the Muslim liturgical calendar also become an opportunity for provocation. A remarkable situation took place in July 2023, during the Jewish holiday of *Tisha B'Av*, when the Minister of National Security in the Israeli government, Itamar Ben-Gvir, made a spectacular visit to the Temple Mount for the third time since taking office. The leader of the Jewish Power party calls the current *status quo* of the Temple Mount racist discrimination because followers of Judaism can only visit the Temple Mount during a four-hour window in the morning hours 5 days a week and without prayers, while Muslim prayer is allowed. As a gesture of opposition, he regularly visits this place, especially during times of increased tension. Both Ben-Gvir and other members of his party are strong apologists for establishing absolute Israeli control over the Temple Mount. The first provocative visit by an Israeli minister to the Temple Mount took place on 3 January 2023 and was interpreted (by both sides) as a symbolic beginning of the renewal of messianic hopes for the reconstruction of Solomon's Temple. It sent a clear message to both sides that the political power currently dominating in Israel seeks to realize the messianic aspirations of returning the Jews to the temple.

Although Minister Ben-Gvir represents the option of religious Zionism, his actions regarding the Temple Mount, including changing the *status quo*, are met with opposition from religious authorities representing various branches of Judaism, as being contrary to halakhic law. The Sephardi Chief Rabbi of Israel Yitzhak Yosef and the Chief Rabbi of Jerusalem Shlomo Moshe Amar called the minister's gesture a public violation of Torah law, and the opinion-forming periodical *Yated Ne'eman* representing the Haredi community condemned Ben-Gvir's act as a violation of the halakhic law contrary to the tradition of many generations of Torah scholars⁸⁶. Entering the Temple Mount is treated by religious authorities as a violation of the rabbinical consensus, which was clearly shaken after Israel occupied East Jerusalem and the West Bank in 1967⁸⁷.

The actions of Israeli politicians to maintain full sovereignty on the Temple Mount are actively supported by the non-governmental activist organization *Beyadenu*. Returning to the Temple Mount, disseminating knowledge about the Temple Mount as Jewish heritage and Israeli culture, and postulating that the Temple Mount should be included on the list of holy places in Israel, which would give the followers of Judaism the right to pray there, including on *Shabbat*⁸⁸. Tom Nisani, who heads the organization, also proposes building a synagogue on the

---

⁸⁶ T. Staff, *Degel Hatorah coalition faction mouthpiece pans Ben Gvir for Temple Mount visit*, "The Times of Israel" 2023, 4 January, <https://www.timesofisrael.com/degel-hatorah-coalition-faction-mouthpiece-pans-ben-gvir-for-temple-mount-visit/> (7.12.2023). Orthodox rabbinical authorities maintain a position consistent with Jewish law that prohibits followers of Judaism from entering the area of the former Second Temple, especially since the exact location of the destroyed Temple is not known, entering this place involves the risk of desecrating *Kodesh Hakodashim*, the most holy place in which was the Ark of the Covenant.

⁸⁷ Both ultra-Orthodox (*haredim*) and Orthodox rabbis authorized to issue halakhic rulings (*poskim*) maintain the ban on visiting the Temple Mount.

⁸⁸ Official website of *Beyadenu*. *Returning to the Temple Mount*, <https://beyadenu.org/en/%D7%90%D7%95%D7%93%D7%95%D7%AA-%D7%94%D7%A7%D7%A8%D7%9F-%D7%9C%D7%9E%D7%95%D7%A8%D7%A9%D7%AA-%D7%94%D7%A8-%D7%94%D7%91%D7%99%D7%AA-%D7%90%D7%A0%D7%92%D7%9C%D7%99%D7%AA/> (7.12.2023).

Temple Mount, which would allow for the institutionalization of religious life in this place⁸⁹.

The President of the State of Palestine, Mahmoud Abbas, has the ambition to make the Temple Mount the center of Islam and thus oppose Israeli attempts to ‘Judaize’ the city, which harms Palestinian interests, which he exposed during the UN Committee on the Exercise of the Inalienable Rights of the Palestinian People on the occasion of the 75th anniversary of ‘Nakhba Day’ (Catastrophe Day) on 15 May 2023. At that time, he emphasized the lack of documented Jewish connections with the Temple Mount and the right of *al-Haram al-Sharif* (the Temple Mount) to belong to *Al-Buraq Wall* (the Western Wall) to the Islamic *Wakf*⁹⁰. The Palestinian Minister of Religious Affairs, Mahmoud al-Habbash, also drew attention to this, claiming that for political reasons, many followers of Islam from various Arab countries had not visited the Al-Aqsa Mosque since 1967. He also recognized that Palestinians have unlimited right to the Temple Mount and the Al-Aqsa mosque is also a defense of Islam, the Koran, and the entire Islamic nation against Israel⁹¹. In this context, the Al-Aqsa Mosque, a symbol of Palestinian national identity, in addition to its religious dimension, also gains strategic importance.

The Temple Mount is also a controversial topic between Prince Mohammed bin Salman of Saudi Arabia, who has ambitions to become the guardian of all Islamic holy places, including the Al-Aqsa Mosque, and Abdullah, the king of the Hashemite Kingdom of Jordan. In the background of this dispute, there is also a hypothetical normalization of relations between Israel and Saudi Arabia, although there is no clear position of Saudi Arabia on this issue, as well as an indication of the conditions and date when a new opening would appear in the area of the *status quo* of the Temple Mount⁹². However, a significant violation of the current *status quo* on the Temple Mount could lead to a diplomatic crisis with Jordan, which still has the informal status of guardianship over the holy places in Jerusalem – and in particular over the Temple Mount and the mosques located there.

CONCLUSIONS

The strategic location of Jerusalem and its unclear international status are one of the main points of contention, with the Temple Mount a flashpoint for nationalist claims by both sides in the decades-long conflict. The escalation of violence and the use of ‘hard power’ usually originates from (often religious) events that take place on the Temple Mount. The site, together with the Al-Aqsa Mosque, is the center and starting point for many subsequent

---

⁸⁹ In the culture of Judaism, the synagogue is not identical with the Temple. The modern synagogue, especially on Shabbat, also plays an integrative role for the Jewish community, especially in the diaspora. See: N. Davidovitch, *The Function of the Synagogue in Leisure Culture*, “Philosophy Study” 2019, January, 9(1), pp. 1-15.

⁹⁰ T. Lazaroff, *Abbas disavows Jewish ties to Temple Mount, compares Israel to Nazis*, “The Jerusalem Post”, May 15, 2023, <https://www.jpost.com/international/article-743145>.

⁹¹ JNS and ILH Staff, *Adviser to Mahmoud Abbas incites violence against Israel*, “Israel Hayom” 2022, August 6, <https://www.israelhayom.com/2022/06/08/adviser-to-mahmoud-abbas-continues-to-incite-violence-against-israel/> (7.12.2023).

⁹² Z. Bar’el, *Temple Mount/Al-Aqsa Is Waiting for Saudi Arabia’s Mohammed Bin Salman*, “Haaretz” 2023, August 22, <https://www.haaretz.com/israel-news/2023-08-22/ty-article-magazine/.premium/temple-mountain-is-waiting-for-saudi-arabias-mohammed/0000018a-1c49-dcde-abfe-1fefa6e80000> (7.12.2023).

political and force decisions, including military operations.

The armed conflict initiated on October 7, 2023 by the military arm of Hamas, although taking place on the territory of the Gaza Strip, is codenamed the Al-Aqsa Flood. One of the hypotheses is that it was a response to Israeli provocations related to the Al-Aqsa Mosque and the Temple Mount and in the background also to the growing wave of violence by Israeli settlers in the West Bank⁹³. A similar scenario, although not on this scale, occurred twice in quick intervals: Israel attacked military facilities in Gaza following events on the Temple Mount, including the Al-Aqsa Mosque during Jewish and Muslim holiday celebrations in April 2023,⁹⁴ and in September, Israeli aircraft struck military facilities in Gaza following earlier night attacks by Israeli police on worshippers at Al-Aqsa Mosque, to which Hamas responded by firing four rockets from the Gaza Strip⁹⁵.

The factor escalating tensions is undoubtedly the importance of Judaism in Israeli politics and its position consolidated by ultra-Zionist ruling elites, emphasizing the civilizational distinctiveness of the Jewish nation and its 'uniqueness'. On the issue of the Temple Mount, contemporary Israeli religious Zionism breaks with the orthodox interpretation of Jewish law, relying on a 'mythic-messianic ethnocentrism' that also sanctions and justifies any use of hard force in defense of the Jewish interest. The religious mission, and at the same time an element of the fight for the identity and independence ambitions of the Palestinians, is to free the Al-Aqsa Mosque from Israeli occupation and thus change the status of the Temple Mount.

The 'geopolitical curse' of two nations on one land that justifies their unquestionable and eternal (religiously sanctioned) right to the same territory makes the conflict insoluble in the long run without prejudice to one of the parties.

The involvement of the international community: the United Nations, the European Union, the United States, Jordan and Turkey has not brought results so far. However, the possible escalation of the conflict is disturbing, especially since the reconstruction of the Third Temple is a priority of ultra-right circles in Israel supported by the ruling elites. The possibility of coexistence on the Temple Mount of the two holy places of Islam and the future holy place of Judaism seems impossible, given the 'long duration' of mutual hostility, implying armed confrontations between Jews and Palestinians.

REFERENCES

A Quick Guide to Tajweed, "Quranic". November 1, 2021. In: <https://www.getquranic.com/a-quick-guide-to-tajweed/>.

Abel A. 1992. Dar al-Islam, In: Encyclopaedia of Islam, E.J. van Donzel (ed.), Leiden.

---

⁹³ A. Raouf Arna'out, *Israel restricts Palestinian access to Al-Aqsa Mosque for 2nd Friday in row*, AA, 20.10.2023, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/israel-restricts-palestinian-access-to-al-aqsa-mosque-for-2nd-friday-in-row/3027024> (7.12.2023).

⁹⁴ *Israel attacks Gaza after Al-Aqsa Mosque raid*, "AlJazeera", 5 April 2023, <https://www.aljazeera.com/news/2023/4/5/israel-attacks-gaza-after-israeli-forces-raid-al-aqsa-mosque> (7.12.2023).

⁹⁵ A. Bou Jbara, *Palestinian Islamic Jihad: 'Al-Aqsa Flood' was a preemptive strike against the enemy*, "The Cradle.co", October 30, 2023, <https://new.thecradle.co/articles/palestinian-islamic-jihad-al-aqsa-flood-was-a-preemptive-strike-against-the-enemy> (7.12.2023).

- Account of “Return to The Temple Mount” („Khozrim La-Har”) on Facebook, In: <https://www.facebook.com/enmikdash>.
- Al-Aksa Martyrs Brigades, Mapping Palestinian Politics, In: https://ecfr.eu/special/mapping_palestinian_politics/al_aqsa_martyrs_brigades_amb_fatah/.
- Arnaout Abdel Raouf. 2022. Israel to Demolish Mosque in Jerusalem, September 14, In: <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/israel-to-demolish-mosque-in-jerusalem-/1972995>.
- Arnaout Abdel Raouf. 2023. Israel restricts Palestinian access to Al-Aqsa Mosque for 2nd Friday in row, October 20, In: <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/israel-restricts-palestinian-access-to-al-aqsa-mosque-for-2nd-friday-in-row/3027024>.
- Badil Occasional Bulletin. 2004. From the 1948 Nakba to the 1967 Naksa, no 18.
- Bar’el Zvi. 2023. Temple Mount/Al-Aqsa Is Waiting for Saudi Arabia’s Mohammed Bin Salman; Haaretz, August 22, In: <https://www.haaretz.com/israel-news/2023-08-22/ty-article-magazine/.premium/temple-mount-is-waiting-for-saudi-arabias-mohammed/0000018a-1c49-dcde-abfe-1fefa6e80000>.
- Basic Law: Israel as the Nation-State of the Jewish People. July 19, 2018. The Knesset. In: https://main.knesset.gov.il/en/news/pressreleases/pages/pr13978_pg.aspx.
- Ben-Hillel Yotam. 2013. The Legal Status of East Jerusalem. Norwegian Refugee Council.
- Berkovitz Shmuel. 2001. The Temple Mount and the Western Wall in Israeli Law, Jerusalem.
- Breuer Eliav. 2022. “Ben-Gvir evades question on change to Temple Mount status quo.” The Jerusalem Post, November 27.
- Cohen Mark R. 2000. Sociability and the Concept of Galut in Jewish-Muslim Relations in the Middle Ages, In: *Judaism and Islam: Boundaries, Communication and Interaction*, Benjamin Hary, John Hayes, Fred Astren (eds.), 37-51. Brill
- Cohen Shaye J.D. 1999. The Temple and the synagogue, In: *The Cambridge History of Judaism*, Vol. 3, The Early Roman Period, part. 2, William Horbury, W.D. Davies, John Sturdy (eds), 298-325. Cambridge University Press.
- Danek Adam. 2013. Przestrzeń jako ciało. Archetyp geografii sakralnej [Space as a Body. Archetype of Sacred Geography], In: <https://geopolityka.net/przestrzen-jako-cialo-archetyp-geografii-sakralnej/>.
- Davidovitch Nitza. 2019. “The Function of the Synagogue in Leisure Culture.” *Philosophy Study* 9(1): 1-15.
- Dekel Udi. 2022. The Lion’s Den: A Wake-Up Call for Imminent Challenges, INSS No. 1651, October 19, In: <https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2022/10/No.-1651.pdf>.
- Dokras Uday, Dokras Srishti. 2020. The Temple Mount. Sweden, Finland and India: Indo Nordic Author Collective.
- Donin Hayim Halevy. 1991. *To Pray as a Jew. A Guide to the Prayer Book and the Synagogue Service*. New York: Basic Books.
- Farook Latheef. 2023. Israeli attack on Al Aqsa Mosque: Latest move to demolish the masjid and built Solomon’s Temple, Muslim Mirror, April 7, In: <https://muslimmirror.com/eng/israeli-attack-on-al-aqsa-mosque-latest-move-to-demolish-the-masjid-and-built-solomons-temple/>.
- Galchinsky Michael. 2004. “The Jewish Settlements in the West Bank: International Law and Israeli Jurisprudence.” *Israel Studies* 9(3): 115-136.

- Gerstenfeld Manfred. 2021. "Israel's Multifaceted Power." BESA Center Perspectives Paper No. 1, 953, March 8.
- Green Arthur. 1977. "The Zaddiq as Axis Mundi in Later Judaism." *Journal of the American Academy of Religion* 45(3): 327-347.
- Gregory Derek. 1995. "Imaginative geographies." *Progress in Human Geography* 19(4): 447-485.
- Hebron. Tomb of the Patriarchs and Matriarchs (Ma'arat HaMachpelah), Jewish Virtual Library. A Project of AICE, In: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/tomb-of-the-patriarchs-ma-arat-hamachpelah>.
- History of Jerusalem: Jordan's Desecration of Jerusalem (1948-1967), Jewish Virtual Library, A Project of AICE, In: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/jordan-s-desecration-of-jerusalem-1948-1967>.
- Huntington Samuel P. 2007. *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego [The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order]*, 9 ed., Warszawa: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Israel Hayom. 2022. Adviser to Mahmoud Abbas incites violence against Israel, JNS and ILH Staff, August 6, In: <https://www.israelhayom.com/2022/06/08/adviser-to-mahmoud-abbas-continues-to-incite-violence-against-israel/>.
- Israeli Islamic Leader Kamal Khatib on Jazeera TV: Israel Inserted Chemical Substances into Al-Aqsa Mosque Wall to Cause Corrosion, Middle East Media Research Institute. July 16, 2017. (video) <https://www.memri.org/tv/kamal-khatib-israel-injects-chemical-substances-into-al-aqsa-mosque>.
- Jbara Ali Bou. 2023. Palestinian Islamic Jihad: 'Al-Aqsa Flood was a preemptive strike against the enemy'. *The Cradle.co*, October 30, In: <https://new.thecradle.co/articles/palestinian-islamic-jihad-al-aqsa-flood-was-a-preemptive-strike-against-the-enemy>.
- Kaplan Mordecai M. 2010. *Judaism as a Civilization: Toward a Reconstruction of American Jewish Life*, with a new introduction by Mel Scult, Philadelphia: Jewish Publication Society.
- Klin Tomasz. 2014. Rola religii w badaniach geopolitycznych, [The role of religion in geopolitical research], In: *Religijne determinanty polityki [Religious determinants of politics]*, Ryszard Michalak (ed.), 175-191. Wydawnictwo Morpho.
- Koeck Heribert Franz. 2008. Holy Places, In: *Oxford Public International Law*, January, <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1295>
- Larkin Craig. Dumper Michael. 2012. "In Defense of Al-Aqsa: The Islamic Movement inside Israel and the Battle for Jerusalem." *Middle East Journal* 66(1): 31-52.
- Lazaroff Tovah. 2023. Abbas disavows Jewish ties to Temple Mount, compares Israel to Nazis, *The Jerusalem Post*, May 15, In: <https://www.jpost.com/international/article-743145>.
- Leifer Joshua. 2023. "The Nationalist Heresy of Temple Mount Activism." *Jewish Currents*, January 18.
- Livingston Richard. 2001. "The Jewish Connection: Judaism, Jerusalem, and the Temple." *Sigma: Journal of Political and International Studies* 19: 7-19.
- Ma'oz Moshe. 2014. "The Role of the Temple Mount/Al Haram al. Sharif in the Deterioration of Muslim-Jewish Relations." *Approaching Religion* 4(2): 60-70.
- Macała Jarosław. 2021. „Religia jako element badań geopolitycznych.” *Chrześcijaństwo-Swiat-Polityka. Zeszyty Społecznej Myśli Kościoła* 25: 160-174.

- Makocka-Wojciak Katarzyna. 2022. Metafizyka rzeczy i przestrzeni. Refleksje wokół eseju Martina Heideggera „Budować, mieszkać, myśleć” [Metaphysics of Things and Space. Reflections on Martin Heidegger's Essay “Building, Living, Thinking”], In: Małe miasta. Kultura materialna [Small Cities. Material Culture], Mariusz Zemło (ed.), 15-26. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Makowski J. 2018. Hamas jako hybrydowy przeciwnik [Hamas as a Hybrid Opponent], In: Asymetryczny i hybrydowy charakter konfliktów izraelsko-arabskich na początku XXI wieku [The Asymmetric and Hybrid Nature of Israeli-Arab Conflicts at the Beginning of the 21st Century], 177-199. Akademia Sztuki Wojennej.
- McAlister E. 2005. “*Globalization and the Religious Production of Space.*” *Journal for the Scientific Study of Religion* 44(3): 249-255. <https://www.jstor.org/stable/3590594>.
- Montefiore Simon Sebag. 2011. Jerozolima. Biografia Jerusalemu: The Biography], trans. Maciej Antosiewicz, Władysław Jeżewski. Warszawa: Znak Horyzont.
- Morgenthau Hans J., Thompson Kenneth W. 2010. *Polityka między narodami: walka o potęgę i pokój [Politics Among Nations: the Struggle for Power and Peace]*. Warsaw: Difin.
- Nowacka Sara, Wojnarowicz Michał. 2020. Konflikt izraelsko-palestyński 2020. Rok złego przełomu [Israeli-Palestinian Conflict 2020. A Year of Bad Breakthrough], Raport Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych.
- Official website of Beyadenu. Returning to the Temple Mount, <https://beyadenu.org/en/%D7%90%D7%95%D7%93%D7%95%D7%AA%D7%94%D7%A7%D7%A8%D7%9F%D7%9C%D7%9E%D7%95%D7%A8%D7%A9%D7%AA-%D7%94%D7%A8-%D7%94%D7%91%D7%99%D7%AA-%D7%90%D7%A0%D7%92%D7%9C%D7%99%D7%AA/>.
- Official website of Mitzpe Yericho. Overlooking the cradle of Israel, <https://sites.google.com/site/mitzpeyericho/home>.
- Official website of The Rabbinical Courts, https://www.gov.il/en/departments/the_rabbinical_courts/govil-landing-page.
- Official website of UNESCO. World Heritage Convention, <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/>.
- Official website of World Zionist Organization, <https://www.wzo.org.il/en>.
- Palestinian militants from “Arin al-Usud” and “al-Aqsa Martyrs Brigades” (AMB) take turns firing at IDF forces from one of the city’s main streets, as a crowd of hundreds of bystanders gathers to watch, „Abu Ali Express”, 23.02.2023, (video); <https://abualiexpress.com/en/palestinian-militants-from-arin-al-usud-and-al-aqsa-martyrs-brigades-amb-take-turns-firing-at-idf-forces-from-one-of-the-citys-main-streets-as-a-crowd-of-hundreds-of-bystanders-gathers-to-watc/>.
- Powers Paul. 2020. Religion and Violence. A Religious Studies Approach. London: Routledge.
- Rabinovich Abraham. 2019. How an Australian sheepshearer’s al.-Aqsa arson nearly torched Middle East peace, The Time of Israel, 23 August, In: <https://www.timesofisrael.com/how-an-australian-sheepshearers-al-aqsa-arson-nearly-torched-middle-east-peace/>.
- Resolution 237 (1967) of 14 June 1967 (S/RES/237), United Nations Security Council, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/240/89/PDF/NR024089.pdf?OpenElement>.

- Resolution 478 (1980), adopted by Security Council on 20 August 1980 [on the status of Jerusalem], United Nations Digital Library, In: <https://digitallibrary.un.org/record/25618>.
- Resolution No. 181 (A/RES/181/II), Resolution adopted on the Report of the ad hoc committee on the Palestinian Question, United Nation General Assembly 1947, In: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/038/88/PDF/NR003888.pdf?OpenElement>.
- Ricoeur Paul. 2001. „Pisanie historii a przedstawienie przeszłości [Writing History and Presenting the Past].” trans. Joanna Górnicka, *Przegląd Filozoficzny - Nowa Seria* 3(39): 259-274.
- Rumpf Christian. 1995. Holy Places, [in:] *Encyclopedia of Public International Law*, vol. 2, Rudolf Bernhardt (ed.), 863-866. Elsevier.
- Sagarin Lori, *Modern Hebrew: Culture and Identity*, The ICenter, In: https://theicenter.org/aleph_bet/modern-hebrew-culture-and-identity.
- Salah Mohsen M. 2006. “The Arson of al-Aqsa Mosque in 1969 and its Impact on the Muslim World As Reflected in the British Documents.” *Dirasat, Human and Social Sciences* 33(2): 413-423.
- Sharon Jeremy. 2022. “Fire on the Mount? How the new government might shift policy at flashpoint holy site.” *The Time of Israel*, 6 November.
- Sperber Daniel. 2020. “Jerusalem: Axis Mund.” *Jerusalem and Eretz Israel* 12-13: 7-90.
- Staff Toi. 2017. Islamic Movement Official: Israel „using chemicals” to corrode Al-Aqsa Mosque, *The Times of Israel*, 21 July, In: <https://www.timesofisrael.com/islamic-movement-official-israel-using-chemicals-to-corrode-al-aqsa-mosque/>.
- Staff Toi. 2023. Degel Hatorah coalition faction mouthpiece pans Ben Gvir for Temple Mount visit, *The Times of Israel*, 4 January, In: <https://www.timesofisrael.com/degel-hatorah-coalition-faction-mouthpiece-pans-ben-gvir-for-temple-mount-visit/>.
- Suleiman Haitam, Home Robert. 2000. “‘God is an Absentee, too’: The Treatment of waqf (islamic trust) Land in Israel/Palestine.” *Journal of Legal Pluralism* 59: 49-65.
- Taggar Yehuda. 1973. *The Islamic Congress of Jerusalem 1931*, In: *The Mufti of Jerusalem and Palestine Arab Politics 1930-1937*, Thesis to be submitted for the Degree of Ph.D. in the University of London, London.
- Tarasiuk Renata, Wierzbicki Sławomir. 2017. Interpretacje działań wyprzedzających w polityce kulturowej i militarnej Państwa Izrael [Interpretations of Pre-Emptive Actions in the Cultural and Military Policy of the State of Israel], In: *O terroryzmie jako zagrożeniu dla bezpieczeństwa społecznego [On Terrorism as a Threat to Social Security]*, Małgorzata Lipińska-Rzeszutek, Arkadiusz Indrasczyk (eds), 189-204. Aspra.
- Tarasiuk Renata. 2009. *Metafizyka miejsca w literaturze Holokaustu [Metaphysics of Place in Holocaust Literature]*, In: *Święte miejsca w literaturze [Holy Places in Literature]*, Zbigniew Chojnowski, Anna Rzymaska, Beata Tarnowska (ed.), 507-517. Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie.
- Tarasiuk Renata. 2016. „Schwytać Eichmanna. Izraelskie służby wywiadowcze w projekcie narodowej historii.” *Secretum: służby specjalne – bezpieczeństwo – informacja* 2: 137-151.
- Tarasiuk Renata. 2021. “Geocultural Aspects of the Security Policy of Contemporary Israel.” *Security Dimensions. International & National Studies* 36(36): 138-154.
- Tarasiuk Renata. 2023. *Rola organizacji międzynarodowych i pozarządowych w zapewnianiu bezpieczeństwa uchodźcom palestyńskim, [The Role of International and non-Governmental Organizations in Ensuring the Safety of Palestinian Refugees]*, In:

Bezpieczeństwo Polski w kontekście wyzwań i zagrożeń XXI wieku [Poland's Security in the Context of the Challenges and Threats of the 21st Century], Agnieszka Araucz-Boruc, Sylwia Zakrzewska (eds), 123-141. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu w Siedlcach.

Text of Constitution (Basic laws), In: Constitutional law: texts of constitutions 1.- Suppl. 18. August 1996. The Hague: Kluwer International Law.

The Declaration of the Establishment of the State of Israel, 14.05.1948, Ministry of The Foreign Affairs, In: <https://www.gov.il/en/departments/general/declaration-of-establishment-state-of-israel>.

The Six-Day War: The Liberation of The Temple Mount and Western Wall (June 7, 1967), "Jewish Virtual Library", A Project of AICE, In: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-liberation-of-the-temple-mount-and-western-wall-june-1967>.

The Status of Jerusalem, Prepared for, and under the guidance of, the Committee on the Exercise of the Inalienable Rights of the Palestinian People, United Nations, New York 1997.

Zenderowski Radel. 2013. „Konflikt etniczny, konflikt religijny, konflikt etnoreligijny jako konflikty polityczne.” Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne 38: 46-69.

Adam KWIATKOWSKI

Uniwersytet Pomorski w Słupsku

Instytut Bezpieczeństwa i Socjologii

adam.kwiatkowski@upsl.edu.pl

<http://orcid.org/0000-0002-0054-6375>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2023.02.02>

DESTABILIZACJA BEZPIECZEŃSTWA EUROPEJSKIEGO W ŚWIETLE DZIAŁAŃ WOJENNYCH ROSJI NA UKRAINIE

ABSTRAKT: W opracowaniu uwaga została skoncentrowana na wybranych czynnikach destabilizujących bezpieczeństwo europejskie, a w tym: dylematach bezpieczeństwa europejskiego w aspekcie działań wojennych na Ukrainie, działaniach państw europejskich na rzecz bezpieczeństwa Europy, uchodźctwie i migracjach oraz wyzwaniach dla bezpieczeństwa państw europejskich. Poszukując odpowiedzi na pytanie, Jaki wpływ na bezpieczeństwo europejskie mają działania wojenne Rosji na Ukrainie?, przytoczono oficjalne wypowiedzi ekspertów w mediach oraz poglądy autorów zajmujących się problematyką bezpieczeństwa państw tego obszaru. Przedstawiono kierunki działań poprawiające bezpieczeństwo tych państw. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że Europa i Pakt Północnoatlantycki nie jest obecnie w pełni przygotowany do obrony państw członkowskich przed rosyjską agresją. Zatem Europa musi zacząć mówić jednym głosem i jako wspólnota ponieść odpowiedzialność za losy oraz bezpieczeństwo Europy i świata. Przywołane w wystąpieniu treści mają na celu aktualizację opinii na temat poziomu bezpieczeństwa europejskiego. Jest to także ogląd problemu na podstawie przestudiowanej literatury przedmiotu, a także próba zachęcenia do dyskusji przedstawicieli nauki badających tą problematykę oraz pochylenia się nad nią w celu nakreślenia wizji przyszłości.

SŁOWA KLUCZOWE: bezpieczeństwo, destabilizacja, działania wojenne, migracje, zagrożenie

---

DESTABILIZATION OF EUROPEAN SECURITY IN THE LIGHT OF RUSSIAN WAR OPERATIONS IN UKRAINE

ABSTRACT: The study focused on selected factors destabilizing European security in the light of Russia's military actions in Ukraine, including: dilemmas of European security in the aspect of military operations in Ukraine, activities of European countries for the security of Europe, refugees and migrations, and challenges for the security of Europe. Looking for an answer to the following question: What impact do Russia's military actions in Ukraine have on European security?, the author quoted official statements of experts in the media and the views of the authors on the security of countries in this area. The analysis presented the directions of action to improve the security of these countries. The results of the conducted research indicate that Europe and the North Atlantic Treaty Organization are currently not fully prepared to defend member states against Russian aggression. Therefore, Europe must start to speak with one voice and, as a community, take responsibility for the fate and security of Europe and the world. The content mentioned in the speech is intended to update opinions on the level of European security. It is also an overview on the problem based on the studied literature on the subject, as well as an attempt to encourage representatives of science conducting research on this issue to discuss and reflect on it in order to outline a vision of the future.

KEYWORDS: destabilization, migration, security, threat, warfare

WPROWADZENIE

Bezpieczeństwo europejskie z uwagi na napiętą sytuację w Ukrainie i na granicy polsko-białoruskiej jest bardzo zagrożone. Jawi się realna możliwość rozprzestrzenienia się konfliktu zbrojnego. Dla Europy sytuacja w Ukrainie jest szczególnie niebezpieczna. Rosja realizuje agresywną politykę wykorzystując siłę militarną w celu wywierania presji na Ukrainę i na Europę. Obecnie kraje europejskie mają przed sobą wiele wyzwań wynikających ze zmieniającego się ładu międzynarodowego.

Analizując problematykę bezpieczeństwa europejskiego w literaturze przedmiotu okazuje się, że prezentowane opinie autorów są rozbieżne, ale wydaje się, że najbardziej przydatna myśl jest u M. Banasika i A. Rogozińskiej¹. Ciekawe spostrzeżenia znaleźć można także u A. Dawioł-Sitko², D. Gawron³ czy A. Bałmut⁴.

Jaki zatem wpływ na bezpieczeństwo państw Europy mają działania wojenne Rosji na Ukrainie? Poszukiwań odpowiedzi upatrywać należy w poniższych pytaniach szczegółowych:

- *Jaki jest stan bezpieczeństwa europejskiego i jakie dylematy mu towarzyszą w świetle działań wojennych na Ukrainie?*
- *W jakiej fazie rozwoju potencjału militarnego są kraje europejskie?*
- *Czy podejmowane działania w zakresie zarządzania bezpieczeństwem europejskim są efektywne i skuteczne?*
- *Jakiego wsparcia od sojuszników oczekują zwłaszcza kraje flanki wschodniej w obliczu wojny na Ukrainie?*
- *Jakie wyzwania stają przed państwami Europy w związku z nielegalnymi migracjami?*

W artykule skoncentrowano się na wybranych czynnikach, które mają wpływ na destabilizację bezpieczeństwa europejskiego w świetle działań wojennych Rosji na Ukrainie. Odniesiono się do dylematów bezpieczeństwa europejskiego w aspekcie tych działań oraz do działań państw europejskich na rzecz bezpieczeństwa Europy, a także do uchodźstwa i migracji oraz wyzwań stojących przed Europejczykami. Przedstawiono poglądy autorów zajmujących się problematyką bezpieczeństwa europejskiego.

Przyjęto następujące założenie badawcze: *Na bezpieczeństwo europejskie ma wpływ potencjał militarny poszczególnych państw oraz potencjał militarny sojuszników*, które posłużyło do sformułowania hipotezy: *Sukcesywne zwiększanie nakładów na poszczególne armie europejskie, poprawia bezpieczeństwo tych państw oraz jej sojuszników przed agresją Rosji.*

---

¹ Passim M. Banasik, A. Rogozińska, *Zagrożenia Federacji Rosyjskiej i bezpieczeństwo międzynarodowe*, Warszawa 2020, s. 1-206.

² A. Dawioł-Sitko, *Europejska polityka migracyjna – wyzwania integracji imigrantów ze szczególnym uwzględnieniem roli władz lokalnych*, [w:] *Migracja i uchodźstwo wyzwaniem dla bezpieczeństwa i współpracy międzynarodowej w XXI wieku*, B. Molo (red.), Kraków 2018, s. 11-32.

³ D. Gawron, *Działania Frontexu w dobie kryzysu migracyjnego*, [w:] *Ibidem*, s. 33-48.

⁴ A. Bałmut, *Polska wobec kryzysu imigracyjnego w Unii Europejskiej* [w:] *Ibidem*, s. 103-120.

Cel główny artykułu, to *rekomendowanie kierunków działań, które powinny poprawić bezpieczeństwo państw europejskich w aspekcie działań wojennych Rosji na Ukrainie*. Dla zrealizowania tak zdefiniowanego celu sformułowano następujące cele cząstkowe:

- określono obecny stan bezpieczeństwa europejskiego,
- zidentyfikowano działania podejmowane przez kraje europejskie w zakresie wzmocnienia swych potencjałów militarnych,
- podjęto próbę oceny skuteczności i efektywności działań mających zapewnić bezpieczeństwo Europie,
- wskazano kierunki działań poprawiających zarządzanie bezpieczeństwem europejskim, zarówno ze względu na działania wojenne na Ukrainie, jak i nielegalną migrację do krajów europejskich.

DYLEMATY BEZPIECZEŃSTWA EUROPEJSKIEGO W ASPEKCIE DZIAŁAŃ WOJENNYCH NA UKRAINIE

Jaki jest stan bezpieczeństwa europejskiego i jakie dylematy mu towarzyszą w świetle działań wojennych na Ukrainie? Od wieków polityka rosyjska w celu zapewnienia sobie bezpieczeństwa dąży do przesunięcia swoich wpływów i terytorium jak najdalej od własnych granic. Świadomość narastających zagrożeń powinny skłonić państwa europejskie do refleksji wobec tych wyzwań.

Po inwazji Rosji na Ukrainę została zakłócona trwałość mechanizmów współpracy i obniżania zagrożeń, wypracowanych przez Zachód w relacjach z Rosją w ostatnich trzech dekadach. Szczególnie zagrożona pozostaje kwestia kontroli zbrojeń i środków przejrzystości działalności wojskowej, co nie sprzyja poczuciu bezpieczeństwa Europejczyków. W odpowiedzi na działania rosyjskie na Ukrainie, „Sojusz zawiesił praktyczną współpracę wojskową z Federacją Rosyjską, pozostawiając kanał komunikacji dyplomatycznej oraz podjął działania wzmocniające bezpieczeństwo wschodnich sojuszników⁵. Nastąpiło stopniowe wzmocnienie kolektywnej obrony NATO, co zaowocowało realną obecnością wojskową Sojuszu na wschodniej flance.

Konflikt na Ukrainie uznawany jest, jako najpoważniejsze po okresie zimnej wojny wyzwanie, któremu Europejczycy muszą stawić czoła. Powinni także zmierzyć się z roszczeniami Rosji i podjąć wysiłki, by zachować pokój na kontynencie europejskim.

„Konflikt na Ukrainie okazał się trudnym testem dla UE. Z jednej strony, skutecznie wypracowano decyzje o wprowadzeniu kolejnych etapów sankcji wobec Federacji Rosyjskiej. Z drugiej jednak, kryzys ukazał wiele słabości polityki zagranicznej i bezpieczeństwa UE oraz podziały polityczne między państwami członkowskimi”⁶. Analizując konflikt zbrojny na wschodzie Europy należy uwzględnić także konsekwencje i koszty, na które muszą być przygotowane państwa europejskie niosące pomoc Ukraińcom. Zasadnym jest tu pytanie: *Czy i jak długo Europa jest w stanie wspierać finansowo i militarnie Ukrainę?*

⁵ R. Kupiecki, *Konflikt zbrojny na Ukrainie, a bezpieczeństwo europejskie*, „Zeszyty Naukowe AON” 2015, 3(100), s. 14.

⁶ Ibidem, s. 15.

Należy podkreślić, że w Sojuszu nie ma politycznej zgody oraz gotowości do zainwestowania tak dużych środków finansowych, a w przypadku państw bałtyckich – faktycznej możliwości dyslokacji tak dużych sił⁷.

Warto w tym miejscu przywołać także opinię społeczeństw zachodnich krajów europejskich. W Niemczech utrzymuje się nastawienie społeczeństwa wobec NATO, które polega na jego ogólnej aprobacie, jako wyraz przywiązania do wartości transatlantyckich i jednocześnie utrzymującym się dystansie do użycia siły militarnej, także w sensie wypełnienia obowiązku sojuszniczej obrony na mocy art. 5 Traktatu Waszyngtońskiego⁸. Francuzi także sceptycznie podchodzą do wspierania militarnego Ukrainy. Kraje południa Europy prowadzą ostrożną politykę wobec Ukrainy i Rosji. Jeśli do tego przyjąć postawę rządu polskiego szukającego dookoła siebie wrogów (konflikt z Ukrainą w sprawie zboża, dyplomatyczny z Niemcami w sprawie afery wizowej, z Czechami w sprawie kopalni Turów), a także prorosyjski dyskurs prezydenta Węgier V. Orbána (warto przypomnieć, że we wrześniu 2023 r. w parlamencie węgierskim Orbán zadeklarował wycofanie wszelkiego wsparcia dla Ukrainy), to nastawienie społeczeństwa europejskiego może drastycznie ulec zmianie i znacząco wpłynąć na relacje z Ukrainą. Nie bez znaczenia jest jednoznaczne stanowisko republikanów w Kongresie USA, którzy są przeciwni dalszemu finansowaniu Ukrainy kosztem społeczeństwa amerykańskiego. To może budzić niepokój i rzutować na bezpieczeństwo europejskie. Tak samo, jak zdarzenie z 10 października 2023 r., jakie miało miejsce w Siłach Zbrojnych RP. Rezygnacja generałów z najwyższych stanowisk dowódczych w obliczu wojny za wschodnią granicą, nie wpisuje się w proces stabilizacji bezpieczeństwa europejskiego. Takie sytuacje zawsze osłabiają państwo. Walka wewnętrzna pomiędzy partiami politycznymi w poszczególnych państwach lub okazywanie niezadowolenia społecznego z decyzji politycznych (przykład Izraela) sprzyja agresorowi, który postrzega takie sytuacje, jako słabość i mogą one być wykorzystane militarnie.

Stąd spontaniczna chęć udzielania pomocy nie może doprowadzić do całkowitego wyzbycia się określonego rodzaju broni, gdyż będzie to miało przełożenie na własne bezpieczeństwo. W kwietniu 2023 r. Minister Obrony Łotwy ogłosiła decyzję o przekazaniu Ukrainie wszystkich należących do łotewskiej armii przenośnych zestawów obrony powietrznej Stinger⁹. Jest to typowy przykład, który w perspektywie utrudnionych zakupów uzbrojenia może wpłynąć na nastroje Łotyszy i decyzje polityczne Łotwy.

Należy zwrócić także uwagę na fakt, iż przedłużająca się wojna wyczerpuje stany osobowe armii ukraińskiej, co nawet przy ciągłych dostawach uzbrojenia na Ukrainę może spowodować, że nie będzie ona w stanie prowadzić działań wojennych. Zirytowanie tym faktem

---

⁷ J. Gotkowska, *NATO na wschodniej flance – nowy paradygmat, Decyzje NATO ze szczytu w Warszawie (2016)*, Analizy OSW, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2016-07-13/nato-na-wschodniej-flance-nowy-paradygmat> (14.05.2023)

⁸ K. Malinowski, *Opinia publiczna w Niemczech wobec wzmocnienia wschodniej flanki Sojuszu Północnoatlantyckiego*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2017, nr 1, s. 263.

⁹ J. Mikulski, *Łotwa przekaże Ukrainie wszystkie swoje systemy Stinger*, 21.04.2023, <https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art38373151-lotwa-przekaze-ukrainie-wszystkie-swoje-systemy-stinger> (15.05.2023).

okazał prezydent W. Zełenski, podczas wywiadu w lutym 2023 r. wyrażając żal w stosunku do tych, którzy po inwazji wyjechali za granicę, a nie zostali bronić kraju. Jeżeli przy tym uwzględnimy doniesienia medialne o działaniach korupcyjnych wielu instytucji na Ukrainie, które kwalifikują niezdolność do służby wojskowej, to mamy problem. Może niedługo wyczerpać się potencjał osobowy do walki z najeżdżcą.

Niepokoić może także wywiad udzielony we wrześniu 2023 r. przez sekretarza generalnego NATO J. Stoltenberga, który oznajmił, że zerwanie dostaw broni do Ukrainy spowoduje, iż ten kraj przestanie istnieć. Poinformował także o wystrzeleniu trzech dronów bojowych rosyjskich na terytorium Rumunii. *Jak ma się, zatem przykład Rumunii, ale także Polski (rakiet pod Bydgoszczą) do deklaracji NATO?* To bardzo niepokojący sygnał dla Europy, ale zwłaszcza dla Polski i państw nadbałtyckich.

Zatem nie mogą dziwić słowa R. Schnepfa, byłego ambasadora Polski w USA, który w wywiadach niejednokrotnie podkreślał, że: „Putin nie przejmując się reakcjami politycznymi, on reaguje na siłę. Według byłego ambasadora nie będzie czerwonych linii. Zachód nie jest mentalnie przygotowany do konfrontacji z brutalną determinacją Putina i jego armii”¹⁰. Opinie takie wyraża część ekspertów analizujących działania wojenne na Ukrainie.

Mając powyższe na uwadze, należy podkreślić, że wsparcie militarne Ukrainy zatrzymać może rozprzestrzenienie się wojny na sąsiednie kraje. Im więcej wsparcia dla Ukrainy, tym zagrożenie bezpieczeństwa Europy będzie mniejsze.

DZIAŁANIA PAŃSTW EUROPEJSKICH NA RZECZ BEZPIECZEŃSTWA

W jakiej fazie rozwoju potencjału militarnego są kraje europejskie? Czy podejmowane działania w zakresie zarządzania bezpieczeństwem europejskim są efektywne i skuteczne?

Państwa Europy, a zwłaszcza wschodniej flanki NATO, rozpoczęły programy modernizacyjne swoich sił zbrojnych. Skala programów modernizacyjnych jest różna. Zależy ona od zdolności ekonomicznych danego państwa. Wymuszona względami wojny modernizacja ma na celu odstraszać ewentualną agresję Rosji na państwa tego regionu.

UE, podobnie jak NATO – jest zainteresowana konsolidacją obronności swoich krajów członkowskich. W tym celu Europejska Agencja Obrony we wrześniu 2010 r. zaproponowała program „Pooling and Sharing”. Dotyczy on stworzenia przez państwa członkowskie pewnej puli zasobów militarnych (np. sprzętu), którym następnie będą mogły się dzielić – używać tych zasobów członkom UE, którzy ich nie posiadają.

Czy możemy jednak sobie wyobrazić, że na przykład Francja zdecyduje się udostępnić swoje zasoby nuklearne na potrzeby jakiegokolwiek unijnej wojskowej struktury? Odpowiedź na

---

¹⁰ Wywiad z Ryszardem Schnepfem, byłym ambasadorem Polski w USA, Warszawa 10 marzec 2022, TVN 24, Kropka nad I, <https://tvn24.pl/go/audio,14/audio-kropka-nad-i--odcinki,15075/odcinek-1164,S00E1164,726778> (15.05.2023).

to pytanie winna być wyznacznikiem strategicznym dla wzmocnienia zasobów militarnych przez państwa europejskie.

W opinii M. Świerczyńskiego Francja, „to największa kontynentalna wojskowa potęga, która posiada rozbudowane zdolności w niektórych obszarach, największą marynarkę wojenną, relatywnie duże i sprawne lotnictwo oraz siły nuklearne. Potencjał nuklearny Francji był jednak od początku budowany tak, by służyć jedynie narodowym potrzebom i interesom”¹¹.

Analizując informacje przekazywane przez media można sformułować stwierdzenie, że liderem w Europie pod względem wydatków na obronność jest Wielka Brytania. Również Niemcy bardzo mocno zwiększają swoje wydatki w tym obszarze. Włochy, które mocno inwestują w zwiększenie swoich nowoczesnych zdolności. Praktycznie wszystkie kraje wschodniej flanki NATO wydają, co najmniej 2 %. PKB oraz podjęły szereg istotnych decyzji na temat inwestycji w sprzęt, uzbrojenie oraz rozbudowę sił zbrojnych. Polska wydaje się tu być niekwestionowanym liderem. Należy jednak pamiętać, iż od podpisanych umów do realnego otrzymania uzbrojenia jest daleka droga, która w istotny sposób wpływa na realny poziom bezpieczeństwa.

Istotnym krokiem w kierunku integracji europejskiego potencjału zbrojeniowego jest Europejski Fundusz Obronny, którego powołanie zadeklarowano 7 czerwca 2017 r. Europejski Fundusz Obronny dotyczy działań, do których Komisja Europejska zobowiązała się, w ogłoszonym 30 listopada 2016 r., europejskim planie działań w sektorze obrony, który uwzględnia wspieranie z budżetu UE inwestycji, wspólnych prac badawczych i rozwojowych w obszarze obronności. Fundusz ma umożliwić państwom UE wspólne kupowanie wyposażenia i technologii oraz prowadzenie badań naukowych, a także nabywanie sprzętu uzbrojenia.

Podjęta próba kompleksowej oceny doświadczeń wojennych płynących z wojny w Ukrainie w książce M. Fiszer i J. Gruszczyńskiego¹² winna być inspiracją do wywołania merytorycznej dyskusji nad potrzebą istnienia tego funduszu w celu dokonywania wspólnych zakupów.

Ważnym krokiem była także idea powstania sił szybkiego reagowania (grup bojowych UE), w efekcie której, uznano je za niezdolne do wykonywania przewidzianych dla nich zadań. Wizja europejskich sił zbrojnych wydaje się być odległą. USA ciągle nie będą tak zaangażowane w pomoc Europie. Mogą uwagę skoncentrować na strategicznych dla siebie celach. Zatem proces tworzenia takich sił jest konieczny i wręcz wymuszony aktualną sytuacją, w jakiej znalazła się Europa..

Bez realnego wsparcia przez kraje europejskie Stany Zjednoczone nie będą w stanie obronić Europy, na co wielokrotnie zwracają uwagę eksperci Instytutu Studiów nad Wojną¹³.

---

¹¹ A. Patrzyła, *USA same nie obronią UE. Wspólnota musi zwiększyć swoje zdolności bojowe*, Wywiad z szefem działu bezpieczeństwa i spraw międzynarodowych Polityki Insight - Markiem Świerczyńskim, <https://forsal.pl/swiat/bezpieczenstwo/artykuly/8358859,zdolnosc-obronne-ue-czy-europa-moze-obronic-sie-sie-przed-rosja.html> (06.10.2023)

¹² M. Fiszer, J. Gruszczyński, *Wojna w Ukrainie: doświadczenia dla Polski*, Warszawa 2023.

¹³ Instytut Studiów nad Wojną – amerykańska grupa badawcza i zespół doradców. Zapewnia badania i analizy dotyczące zagadnień obronności. Koncentruje się na operacjach wojskowych, zagrożeniach ze strony wroga i trendach politycznych w różnych strefach konfliktu.

W wyniku postanowień podjętych w trakcie szczytu NATO w Warszawie w 2016 r. państwa członkowskie Sojuszu Północnoatlantyckiego rozpoczęły przemieszczanie Sojuszniczych Sił Zbrojnych NATO w ramach inicjatywy Wysuniętej Obecności. Miało to na celu:

- „zwiększenie potencjału obrony i sił odstraszenia poprzez utworzenie w Polsce, Litwie, Łotwie i Estonii batalionowych grup bojowych złożonych z kontyngentów państw członkowskich,
- wzmocnienie bezpieczeństwa Rumunii i Bułgarii poprzez wsparcie wojskowe stacjonującej w Rumunii Wielonarodowej Dywizji Południowo-Wschodniej i podległej jej Wielonarodowej Brygady Południowo-Wschodniej”¹⁴.

Sojusz Północnoatlantycki w obawie przed atakiem na państwa bałtyckie postanowił poszerzyć misję dozoru powietrznego NATO polegającą na prewencyjnym rozmieszczeniu sił w tym regionie.

Podejmowane wysiłki wskazują, że „wciąż dokonuje się wiele, aby zapewnić stabilność sytuacji bezpieczeństwa, co ma odniesienie do działań podejmowanych przez NATO celem wzmocnienia odstraszenia”¹⁵.

W żywotnym Europie leży z jednej strony jak najszybsze zakończenie konfliktu, z drugiej – wzmocnienie swoich terytoriów przez wojska amerykańskie i wojska NATO, co w efekcie dawałoby tym państwom większe poczucie bezpieczeństwa. Wpływ krajów europejskich, a także USA na rozwój wydarzeń na Ukrainie jest ograniczony. Przejawia się on głównie w formie nakładanych kolejnych sankcji, jak i poprzez udzielanie wsparcia militarnego dla Ukrainy.

Jakiego wsparcia od sojuszników oczekują zwłaszcza kraje flanki wschodniej w obliczu wojny na Ukrainie?

Wsparcie Zachodu poprzez nakładanie sankcji i przekazywanie uzbrojenia może być niewystarczające, aby ochronić przed rosyjską agresją państwa członkowskie NATO. Obecnie mamy patową sytuację. Z jednej strony NATO zgodnie z art. 5 Traktatu Waszyngtońskiego może angażować swoje siły zbrojne wyłącznie na terytorium zaatakowanego państwa członkowskiego Sojuszu. Z drugiej strony zaangażowanie militarne NATO w Ukrainie spowodowałoby szybkie rozciągnięcie się działań wojennych na kraje flanki wschodniej. W efekcie konflikt ten mógłby przerodzić się w konflikt globalny.

Przeróżający scenariusz wydarzeń w Europie nakreślił w 2016 r. R. Shirreff. Tenże generał do niedawna zajmujący wysokie stanowiska w hierarchii NATO pokazał, jak zaniechanie pewnych działań może doprowadzić do kolejnej wojny w Europie. Ostrzegал Europejczyków, iż:

- używając szantażu nuklearnego Rosja, powstrzyma państwa zachodnie przed interwencją.
- wahanie NATO doprowadzi nieomal do katastrofy, a pełna mobilizacja sił Sojuszu nastąpi dopiero w ostatniej chwili, gdy alternatywą będzie zupełna klęska,

---

¹⁴ J. Fiszer, J. Gruszczyński, *Wzmacnianie wschodniej flanki NATO*, <https://zbiam.pl/artykuly/wzmacnianie-wschodniej-flanki-nato/> (13.05.2023).

¹⁵ Z. Śliwa, S. Wojciechowski, *Odstraszanie militarne oraz odporność strategiczna państw w rejonie północno-wschodniej flanki NATO*, „Roczniki Nauk Społecznych” 2021, tom 13(49), nr 2, s. 82.

- demokratyczny porządek świata zachodniego, ustanowiony po drugiej wojnie światowej i powszechnie uważany za coś trwałego, zostanie zagrożony¹⁶.

Wiele z tych przepowiedni już się zmaterializowało i pośrednio wpłynęło na destabilizację bezpieczeństwa europejskiego.

„Polityka USA wobec Europy Środkowej zmierza do przerzucenia na wybrane państwa ciężaru konfliktu z Rosją za cenę dobrojenia ich armii i przysporzenia im korzyści gospodarczych w relacjach z USA”¹⁷.

Ważnym staje się jednomyślność i postawa członków NATO i UE w sprawie agresji Rosji na Ukrainę i to nie tylko w sprawach sankcji. Należy ciągle zabiegać, by zwłaszcza państwa Europy Zachodniej utrzymywały jednolity dyskurs w sprawie wojny na Ukrainie. Na szczycie w Madrycie 5 lipca 2022 r. przyjęto, że główną jego misją pozostanie obrona zbiorowa, a związanymi z nią trzema najważniejszymi elementami będą: *obrona i odstraszanie, przeciwdziałanie i reagowanie na kryzysy oraz rozwijanie współpracy z partnerami*.

Mając na uwadze długotrwały konflikt zbrojny państwa Europy oraz USA zintensyfikowały swoją pomoc militarną Ukrainie. Europejczycy odtwarzają swoje potencjały militarno-wojskowe poprzez zakupy nowoczesnego uzbrojenia, zwiększanie stanów osobowych wojska, intensyfikację produkcji amunicji i uzbrojenia, a także podejmowanie wspólnych inicjatyw w zakresie produkcji samolotów (deklaracja Czech i Ukrainy). Wiele sprzętu uzbrojenia z własnych zasobów jest przekazywana stronie ukraińskiej. Problemem jest jednak szybkie uzupełnianie rodzimych zasobów, by zagwarantowane było bezpieczeństwo własnego narodu. Zdumiewać może postawa rządu polskiego, która nie wpisuje się w tą ideę, a która przez długi czas blokowała przyjęcie trzech baterii systemów obrony powietrznej Patriot z Niemiec. *Czy takie działanie służy bezpieczeństwu państwa?* Ogólnie ujmując, uznaje się, że bezpieczeństwo pojedynczych państw wpływa na bezpieczeństwo europejskie.

Zwłaszcza państwa flanki wschodniej sukcesywnie zabiegają o stałą lub rotacyjną obecność żołnierzy Stanów Zjednoczonych i NATO na terenie flanki wschodniej.

W Sojuszu nie ma politycznej zgody oraz gotowości do zainwestowania tak dużych środków finansowych, a w przypadku państw bałtyckich – faktycznej możliwości dyslokacji tak dużych sił¹⁸.

Państwom europejskim w procesie zabiegania o swoje bezpieczeństwo, musi przyświecać jeden cel: *Wzmacnianie potencjałów militarnych musi być realizowane przez wszystkie państwa. To jedyna droga do odstraszania agresora ze wschodu*.

---

¹⁶ R. Shirreff, *2017 Wojna z Rosją*, Poznań 2016.

¹⁷ R. Borkowski, *Bezpieczeństwo strategiczne RP w kontekście amerykańskiej polityki wobec Europy Środkowej i konfliktu ukraińskiego*, [w:] *Dylematy polityki bezpieczeństwa Polski na początku drugiej dekady XXI wieku*, K. Czornik, M. Lakomy (red.), Katowice 2014, s. 127.

¹⁸ J. Gotkowska, op. cit.

UCHODŹCTWO I MIGRACJE WYZWANIEM DLA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTW EUROPEJSKICH

Jakie wyzwania stają przed państwami Europy w związku z nielegalnymi migracjami?

Nielegalni migranci napływają do Europy z różnych kierunków. UE i jej państwa członkowskie podjęły szereg środków, by odpowiedzieć na wyzwania migracyjne na szlaku zachodniośródziemnomorskim, zachodnioafrykańskim oraz na granicy Polski z Białorusią.

Szlakiem zachodniośródziemnomorskim przybysze o nieuregulowanym statusie docierają przez Morze Śródziemne do Hiszpanii, którą operacjami morskimi wspiera Frontex. Pod koniec 2022 r., UE i partnerzy afrykańscy zapoczątkowali inicjatywy *Drużyny Europy*. Inicjatywy te mają wesprzeć wspólne wysiłki państw członkowskich UE na rzecz sprostania wyzwaniom migracyjnym. Inicjatywa wsparta jest znacznymi środkami finansowymi.

Szlakiem zachodnioafrykańskim nielegalni przybysze docierają na Wyspy Kanaryjskie. Ci migranci, pochodzą głównie z Maroka, Sahary Zachodniej, Senegalu Mauretanii, i Gambii.

UE utrzymuje ścisłe kontakty z władzami z innych krajów tranzytu, z którymi chce zacieśnić bieżącą współpracę w zakresie zarządzania migracją.

W listopadzie 2015 r. europejscy i afrykańscy przywódcy spotkali się w Valletcie na szczycie poświęconym migracji w celu zacieśnienia współpracy w obszarze bieżących wyzwań. Uczestnicy szczytu przyjęli plan działania mający wyeliminować przyczyny nieuregulowanej migracji oraz czynniki wymuszające opuszczanie miejsc zamieszkania. Temu ma posłużyć kryzysowy fundusz powierniczy UE dla Afryki oraz ustalenia VI szczytu Unia Europejska – Unia Afrykańska, który miał miejsce w Brukseli w lutym 2022 r.

„Migracja, jako zjawisko o charakterze globalnym oddziałuje na wszystkie sfery bezpieczeństwa. Może także rodzić poważne i trudne do rozwiązania problemy. Stanowią one mogą zarówno pośrednie, jak również bezpośrednie zagrożenie dla wielu aspektów bezpieczeństwa poszczególnych krajów, a nawet całych regionów”¹⁹.

Przykładem jest obszar flanki wschodniej NATO. Polscy, litewscy i łotewscy pogranicznicy odnotowują coraz to więcej prób nielegalnego przekroczenia granicy inspirowanych przez władze Białorusi, które widząc opór władz, zwłaszcza Polski oraz nieskuteczność działań propagandowych, zmieniły sposób wywierania presji migracyjnej, postawiły na rozwiązanie siłowe”²⁰. Nie bez znaczenia jest fakt, iż z początkiem inwazji na Ukrainę państwa europejskie, w tym głównie Polska zdecydowały otworzyć granicę na niespotykaną dotąd skalę. Stanowi to nie lada wyzwanie dotyczące choćby: relokacji uchodźców, sprawnej kontroli, walki z przemytem narkotyków, prób przenikania członków organizacji terrorystycznych oraz wysokiej aktywności szpiegowskiej. To istotne wyzwanie, zwłaszcza dla służb specjalnych.

---

¹⁹ J. Lubimow, *Migracje jako zagrożenie bezpieczeństwa państwa*, „Studia Administracji i Bezpieczeństwa” 2017, nr 2, s. 45-46.

²⁰ B. Fraszka, *Sytuacja na granicy polsko-białoruskiej: przyczyny, aspekt geopolityczny, narracje*, Warszawa 2021, s. 2-5.

B. Molo zauważa, że migracje uchodźców mogą wpłynąć na bezpieczeństwo i mogą być źródłem potencjalnych napięć i konfliktów. Trudno nie zgodzić się z tym stwierdzeniem, gdyż duża liczba uchodźców z Ukrainy, która schroniła się na terenie państw europejskich przed okrucieństwem wojny, może wywołać je w niedalekiej przyszłości²¹.

Koszty zaangażowania państw europejskich w kryzys migracyjny, już dziś są wysokie, a mogą być wyższe. Tylko na terytorium Polski przybyło ponad 4 miliony uchodźców. Zasadnym jest pytanie: *Jakie potencjalne skutki będzie miał dla Europy tak duży napływ migrantów?* oraz, *Czy Europa przygotowuje się na duży napływ migrantów z Afryki, która ze względu na zmieniający się klimat może stać się regionem niezdolnym dla egzystencji ludzkiej?* Niedaleka przyszłość da odpowiedź na te pytania. Państwa europejskie stanęły przed dużym wyzwaniem logistycznym i politycznym, choć największe wyzwanie staje się być dopiero przed nimi.

Zapewne dziś kraje europejskie stoją przed gigantycznym problemem, by zapewnić uchodźcom godne warunki do życia na swoich terytoriach. Uchodźcy, oprócz schronienia potrzebują dostępu do nauki, pracy i ochrony zdrowia. Dotychczas uwagę koncentrowaliśmy na pozytywnych skutkach napływu uchodźców. Należy pamiętać, że przy braku odpowiednich działań rządów państw Europy, uchodźcy mogą stać się zagrożeniem. Mogą dojść do głosu: trudna historia stosunków polsko-ukraińskich, nacjonalizm, czy nielegalne procedury. Także w przypadku wzrostu bezrobocia wśród Europejczyków będą wzrastały nastroje antyukraińskie.

Obecnie w kontekście migrantów mamy do czynienia z kryzysem politycznym UE. Analizując literaturę przedmiotu oraz wypowiedzi medialne ekspertów ds. bezpieczeństwa można sformułować tezę, że obserwujemy regres polityki migracyjnej będący wynikiem różnego podejścia poszczególnych państw do kwestii migracji. Często partykularne interesy doprowadzają do niekontrolowanego napływu migrantów na terytorium Europy. Brak jest solidarności i odpowiedzialności za działania w tym zakresie.

M. Okólski zauważa, że „Wbrew temu, co się powszechnie sądzi, Europa jest dość otwarta na imigrację. Co roku napływają tu ponad cztery miliony nowych imigrantów, z czego około dwa miliony, to osoby spoza terytorium UE. Dwadzieścia kilka procent stanowią Afrykańczycy (...). W odniesieniu do populacji Europy, to olbrzymia liczba. Europa, wcale nie jest zatem zamknięta na napływ cudzoziemców”²². Europejczycy muszą sami sobie odpowiedzieć na pytanie: *Jaką w takich realiach, wypracować i przyjąć politykę zapewnienia bezpieczeństwa Europie z uwzględnieniem już istniejących zagrożeń oraz tych, które mogą pojawić się po ataku Hamasu na Izrael?*

---

²¹ B. Molo (red.), *Migracja i uchodźstwo wyzwaniem dla bezpieczeństwa i współpracy międzynarodowej w XXI wieku*, Kraków 2018, s. 7.

²² M. Szulecka, *Różne oblicza problemów migracyjnych/uchodźczych i politycznych w Europie*, „Biuletyn migracyjny” 2015, nr 53, s. 2.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Wycinkowe ujęcie tematu, to tylko część problemów i wyzwań, nad którymi muszą pochylić się rządy państw europejskich, aby funkcjonować w bezpiecznej przestrzeni. Wszelka współpraca, koordynacja działań i solidarność pomiędzy krajami europejskimi jest w tej materii koniecznością.

Rola NATO w zapewnianiu bezpieczeństwa tego obszaru jest niekwestionowana. Koszty zaangażowania państw europejskich w konflikt ukraiński są wysokie i będą jeszcze wyższe.

Mając powyższe rozważania na względzie można sformułować stwierdzenie, że Europa i Pakt Północnoatlantycki nie jest obecnie w pełni przygotowany (przynajmniej mentalnie) do obrony państw członkowskich przed rosyjską agresją. Zatem Europa musi zacząć mówić jednym głosem i jako wspólnota ponieść odpowiedzialność za losy i bezpieczeństwo Europy i świata.

Przeprowadzone w tym artykule rozważania na temat stanu bezpieczeństwa europejskiego pozwalają nam sformułować następujące wnioski:

Wniosek 1. Europa politykę bezpieczeństwa opiera na filarze sojuszniczym.

Wniosek 2. Gdyby nie agresja Rosji na Ukrainę, to rozmieszczenie i liczebność potencjału NATO nie spowodowałoby jego relokacji przy granicach Rosji.

Wniosek 3. Podjęta polityka zwiększania przez państwa europejskie nakładów na siły zbrojne poprawia ich bezpieczeństwo przed agresją Rosji, a solidarność związana ze wsparciem Ukrainy oddala, bądź przesuwca w czasie zagrożenie dla europejskiej przestrzeni bezpieczeństwa.

Wniosek 4. Ze względu na liberalną politykę migracyjną, Europa już dziś, musi pilnie pochylić się nad modyfikacją własnego systemu bezpieczeństwa.

BIBLIOGRAFIA

- Bałmut Anna. 2018. Polska wobec kryzysu imigracyjnego w Unii Europejskiej. W: Migracja i uchodźstwo wyzwaniem dla bezpieczeństwa i współpracy międzynarodowej w XXI wieku. 103-120. Kraków: Wydawnictwo Oficyna Wydawnicza AFM w Krakowie.
- Banasik Mirosław, Rogozińska Agnieszka. 2020, Zagrożenia Federacji Rosyjskiej i bezpieczeństwo międzynarodowe, Warszawa: Difin.
- Borkowski Robert. 2014. Bezpieczeństwo strategiczne RP w kontekście amerykańskiej polityki wobec Europy Środkowej i konfliktu ukraińskiego. W: Dylematy polityki bezpieczeństwa Polski na początku drugiej dekady XXI wieku. 89-125. Katowice: Wydawnictwo Regionalnego Ośrodka Debaty Międzynarodowej.
- Dawioł-Sitko Anna. 2018. Europejska polityka migracyjna – wyzwania integracji imigrantów ze szczególnym uwzględnieniem roli władz lokalnych. W: Migracja i uchodźstwo wyzwaniem dla bezpieczeństwa i współpracy międzynarodowej w XXI wieku. 11-32. Kraków: Wydawnictwo Oficyna Wydawnicza AFM w Krakowie.
- Fiszer Michał, Gruszczyński Jerzy. 2023. Wojna w Ukrainie: doświadczenia dla Polski. Warszawa: Bellona - Dressler Dublin.
- Fraszka, Bartosz. 2021. Sytuacja na granicy polsko-białoruskiej: przyczyny, aspekt geopolityczny, narracje. Warszawa: Fundacja Warsaw Institute.

- Gawron Dominika. 2018. Działania Frontexu w dobie kryzysu migracyjnego. W: Migracja i uchodźstwo wyzwaniem dla bezpieczeństwa i współpracy międzynarodowej w XXI wieku. 33-48. Kraków: Wydawnictwo Oficyna Wydawnicza AFM w Krakowie.
- Gotkowska Justyna. 2016. NATO na wschodniej flance – nowy paradygmat. Decyzje NATO ze szczytu w Warszawie (2016). Analizy OSW. W <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2016-07-13/nato-na-wschodniej-flance-nowy-paradygmat>.
- Mikulski J. 2023. Łotwa przekaże Ukrainie wszystkie swoje systemy Stinger. 21.04.2023. W <https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art38373151-lotwa-przekaze-ukrainie-wszystkie-swoje-systemy-stinger>.
- Fiszer J., Gruszczyński J. 2023. Wzmacnianie wschodniej flanki NATO W <https://zbiam.pl/artykuly/wzmacnianie-wschodniej-flanki-nato/>.
- Kupiecki Robert. 2015. „Konflikt zbrojny na Ukrainie a bezpieczeństwo europejskie”. Zeszyty Naukowe AON 3(100): 9-17.
- Lubimow Joanna. 2017. „Migracje, jako zagrożenie bezpieczeństwa państwa”. Studia Administracji i Bezpieczeństwa (2): 45-52.
- Malinowski Krzysztof. 2017. „Opinia publiczna w Niemczech wobec wzmocnienia wschodniej flanki Sojuszu Północnoatlantyckiego”. Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka 1: 255-263.
- Molo Beata. (monografia zbiorowa pod red.). 2018. Migracja i uchodźstwo wyzwaniem dla bezpieczeństwa i współpracy międzynarodowej w XXI wieku. 7-9. Kraków: Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego.
- Patrzylas Artur. 2023. USA same nie obronią UE. Wspólnota musi zwiększyć swoje zdolności bojowe. Wywiad z szefem działu bezpieczeństwa i spraw międzynarodowych Polityki Insight – Markiem Świerczyńskim, W <https://forsal.pl/swiat/bezpieczenstwo/artykuly/8358859,zdolnosci-obronne-ue-czy-europa-moze-obronic-sie-sie-przed-rosja.html>.
- Shirreff Richard. 2016. 2017 Wojna z Rosją. Poznań: Dom Wydawniczy REBIS Sp. z o.o.
- Szulecka Monika, Kaczmarczyk Paweł. 2015. „Różne oblicza problemów migracyjnych/uchodźczych i politycznych w Europie”. Biuletyn migracyjny 53: 2-13.
- Śliwa Zdzisław. Wojciechowski Sławomir. 2021 „Odstraszenie militarne oraz odporność strategiczna państw w rejonie północno-wschodniej flanki NATO”. Roczniki Nauk Społecznych 13(49): 71-86.
- Wywiad z Ryszardem Schnepfem, byłym ambasadorem Polski w USA. 2022. Warszawa 10 marzec 2022. TVN 24, Kropka nad I W <https://tvn24.pl/go/audio,14/audio-kropka-nad-i--odcinki,15075/odcinek-1164,S00E1164,726778>.

Przemysław WYWIĄŁ

Institute for Security and Informatics

University of the National Education Commission in Krakow, Poland

przemyslaw.wywiatal@up.krakow.pl

<http://orcid.org/0000-0002-5254-7871>

<https://doi.org/10.34739/dsd/2023/02.03>

JOKE AND MEME AS WEAPONS IN THE UKRAINIAN INFORMATION WAR

ABSTRACT: The aim of this article is to analyze the phenomenon of the use of humor in information warfare based on the example of the Russo-Ukrainian War. Ethnic jokes and ‘border jokes’ that are present in the relations between the two nations are presented. Internet memes prepared and distributed by the Ukrainian side were also presented. The comedy series ‘Bunker’ is also discussed. The article concludes with a summary. The means used in order to achieve the said aim are theoretical methods, such as analysis, synthesis and inference on the basis of available sources, especially the Internet, and academic studies. The study found that Internet memes now play an important role in the information warfare used by Ukrainians against Russia. Through the use of humorous means, they manage to influence both the morale of their own society and soldiers, as well as the enemy and the international community. The Russian-Ukrainian war has shown that actions in the information sphere also play a major role in a classic military conflict and that the means of information warfare, as available to almost every citizen, can become an element of the state's general defense.

KEYWORDS: border joke, hybrid warfare, Internet meme, information warfare, Russo-Ukrainian War

---

ŻARTY I MEMY JAKO BROŃ W UKRAIŃSKIEJ WOJNIE INFORMACYJNEJ

ABSTRAKT: Celem artykułu jest analiza zjawiska wykorzystania treści o charakterze humorystycznym w walce informacyjnej na przykładzie wojny ukraińsko-rosyjskiej. Zaprezentowane zostały „żarty etniczne” i „żarty graniczne”, funkcjonujące w relacjach między obu narodami. Przedstawiono również memy internetowe przygotowywane i rozpowszechniane przez stronę ukraińską. Omówiony został komediowy serial „Bunkier”. Tekst wieńczy podsumowanie. Do realizacji przyjętego celu wykorzystane zostały metody teoretyczne, takie jak: analiza, synteza i wnioskowanie na podstawie dostępnych źródeł, w tym przede wszystkim internetowych, oraz opracowań naukowych. Wykazano, że memy internetowe odgrywają obecnie ważną rolę w wojnie informacyjnej prowadzonej przez stronę ukraińską przeciwko Rosji. Za pomocą środków o charakterze humorystycznym udaje im się wpływać zarówno na morale własnego społeczeństwa i żołnierzy, jak i nieprzyjaciela oraz społeczności międzynarodowej. Wojna rosyjsko-ukraińska pokazała, że działania w sferze informacyjnej odgrywają istotną rolę także w klasycznym konflikcie zbrojnym, a środki wojny informacyjnej, jako dostępne dla niemal każdego obywatela, mogą stać się elementem powszechnej obrony państwa.

SŁOWA KLUCZOWE: mem internetowy, wojna hybrydowa, wojna informacyjna, wojna ukraińsko-rosyjska, żart graniczny

Every joke is a tiny revolution.
George Orwell

Human laughter is a deadly weapon.
Juliusz Słowacki

INTRODUCTION

Propaganda, disinformation, and information warfare have always been an integral part of any war, but the armed conflicts of the first decades of the 21st century have given them a much greater importance, thus contributing to the formation of a new concept, i.e. information warfare¹. The tools used in information and psychological warfare include diplomacy (linked to the political field), propaganda, psychological campaigns, actions at the level of influencing political or cultural processes, disinformation and manipulation of local media, and infiltration of computer networks and databases².

Cartoons as a humorous form of social criticism have a long tradition. The number of caricatures and memes skyrockets when times are tough, perhaps because they can be a way to deal with real-life horrors, such as the German occupation of Polish territory during World War II³ or the current war in Ukraine. Despite the heavy subject matter, they ideally make people smile, serving as a form of encouragement to not be defeated. They also ridicule, subtly or overtly, people in power, exposing truths those rulers may try to deny. Various cartoons and memes suggest that Ukraine might turn out to be more resilient than Vladimir Putin thought⁴.

The main objective of the article is to analyse the use of humour by the Ukrainian side in its fight against the Russian Federation after the outbreak of a full-scale conflict on 24 February 2022. In this article the author tries to answer the following research question: How does the Ukrainian side use humour in the information war against Russia? The author also seeks answers to specific questions:

- What are ethnic jokes and what impact do they have on Russian-Ukrainian relations?
- What are ‘border jokes’ and how do both sides of the conflict use them?
- How do Ukrainians use internet memes in the information fight against the Russian aggressor?
- How does the Ukrainian series ‘Bunker’ fit into the propaganda fight against Russia?

The article discusses use of various forms of humour by Ukraine in its fight against Russia. The analysis focused primarily on sources available on the Internet.

The author adopted the following research assumption: Information warfare is an integral element of the Russian-Ukrainian war, which was used to formulate the following hypothesis: Humour, as an element of information warfare, has a strong impact on strengthening the morale of one’s own society and army and weakening the morale of the enemy.

---

¹ P. Pacek, *Informacja i psychologia na wojnie nowej generacji*, Warszawa-Siedlce 2022, s. 54.

² T.R. Aleksandrowicz, *Podstawy walki informacyjnej*, Warszawa 2016, s. 133.

³ W. Warszawiak, *Humor w czasie okupacji 1939-1945*, Warszawa 2009.

⁴ T. Landsberg, 2022, *Memes and cartoons in times of war*, <https://www.dw.com/en/memes-and-cartoons-thrive-in-times-of-war/a-61082221> (06.10.2023).

ETHNIC JOKES

Jokes involving ethnic divisions and stereotypes of the peoples living in the Soviet Union were very popular in the country even before its break-up in 1991. By making fun of the ‘smaller’ nations living in the empire, the Russians expressed a sense of superiority towards them. Almost all nations living on the periphery of the USSR were ridiculed for their poor command of the Russian language. Moreover, a recurring theme of such jokes was the portrayal of the Chukchi (inhabitants of the Chukotka Peninsula) as stupid; the Estonians were portrayed as lacking energy and lazy; the Jews were greedy; the Georgians lacked good manners. It is worth noting here that jokes aimed at the Ukrainians were rare; if they did appear in jokes, it was not in a malicious context as they were regarded as the ‘younger brothers’ of the Russians⁵.

The situation changed after the collapse of the Soviet Union and especially after Kyiv began to pursue a policy independent of Moscow. It was then that jokes about Ukraine and Ukrainians became political and aimed at ridiculing Ukraine’s aspirations for independence. Ukrainians began to be portrayed as mean and spiteful Russophobes, rural ‘lard lovers’, characterised by an absurd obsession with the modern-day West. A well-known Russian proverb, ‘Even if the night is calm in Ukraine, you’d better hide your lard’ directly portrays Ukrainians as thieves. Another joke from the 1990s mocks Kyiv’s fascination with the Western lifestyle, resulting in a grotesque mix: the Ukrainian version of a Snickers bar would be ‘chocolate-coated lard’⁶.

Furthermore, the pejorative terms *Moskal* and *Khokhol* began to be used more and more frequently as reciprocal stereotypes. The first term, indicating the newcomers from Moscow, was already used in the Middle Ages. The second term refers to the traditional haircut of the Cossacks consisting of a single lock of hair on an otherwise fully-shaved head.

From the 2000s onward, it could be observed that the anti-Ukrainian jokes were increasing malicious and aggressive. An example is this joke, which circulated as early as 2007:

“A Khokhol has caught a hare.

He brings it to his wife: ‘Roast it!’

Her: ‘There’s no gas!’

Him: ‘Put it in the microwave then.’

Her: ‘There’s no electricity!’

Him: ‘Well, chop some wood, light the stove.’

Her: ‘There’s no wood!’

The Khokhol throws the hare out the window in a fit of anger. The hare gets up, shakes himself off and shouts, ‘Long live free Ukraine!’”

In 2014, during the Maidan events, the Russian nationalist politician Vladimir Zhirinovskiy told a joke allegedly found on the Internet:

---

⁵ R. Lanza, 2023, “All Funny on the Eastern Front”: war humor in Russia and Ukraine, <https://aspeniaonline.it/all-funny-on-the-eastern-front-war-humor-in-russia-and-ukraine/> (01.10.2023).

⁶ Ibidem.

“Khokhols are strange people. They pray to the Europeans; they work under the Jews; they die for the Americans; and they hate the Russians for all that.”

The core message contained in this humour focused increasingly on Kyiv’s ‘betrayal’ of Russia and the negative and ridiculous consequences it entailed for Ukrainians themselves:

“Do you know why the Ukrainians celebrate independence on 24th August?”

‘Because in winter they need Russian gas.’”

“A Ukrainian dies and stands before God:

‘Lord, why did you give the everything to the Russians – oil, gas, intellect, honour, history, poets, and scientists – and nothing to us, Ukrainians?’

God: ‘But I have given you all these things.’

Man: ‘When?’

God: ‘When you were Russians.’”⁷

BORDER JOKES

An interesting part of the struggle is the so-called ‘border jokes’, until recently used mainly by Russians. They have now become a weapon in the hands of the Ukrainians. In a TV programme broadcast in 2015, Vladimir Putin tested children’s knowledge of world geography. He asked a child where Russia’s border ended. The boy started to answer correctly when Putin interrupted him and said, ‘Russia’s border does not end anywhere’. The joyful reaction of the audience to Putin’s punchline relieved the boy from his embarrassment⁸. This way Putin revived the ‘imperialist humour’.

However, with the invasion of Ukraine in 2022 ‘border jokes’ were soon used against Russia, an early example of which became the issue of the annexation of Kherson to the Russian Federation. In September 2022, the Kremlin declared victory in referendums in the four occupied regions of Ukraine and their incorporation into Russia. When Putin signed the annexation documents, some of these territories had already returned to Kyiv’s rule as a result of the Ukrainian counteroffensive (including Kherson in the autumn)⁹.

However, the Russian propaganda wanted to cover up the military and political setbacks accompanying the referendum, and hence its message had to be triumphant. The Russian official media repeated the slogan, *Rossiya zdes navsegda* (Russia is here forever). Giant billboards appeared in the annexed regions, like the one below, photographed in Kherson (Figure 1).

---

⁷ Ibidem.

⁸ T. Embury-Dennis, *Vladimir Putin says Russia's borders 'do not end anywhere'*, <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/putin-russia-border-do-not-end-anywhere-comments-quote-eu-us-tensions-a7438686.html> (03.10.2023).

⁹ R. Lanza, op. cit.

Figure 1. Billboard “Russia is here forever”
Source: R. Lanza, op. cit.

The gap between the Russian triumphalism and the reality was exploited by the Ukrainians to create another humorous material online. When Kherson was liberated by the Ukrainian army and the Russian army had to surrender the occupied area, the same photo was cynically updated by the Ukrainians: *Rossiia zdes do noyabrya* (Russia is here until November).

Figure 2. Photo “Russia is here until November”
Source: R. Lanza, op. cit.

INTERNET MEMES

Currently, memes on the Internet play a key role in information warfare is played by Internet memes. Typically, they are made in the form of a funny photo or graphic with a comment, although they can also be animations, videos, and texts (along with various combinations thereof). The characteristic features of memes include variability, susceptibility to copying, transmission, and processing. They are often rapidly modified, transformed (e.g. by adding new text, rearranging a photo or illustration), and spontaneously distributed online.

Internet memes are usually designed according to specific patterns or combinations thereof. Those that need to be mentioned here include:

- memes showing a specific reaction (memetic response) to an event/situation/state (e.g. the ‘facepalm’ meme);
- ‘template’ memes in which there is a characteristic image to which a text is added referring to the behavior of the person depicted in the image. When the meme is created anew, the image remains unchanged; it is the text that is modified;
- memes containing a distinctive linguistic expression, well established and popular on the Internet. When the meme is created anew, the text remains unchanged, and the graphic content (e.g., a photo or illustration) is modified;
- memes depicting fictitious schematic diagrams of various objects;
- memes containing a direct message to the target audience (in the form of a text, e.g. ‘and you?’ or graphics, e.g. pictures showing a person with their eyes directed at the onlooker);
- memes containing a comparison or juxtaposition (e.g. how a phenomenon, event or object is seen by different people);
- memes in the form of comic strips – these contain several juxtaposed photographs or illustrations, often captioned, with some pieces of dialogue to create a short narrative.

A popular type of meme is called demotivators; these contain a captioned photo or graphic placed typically on a black background. The content can be entertaining, edifying, or educational, but it can also be a commentary or criticism.

Internet memes can be an expression of involvement in current public, political, and social issues, but they are also a kind of commentary on current events or an expression of protest. Due to the lack of control in the creation of memes, the lack of verification of the information they present, and the rate of dissemination online, they can also become means of spreading false or manipulated contents¹⁰.

Since the full-scale Russian aggression against Ukraine on 24th February 2022, humour, in particular memes has become one of the important components of Ukrainian resistance and warfare in the information space.

---

¹⁰ P. Motylińska, *Mem internetowy*, [in:] *Vademecum bezpieczeństwa informacyjnego*, O. Wasiuta, R. Klepka (red.), Kraków 2019, s. 637-639.

Figure 3. Russian Death

Source: O. Semotiuk, *Ukraine: Humour as a Weapon of War*, <https://www.zois-berlin.de/en/publications/zois-spotlight/ukraine-humour-as-a-weapon-of-war>, (04.10.2023).

The meme above (Figure 3) employs the visual metaphor of Russia as a figure of Death. It alludes to Russian military aggressions against Georgia (2008) and Ukraine (2014), and the intervention in Syria (2015), all involving suffering and bloodshed. The attack against Ukraine in 2022, however, ends differently: behind the door opened by Russia there can be seen the horrified face of Death confronted with armed resistance by Ukrainian troops¹¹.

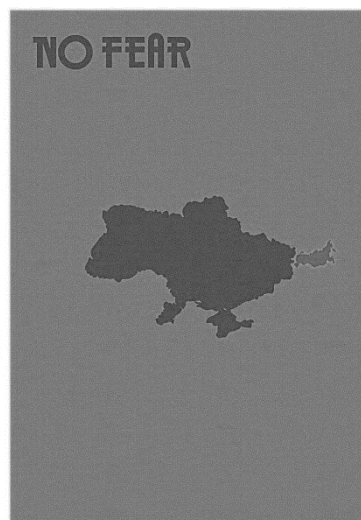

Figure 4. No fear

Source: O. Semotiuk, op. cit.

¹¹ O. Semotiuk, *Ukraine: Humour as a Weapon of War*, <https://www.zois-berlin.de/en/publications/zois-spotlight/ukraine-humour-as-a-weapon-of-war> (04.10.2023).

The next example is the visualisation above consisting of two components, one non-verbal (the contours of Ukraine and Russia) and one verbal (the inscription in English ‘No fear’). The author used contrast as a humour technique by reversing the land areas of the proportions of the two countries. It is also an allusion to the biblical story of David and Goliath when a seemingly weaker opponent defeats the stronger one. The combination of non-verbal and verbal components reinforces the satirical effect of the meme¹².

The web was also full of memes and jokes aimed directly at the President of the Russian Federation and his closest associates, pointing out their stupidity, cowardice, or alcoholism. For example, such a joke mocking Russia’s defeat began to circulate on social media: “Putin to Shoigu, Russia’s Minister of Defence: ‘Have you taken all of Kherson?’ Shoigu: ‘No, just Kher for now.’” (‘kher’ meaning ‘dick’ in Russian)¹³.

Figure 5. Putin’s conversation with Shoigu.

Source: R. Lanza, op. cit.

In another joke, its author pointed to the lack of communication between Putin and his associates and the fear of the president prevailing in the Kremlin:

“Putin: ‘So what, are we winning?’

Shoigu: ‘Well, sort of ...second place.’”¹⁴

The Ukrainian communication machine and social media users came up with another humorous theme which became popular during and immediately after the liberation of Kherson. Watermelons are the symbolic fruit of Kherson. According to traditional accounts, they were allegedly brought to the region by Crimean Tatars centuries ago. The image of the watermelon as the mascot of the city was used after the outbreak of the war as a symbol of the fight for

---

¹² Ibidem.

¹³ R. Lanza, op. cit.

¹⁴ Ibidem.

freedom and the repelling of the invaders from Kherson. President Zelensky himself joked during his visit to newly liberated Kherson that he was there because he ‘wanted a watermelon’¹⁵.

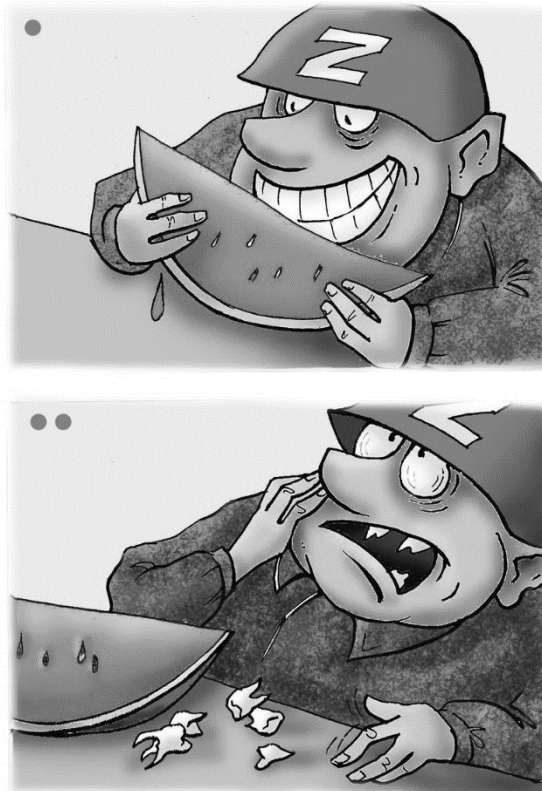

Figure 6. Watermelon from Kherson
Source: M. Bubalo, op. cit.

The meme above (Figure 6) shows a jubilant Russian soldier in a helmet with the letter ‘Z’ about to bite a piece of watermelon. In the second image, the soldier’s teeth are broken: As a result of attacking Kherson and Ukraine in general, the Russian army had its teeth broken.

When at least over a dozen explosions rocked the Russian military base in Crimea on 9th August 2022 and the Russian propaganda tried to cover up the events, the Ukrainians also reacted in their media coverage. Initially, the Russian Defence Ministry avoided admitting that there had been an effective attack by Ukrainian forces inside Crimea claiming that the explosion was caused by a ‘detonation of several aviation ammunition stores’¹⁶.

Neither did the Ukrainian army officially acknowledge responsibility for the destruction of the Russian aircraft or for the subsequent drone attack on the Russian naval headquarters in Crimea. Instead, the Ukrainian Defence Ministry mockingly issued a warning on Twitter about the dangers of smoking – ironically suggesting that Russian soldiers themselves had caused the explosions by mindlessly leaving lit cigarettes unattended. In the following days, an avalanche of similar ridiculing posts appeared on various Ukrainian military profiles on Twitter. Someone even

¹⁵ M. Bubalo, *Why did Zelensky want a watermelon in Kherson?*, <https://www.bbc.com/news/world-europe-63624456>, (04.10.2023).

¹⁶ *Blasts rock Russian military airbase in annexed Crimea*, <https://www.aljazeera.com/news/2022/8/9/large-explosions-rock-russian-military-air-base-in-crimea> (10.10.2023).

shared the warning from the World Health Organisation that ‘smoking kills’. Another tweet (Figure 7) included a mosaic of photographs of burnt aircraft with instructions that read, ‘Prove you are not a robot: Please click each image containing an airplane. If there are none, click Skip’¹⁷.

Figure 7. Russian aircraft destroyed
Source: Blasts..., op. cit.

Interestingly, in addition to mocking the actions of Moscow and its soldiers, the Ukrainian army emphasises tender care for animals to highlight the humanity of its soldiers. Memes and videos show how they evacuated pets and zoo animals, and they are juxtaposed with scenes of Russian brutality. Ukrainian military websites often publish photos of soldiers cuddling kittens and puppies. These adorable creatures sit or lie in helmets and next to heavy weapons. By way of example, a Jack Russel Terrier named Patron has become extremely popular online with videos published of him running and jumping around while wearing his little bulletproof vest to search for unexploded ordnance and thus save the nation.

THE COMEDIC ‘BUNKER’

A very interesting example of a humour weapon used by the Ukrainians is the war comedy series entitled *Bunker*, available on the YouTube channel. It has been broadcast since October 2022 and shows events related to the ongoing conflict and makes fun of the Russian government and armed forces. Its producer is the media company Kvartal 95.

The synopsis of the series, available online, reads:

“Bunker is based on real events taking place in the most hideous country in the world, i.e. Russia. The Russian authorities have the ambitious task of taking over Ukraine even though they cannot even cope with their own stupidity. Putin and Lukashenko, Shoigu

---

¹⁷ Ibidem.

and Konashenkov, Solovyov and Simonyan... Are they as black as they are painted? The truth has never been so... funny.”

In the series, Ukrainian comedians impersonate and ridicule major Russian politicians. So, for example, the secluded Putin gives orders while sitting on a suitcase toilet which is regularly replaced by his entourage after every presidential speech. Dmitry Medvedev, sitting in the lap of luxury, is shown as perpetually drunk and writing aggressive, anti-Western tweets. In addition, this former president of the Russian superpower is bullied by his wife, Svetlana, who accuses him of lacking character when he is sober. The Minister of Defence of the Russian Federation, Sergei Shoigu, on the other hand, is constantly busy with children’s war games (playing with toy soldiers or assembling a toy gun with great effort) which are interrupted by phone calls from Vladimir Putin. He continues to lie to the Russian president about the events on the front, hiding the numerous defeats of the ‘second army of the world’. Then, there is the Belarusian leader Alexander Lukashenko, portrayed as a greedy man who is always asking Putin for money in return for his support.

The series also features Vanya, a simple Russian soldier talking to his ‘beloved wife’ on a video call and telling her about the ‘special military operation’. He has been brainwashed into believing that he is saving Ukraine from the Nazis and is surprised that it is just him that the ‘liberated’ population treats as a fascist. He gets food poisoning due to poor food supplies in Russia and he is always claiming to be close to death. His wife, in turn, having lost hope of seeing her husband again, regularly cheats on him with other men. The series is broadcast in Ukrainian and Russian¹⁸.

CONCLUSIONS

Ukrainians are well aware that they cannot go too far in using laughter as a weapon, especially in the face of the death and suffering that their people are experiencing. Ukrainian sarcasm is aimed at the invaders, not their own soldiers or victims of the war. The jokes go silent when Ukraine suffers heavy losses or particularly horrific atrocities. For example, laughter and irony were not seen when the Ukrainian army suffered defeats at the front, but they were revived after it regained the initiative. Some topics remain taboo to be made fun of with people’s clear understanding that war is a horrific phenomenon with great sorrows, deaths, and tragedies. Ukrainians know the red line which will not be crossed in terms of what can be laughed at¹⁹.

Interestingly, despite having previously worked as a comedian, President Zelensky avoids telling jokes or publishing funny memes during the war. It was apparently considered that as president of a belligerent state he must be perceived as a serious person.

---

¹⁸ R. Lazna, op. cit.

¹⁹ S. Maksymiv, *How Humor Helps Ukrainians Withstand War Atrocities*, <https://ukraineworld.org/en/articles/opinions/how-humor-helps-ukrainians> (07.10.2023).

Catchy and humorous memes, pictures, and slogans are directed both inward (increasing the sense of strength and confidence in the Ukrainian army and society by showing that the image of the Russian army as invincible and powerful is just a myth) and outwards, to the invaders (undermining their morale and confidence) and the international community (arousing sympathy for the fighting nation and supporting the official Ukrainian narrative on the international stage). Messaging systems operated by the government push a consistent narrative in which they portray Vladimir Putin and his army as a waning power.

One has to agree with Ukrainian psychologist Hanna Hromowa, who says: “Humour in wartime is a coping mechanism to deal with stress, fear, and the aggression that has accumulated within us. If you can't go out and fight the Russians, telling jokes is, in a sense, a way of fulfilling those desires”²⁰.

The use of humour as a weapon online is further evidence of the pervasiveness of the Ukrainian defence. Indeed, everyone is tweeting, from the leaders through civilians to soldiers in the trenches. Websites such as Ukrainian Memes Forces create a reservoir of propaganda content that is then widely distributed.

REFERENCES

- Aleksandrowicz Tomasz. 2016. *Podstawy walki informacyjnej*, Warszawa: Editions Spotkania.
- Blasts rock the Russian military airbase in annexed Crimea. 2022, <https://www.aljazeera.com/news/2022/8/9/large-explosions-rock-russian-military-air-base-in-crimea>.
- Bubalo Mattea. 2022. Why did Zelensky want a watermelon in Kherson? <https://www.bbc.com/news/world-europe-63624456>.
- Embury-Dennis Tom. 2016. Vladimir Putin says Russia's borders 'do not end anywhere'. <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/putin-russia-border-do-not-end-anywhere-comments-quote-eu-us-tensions-a7438686.html>.
- Landsberg Torsten. 2022. Memes and cartoons in times of war. <https://www.dw.com/en/memes-and-cartoons-thrive-in-times-of-war/a-61082221>.
- Lanza Raimondo. 2023. “All Funny on the Eastern Front”: war humor in Russia and Ukraine. <https://aspensiaonline.it/all-funny-on-the-eastern-front-war-humor-in-russia-and-ukraine/>.
- Maksymiv Sofiya. 2022. How Humor Helps Ukrainians Withstand War Atrocities. <https://ukraineworld.org/en/articles/opinions/how-humor-helps-ukrainians>.
- Motylińska Paulina. 2019. Mem internetowy. In: O. Wasiuta, R. Klepka (red.) *Vademecum bezpieczeństwa informacyjnego*. Kraków: Wydawnictwo Libron.
- Pacek Piotr. 2022. *Informacja i psychologia na wojnie nowej generacji*. Warszawa-Siedlce: Oficyna Wydawnicza RYTM and Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach.

---

²⁰ *Psycholog o czarnym humorze na wojnie: Sposób na radzenie sobie ze strachem*, 2022, <https://www.tvp.info/61141104/wojna-na-ukrainie-psycholog-o-czarnym-humorze-to-sposob-na-radzenie-sobie-ze-strachem>, (02.10.2023).

- Psycholog o czarnym humorze na wojnie: Sposób na radzenie sobie ze strachem. 2022. <https://www.tvp.info/61141104/wojna-na-ukrainie-psycholog-o-czarnym-humorze-to-sposob-na-radzenie-sobie-ze-strachem>.
- Semotiuk Orest. 2023. Ukraine: Humour as a Weapon of War. <https://www.zois-berlin.de/en/publications/zois-spotlight/ukraine-humour-as-a-weapon-of-war>.
- Warszawiak Wicek. 2009. Humor w czasie okupacji 1939-1945. Warszawa: Wydawnictwo Nowy Świat.

Monika KWIECIŃSKA
mkwiecinska@panschelm.edu.pl
<http://orcid.org/0000-0001-8637-3702>

Emilia ORDYNIEC
emilia.ordyniec@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-9915-1727>

Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Chełmie
Instytut Matematyki i Informatyki
<https://doi.org/10.34739/dsd.2023.02.04>

WPLYW MIGRACJI NA BEZPIECZEŃSTWO SPOŁECZNE W ZWIĄZKU Z WOJNĄ NA UKRAINIE

ABSTRAKT: Publikacja prezentuje szereg problemów wpływających na wybrane obszary bezpieczeństwa społecznego Polski w związku z wojną na Ukrainie. Postawiono tezę, w której przypuszcza się, że migracje powodowane wojną na Ukrainie przyczyniły się do niestabilności części obszarów bezpieczeństwa społecznego, takich jak system edukacji, rynek pracy czy bezpieczeństwo socjalne (ograniczone do potrzeby zapewnienia bytu poprzez analizę rynku nieruchomości). Celem artykułu jest określenie wpływu tych migracji na wymienione w hipotezie obszary bezpieczeństwa społecznego. W związku z powyższym zdefiniowano zjawisko migracji, termin uchodźca i bezpieczeństwo społeczne, omówiono statystyki odnoszące się do badanego zjawiska migracji, wskazano instytucjonalno-prawne formy pomocy dla Ukraińców. Na podstawie badań ilościowo-jakościowych scharakteryzowano niestabilności w obszarze systemu edukacji, rynku pracy i rynku nieruchomości. Badania te przeprowadzone zostały przez takie osoby i instytucje jak Fundacja Szkoła z Klasą, ekspertów rynku nieruchomości, jak również oparto się na badaniach zleconych przez Rzecznika Praw Obywatelskich oraz ogólnodostępnych statystykach Straży Granicznej i Urzędu do spraw Cudzoziemców.

SŁOWA KLUCZOWE: bezpieczeństwo społeczne, migracje, uchodźstwo, system edukacji, wojna na Ukrainie

---

THE IMPACT OF MIGRATION ON SOCIAL SECURITY IN CONNECTION WITH THE WAR IN UKRAINE

ABSTRACT: The publication presents a number of problems that affect selected areas of social security in connection with the war in Ukraine. A thesis was put forward that it is assumed that migrations caused by the war in Ukraine contributed to the instability of some areas of social security, such as the education system, labor market or social security (limited to the need to ensure existence through the analysis of the real estate market). The aim of the article is to determine the impact of these migrations on the areas of social security mentioned in the hypothesis. In connection with the above, the author defined the phenomenon of migration, the terms refugee and social security, discussed the statistics related to the phenomenon of migration, and indicated institutional and legal forms of assistance for Ukrainians. Based on quantitative and qualitative research – carried out by people and institutions such as the School with Class Foundation, real estate market experts, a study commissioned by the Commissioner for Human Rights, and publicly available statistics of the Border Guard and the Office for Foreigners – the author characterized instabilities in the education system, labor market, and real estate market.

KEYWORDS: education system, migration, refugees, social security, war in Ukraine

WPROWADZENIE

Prawie już dwa lata doświadczamy skutków wojny na Ukrainie. Jednym z nich jest napływ migrantów do naszego kraju i pomoc oferowana im przez zwykłych ludzi, jak i przez system państwowy. Obie autorki mieszkają w stolicy, a pracują w Państwowej Akademii Nauk Stosowanych w Chełmie i od początku wojny obserwują poczynania obywateli i instytucji w środowisku warszawskim i chełmskim. Dzięki temu zaobserwowały bezpośrednio, jak dobiega obywatelska pomoc w powiecie chełmskim i Warszawie (m.in. dostarczanie żywności i środków higienicznych oraz ich zbiórki, darmowe posiłki, organizacja miejsc pobytu i przewozu do nich, wsparcie finansowe, poszukiwanie i wykorzystywanie tłumaczy) przerodziła się w pomoc zinstytucjonalizowaną (m.in. prawną, medyczną, socjalną). Obserwacje te pozwoliły także na dostrzeżenie wielu problemów, które mogą stać się obszarem analizy badawczej. Jednym z nich jest uzyskanie odpowiedzi na pytanie: Jak migracje powodowane wojną na Ukrainie wpłynęły na bezpieczeństwo społeczne w Polsce? Autorki postawiły hipotezę, w której przypuściły, że migracje powodowane wojną na Ukrainie spowodowały niestabilność części obszarów bezpieczeństwa społecznego Polski, takich jak system edukacji, rynek pracy czy bezpieczeństwo socjalne (ograniczone do potrzeby zapewnienia bytu poprzez analizę rynku nieruchomości). W związku z tym celem artykułu jest określenie wpływu tych migracji na wymienione w hipotezie obszary bezpieczeństwa społecznego. Tak sformułowany główny cel badań należy uszczegółowić, odnosząc się do definiowania zjawiska migracji i bezpieczeństwa społecznego, wskazania statystyk odnoszących się do badanego zjawiska migracji, omówienia form pomocy dla Ukraińców oraz scharakteryzowania niestabilności w obszarze systemu edukacji, rynku pracy i rynku nieruchomości.

Artykuł powstał na podstawie badań jakościowych (m.in. analiza materiałów źródłowych, synteza zebranego materiału badawczego, wnioskowanie) opartych na badaniach ilościowych przeprowadzonych przez takie osoby i instytucje jak Fundacja Szkoła z Klasą, ekspertów rynku nieruchomości czy badaniach zleconych przez Rzecznika Praw Obywatelskich oraz ogólnodostępnych statystykach Straży Granicznej i Urzędu do spraw Cudzoziemców. Podczas zgłębiania powyższej tematyki autorki sięgnęły m.in. do wskazanych źródeł: publikacji J. Gierszewskiego, Ustawy z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, konwencji genewskiej z 1951 r. czy Białej Księgi Bezpieczeństwa Narodowego RP.

SKALA MIGRACJI Z UKRAINY

Rozważania dotyczące migracji i uchodźstwa należy rozpocząć od interpretacji tych pojęć. W słowniku języka polskiego znajdziemy wskazanie, że migracja to „masowe przemieszczanie się ludności, zwykle w poszukiwaniu lepszych warunków życia”¹. Jest to jedna

---

¹ *Słownik Języka Polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/migracja;2567820.html> (14.11.2023).

z najprostszych definicji mająca charakter ogólny. Bardziej szczegółowa i odpowiadająca potrzebom artykułu jest definicja prezentowana przez Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (*United Nations High Commissioner for Refugees – UNHCR*) – „migracja – każdy rodzaj przemieszczania się ludzi, nie tylko z zamiarem krótkotrwałym lub tymczasowym, przez granicę międzynarodową lub w państwie. Często jest stosowana w celu uwzględniania ruchów przymusowych, jak i dobrowolnych”². Pokazuje ona kwestie związane z możliwością dobrowolnej lub przymusowej migracji, która prowadzi nas do zjawiska mieszanej migracji (jako przemieszczania się: migrantów, np. poszukujących pracy czy w wyniku repatriacji, uchodźców, np. w wyniku wojny czy prześladowań). W poniższym artykule słowo migracja będzie zatem odnoszone także do przemieszczania się (migracji) uchodźców.

W ogólnym rozumieniu każdy uchodźca jest migrantem, ale nie każdy migrant jest uchodźcą. Terminy migrant i uchodźca bardzo często są używane jako synonimy, ale podstawową kwestią je różniącą jest to, że tylko uchodźca jest terminem zdefiniowanym w prawie międzynarodowym. Zgodnie z konwencją genewską z 1951 r., za uchodźcę uważa się osobę, „która na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu poglądów politycznych przebywa poza granicami państwa, którego jest obywatelem, oraz nie może lub nie chce z powodu tych obaw skorzystać z ochrony tego państwa”³. Dodatkową przesłanką może być także indywidualna obawa przez którymś z rodzajów wymienionych w definicji prześladowań.

W tym miejscu należy wskazać, jaki status mają Ukraińcy w Polsce, którzy przybyli do naszego kraju po 24 lutego 2022 r. Jak zauważono wcześniej, w mediach dominuje przekaz, w którym wskazuje się, że są uchodźcami. Z prawnego punktu widzenia, zgodnie z art. 2 pkt 6 Ustawy z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, obywatele Ukrainy mają status ochrony czasowej, co jest formą ochrony międzynarodowej obok statusu uchodźcy i ochrony uzupełniającej⁴. Pomimo tego w dyskursie publicznym traktowani są jako uchodźcy. Sformułowanie to w odniesieniu do Ukraińców pojawia się chociażby w przywoływanych przez autorki badaniach CBOS (w tym kontekście będzie także przez nie używane).

Obecnie jesteśmy przeładowani medialnymi informacjami dotyczącymi skali migracji Ukraińców od rozpoczęcia wojny na Ukrainie. Warto jednak uświadomić sobie, że od około dekady nasz kraj jest celem głównie migracji ekonomicznych Ukraińców. Od 2013 roku możemy zaobserwować stale rosnący napływ ludności ukraińskiej do Polski, co widać w statystykach Urzędu do spraw Cudzoziemców na wykresie 1.

---

² *Definition of migration UNHCR*, <https://emergency.unhcr.org/protection/legal-framework/migrant-definition> (14.11.2023).

³ Konwencja dotycząca statusu uchodźców sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951 r., Dz.U. z dnia 20 grudnia 1991 r., art. 1, A3.

⁴ Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, Dz.U. 2023 poz. 103.

Wykres 1. Obywatele Ukrainy posiadający ważne zezwolenia na pobyt w latach 2013-2021
 Źródło: *Obywatele Ukrainy w Polsce – raport*, <https://www.gov.pl/web/udsc/obywatele-ukrainy-w-polsce--raport> (11.05.2023).

Zasadniczym powodem migracji do Polski w okresie 2013-2021 były potrzeby ekonomiczne związane z poszukiwaniem pracy (80% wskazań), głównie osób młodych w wieku 19-40 lat (60% wszystkich osób). Województwami, w których przebywało najwięcej Ukraińców, były mazowieckie, małopolskie, wielkopolskie. Przytoczone dane obrazuje wykres 2.

Wykres 2. Podział obywateli Ukrainy z zezwoleniami na pobyt ze względu na cel pobytu, wiek i region
 Źródło: *Obywatele Ukrainy...*, op. cit.

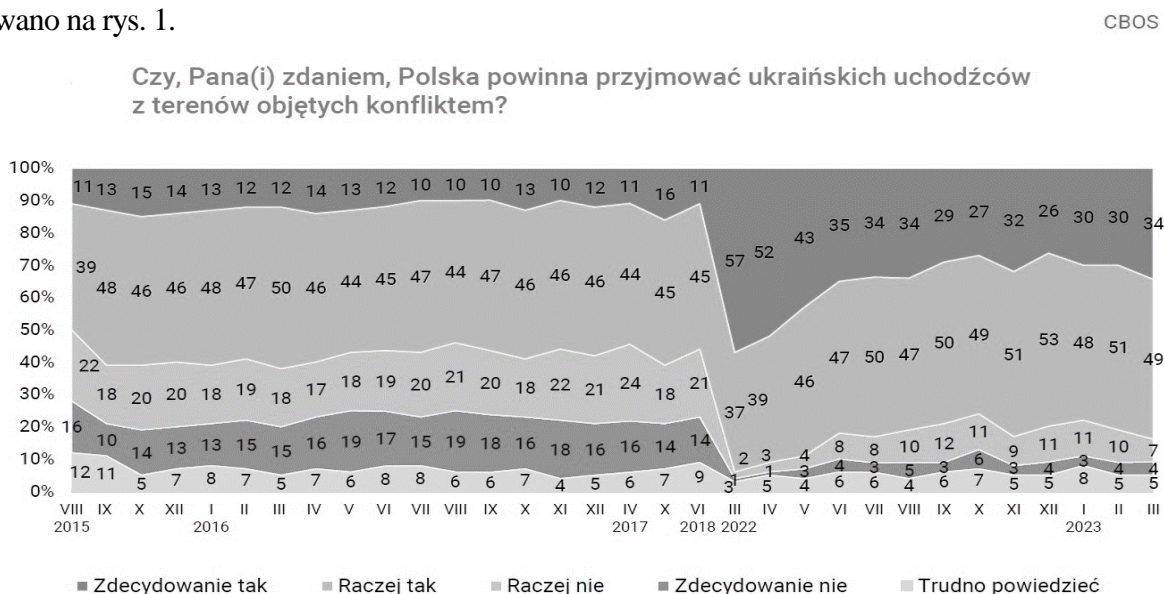
Jeżeli chodzi o skalę migracji po wybuchu wojny na Ukrainie, z danych Straży Granicznej wynika, że od 24 lutego 2022 roku do Polski przybyło łącznie ponad 17 milionów Ukraińców,

głównie kobiet i dzieci⁵. W analogicznym okresie wyjechało z Polski 15 mln 297 tys. Ukraińców⁶. Oznacza to, że w naszym kraju przebywa około dwóch milionów obywateli ukraińskich. W Polsce mieszka 38 milionów obywateli, tak więc napływ Ukraińców to nieco ponad 5,2% w stosunku do powyższej liczby, co wskazuje, że średnio co 20 osoba w naszym kraju jest narodowości ukraińskiej. Skutkiem tego cudzoziemcy ci stają się bardziej dostrzegalni w naszym codziennym życiu. A jednym z ich podstawowych problemów może być bariera językowa.

POLSKA POMOC DLA UKRAIŃCÓW PO WYBUCHU WOJNY

Wszelakie ruchy migracyjne, niezależnie od ich podłoża czy przyczyny, mają ogromny wpływ na lokalne społeczności zarówno pod względem demograficznym, kulturowym, ale przede wszystkim z punktu widzenia gospodarczego i społecznego. Migracje, zwłaszcza że ich skala w ostatnich latach rośnie, stają się więc wyzwaniem dla bezpieczeństwa całego kraju. Polska od kilku już lat próbuje zmierzyć się z tym zjawiskiem, ale niestety w ograniczonym stopniu przygotowuje do roli gospodarza swoje społeczeństwo, czego przejawem są badania prowadzone od lat przez CBOS, z których wynika, że po 2015 roku (zamachy w Paryżu) Polacy stali się nieco mniej skłonni do przyjmowania uchodźców⁷.

Zupełnie inny obraz społeczeństwa polskiego w kontekście przyjmowania uchodźców i udzielania im pomocy klaruje się od wybuchu wojny z Rosją, choć należy podkreślić, że dotyczy on wyłącznie uchodźców z Ukrainy. Ostatni raport CBOS z kwietnia 2023 r. wyraźnie wskazuje, że 83% naszych obywateli jest przychylnych przyjmowaniu ukraińskich uchodźców⁸. Szczegóły zaprezentowano na rys. 1.

Rysunek 1. Opinia Polaków na temat przyjmowania ukraińskich uchodźców

Źródło: *Polacy wobec wojny...*, op. cit., s. 7.

⁵ *Straż Graniczna twitter*, https://twitter.com/Straz_Graniczna/status/1724320460706341024 (14.11.2023).

⁶ Ibidem.

⁷ *Opinia publiczna wobec uchodźców i sytuacji migrantów na granicy z Białorusią*, Komunikat z badań CBOS, nr 111/2021, Warszawa 2021.

⁸ *Polacy wobec wojny na Ukrainie*, Komunikat z badań CBOS, nr 41/2023, Warszawa 2023.

Po 24 lutego 2022 r. możemy obserwować największą mobilizację naszego społeczeństwa w XXI wieku, a skala migracji, jakiej trzeba było stawić czoła, jest największa od czasów II wojny światowej. Dziś, z perspektywy roku od wybuchu wojny, można bez wątplenia stwierdzić, że Polacy jako naród stanęli na wysokości zadania, a ich pomoc sąsiadom zza wschodniej granicy była i jest nieoceniona.

Bezinteresowna pomoc dla Ukraińców była ewenementem na skalę światową, szczególnie ze względu na to, że nie powstały obozy dla uchodźców, a Polacy chętnie ich przyjmowali do swoich domów. Pomoc miała także wymiar instytucjonalno-prawny. Do różnych form tej pomocy należy zaliczyć m.in.:

- uproszczenia graniczne: każdy obywatel Ukrainy, który będzie chciał przekroczyć polską granicę, zostanie wpuszczony, nawet bez jakichkolwiek dokumentów potwierdzających tożsamość;
- zorganizowanie punktów informacyjnych na dworach PKP w miastach wojewódzkich;
- uruchomienie dziewięciu punktów recepcyjnych na przejściach granicznych z Ukrainą;
- dostępność informacji: smsy (RCB), infolinie (+48 47 721 75 75, UDSC), specjalne strony internetowe (rządowa strona pomocy na Ukrainie);
- nieodpłatne przejazdy komunikacją (oferowane przez największe miasta końca czerwca-lipca 2022 r.);
- pomoc medyczna na takich zasadach jak dla obywateli polskich;
- dostęp do rynku pracy na takich zasadach jak dla obywateli polskich;
- dostęp do świadczeń pieniężnych i niepieniężnych (np. świadczenia rodzinne);
- możliwość prowadzenia działalności gospodarczej;
- dostęp do edukacji na takich zasadach jak dla obywateli polskich;
- stworzenie podstawy prawnej: Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa⁹.

Wskazana na końcu ustawa została znowelizowana, a najważniejsze zmiany dotyczyły: obowiązku uzyskania numeru PESEL; przedłużenia uprawnień pobytowych dla obywateli Ukrainy, wzmocnienia kontroli nad ukraińskimi cudzoziemcami, którzy są beneficjentami świadczeń socjalnych, uregulowania procedury udzielania pomocy uchodźcom w miejscach zbiorowego zamieszkania – częściowa odpłatność za zakwaterowanie, rozbudowy i dywersyfikacji systemu świadczeń dla Ukraińców, np. 2 mld zł dla polskich samorządów na zadania związane z edukacją uczniów ukraińskich¹⁰.

---

⁹ *Uproszczenia graniczne dla Ukraińców*, <https://www.prawo.pl/samorzad/uproszczenia-graniczne-dla-uchodzcow-z-ukrainy,513674.html>, *Legalny pobyt w Polsce dla Ukraińców* <https://infoopt.pl/legalny-pobyt-w-polsce>, <https://www.ukrainianinpoland.pl/amendments-to-the-special-law-what-awaits-ukrainians-in-poland-in-2023-pl>, <https://pomagamukrainie.gov.pl> (15.11.2023).

¹⁰ Ustawa z dnia 13 stycznia 2023 r. o zmianie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2023 r. poz. 185.

Pomoc udzielona obywatelom Ukrainy była i jest bardzo szeroka, niektórzy twierdzą, że szczególnie w wymiarze instytucjonalno-prawnym (zasiłki, świadczenia pieniężne, nadawanie numeru PESEL). Autorki natomiast zadają sobie pytanie: Co by było, gdybyśmy tej pomocy nie oferowali? Możemy jedynie domniemywać na podstawie doświadczeń z migrantami państw Europy Zachodniej, że wzrosłaby przestępczość (kradzieże, włamania itp.), pojawiłoby się mnóstwo prymitywnych miejsc noclegowych (szczególnie w dużych miastach), nasiliłoby się zjawisko żebractwa. Dzięki szybkim i odpowiednim działaniom udało się uniknąć negatywnych skutków społecznych, ale nie wszystkich.

Tak duży napływ migrantów z Ukrainy stał się ogromnym wyzwaniem dla całego systemu bezpieczeństwa w naszym kraju. Choć rosyjski atak na Ukrainę był przez wielu ekspertów przewidywany, to zaskoczył on wszystkich przede wszystkim swoją skalą i niewyobrażalną brutalnością. Nic więc dziwnego, że doprowadził do ucieczki wielu milionów Ukraińców. Na napływ cudzoziemców na taką skalę trudno było się przygotować.

W swoich rozważaniach autorki zdecydowały skupić się wyłącznie na kilku elementach wspomnianego systemu, a dokładniej na aspektach bezpieczeństwa społecznego tj. wpływie fali ukraińskich cudzoziemców na system edukacji, rynek nieruchomości i rynek pracy. Z pewnością w tych obszarach państwo polskie stanęło przed ogromnym wyzwaniem.

BEZPIECZEŃSTWO SPOŁECZNE I WYBRANE OBSZARY NIESTABILNOŚCI

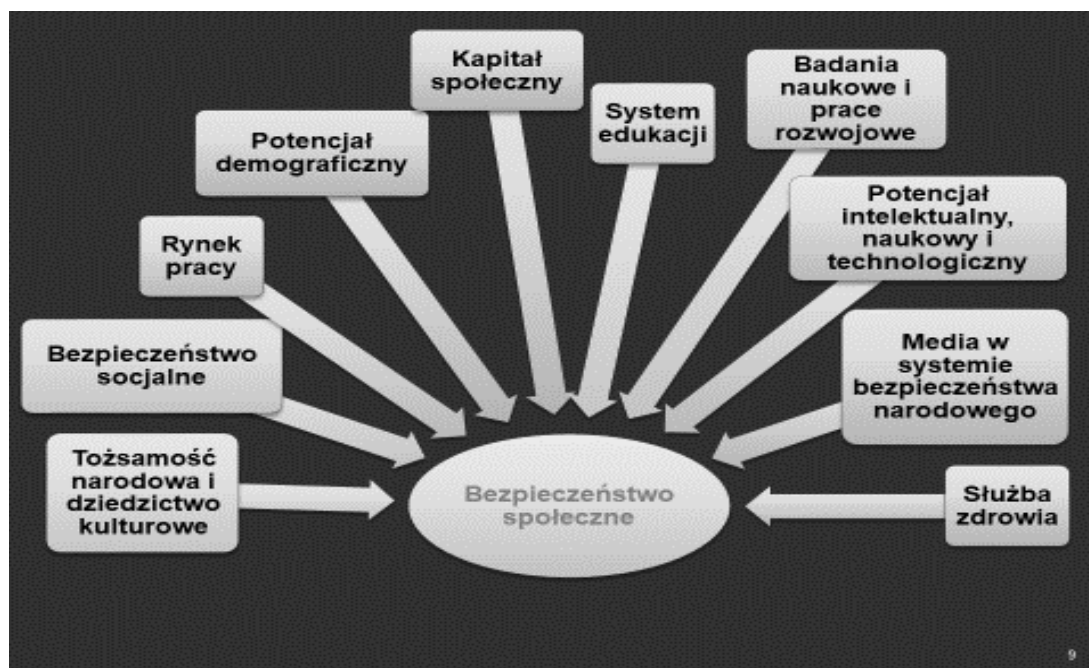
Bezpieczeństwo społeczne jest jedną z podstawowych dziedzin bezpieczeństwa, którego obszarem zainteresowania są potrzeby społeczne. Według J. Gierszewskiego „bezpieczeństwo społeczne wiąże się z prawdopodobieństwem wystąpienia niepożądanych zjawisk (problemów) społecznych oraz ograniczeniem ryzyk związanych z przetrwaniem i jakością życia w sferze ekonomicznej i kulturowej. W ten sposób można powiedzieć, że bezpieczeństwo społeczne oznacza zdolność/funkcję państwa do przeciwstawiania się zagrożeniom wewnętrznym w obszarze społecznym”¹¹. Warto podkreślić, że podmiotem zapewniającym ten rodzaj bezpieczeństwa jest właśnie państwo i to ono poprzez swoje instytucje i odpowiednie podstawy prawne musi realizować ten obowiązek wobec swoich obywateli. Międzynarodowa Organizacja Pracy (MOP, ang. ILO) proponuje stosować termin bezpieczeństwo społeczne synonimicznie z ochroną socjalną i wskazuje, że jest ono prawem człowieka. Definiuje je jako „zestaw polityk i programów zaprojektowanych w celu zmniejszenia i zapobiegania ubóstwu, podatności na zagrożenia i wykluczeniu społecznemu przez cały cykl życia”¹². Obejmuje dziewięć obszarów: świadczenia na dzieci i rodziny, ochrona macierzyństwa, zasiłki dla bezrobotnych, świadczenia z tytułu wypadku przy pracy, świadczenia z tytułu choroby, ochrona zdrowia, świadczenia

---

¹¹ J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo społeczne jako dziedzina bezpieczeństwa narodowego*, „Historia i Polityka” 2018, 23(30), s. 22; J. Gierszewski, A. Pieczywok, *Społeczny wymiar bezpieczeństwa człowieka*, Warszawa 2019.

¹² *International Labour Standards on Social Security*, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_067588.pdf, <https://www.ilo.org/global/standards/subjects-covered-by-international-labour-standards/social-security/lang--en/index.htm> (16.11.2023).

z tytułu starości, świadczenia z tytułu inwalidztwa i renty rodzinne¹³. Od lat 40. XX wieku MOP ustanawia podstawy prawne i regularnie wskazuje rekomendacje odnoszące się do zapewnienia przez państwa bezpieczeństwa społecznego¹⁴.

Rysunek 2. Obszary bezpieczeństwa społecznego

Źródło: Opracowanie własne na podst.: *Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego RP*, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2013.

W *Białej Księdze Bezpieczeństwa Narodowego* z 2013 roku bezpieczeństwo społeczne wyróżniono jako jedną z czterech dziedzin bezpieczeństwa (oprócz obszaru ochronnego, obronnego i gospodarczego)¹⁵. W publikacji dość szeroko omówiono różne obszary bezpieczeństwa społecznego, w sumie wyróżniono ich dziesięć, co ilustruje rys. 2. Patrząc z perspektywy tematyki artykułu, autorki uważają, że migracje Ukraińców najbardziej wpłynęły na trzy obszary tego bezpieczeństwa: system edukacji, rynek pracy i bezpieczeństwo socjalne. Pojęcie bezpieczeństwa socjalnego zostało zawężone do możliwości zaspokojenia warunków bytowych dla Ukraińców (rozumianych jako miejsce do przebywania – mieszkanie, dom). Autorki w tym celu przeanalizowały zmiany na rynku nieruchomości, obejmujące głównie wynajem i sprzedaż mieszkań.

Nie ulega wątpliwości, że Polska w przeciągu kilku tygodni od rozpoczęcia rosyjskiej inwazji na Ukrainę stała się krajem dwunarodowym, bo choć nadal Polacy stanowili w niej

¹³ Ibidem.

¹⁴ Bezpieczeństwo społeczne jako prawo człowieka zostało uznane i podkreślone przez MOP już w Deklaracji z Filadelfii z 1944 roku.

¹⁵ *Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego RP*, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2013.

zdecydowaną większość, to obecności Ukraińców, zwłaszcza w największych miastach, po prostu nie dało się przeoczyć¹⁶.

Z punktu widzenia bezpieczeństwa społecznego warto zwrócić uwagę na relacje społeczne występujące pomiędzy przedstawicielami obu narodów. Z pewnością tym relacjom pomogło posiadanie wspólnego wroga – Rosji, ale największe znaczenie dla wykształcenia się więzi miała zdecydowanie skala pomocy udzielonej przez Polaków Ukraińcom. Minął jednak rok i oprócz pozytywnych aspektów oraz relacji pełnych empatii, wzruszeń i współczucia pojawiło się też szereg problemów, z którymi trzeba było się zmierzyć, szczególnie w wymiarze logistycznym, finansowym czy prawnym.

SYSTEM EDUKACJI

W pierwszej kolejności autorki pragną zwrócić uwagę na problem niedostatecznego dostosowania polskiego systemu edukacji do wymagań postawionych mu odnośnie do zapewnienia możliwie najlepszych warunków do nauki najmłodszym Ukraińcom. Sprawa okazała się tyle skomplikowana, że w naszym systemie w kwietniu 2022 r. znalazło się ponad 193 tys. dzieci i młodzieży z Ukrainy. Zaś dane z 14 lutego 2023 r., czyli po roku od rozpoczęcia wojny, pokazują, że nadal z polskich szkół korzysta 187,9 tys. obywateli ukraińskich. Szczegóły dotyczące poszczególnych poziomów edukacji zaprezentowano na rys. 3.

- Edukacja przedszkolna** – ok. 43,8 tys. dzieci z Ukrainy;
- Szkoły podstawowe** – ok. 116,9 tys. dzieci z Ukrainy;
- Szkoły ponadpodstawowe** – 27,2 tys. młodzieży z Ukrainy.

Rysunek 3. Liczba dzieci ukraińskich w polskich szkołach w lutym 2023 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie A. Matłacz, *W polskich szkołach i przedszkolach uczy się 187,9 tys. dzieci z Ukrainy*, <https://www.prawo.pl/oswiata/ukrainskie-dzieci-w-polskich-szkolach,520015.html> (9.05.2023).

Jeśli chodzi o konkretne miejsca, w których mamy obecnie najwięcej uczniów z Ukrainy, to przoduje tu województwo mazowieckie – 33,6 tys., następnie województwo śląskie – 21 tys. i dolnośląskie – blisko 21 tys. Zaś wśród miast zdecydowanie na pierwszym miejscu znajduje się Warszawa, w której ukraińskie dzieci stanowią 5% wszystkich uczniów i jest ich w systemie edukacji aż 17,2 tys.¹⁷.

¹⁶ M. Duszczyk, *Pomiędzy dwoma kryzysami migracyjnymi: Czego się nauczyliśmy, a co może nas czekać w przyszłości (RAPORT)*, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/8585718,migracje-duszczyk-raport-ukraincy-granica-polsko-bialoruska.html> (14.05.2023).

¹⁷ A. Matłacz, *W polskich szkołach...*, op. cit.

Zgodnie z polskimi przepisami, a dokładniej z art. 35 prawa oświatowego: „Obowiązek szkolny dziecka rozpoczyna się z początkiem roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 7 lat, oraz trwa do ukończenia szkoły podstawowej, nie dłużej jednak niż do ukończenia 18. roku życia”¹⁸. Dotyczy to wszystkich dzieci, w tym również dzieci cudzoziemskich. Tym samym ukraińskie dzieci, które po wybuchu wojny znalazły schronienie w naszym kraju, powinny zostać objęte opieką polskiego systemu edukacyjnego na identycznych warunkach jak dzieci polskie. Tak też uczyniono. Wystarczyło, że rodzic złożył stosowny wniosek do dyrektora lokalnej szkoły publicznej, a jego dziecko zostało z urzędu przyjęte do danej placówki.

Już na początku tego wyzwania można było zaobserwować pewne niedociągnięcia, które niestety, patrząc z perspektywy ostatniego roku, wcale nie zostały usunięte. Finansową kwestię udało się rozwiązać i samorządy co miesiąc otrzymują zwrot kosztów za przyjęcie w poczet uczniów dzieci ukraińskich. Dane za 2022 r. podają, że łącznie przekazano samorządom 1,8 mld zł na ten cel¹⁹. Największe wymagania pojawiły się względem nauczycieli, bo to oni byli pierwszymi osobami w kontakcie z uczniem ukraińskim i to oni na co dzień starali się sprostać wszystkim oczekiwaniom. Dla ogromnej rzeszy, bo aż dla 41%, było to pierwsze zawodowe doświadczenie w pracy z uczniem innej narodowości²⁰.

Wśród problemów, które pojawiły się w ciągu ostatniego roku w systemie edukacji w związku z napływem obywateli Ukrainy, warto wymienić chociażby następujące kwestie:

- ponad połowa (56%) Ukraińców w wieku szkolnym nie pobiera nauki w polskim systemie edukacji²¹;
- spada liczba oddziałów przygotowawczych, a dzieci mimo istniejącej bariery językowej uczą się w mieszanych klasach;
- uczniowie ukraińscy mają obawy przed polskimi egzaminami;
- niewystarczające wsparcie psychologiczno-pedagogiczne;
- kwestie formalno-organizacyjne.

Patrząc szerzej na rosnącą liczbę dzieci pozostających poza naszym systemem edukacji, trzeba wyrazić zaniepokojenie tym, że nie weryfikuje się, co tak naprawdę dzieje się z tymi uczniami. Czy korzystają z ukraińskich szkół w systemie on-line, czy nie uczą się wcale. Problem jest coraz większy, bo i skala tego zjawiska niestety rośnie. Z raportu przygotowanego przez Fundację Centrum Edukacji Obywatelskiej, która dokonała na potrzeby badania zestawienia danych z Systemu Informacji Oświatowej z bazą PESEL, wynika, że od października 2022 r. liczba uczniów ukraińskich uczęszczających do polskich szkół zmniejszyła się

---

¹⁸ Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe, art. 35, Dz.U. 2023 poz. 900.

¹⁹ PAP, *W polskich szkołach i przedszkolach jest ok. 190 tys. dzieci i młodzieży z Ukrainy*, <https://www.portalsamorzadowy.pl/edukacja/w-polskich-szkolach-i-przedszkolach-jest-ok-190-tys-dzieci-i-mlodziezy-z-ukrainy,438942.html> (9.05.2023).

²⁰ M. Konczal, *Dzieci z Ukrainy w polskich szkołach. Ten raport pokazuje, że jest jeszcze wiele do zrobienia. Co powinno się zmienić?*, <https://strefaedukacji.pl/dzieci-z-ukrainy-w-polskich-szkolach-ten-raport-pokazuje-ze-jest-jeszcze-wiele-do-zrobienia-co-powinno-sie-zmienic/ar/c5-16875723> (9.05.2023).

²¹ K. Wójcik, *Ukraińscy uczniowie rezygnują z polskich szkół*, Rzeczpospolita e-wydanie z dn. 5.05.2023, <https://www.rp.pl/cudzoziemcy/art38430891-ukrainscy-uczniowie-rezygnuja-z-polskich-szkol> (7.05.2023).

o 10 tys.²². Największy problem można zaobserwować wśród uczniów, którzy powinni pobierać naukę w szkole ponadpodstawowej. Jak wynika ze wspomnianego raportu, tylko co piąty spośród tych uczniów uczęszcza do polskiej szkoły. Ze szkół średnich zrezygnowało w ostatnich miesiącach najwięcej ukraińskich uczniów w porównaniu do niższych poziomów edukacji.

Przyczyn takiego faktu autorki upatrują w różnych kwestiach. Z pewnością, w związku ze zmianą stylu prowadzonych działań zbrojnych przez Rosję i zwiększeniem możliwości obronnych Ukrainy, w oczach przeciętnych Ukraińców sytuacja w rodzinnym kraju jest mniej niebezpieczna niż to miało miejsce w lutym czy marcu 2022 r., dlatego znaczna część z nich wróciła do swoich domów, o czym autorki wspominały już w pierwszej części artykułu.

Niestety znacznie większy problem dotyczy tej młodzieży, która w Polsce pozostała, a jednak zrezygnowała z naszego systemu edukacji. Część z nich korzysta z zajęć on-line prowadzonych przez ich lokalne, ukraińskie szkoły i trudno im pogodzić naukę w dwóch szkołach równocześnie. Tracą jednak w ten sposób kontakt z rówieśnikami, możliwość rozwoju swoich kompetencji społecznych, nawiązywania relacji. Część niestety nie radzi sobie w nowych realiach, obawia się przystępowania do polskich egzaminów np. maturalnych. Nikt jednak nie docieka, jak jest naprawdę, a młodzież niekoniecznie samodzielnie sygnalizuje, że coś jest nie tak. Wydaje się, że w tym obszarze brakuje ewidentnie woli i starań osób dorosłych, szczególnie tych sprawujących opiekę nad nieletnimi, ale i przedstawicieli naszych władz odpowiedzialnych za system edukacji, dla których pierwsze sygnały powinny być wiążące i na ich podstawie należałoby podjąć kroki w celu zbadania i wyjaśnienia zaistniałej sytuacji.

Sprawę nieco nagłośniła reakcja Rzecznika Praw Obywatelskich, Marcina Wiącka, który 21.03.2023 r. wystosował pismo do Przemysława Czarnka, Ministra Edukacji i Nauki, w którym zwracał uwagę na szereg istotnych kwestii dotyczących obowiązków państwa w obszarze zapewnienia równych szans i dobrego poziomu edukacji zarówno dla polskich uczniów, jak i uczniów z innych państw²³. Przypominał, że wykluczenie edukacyjne i idące za tym mimowolne tworzenie się zamkniętych grup pozaszkolnych może nieść za sobą bardzo negatywne skutki zarówno dla pojedynczego ucznia, jak i dla całej społeczności. Tym samym władze powinny wspomagać procesy integracji dzieci i opiekunów. Szkoła i jej otoczenie z pewnością byłyby do tego najlepszymi miejscami.

RPO zwrócił także uwagę na to, że „koszty społeczne nauki zdalnej są ogromne, nawet w przypadku dzieci bez doświadczeń wojennych. Choć ukraińska szkoła online teraz nic nas nie kosztuje, długoterminowo wszyscy możemy za nią zapłacić, a konkretnie za zaniedbanie potrzeb jej uczniów i ich integracji z polskim społeczeństwem. W Polsce może się pojawić grupa nawet 200 tys. osób, które przedwcześnie zakończyły edukację i nie znają języka”²⁴.

---

²² Ibidem.

²³ *Nierozwiązane problemy edukacji dzieci i młodzieży z Ukrainy. Min. Przemysław Czarnek odpowiada RPO*, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-mein-problemy-edukacja-uczniowie-ukraina> (7.05.2023).

²⁴ Ibidem.

Wskazuje dalej, że istnieje prawdopodobieństwo niezalezienia przez te osoby pracy odpowiedniej do ich potrzeb i kompetencji, co może wpłynąć na ich potencjalną marginalizację.

Jednym ze sposobów wspierania procesów integracyjnych miały być oddziały przygotowawcze dla dzieci i młodzieży z Ukrainy, których tworzenie było zalecane przez ministerstwo. Tymczasem ich tworzenie napotkało na szereg problemów m.in. finansowych, kadrowych czy infrastrukturalnych. Summa summarum, porównując rok 2023 z ubiegłym, widzimy, że ich liczba spadła z 2414 do 956 i obecnie korzysta z nich jedynie 14 414 uczniów, co stanowi zaledwie 8% wszystkich uczniów z Ukrainy. Pozostali, mimo braku znajomości języka polskiego i szeregu obaw z tym związanych, korzystają z zajęć lekcyjnych w klasach tzw. mieszanych. Rok szkolny 2023/2024, w związku z kumulacją roczników w szkołach ponadpodstawowych, zapowiada się jeszcze trudniej i może dojść do sytuacji, że warunki do nauki zarówno dla polskich, jak i ukraińskich uczniów dodatkowo ulegną pogorszeniu.

RYNEK NIERUCHOMOŚCI

Kolejny problem, na który zwróciły uwagę autorki, dotyczy rynku mieszkaniowego, zarówno jeśli chodzi o sprzedaż, jak i wynajem. Zwłaszcza ten drugi sektor stanowił nie lada wyzwanie szczególnie dla największych miast, w których znalazło się najwięcej Ukraińców.

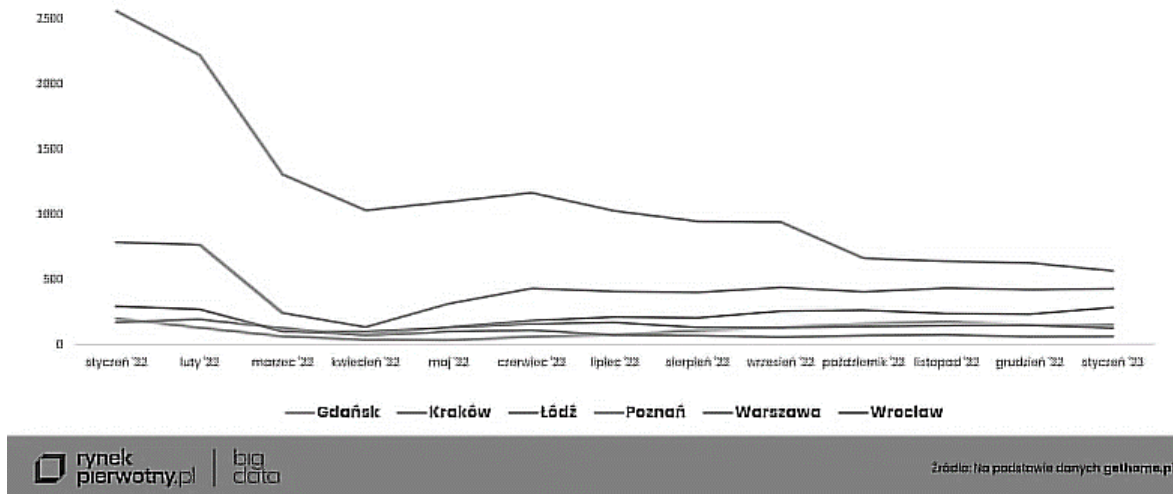
Ciekawe badania w tym zakresie przeprowadzili eksperci portali RynekPierwotny.pl i GetHome.pl²⁵. Z zebranych przez nich danych wynika, że napływ Ukraińców drastycznie obniżył liczbę dostępnych na wynajem mieszkań, nawet o 80%. Szczególnie trudna sytuacja była w okresie luty-kwiecień 2022 roku i najmocniej dotknęła duże ośrodki, jak Kraków, Gdańsk, Wrocław, Łódź, Poznań czy Warszawa.

Należy zauważyć, że problem braku mieszkań pojawił się wraz ze wzrostem oprocentowania kredytów mieszkaniowych i sytuacja już w 2021 roku nie należała do łatwych. Wybuch wojny w lutym 2022 roku tylko zaognił problem – liczba mieszkań kurczyła się w szybkim tempie, stawki czynszu zaś rosły. Szczegółowo tę kwestię obrazują wykresy 3 i 4, na których eksperci portali RynekPierwotny.pl i GetHome.pl zademonstrowali liczbę mieszkań na wynajem w ofercie agencji pośrednictwa w obrocie nieruchomościami w sześciu największych miastach w Polsce oraz jak wzrastały stawki czynszu w tych miastach.

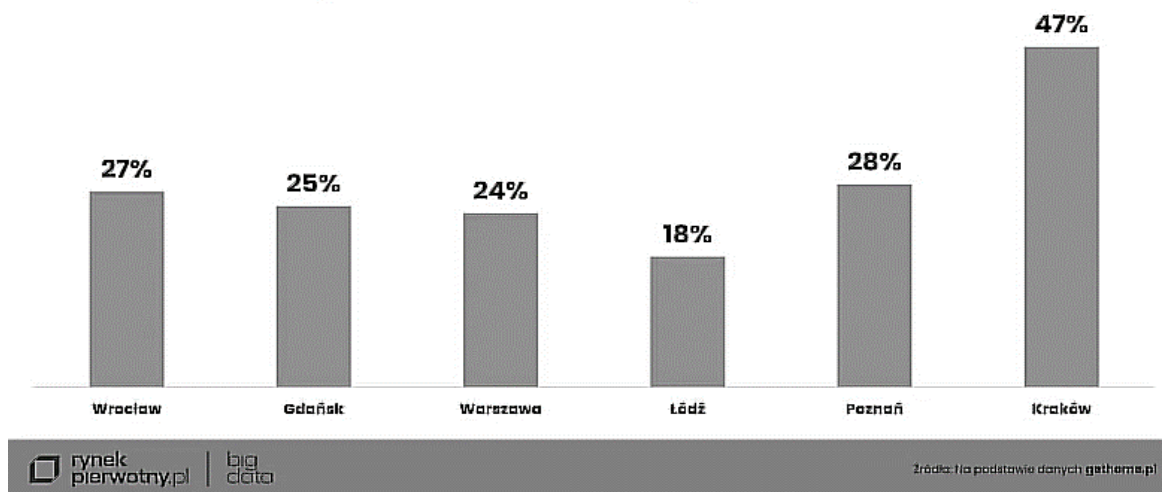
²⁵ M. Wielgo, *Jak wojna w Ukrainie wpłynęła na rynek nieruchomości?*, <https://forsal.pl/nieruchomosci/mieszkania/artykuly/8666768,wojna-w-ukrainie-a-rynek-nieruchomosci-ceny-mieszkan.html> (10.05.2023).

Liczba mieszkań na wynajem w ofercie agencji pośrednictwa w obrocie nieruchomościami

Wykres 3. Liczba mieszkań na wynajem
Źródło: M. Wielgo, *Jak wojna w Ukrainie...*, op. cit.

Zmiany średnich stawek czynszu w 2022 r.

Wykres 4. Zmiany średnich stawek czynszu
Źródło: M. Wielgo, *Jak wojna w Ukrainie...*, op. cit.

Wykresy 3 i 4 doskonale prezentują sytuację na rynku nieruchomości. Polacy, którzy w związku z podwyższonym oprocentowaniem kredytów wstrzymywali się przed zakupem mieszkań, byli zmuszeni zdać się na jego wynajem. Napływ Ukraińców, który stworzył dodatkowy popyt na mieszkania, zaczął z kolei gwałtownie nakręcać stawki czynszu, których podwyżki sięgnęły średnio nawet 30%²⁶. Mimo iż sytuacja zaczęła się normalizować w drugiej połowie 2022 roku, to i tak wielu właścicieli mieszkań wykorzystało ten korzystny dla nich trend, by również przy przedłużaniu aktualnych umów o najem podnieść czynsze. Sytuacja na rynku najmu nieruchomości nie wróciła już do tej z 2021 roku.

²⁶ Ibidem.

RYNEK PRACY

Problemy na rynku pracy to kolejna kwestia nurtująca autorki. Warto nadmienić, że w Europie w związku z systematycznym spadkiem liczby ludności w wieku produkcyjnym istnieją słuszne obawy o to, że wkrótce nie będzie rąk do pracy. Prognozy mówią, że liczba osób w wieku co najmniej 80 lat w UE między 2019 a 2100 rokiem wzrośnie niemal trzykrotnie z 5,8% do blisko 15%²⁷. Zakłada się również spadek liczby ludności w Polsce do około 33 mln w 2050 roku²⁸.

Rodzi się tutaj pytanie, czy imigranci mogą stanowić wsparcie dla polskiego rynku pracy? Oczywiście, że tak, choć wśród przybyłych tak licznie Ukraińców znaczny odsetek stanowiły kobiety – matki małych dzieci, które z uwagi na opiekę nad małoletnimi nie zawsze mogły podjąć pracę. Na podstawie analizy dostępnych danych przeprowadzonych przez autorki dało się zauważyć regułę, że sytuacja Ukraińców na polskim rynku pracy jest ściśle powiązana z posyłaniem dziecka do polskich szkół. Wśród imigrantów pracujących w Polsce 60% posyłało dzieci do szkoły, wśród rodziców niepodjęających pracy w Polsce – 44%²⁹.

Do tego dochodziły inne problemy, jak bariera językowa czy dopasowanie dostępnych ofert do posiadanych przez Ukraińców kompetencji. Pojawiło się też inne zjawisko – wraz z wybuchem wojny mężczyźni, którzy dotychczas pracowali w Polsce, zaczęli masowo wracać na Ukrainę. Dotyczy to niemałej, bo blisko 1,3 mln społeczności Ukraińców pracujących przed wojną m.in. w budowlance, transporcie czy logistyce³⁰.

Zatrudnianie cudzoziemców daje wymierne korzyści polskim pracodawcom. Coraz częściej procesy rekrutacyjne są przygotowywane z myślą o zatrudnieniu cudzoziemców. Pojawiają się dodatkowe benefity, które mają ułatwić adaptację w nowym kraju. Należą do nich chociażby dofinansowania do lekcji języka polskiego czy szkolenia prowadzone częściowo w języku ukraińskim.

Szacuje się, że czterech na dziesięciu obywateli Ukrainy znalazło w Polsce zatrudnienie. Jak wynika z badania przeprowadzonego przez Manpower i Fundację Totalizatora Sportowego, 79% osób podjęło jakąkolwiek pracę, ale dążą one do tego, by znaleźć lepszą, 51% pracuje poniżej swoich kompetencji, a 13% jest usatysfakcjonowanych aktualną posadą³¹. Ogółem aż 42% firm w Polsce pod koniec 2022 roku miało wśród swoich pracowników obywateli Ukrainy³². Szczegóły zaprezentowano na rys. 4.

---

²⁷ K. Kucharczyk, *Wojna w Ukrainie zmieniła rynek pracy*, <https://www.rp.pl/analizy-rzeczpospolitej/art38246521-wojna-w-ukrainie-zmieniła-rynek-pracy> (9.05.2023).

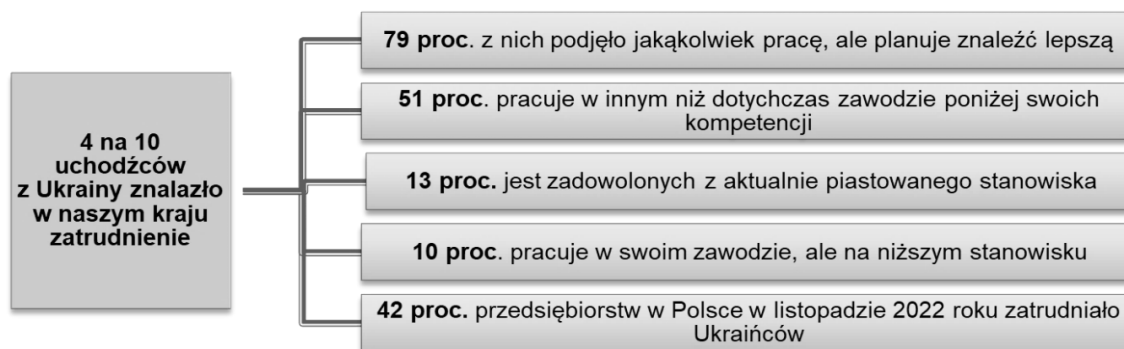
²⁸ Ibidem.

²⁹ P. Długosz, L. Kryvachuk, D. Izdebska-Długosz, *Uchodźcy wojenni z Ukrainy – życie w Polsce i plany na przyszłość*, Lublin 2022, <https://doi.org/10.52097/acapress.9788362475971> (12.05.2023).

³⁰ *Jak wojna w Ukrainie zmienia rynek pracy w Polsce*, <https://www.money.pl/gospodarka/jak-wojna-w-ukrainie-zmienia-rynek-pracy-w-polsce-6776861907364416a.html> (11.05.2023).

³¹ Ibidem.

³² *Jak wojna na Ukrainie wpłynęła na rynek nieruchomości*, <https://tvn24.pl/biznes/z-kraju/rosja-ukraina-jak-wojna-wplynela-na-rynek-pracy-w-polsce-raport-personnel-service-6772914> (dostęp: 11.05.2023).

Rysunek 4. Sytuacja na rynku pracy według Manpower i Fundacji Totalizatora Sportowego

Źródło: K. Kucharczyk, *Wojna w Ukrainie...*, op. cit.

Dane OECD mówią, że wraz z napływem obywateli ukraińskich zasoby siły roboczej w Unii Europejskiej wzrosły o 0,2-0,8 proc., czyli między 0,3-1,3 mln osób. Polska oczywiście znalazła się w gronie państw z największym wzrostem. Wyniósł on +2,1%.

Jeśli chodzi o rynek pracy, to istotną kwestią w tym obszarze były również zmiany natury prawno-organizacyjnej dotyczące legalizacji pracy cudzoziemców. W styczniu 2023 roku weszła w życie Ustawa z dnia 13 stycznia 2023 r. o zmianie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz niektórych innych ustaw³³. Wynika z niej, że obywatele Ukrainy mają 30 dni od przyjazdu do Polski na złożenie wniosku o numer PESEL (wcześniej mieli na to aż 90 dni). Jednocześnie trwają prace nad kolejnym aktem dotyczącym zatrudniania cudzoziemców, który ma wprowadzić zmiany w obszarze zatrudniania i legalizacji pobytu obywateli innych krajów³⁴.

WNIOSKI

W Polsce obecnie przebywa ponad 2 mln Ukraińców, w szczytowym momencie było ich ponad 3,5 mln³⁵. Ich liczba nie pozostała obojętna dla omówionych w artykule obszarów bezpieczeństwa społecznego. Z jednej strony szybko zorganizowano pomoc w wymiarze instytucjonalno-prawnym, z innej – jeszcze szybciej pojawiła się pomoc ze strony zwykłych obywateli.

Brak przygotowania systemu edukacji spowodowany był głównie nagłością wydarzeń i liczbą ukraińskich dzieci, które się w nim znalazły. Główne problemy skupiają się na barierze językowej ze strony dzieci i nauczycieli oraz dzieci pozostających poza systemem edukacji. Nie są to kwestie nie do rozwiązania, ale wymagają czasu i kompleksowych rozwiązań opartych na już zdobytych doświadczeniach.

³³ Ustawa z dnia 13 stycznia 2023 r. o zmianie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2023 poz. 185.

³⁴ N. Kopańska, *Wojna w Ukrainie a polski rynek pracy*, <https://superbiz.se.pl/wiadomosci/wojna-w-ukrainie-a-polski-rynek-pracy-jaki-wplyw-na-strukture-zatrudnienia-ma-konflikt-za-wschodnia-granica-aa-ra7A-DhYf-EKsw.html> (11.05.2023).

³⁵ *Ukraińcy w Polsce – dynamika populacji w latach 2022-2023*, <https://selectivv.com/ukraincy-w-polsce-dynamika-populacji/> (21.11.2023).

Rynek nieruchomości zaczyna się stabilizować, ale ceny wynajmu i zakupu nieruchomości nie wrócą do cen sprzed wojny na Ukrainie. Warto zwrócić uwagę, że wysokie ceny na rynku nieruchomości wynikają także z wysokiej inflacji i wzrostu oprocentowania kredytów.

Należy walczyć ze stereotypem – Ukraińcy zabierają Polakom pracę. Trzeba wyraźnie podkreślić, że są szansą naszego rynku pracy i wypełniają lukę w zawodach i branżach (m.in. logistyka, budowlanka), w których brakuje polskich pracowników. Szczególnie było to widoczne tuż po wybuchu wojny, kiedy wielu Ukraińców wyjechało z Polski, by walczyć o niepodległość swojego kraju.

Napływ Ukraińców z pewnością niesłuchanie zbliżył oba narody (jedność, solidarność, pojednanie). Niestety coraz częściej słyszy się też głosy sprzeciwu, zmęczenia całą sytuacją, a przecież wojna jeszcze się nie skończyła. Nasi sąsiedzi zza wschodniej granicy nadal potrzebują wsparcia.

Autorki z całą pewnością mogą potwierdzić postawioną na początku hipotezę roboczą. W sumie ponad 17 milionów obywateli ukraińskich przybyłych do Polski po wybuchu wojny na Ukrainie spowodowało niestabilność części obszarów bezpieczeństwa społecznego, takich jak system edukacji, rynek pracy czy bezpieczeństwo socjalne. Nie bez znaczenia pozostaje fakt, że opisane obszary bezpieczeństwa społecznego Polski nie były przygotowane na wojnę rosyjsko-ukraińską, a podjęte przez rząd i zwykłych obywateli działania przyczyniły się do stabilizowania sytuacji w powyższych obszarach. Warto jednak już dziś pochylić się nad problemami, z którymi w związku z wojną w Ukrainie musieli zmierzyć się nasi rodacy. Z obszaru bezpieczeństwa społecznego autorki omówiły tylko niektóre elementy, wskazując na istotny wpływ wojny za naszą wschodnią granicą i związanego z nią napływu Ukraińców na sferę edukacji, nasz rodzimy rynek nieruchomości czy wreszcie rynek pracy. Oczywiście, jak w każdym zróżnicowanym i turbulentnym obszarze, również i w tych można dostrzec szereg pozytywnych, jak i negatywnych elementów tego wpływu, które zostały omówione w tym artykule. Tym samym udało się rozwiązać problem badawczy i osiągnąć założony cel. Z pewnością niniejsze rozważania staną się dla autorek początkiem kolejnych dociekań z obszaru bezpieczeństwa społecznego.

BIBLIOGRAFIA

- Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego RP. 2013. Warszawa: Biuro Bezpieczeństwa Narodowego.
- Długosz Piotr, Kryvachuk Liudmyła, Izdebska-Długosz Dominika. 2022. Uchodźcy wojenni z Ukrainy – życie w Polsce i plany na przyszłość. Lublin: Wydawnictwo Academicon.
- Duszczyk Maciej. Pomiędzy dwoma kryzysami migracyjnymi: Czego się nauczyliśmy, a co może nas czekać w przyszłości (RAPORT). 11.11.2022. <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/8585718,migracje-duszczyk-raport-ukraincy-granica-polsko-bialoruska.html>.
- Gierszewski Janusz, Pieczywok Andrzej. 2019. Społeczny wymiar bezpieczeństwa człowieka. Warszawa: Difin.
- Gierszewski Janusz. 2018. „Bezpieczeństwo społeczne jako dziedzina bezpieczeństwa narodowego”. *Historia i Polityka* 23(30): 21-38.

Horbaczewski Robert 2022. Uproszczenia graniczne dla uchodźców z Ukrainy. 28.02.2022. <https://www.prawo.pl/samorzad/uproszczenia-graniczne-dla-uchodzcow-z-ukrainy,513674.html>.

International Labour Standards on Social Security. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_067588.pdf.

Jak wojna na Ukrainie wpłynęła na rynek pracy. 2023. TVN. 23.02.2023. <https://tvn24.pl/biznes/z-kraju/rosja-ukraina-jak-wojna-wplynela-na-rynek-pracy-w-polsce-raport-personnel-service-st6772914>.

Konczal Magdalena. 2022. Dzieci z Ukrainy w polskich szkołach. Ten raport pokazuje, że jest jeszcze wiele do zrobienia. Co powinno się zmienić? 14.09.2022. <https://strefaedukacji.pl/dzieci-z-ukrainy-w-polskich-szkolach-ten-raport-pokazuje-ze-jest-jeszcze-wiele-do-zrobienia-co-powinno-sie-zmienic/ar/c5-16875723>.

Konwencja dotycząca statusu uchodźców sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951 r. (Dz. U. z dnia 20 grudnia 1991 r.).

Kopańska Natalia. 2023. Wojna w Ukrainie a polski rynek pracy. 25.02.2023. <https://superbiz.se.pl/wiadomosci/wojna-w-ukrainie-a-polski-rynek-pracy-jaki-wplyw-na-strukture-zatrudnienia-ma-konflikt-za-wschodnia-granica-aa-ra7A-DhYf-EKsw.html>.

Kucharczyk Katarzyna. 2023. Wojna w Ukrainie zmieniła rynek pracy. <https://www.rp.pl/analizy-rzeczpospolitej/art38246521-wojna-w-ukrainie-zmienila-rynek-pracy>.

Legalny pobyt w Polsce dla obywateli Ukrainy. <https://infoopt.pl/legalny-pobyt-w-polsce>.

Machniewski Szymon. 2022. Jak wojna na Ukrainie zmienia rynek pracy w Polsce. 6.06.2022. <https://www.money.pl/gospodarka/jak-wojna-w-ukrainie-zmienia-rynek-pracy-w-polsce-6776861907364416a.html>.

Małacz Agnieszka. 2023. W polskich szkołach i przedszkolach uczy się 187,9 tys. dzieci z Ukrainy. 27.02.2023. <https://www.prawo.pl/oswiata/ukrainskie-dzieci-w-polskich-szkolach,520015.html>.

Migrant definition UNHCR. <https://emergency.unhcr.org/protection/legal-framework/migrant-definition>.

Nierozwiązane problemy edukacji dzieci i młodzieży z Ukrainy. Min. Przemysław Czarnek odpowiada RPO. 2023. <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-mein-problemy-edukacja-uczniowie-ukraina-odpowiedz>.

Obywatele Ukrainy w Polsce. <https://www.gov.pl/web/udsc/obywatele-ukrainy-w-polsce--raport>.

Opinia publiczna wobec uchodźców i sytuacji migrantów na granicy z Białorusią. 2021. Komunikat z badań CBOS, nr 111/2021, Warszawa 2021.

PAP. 2023. W polskich szkołach i przedszkolach jest ok. 190 tys. dzieci i młodzieży z Ukrainy. 7.02.2023. <https://www.portalsamorzadowy.pl/edukacja/w-polskich-szkolach-i-przed-szkolach-jest-ok-190-tys-dzieci-i-mlodziezy-z-ukrainy,438942.html>.

CBOS. 2023. Polacy wobec wojny na Ukrainie, Komunikat z badań CBOS, nr 41/2023, Warszawa 2023.

Pomagam Ukrainie. <https://pomagamukrainie.gov.pl>.

Słownik Języka Polskiego PWN. <https://sjp.pwn.pl/sjp/migracja;2567820.html>.

Straż Graniczna twitter. https://twitter.com/Straz_Graniczna/status/1724320460706341024.

- Turaieva Irina. 2023. Specjalna ustawa: zmiany dla Ukraińców w latach 2023-2024 w Polsce – czy azyl zostanie przedłużony? 20.09.2023. <https://www.ukrainianinpoland.pl/amendments-to-the-special-law-what-awaits-ukrainians-in-poland-in-2023-pl>.
- Ukraińcy w Polsce – dynamika populacji w latach 2022-2023. <https://selectivv.com/ukraincy-w-polsce-dynamika-populacji/>.
- Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (Dz.U. 2023 poz. 103).
- Ustawa z dnia 13 stycznia 2023 r. o zmianie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2023 r. poz. 185).
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz.U. 2023 poz. 900).
- Wielgo Marek. 2023. Jak wojna w Ukrainie wpłynęła na rynek nieruchomości? 24.02.2023. <https://forsal.pl/nieruchomosci/mieszkania/artykuly/8666768,wojna-w-ukrainie-a-rynek-nieruchomosci-ceny-mieszkan.html>.
- Wójcik Katarzyna. 2023. Ukraińscy uczniowie rezygnują z polskich szkół. 5.05.2023. <https://www.rp.pl/cudzoziemcy/art38430891-ukrainscy-uczniowie-rezygnuja-z-polskich-szkol>.

Jakub HORBOWIEC

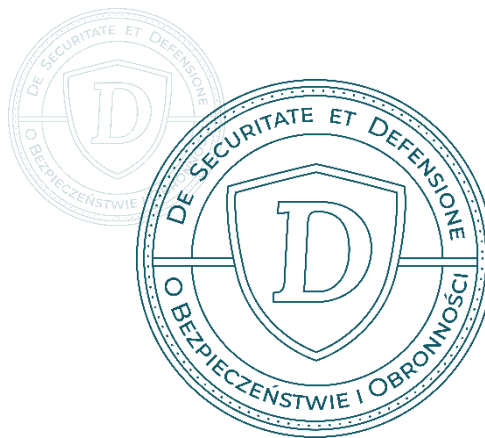
Uniwersytet w Siedlcach

Institut Nauk o Bezpieczeństwie

jh86399@stud.uws.edu.pl

<https://orcid.org/0009-0005-7175-5501>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2023.02.05>

WOJSKA SEPARATYSTYCZNE ORAZ NAJEMNE W DONBASIE I NA KRYMIE PO 2014 A ZWIERZCHNICTWO NAD SIŁAMI ZBROJNYMI FEDERACJI ROSYJSKIEJ – STUDIUM PRZYPADKU

ABSTRAKT: Niniejszy artykuł podejmuje problematykę działań sił zależnych od Federacji Rosyjskiej na terenie Ukrainy po 2014 roku. Celem tej pracy jest naświetlenie kontekstu i wyeksponowanie powiązań rządu Federacji Rosyjskiej z wydarzeniami na Krymie oraz w Donbasie. Autor rozpatruje te wydarzenia w kontekście tak zwanej „maskirovki” czy doktryny Gierasimowa, wzbogacając swoje rozważania ukazaniem szerszego tła stosunków cywilno-wojskowych w Rosji. Omówiono rolę Grupy Wagnera, będącej ważnym elementem działań rosyjskich zarówno przed, jak i po rozpoczęciu tak zwanej specjalnej operacji wojskowej przez Federację Rosyjską. Główne pytanie badawcze brzmi: w jakim zakresie i przy użyciu jakiego katalogu podmiotów Federacja Rosyjska oddziaływała na sytuację we wschodniej Ukrainie od 2014 roku?

SŁOWA KLUCZOWE: aneksja Krymu, Grupa Wagnera, maskirovka, specjalna operacja wojskowa, „zielone ludziki”

SEPARATIST TROOPS AND MERCENARY FORCES IN DONBAS AND CRIMEA AFTER 2014 AND DOMINANCE OVER THE ARMED FORCES OF THE RUSSIAN FEDERATION – A CASE STUDY

ABSTRACT: This article addresses the issue of actions by forces dependent on the Russian Federation in Ukraine after 2014. The aim of this article is to illuminate the context and highlight the factual connections between the Russian government and events in Crimea and Donbas. The author examines these events in the context of the so-called ‘Maskirovka’ or Gerasimov Doctrine, additionally enriching these considerations with a broader background of civil-military relations in Russia. Therefore, an equally important point of consideration in this article is the Wagner Group, a significant element of Russian actions both before and after the initiation of the ‘Special Military Operation’ by the Russian Federation. The primary research question is: to what extent and through what catalog of entities did the Russian Federation influence the situation in eastern Ukraine since 2014?

KEYWORDS: annexation of Crimea, “little green men”, maskirovka, special military operation, Wagner Group

WPROWADZENIE

Ukraina jako państwo, które stanowi samo o sobie, jest tworem stosunkowo nowym, uzyskała suwerenność po upadku Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w 1991 roku. Pomimo tak krótkiego istnienia ukraińskiej państwowości, miało w tym kraju miejsce wiele stosunkowo ważnych, jak i zagrażających mu wydarzeń. Podział floty czarnomorskiej, demarkacja granicy wschodniej, posiadanie arsenału nuklearnego – te kwestie wpływały na pierwsze lata państwowości Ukrainy, tak jak i wydarzenia, z których można wymienić chociażby Memorandum Budapesztańskie, Pomarańczową Rewolucję, Euromajdan. Szczególne były jednak wydarzenia na Krymie i w Donbasie od 2014 roku, które stanowiły de facto preludium do zapoczątkowanej przez Federację Rosyjską w 2022 roku „specjalnej operacji wojskowej” przeciwko – w narracji rosyjskiej – nazistom i faszystom na Ukrainie.

Sytuacja Ukrainy jest więc ściśle powiązana z Federacją Rosyjską, która to od lat stara się wciągać owo państwo w swoją strefę wpływów. Tym samym nie powinno dziwić oczywiste, acz rzadko podnoszone we właściwym kontekście i świetle, powiązanie wojsk separatystycznych w Donbasie i na Krymie. Szczególnie niedostatecznie analizuje się to w odniesieniu do kwestii generalnej, czyli zwierzchnictwa rosyjskiego przywódcy nad Siłami Zbrojnymi w Federacji Rosyjskiej.

Nieoczywistości powiązań sprzyjało przez pewien czas to, jakim obecnie na arenie międzynarodowej stawiała się Federacja Rosyjska, której przywódcą od wielu lat jest jeden człowiek, stosujący autorytarny styl rządzenia, zwalczający opozycję wieloma metodami (np. opozycjonistów Borisa Niemcowa oraz Aleksieja Nawalnego). To styl rządzenia człowieka wierzącego w argument siły, nie tylko w wewnętrznych, ale również w międzynarodowych stosunkach. Przykładami dążenia do wykorzystania wszelkich dostępnych podmiotów i instrumentów w neomocarstwowej polityce, są Czeczenia czy Gruzja. Stąd znaczenie wszelkich sił bezpieczeństwa, służb oraz wojska jak i każdego podmiotu, który można wykorzystać dla interesu Rosji. Są one ważnym (tak oficjalnym, formalnym, jak i nieoficjalnym, nieformalnym) elementem stabilności reżimu i myślenia o państwowości Federacji. Tak szerokie gromadzenie i wykorzystywanie instrumentarium bezpieczeństwa jest wyrazem syndromu oblężonej twierdzy. Jednak, co pokazała wojna na Ukrainie (i co okazało się korzystne), wyposażenie czy przeszkolenie rosyjskiej armii nie zawsze jest na poziomie zadowalającym. Wynika to dość często z wysokiego współczynnika korupcji w państwie czy też angażowania się osób powiązanych ze służbami czy armią w przestępczość zorganizowaną. Toteż rosyjska armia zasłużyła sobie na tytuł i kategorię „wojsk potiomkinowskich”, wojsk których realna kondycja jest (re)tuszowana przez mistyfikację wielkości, jak to było w przypadku „wiosek potiomkinowskich” w okresie carskim¹. Co do kwestii zwierzchnictwa nad Siłami Zbrojnymi Federacji Rosyjskiej, nad jakościowym dominują ilościowe (na wzór radziecki) priorytety. Wydaje się, że nie zmieniła tego lansowana na forsowną i innowacyjną, modernizacja SZ FR, sygnowana nazwiskami

---

¹ R.H. Schultz, B. Brimelow, *Russia's Potemkin Army*, 23.05.2022, <https://mwi.westpoint.edu/russias-potemkin-army/> (1.12.2023).

kolejnych ministrów obrony w XXI wieku. Analogia „potiomkinowska” zresztą jest trafna poprzez to, że może być symptomatyczna, w kontekście transparentności i uczciwości relacji na temat stanu armii, przedstawianego Putinowi przez dowództwo wojskowe. Przemawiać może za tym zarówno kondycja, jak i wyposażenie armii najeźdźców, a także konsekwentnie udzielane prezydentowi w tym kontekście rady, a następnie ostrzeżenia Jewgienija Prigożyna – by nie ufał swoim najważniejszym wojskowym².

Kluczowym aspektem i stricte przedmiotem rozważań jest jednak tryb podporządkowania wojsk separatystycznych i wojsk najemnych oraz ich funkcjonowania, w ramach zwierzchnictwem nad Siłami Zbrojnymi Federacji Rosyjskiej jako wyraz hybrydowości rosyjskiej maszyny wojennej oraz enigmatyczności modelu zarządzania nią.

Uwzględniając tło sytuacji problemowej przedmiotowych treści, wykorzystując do jej przetworzenia w stosowne wnioski metod analizy, syntezy i metody porównawczej, jako cel artykułu wybrano: próbę zdiagnozowania mechanizmów nieoficjalnego zwierzchnictwa nad wojskami separatystycznymi i najemnymi jako instrumentu polityki wojennej Putina.

Głównym problemem badawczym niniejszego artykułu jest: w jakim zakresie i przy użyciu jakiego katalogu podmiotów Federacja Rosyjska oddziaływała na sytuację we wschodniej Ukrainie od 2014 roku? Przydatne będzie też rozważenie problemów szczegółowych, tj. jak zmieniły się działania podejmowane na Ukrainie przez Federację Rosyjską po rozpoczęciu „specjalnej operacji wojskowej”, jak również, jakie konsekwencje może mieć wykorzystywanie przez państwo grup najemniczych do realizacji swoich celów? Zasadne jest również zastanowienie się, dlaczego Federacja Rosyjska zdecydowała się początkowo na ukryte oddziaływanie, a nie otwartą zbrojną interwencję.

Na potrzeby sygnalizowanej kompozycji metodologicznej niniejszego artykułu należy sformułować hipotezę roboczą w brzmieniu: Federacja Rosyjska od 2014 roku do rozpoczęcia „Specjalnej Operacji Wojskowej” wykorzystywała siły, środki oraz metody umożliwiające niebezpośrednią oraz nieoficjalną ingerencję w stabilność oraz nienaruszalność integralności terytorialnej wschodniej Ukrainy.

WŁADZE CYWILNE FEDERACJI ROSYJSKIEJ W ODNIESIENIU DO SIŁ ZBROJNYCH

Rozpoczynając rozważania w nakreślonym kontekście, należy dokonać analizy założeń zwierzchnictwa nad siłami zbrojnymi Federacji Rosyjskiej w celu ukazania pewnych zależności pomiędzy siłami separatystycznymi na Ukrainie a wojskami rosyjskimi. Tym samym należy wspomnieć o najważniejszej osobie w państwie, czyli prezydencie. Zgodnie z czwartym rozdziałem Konstytucji Federacji Rosyjskiej prezydent posiada szereg prerogatyw oraz obowiązków w dziedzinie obronności i bezpieczeństwa. Można wymienić tu takie uprawnienia jak piastowanie stanowiska Naczelnego Wodza Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej, zatwierdzanie

---

² N. Camut, *Wagner Chief to Putin: Don't trust your top generals*, 9.05.2023, <https://www.politico.eu/article/wagner-chief-yevgeny-prigozhin-to-russia-vladimir-putin-your-top-generals-are-deceiving-you-ukraine-war/> (1.12.2023).

doktryny wojskowej Federacji Rosyjskiej czy też tworzenie Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej oraz kierowanie nią³. Są to naczelné kompetencje, pod którymi kryje się szereg mechanizmów maszyny bezpieczeństwa i obronności, jakimi dysponuje prezydent. Należy więc założyć, iż zarówno legalne jak i nielegalne, w świetle prawa międzynarodowego działania służb oraz wojsk rosyjskich zawsze przeprowadzane są za oficjalną lub nieoficjalną zgodą Władimira Putina⁴.

Nie ulega wątpliwości, że wszelkie działania w Gruzji oraz na Ukrainie były realizowane za przyzwoleniem człowieka chcącego jak najbardziej zwiększyć strefę wpływów Rosji, broniąc przy tym swoich osiągniętych już pozycji. Putin naprzemiennie piastował stanowiska prezydenta oraz premiera, co czyniło go, i nadal czyni, osobą sprawującą niepodzielną władzę w Rosji. Tak więc bez wiedzy obecnego prezydenta Federacji Rosyjskiej nie podejmowano żadnych kluczowych decyzji⁵.

Rozszerzając analizę kwestii obronności, należy podkreślić też rolę Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej, na którego czele od 2012 r. stoi generał armii Siergiej Szojgu. W skład ministerstwa wchodzi Sztab Generalny Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej, poszczególne zarządy kierownictwa, departamenty, główne dowództwa Wojsk Lądowych, Sił Powietrzno-Kosmicznych i Marynarki Wojennej czy też dowództwa Wojsk Powietrznodesantowych, Rakietowych Przeznaczenia Strategicznego⁶. Fakt, iż ministrem obrony jest wojskowy w czynnej służbie, stoi w całkowitej sprzeczności z teorią stosunków cywilno-wojskowych oraz wynikającą z niej cywilną kontrolą nad armią⁷. Nie jest to jedyna osobliwość w rosyjskim zwierzchnictwie nad siłami zbrojnymi. Warto pamiętać o przeszłości związanej z przynależnością do KGB obecnego prezydenta.

W kontekście eksploracji trybu i instrumentów zabezpieczania strefy wpływów przez Federację Rosyjską warto odnieść się do Doktryny Wojennej Federacji Rosyjskiej z 2014 roku. Sami Rosjanie, również tak jak prezydent, określali, iż ten dokument ma charakter obronny, lecz daje prawo do użycia pewnych środków w momencie, gdy bezpieczeństwo państwa jest zagrożone. Mowa tutaj chociażby o organizacji ćwiczeń wojskowych w pobliżu zagrożonych rejonów, które to można uznać za działania będące ostatecznością, lecz często, biorąc pod uwagę ich scenariusze, są klasyczną projekcją sił. Natomiast sytuacja na Ukrainie, wedle Anatolija Cygana, jest prowokacją zachodnich służb⁸. Uwidacznia się tutaj wciąż żywe zimnowojenne przekonanie o zagrożeniu jakie, stanowi Zachód, również w kontekście ingerencji

---

³ Konstytucja Federacji Rosyjskiej z 1993 roku, art. 83, 87, status prawny na rok 2023.

⁴ J. Potulski, *Rosja Putina – polityczny projekt budowy rosyjskiej państwowości*, „Nowa Polityka Wschodnia” 2011, 1, s. 107-125.

⁵ G. Yudin, *Putin's reactive escalation: how regime architecture affects Russian foreign policy*, 11.02.2022, <https://www.iipvienna.com/new-blog/2022/2/11/putins-reactive-escalation-how-regime-architecture-affects-russian-foreign-policy> (1.12.2023).

⁶ Oficjalna strona Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej, Главная: Министерство обороны Российской Федерации, <https://stat.mil.ru/> (20.05.2023).

⁷ R. Pęksa, *Rola sił zbrojnych w państwie. Główne nurty teorii stosunków cywilno-wojskowych*, „Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne” 2012, 9, s. 213.

⁸ M. Urbański, *Doktryna wojenna Federacji Rosyjskiej z 2014 roku - dawny Związek Radziecki w nowej odsłonie?* „Przegląd Geopolityczny” 2015, 13, s. 17-22.

w sprawę Federacji, do czego władza nie chce dopuścić. Ma tu również znaczenie fakt, iż Rosjanie traktują Ukrainę jako swoją strefę wpływów⁹.

Warto poddać analizie obecną sytuację Federacji Rosyjskiej, której Siły Zbrojne Federacji Rosyjskiej, w rzeczywistości nie są do końca zdolne do utrzymywania tak wielkiej strefy wpływów, o jakiej marzy Putin. Po upadku ZSRR liczebność armii nowo utworzonej Federacji stopniowo malała, aby w 2001 roku osiągnąć 977 tysięcy oraz w następnych latach utrzymywać się w okolicy poniżej miliona¹⁰. Warto zauważyć tu pewną zależność, o której świadczyć może spadek nakładów na obronność w latach 90., który jednak od 1998 roku notuje stopniowy wzrost. Każdy rok zaniedbań finansowania w tej dziedzinie to kolejne lata, aby nadrobić stracony potencjał¹¹. Oddzielną kwestią, również w sferze finansowej, jest panująca w rosyjskiej administracji oraz wojsku korupcja. Osiągnęła ona tak wysoki poziom, iż stan rzeczywisty diametralnie odbiega od przedstawianego we wszelkich spisach wyposażenia¹².

Zacofanie przemysłu zbrojeniowego w Rosji wynika ze złej sytuacji gospodarczej kraju, zmniejszenia finansowania tej gałęzi przemysłu w latach 90., opierania się na postsowieckiej infrastrukturze przemysłowej oraz wspomnianej wcześniej korupcji. Siły konwencjonalne Federacji nie stoją w tej chwili na wysokim poziomie technologicznym, opierając się często na dawno wyeksploatowanym sprzęcie, zważywszy na niedobory nowego wyposażenia oraz sprzętu¹³. Dość ciekawą kwestią jest również stosunek do służby wojskowej. Ludzie wywodzący się z biedniejszych regionów czy też, uogólniając, stanowiący niższą warstwę społeczną, widzą w służbie możliwość wyrwania się z ubóstwa. Natomiast bardziej zamożna część społeczeństwa, będąca mniejszością, niechętnie podejmuje służbę w armii. Można zaobserwować ten fakt na podstawie wydarzeń po rozpoczęciu „Specjalnej Operacji Wojskowej”, kiedy to pojawiło się zjawisko ucieczki mężczyzn przed poborem¹⁴.

Sytuacja związana z Ukrainą w 2014 oraz 2022 roku nie powinna dziwić zważywszy na tak zwaną doktrynę Gierasimowa, której nazwa pochodzi od nazwiska Walerija Gierasimowa, od 2012 roku Szefa Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej. Przed jej wprowadzeniem siły zbrojne FR podczas wojny miały za zadanie odpieranie ataków oraz przeprowadzanie kontruderzeń w przestrzeni lądowej, morskiej oraz powietrznej¹⁵. Ważne jest również podkreślenie, iż to wojna z Gruzją i wnioski z niej płynące w zakresie oceny stosowania

---

⁹ Ibidem, s. 34-35.

¹⁰ T. Grabowski, *Rosyjska siła. Siły Zbrojne i główne problemy polityki obronnej Federacji Rosyjskiej w latach 1991-2010*, Częstochowa 2011, s. 115.

¹¹ Ibidem, s. 116-117.

¹² Ibidem, s. 117-119.

¹³ Ibidem.

¹⁴ T. Rowley, *Russia plans Crackdown on men avoiding the draft*, 11.04.2023, <https://www.opendemocracy.net/en/odr/russia-military-conscription-mobilisation-new-system/> (30.11.2023).

¹⁵ P. Mickiewicz, *Bezpieczeństwo wewnętrzne Federacji Rosyjskiej w rozwiązaniach legislacyjnych i organizacyjnych*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2011, 5, s. 119.

rosyjskiego instrumentarium militarnego stały się przyczynkiem zarówno do reformy wojskowej, jak również doktrynalnej osiągnięcia celów zaczepnych¹⁶.

Założenia doktryny wprowadzonej przez Gierasimowa bardzo dobrze odzwierciedlają sekwencję wydarzeń na Ukrainie, mianowicie mowa tu o rozpoczęciu działań zbrojnych jeszcze w czasie rzekomo trwającego w relacjach stanu pokoju, czyli bez oficjalnego wypowiedzenia wojny. Co warto nadmienić, założono użycie grup paramilitarnych bez przynależności państwowej. Na pierwszy plan wysunęły się bowiem tzw. zielone ludziki w Donbasie i na Krymie. Zastosowanie w tym konflikcie mają również inne założenia tej doktryny, między innymi wywieranie wpływu na społeczeństwo czy też prowadzenie manipulacji informacją czy dezinformacją¹⁷. Ukraina jest swoistym polem doświadczalnym owej teorii, gdzie to Kreml w celu podjudzania społeczeństwa wspierał obie strony, czyli ludność prorosyjską i proukraińskich nacjonalistów, co zakończyło się zajęciem Krymu przez Federację Rosyjską oraz rozpoczęciem walk na wschodzie Ukrainy¹⁸. Jednocześnie sednem instrumentarium hybrydowego (wyjątkowo trudnego do utrzymania w tajemnicy, ale też zachowania szacunku na arenie międzynarodowej przez zwierzchnictwo polityczne, a także mającego wywołać niezadowolenie czy kontrowersje po stronie „instrumentalizowanych podmiotów”) wydaje się być szereg cech korzystnych dla, bądź co bądź cynicznego w swoich działaniach, agresora (m.in.):

- stosowanie rozmytego, polifonicznego, a przy tym symultanicznego instrumentarium destabilizacji,
- możliwość uniknięcia jednoznacznego wskazania agresora,
- możliwość uniknięcia sankcji międzynarodowych trudnych do sformalizowania i uzgodnienia np. przez zróżnicowane pod kątem oceny wydarzeń państwa czy organizacje międzynarodowe,
- duży margines stymulowania nieoficjalnej eskalacji i deeskalacji,
- alibi wobec opinii społecznej np. wojska,
- realizacja zaborczej strategii na arenie międzynarodowej bez unikania ostracyzmu w stosunkach międzynarodowych przez władze państwowe¹⁹.

Rosja stosunkowo często dokonuje pokazów swojej siły. Jako przykład można tu podać ogromne (niegdys) parady z okazji Dnia Zwycięstwa, dyslokację wojsk w określonych regionach czy też organizowanie wcześniej już wspomnianych manewrów wojskowych, które to niekiedy są przyspieszane z powodu niejasnych okoliczności²⁰. Jest to spowodowane chęcią utrzymywania i poszerzania swojej strefy wpływów, jak i swoistym odstraszeniem państw

---

¹⁶ A. Sorokivska-Obikhod, *Russian information campaign against Georgia: after the war in August 2008. Goals, narratives and actors*, „EJTS European Journal of Transformation Studies” 2022, 10(1), s. 55.

¹⁷ A. Polyakova, M. Boulégué, *The Evolution of Russian Hybrid Warfare: Executive Summary*, 29.01.2021, <https://cepa.org/comprehensive-reports/the-evolution-of-russian-hybrid-warfare-executive-summary/> (1.12.2023).

¹⁸ B. Sienkiewicz, *Czego Zachód nie rozumie, czyli Doktryna Gierasimowa*, „Kultura Liberalna” 8/2022, <https://kultura-liberalna.pl/2022/02/22/sienkiewicz-czego-zachod-nie-rozumie-czyli-doktryna-gierasimowa/> (20.05.2023).

¹⁹ J.C. Bergaust, S.R. Sellefvåg, *Improved conceptualising of hybrid interference below the threshold of armed conflict*, 16.10.2023, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09662839.2023.2267478> (1.12.2023).

²⁰ I. Topolski, *Instrument militarny w polityce Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy*, „Wschód Europy” 2016, 2, s. 128-131.

Sojuszu Północnoatlantyckiego, który to w narracji rosyjskiej jest głównym źródłem zagrożenia dla, Federacji Rosyjskiej.

Należy zauważyć, iż propaganda rosyjska, tylko potęguje obecny od dziesięcioleci, syndrom oblężonej twierdzy. Świadczy o tym np. obecność wojsk rosyjskich na Półwyspie Krymskim przed konfliktem z 2014 oraz ich wzmocnienie po jego wystąpieniu. Podobną tendencję zauważyć można w separatystycznych republikach ludowych, gdzie oficerowie FR sprawowali różne funkcje doradcze, sztabowe lub dowódcze w lokalnych formacjach zbrojnych, co pokazuje wielkie zainteresowanie Ukrainą jako strefą, nad którą Federacja Rosyjska chce sprawować kontrolę²¹.

Po tej wstępnej analizie można wysnuć już pierwsze wnioski. Warte odnotowania jest niezwykle aktywne oddziaływanie przez Federację Rosyjską na niektóre państwa sąsiednie (o znaczeniu strategicznym dla neoimperialnych celów Rosji, w tym planowania wojskowego) w celu wciągnięcia ich do swojej strefy wpływów. Owo oddziaływanie w założeniach rosyjskich nie musi mieć charakteru oficjalnego ani legalnego. Użycie grup paramilitarnych, niepowiązanych oficjalnie z Federacją Rosyjską, jest tylko jednym z elementów wpływania na sytuację wewnętrzną innego państwa. Zastosowanie podobnych manewrów jest powodowane również kwestiami praktycznymi, które to dotyczą faktycznych możliwości oraz potencjału Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej, analizowanych we wcześniejszych fragmentach pracy. Jednakowoż tego typu działania niosą za sobą konsekwencje, co zostanie uwidocznione w dalszej części artykułu.

Po pierwsze, były one dla Putina jednak swoistą koniecznością, zważywszy na realną wiedzę o stanie armii i jak się okazało średnio efektywne działania wojsk rosyjskich od 2022 roku oraz brak możliwości przejścia przez nie kontroli nad całym obszarem Ukrainy²². Po drugie, władze Federacji Rosyjskiej w 2014 roku mogły obawiać się również tego co nastąpiło po rozpoczęciu interwencji w 2022 roku. Mianowicie zjednoczenia państw zachodnich w odniesieniu do wspomagania Ukrainy w sposób polityczny, jak i dotyczący kwestii wyposażenia²³.

„ZIELONE LUDZIKI” CZY SKUTECZNY INSTRUMENT MASKIROVKI?

Rozważając problematykę rosyjskiej polityki wojennej, należy podjąć temat tak zwanej maskirovki. W dosłownym znaczeniu ów zwrot oznacza maskowanie, odnosi się również do doktryny wojskowej polegającej na doprowadzeniu do zaskoczenia przeciwnika przez oszustwo, między innymi przez kamuflaż. Dokładna definicja tego pojęcia występująca w nomenklaturze rosyjskiej to „różnorodne przedsięwzięcia wspierające działania bojowe oraz codzienną działalność wojsk; zestaw powiązanych ze sobą środków organizacyjnych, operacyjno-taktycznych i inżynieryjno-technicznych, wykorzystywanych w celu wprowadzenia przeciwnika w błąd

---

²¹ Ibidem, s. 131-134.

²² M. Minkina, *Rosyjskie instrumentarium wpływu, nękania i prowokacji*, Siedlce 2023, s. 10-12.

²³ R. Pszczel, *Konsekwencje inwazji Rosji na Ukrainę dla bezpieczeństwa międzynarodowego – w odniesieniu do NATO i w szerszej perspektywie*, NATO REVIEW, <https://www.nato.int/docu/review/pl/articles/2022/07/07/konsekwencje-inwazji-rosji-na-ukraine-dla-bezpieczenstwa-miedzynarodowego-w-odniesieniu-do-nato-i-w-szerzej-perspektywie/index.html> (25.11.2023).

co do obecności, dyspozycji, składu, stanu, działań oraz zamiarów wojsk, a także planów działania”²⁴. Maskirovka jest prowadzona na wszystkich poziomach (strategicznym, operacyjnym i taktycznym) oraz zarówno w czasie pokoju, jak i wojny. Właściwie od 2000 roku Rosja inicjowała proces nadawania informacji charakteru militarnego, nie powinno to dziwić, zważywszy na rozwój systemu bezpieczeństwa informacyjnego, w tym przeczulenia reżimu na punkcie ryzyk, ale także właśnie szans – przestrzeni cyfrowej. Oczywiście maskirovka, uwzględniając ówczesne uwarunkowania technologiczne²⁵.

Należy zwrócić uwagę, że maskirovka została faktycznie zastosowana, czego przykładem są tzw. małe zielone ludziki, czyli dobrze uzbrojeni ludzie w mundurach bez oznaczeń, którymi, co można stwierdzić na podstawie już dostępnych informacji, byli żołnierze rosyjskiego Specnazu, wojsk powietrznodesantowych oraz piechoty morskiej²⁶. Jest to dobitny wyraz tego, jak Federacja Rosyjska usiłuje oddziaływać na poszczególne kraje, nie angażując się przy tym do końca oficjalnie.

Jak się okazało, przytoczone działania jednak nie wystarczyły prezydentowi FR, który zdecydował się w 2022 roku na narracyjnie „tłumaczone” pod kątem nazewnictwa „konieczność” i „powody” tzw. specjalną operację wojskową. Znaczącą rolę w wydarzeniach na Ukrainie odegrała Grupa Wagnera, czyli grupa najemnicza będąca nieoficjalnym wojskiem na usługach prezydenta, przewożona przez tzw. Kucharza Putina czyli Jewgienija Prigożyna. Oficjalnie jest to prywatna firma wojskowa, jednak nie może być ona tak traktowana, zważywszy na zakres wykonywanych przez nią zadań, charakter jej powiązań ze strukturami państwowymi czy status prawny²⁷. Prigożyn, jako bliski współpracownik Putina, zapewniał mu półpaństwową armię, funkcjonującą obok armii państwowej, tak więc Grupa wykorzystywana jest do realizowania polityki zagranicznej Rosji²⁸.

W kontekście ukraińskim, Grupa Wagnera służyła do destabilizacji sytuacji w kraju. Brała czynny udział w aneksji Krymu oraz w następnych latach aktywnie wspierała siły separatystyczne na terenie Donbasu, poprzez m.in. szkolenie ich, organizowanie oraz zaopatrywanie w sprzęt²⁹. Jej użycie w działaniach na Ukrainie nie powinno dziwić, zważywszy na „dokonania” członków grupy w innych krajach, takich jak Libia, Syria czy Sudan. Jednak w przypadku ukraińskim owa organizacja miała za zadanie przygotować grunt pod rozprzestrzenianie rosyjskich wpływów oraz usuwać wszelkie czynniki to stopujące³⁰. Udział Grupy Wagnera czy „zielonych ludzików” w wydarzeniach na Ukrainie pokazuje, jak realizowana jest przez rosyjskie władze oraz dowództwo wojskowe – traktowana literalnie, a przede wszystkim praktycznie – maskirovka.

---

²⁴ Z. Modrzejewski, *Ewolucja rosyjskiej maskirovki*, „Przegląd Geopolityczny” 2020, 33, s. 66.

²⁵ Ibidem, s. 73-74.

²⁶ Ibidem, s. 74-75.

²⁷ K. Wojnowski, *Odpowiedzialność prywatnych kontraktorów. Przykład udziału Grupy Wagnera w konflikcie zbrojnym rosyjsko-ukraińskim*, „Securo” 2023, 10, s. 43-46.

²⁸ F. Bryjka, *Grupa Wagnera – paramilitarne narzędzie rosyjskich operacji hybrydowych*, „Sprawy Międzynarodowe” 2022, 75, s. 87.

²⁹ Ibidem, s. 82.

³⁰ M. Górka, *The Wagner Group as a Tool of Russian Hybrid Warfare*, „Political Science Yearbook” 2023, 52(2), s. 88-91, 96-96.

Omawiając kwestię półoficjalnej specyfiki działań Federacji Rosyjskiej na terenie Ukrainy w kontekście 2014 r. oraz lat późniejszych, warto podać przykład osoby, którą jest Igor „Strielkow” Girkin. Były funkcjonariusz rosyjskiego FSB, stanowił jeden z ważnych filarów rosyjskiej ingerencji na Ukrainie. Mimo że obecnie uważany bywa już tylko za komentatora politycznego, w pierwszych fazach ukrytych rosyjskich działań, między innymi w Doniecku, Girkin był uznawany za osobę głównodowodzącą prorosyjskimi bojówkami. Finalnie został ogłoszony Ministrem Obrony Donieckiej Republiki Ludowej. Funkcję tę przestał pełnić 14 sierpnia 2014 r. Nie oznaczało to jednak całkowitego wycofania się „Strielkowa” z wydarzeń w samowłańczych prorosyjskich republikach³¹.

Girkin, w związku ze swoją ówczesną rolą na usługach reżimu, uznawany jest za zbrodniarza wojennego. Nie ulega wątpliwości, że nie są to bezpodstawne zarzuty. Warty przytoczenia jest incydent z lotem 17 pasażerskiego samolotu Malaysia Airlines, który został zestrzelony 17 lipca 2014 roku. Girkin opublikował wówczas informacje, aby nie przeprowadzać podobnych lotów nad zajmowanymi przez separatystów terenami. Zgodnie z przypuszczeniami potwierdzonymi rozpoznaniem służb i wyrokami sądu – przede wszystkim holenderskiego³² – to Girkin oraz jego podkomendni (Siergiej Dubiński i Leonid Kharczenko) byli winni owego hańbiącego zestrzelenia i śmierci cywilnych ofiar. Oczywiście oskarżony nie przyznał się do winy. Tym bardziej do winy nie poczuwają się przedstawiciele kierownictwa rosyjskiego państwa³³.

Analizując pozycję, jaką zajmował Girkin w samowłańczych prorosyjskich republikach separatystycznych, można zadać pytanie, jak zaangażowany był w wydarzenia nazywane „specjalną operacją wojskową” na Ukrainie. Owo zaangażowanie początkowo nie miało charakteru bezpośredniego, jedynie komentatorsko-narracyjny. Napastnicze wypowiedzi Girkina kierowane do władz Federacji Rosyjskiej, jak i głównodowodzących armią doprowadziły, między innymi, do było aresztowania Girkina za polityczny ekstremizm, którego dopuszczał się, komentując poczynania władz Federacji Rosyjskiej na Ukrainie³⁴.

Jednakże powracając do rozważań dotyczących wydarzeń sprzed tego aresztowania, można stwierdzić, że negatywny stosunek do głównodowodzących „specjalną operacją wojskową” nie przeszkodził jednak Girkinowi w usiłowaniu, w październiku 2022 roku, dołączenia do działań na froncie. Nie przyniosło to jednak zamierzonego efektu. Oczywiście nasuwa się tutaj pytanie, dlaczego próby Girkina wzięcia czynnego udziału w walkach nie powiodły się. Może wynikać to m.in. z możliwości jego schwytania, obciążającego dla reżimu przesłuchania oraz przekazania do osądzenia w Hadze. Przytoczone we wcześniejszym fragmencie rozważań

---

³¹ M. Bruszewski, *Z tzw. Donieckiej Republiki na Kreml? Girkin chce zostać prezydentem Rosji*, 1.09.2023, <https://defence24.pl/wojna-na-ukrainie-raport-specjalny-defence24/z-donieckiej-republiki-na-kreml> (5.11.2023).

³² P. Tomica, *„Oni są winni 298 razy”*. *Batalia sądowa w sprawie lotu MH17*, 17.07.2023, <https://mowiacwprost.pl/2023/07/17/oni-sa-winni-298-razy-batalia-sadowa-w-sprawie-lotu-mh17/> (1.12.2023).

³³ Molfar, *Who supports russian terrorist Igor Girkin? Molfar hacked Girkin's website and got all the data*, <https://molfar.com/en/blog/istrelkov> (5.11.2023).

³⁴ M. Bruszewski, *Igor Girkin aresztowany. Legendowanie zbrodniarza? [KOMENTARZ]*, 24.07.2023, <https://defence24.pl/wojna-na-ukrainie-raport-specjalny-defence24/igor-girkin-aresztowany-legendowanie-zbrodniarza-komentarz> (5.11.2023).

kwestie dotyczące zestrzelenia samolotu cywilnego to nie jedyne haniebne przewinienie „Strielkowa”. Jest on również oskarżany o wydawanie rozkazów tortur, porwań oraz morderstw na ludności cywilnej Ukrainy³⁵.

Poddając analizie „dokonania” Igora Girkina, można bez wątpliwości stwierdzić, że był on rosyjskim wysłannikiem na terenach separatystycznych prorosyjskich republik. Należy również zauważyć, iż jest to osoba nie bacząca na konsekwencje swoich działań, jak i wyrażania własnych opinii dotyczących zarządzania siłami Federacji Rosyjskiej na Ukrainie. Jest to również postać o zmiennych poglądach, oddająca w pewnym sensie folklor rosyjskiego świata wojskowego, która to z realizatora polityki Putina w samozwańczych separatystycznych republikach stała się opozycjonistą otwarcie krytykującym działania, uważane przez siebie za błędne i niepotrzebne. Nie używał przy tym powściągliwego języka, o czym może świadczyć nazwanie prezydenta Federacji Rosyjskiej „klaunem” czy określenie poczynań Rosyjskiego Ministra Obrony Siergieja Szojgu jako działań „niedbałych”³⁶. Sama wyrazistość wypowiedzi Girkina, może pozostawać frapująca, biorąc pod uwagę los, który spotkał innego krytyka Putina w trakcie wojny – czyli Prigożyna.

Warto odnieść się do kwestii organizacyjnych związanych z wojskami separatystycznymi na Ukrainie. Nie zostały one stworzone z jednolitych struktur, lecz były swoistą mieszanką składającą się między innymi z:

- rosyjskich najemników, członków służb specjalnych i personelu wojskowego,
- marginalizowanych mieszkańców obszarów ekonomicznie zaniedbanych,
- radykalnych grup z Rosji i byłego Związku Radzieckiego, w tym oddziałów kozackich, radykalnych chrześcijan prawosławnych, rosyjskich nacjonalistów i komunistów,
- środowisk kibicowskich,
- dezertersów z sił ukraińskich³⁷.

Przedstawiony skład członków wojsk separatystycznych ukazuje, jak zróżnicowaną były one grupą. Przejęcie bezpośredniej zwierzchności nad nimi, nawet dla strony rosyjskiej, ceniącej działania asymetryczne, okazało się wyzwaniem.

Z powyższych rozważań wynika, jak Federacja Rosyjska, w sposób ukryty, lecz w pełni kontrolowany przez m.in. wysłanników swoich służb specjalnych³⁸, usiłowała wywierać wpływ na suwerenne oraz niepodległe państwo. Ukraina jako byt starający się być państwem

---

³⁵ *Strielkow jest w Moskwie. Próba walki w Ukrainie „nie powiodła się”*, Wprost, 6.12.2022, <https://www.wprost.pl/wojna-na-ukrainie/10992565/strielkow-jest-w-moskwie-proba-walki-w-ukrainie-nie-powiodla-sie.html> (5.11.2023).

³⁶ Reuters, *Ex-separatist commander says Russian military chief 'criminally negligent'*, 13.05.2022, <https://www.reuters.com/world/ex-separatist-commander-says-russian-military-chief-criminally-negligent-2022-05-13/> (5.11.2023).

³⁷ F. Holcomb, *Russia and Ukraine Security Report 3. The Kremlin's Irregular Army: Ukrainian Separatist Order of Battle*, „Institute for the Study of War”, Waszyngton 2017, s. 9-10.

³⁸ T. Bukkvoll, *Russian Special Operations Forces in Crimea and Donbas*, „The US Army War College Quarterly: Parameters” 2016, 46(2), <https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2917&context=parameters> (1.12.2023).

niezależnym od Rosji, od lat jest obiektem działań strony rosyjskiej, mających na celu objęcie owego państwa swoją strefą wpływów.

WYKORZYSTANIE SIŁ I ŚRODKÓW ZALEŻNYCH OD PAŃSTWA A UŻYCI GRUP NAJEMNICZYCH

W kontekście przedmiotu badań niniejszego artykułu, czyli ustalenia, o jakim modelu faktycznej podległości pod rozkazy Kremla mamy do czynienia w przypadku destabilizacji poprzez instrumentarium hybrydowe, konieczne jest wykoncypowanie i wyartykułowanie, czym tak naprawdę były wojska separatystyczne w Donbasie. Obecnie wiadomo, iż oprócz faktycznych separatystów z tamtych regionów Ukrainy w skład owych wojsk wchodził członkowie Grupy Wagnera, oddelegowani do tych działań rosyjscy żołnierze, m.in. z wojsk powietrznodesantowych czy też członkowie Sił Operacji Specjalnych Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej. Była to niewątpliwie w pewnym sensie mieszanka z punktu widzenia samego dowodzenia czy cywilnego nadzoru nad wysiłkami wojennymi, z czego najmniejszą wartość bojową, najgorsze wyposażenie, przeszkolenie oraz doświadczenie mieli właśnie stricte ochotnicy-separatyści³⁹.

Antyterrorystyczna operacja, jak określały władze ukraińskie działania militarne Ukrainy na wschodzie kraju, z pewnością nie trwałyby tylu lat, gdyby nie wsparcie ze strony separatystów. Znając aspekt przyczynowo - skutkowy intencji Putina i wydarzeń, które nastąpiły po 24 lutego 2022 r., możemy stwierdzić, że ów konflikt zbrojny uzyskał wówczas status międzynarodowego. Rosja nie była oficjalnie jedną ze stron konfliktu, a zakres, w jakim kontrolowała i miała wpływ na wojska separatystyczne, nie był do stwierdzenia i wykazania w stopniu, jaki umożliwiłby uznanie jej za stronę konfliktu. Oponentem Ukrainy była dobrze zorganizowana i wyekwipowana (a także zaprawiona w boju) grupa zbrojna, a nie inne, rewizjonistyczne państwo⁴⁰.

Federacja Rosyjska oficjalnie zaprzeczała, jakoby jej żołnierze uczestniczyli w konflikcie na terenie Donbasu. Szczególną niekonsekwencję diagnozuje się w przypadku narracji odnoszącej się do Krymu. Podtrzymywano twierdzenie, iż to ludność tam mieszkająca zadecydowała o odłączeniu się od Ukrainy i przejściu pod protekcję Rosji⁴¹ (mimo to później nie przeszkadzało to Putinowi z rozbrajającą szczerością przyznawać, że rosyjskie siły odpowiedziały pomocą na Krymie na wyraźną prośbę separatystów⁴²). W czym oczywiście pomogły wcześniej już wspomniane „zielone ludziki”, w tym przypadku będące żołnierzami sił specjalnych Rosji, bez dystynkcji umożliwiających ich jednoznaczną identyfikację. Usiłowano w ten sposób

---

³⁹ A. Gladii, *Konteksty oraz uwarunkowania ruchu separatystycznego we wschodnim regionie Ukrainy w 2014 roku*, „Refleksje. Pismo naukowe studentów i doktorantów WNPiD UAM” 2016, 13, s. 23-25.

⁴⁰ A. Szpak, *Status „małych zielonych ludzików” w konflikcie zbrojnym na Ukrainie*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations” 2016, 52(1), s. 144.

⁴¹ B. Chappell, M. Memmott, *Putin Says Those Aren't Russian Forces in Crimea*, 4.03.2014, <https://www.npr.org/sections/two-way/2014/03/04/285653335/putin-says-those-arent-russian-forces-in-crimea> (1.12.2023).

⁴² NBC News, *Vladimir Putin Admits Russian Forces Helped Crimea Separatists*, 17.04.2014, <https://www.nbcnews.com/storyline/ukraine-crisis/vladimir-putin-admits-russian-forces-helped-crimea-separatists-n82756> (1.12.2023).

przekonać, iż owi ludzie, przy określonym faktycznym wyposażeniu, wojskowym nie są członkami Sił Zbrojnych FR, lecz osobami prywatnymi, poruszonymi zrywem separatystycznym, przez co ów konflikt nie mógł być rozpatrywany jako toczony pomiędzy Rosją a Ukrainą⁴³. Faktem jest, iż pomoc ze strony Rosji miała znaczący wpływ na przebieg działań na wschodzie Ukrainy. Jako przykład można tutaj podać zestrzelenie samolotu Ił-76. W wyniku tego zdarzenia śmierć poniosło 49 ukraińskich żołnierzy. Sednem tej niejasnej sytuacji było to, że za swoją działalność członkowie Grupy Wagnera otrzymywali wynagrodzenie. Z dostępnych informacji wynika, iż miesięcznie jeden najemnik zarabiał około 1700 euro⁴⁴.

W kontekście takiego wykorzystania różnych sił przez Rosję na terenie Ukrainy nie powinno dziwić również samo użycie Sił Operacji Specjalnych MOFR podczas zdobywania Półwyspu Krymskiego. Zajęto budynki, w których mieściły się kluczowe instytucje, wspierano prorosyjskie grupy paramilitarnych⁴⁵. Do zadań tej formacji w trakcie zajmowania półwyspu należała również neutralizacja garnizonów wojsk ukraińskich na terenie Krymu. Przy czym wykorzystywane przez nią wyposażenie specjalnie przygotowano tak, aby nie można było tej formacji powiązać z Rosją. Członkowie owych sił nosili ubrania cywilne lub w mundury przypominające, nawet bardziej od rosyjskich, umundurowanie jednostek specjalnych państw Sojuszu Północnoatlantyckiego⁴⁶.

Co warto nadmienić, wykorzystanie sił i środków takich, jak wspomniana wcześniej Grupa Wagnera, i dyferencjacja potencjału wojskowego wiążą się z pewnym zagrożeniem, co ukazały wydarzenia z 23-24 czerwca 2023 r., kiedy to działająca wcześniej na Ukrainie Grupa Wagnera odłączyła się od wojsk rosyjskich i rozpoczęła „marsz na Moskwę” pod przywództwem J. Prigożyna. Wydarzenia te były skutkiem rosnących napięć pomiędzy przywódcą grupy a najwyższymi władzami Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej. W ciągu krótkiego czasu siły Prigożyna zbliżyły się znacząco do Moskwy, zajmując kolejne terytoria, a w pewnym sensie również „rząd dusz” – po stronie społecznej, cywilnej, jak i wojskowej. Sam marsz nie zakończył się jednak sukcesem, z powodu podpisania porozumienia pomiędzy stronami, a część sił buntowniczych została przeniesiona na tereny Białorusi⁴⁷.

Na podstawie analizy przedstawionych informacji można stwierdzić, że przerwanie działań wojsk Prigożyna wyrażało bunt wobec Putina, gdyż było podyktowane niechęcią przywódcy Grupy do przelewania rosyjskiej krwi⁴⁸. W ciągu dwóch dni strona, która była jedynie grupą najemniczą, doprowadziła do zdarzeń będących poważnym zagrożeniem dla bezpieczeństwa FR. Warty wyeksponowania jest jednak finalny obraz władz Federacji Rosyjskiej, które

---

⁴³ A. Szpak, op. cit., s. 148-145.

⁴⁴ M. Pokrzywińska, „Zielone ludziki” w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej w drugiej dekadzie XXI wieku, „Acta Politica Polonica” 2019, 2, s. 49.

⁴⁵ M. Strzelecki, „Uprzejmi ludzie” czy „zielone ludziki”? Siły Operacji Specjalnych Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2017, 3, s. 392.

⁴⁶ Ibidem, s. 408-409.

⁴⁷ Ch. Maynes, *Wagner Group chief says his mercenaries will halt their march on Moscow*, 24.06.2023, <https://www.npr.org/2023/06/24/1184166949/wagner-group-moscow-halting-march-russia>, (20.10.2023).

⁴⁸ Ibidem.

początkowo były zdezorientowane poczynaniami Grupy Wagnera, nie do końca wiedząc, jakie działania przedsięwziąć jako stosowną reakcję. Co za tym idzie, instrument, który początkowo służył celom Rosji bez angażowania oficjalnie sił rosyjskich, później wzmacniający siły Rosji w otwartej wojnie z Ukrainą, ostatecznie zwrócił się przeciwko swojemu mocodawcy. Uwidacznia to zagrożenie, jakim jest wykorzystywanie tego typu grup przez państwa w wypełnianiu swoich celów bez oficjalnego zaangażowania, jak i wspomaganie się nimi w trakcie otwartych konfliktów zbrojnych. Takich wydarzeń nie da się całkowicie przewidzieć, tak jak to się stało w przypadku Kremļa.

Późniejsze wydarzenia pokazały, że W. Putin nie wybacza tego typu samowolnych działań, o czym świadczy śmierć J. Prigożyna w „katastrofie lotniczej” 23 sierpnia 2023 roku. Oczywiście było, iż Kreml zakończy „problem” buntu wagnerowców poprzez eliminację przywódcy grupy. Jednak to, że oficjalnie za śmiercią Prigożyna nie stoi Kreml, tylko „splot nieoczekiwanych zdarzeń”, nie powinno dziwić, jeżeli weźmie się pod uwagę tendencje rosyjskie do załatwiania porachunków w białych rękawiczkach⁴⁹.

Siła Grupy Wagnera znacznie osłabiona po śmierci Prigożyna, tak więc zmuszono wówczas pozostałych członków organizacji do podpisania przysięgi wierności Federacji Rosyjskiej. Były przywódca grupy sprzeciwiał się temu krokowi, o czym świadczą jego nieprzychylnie poglądy dotyczące Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej. Jednakże nie wszyscy członkowie Grupy Wagnera zdecydowali się na podpisanie przedstawionego wcześniej zobowiązania, zamiast tego dołączając do innych prywatnych grup wojskowych⁵⁰.

Z dotychczasowych rozważań wynika, iż Grupa Wagnera była liczącą się siłą w konflikcie Rosja – Ukraina. Nawet po śmierci w katastrofie lotniczej jej głównego przywódcy Jewgienija Prigożyna, jak i równie ważnych Dimitrija Utkina, i Walerija Czekałowa, Grupa wciąż wiele znaczyła w rozgrywkach cywilnych i wojskowych w Rosji. Należało jedynie znów nadać wagnerowcom odpowiedni kierunek. Ułatwić to mogło namaszczenie przez Prigożyna w testamencie swego syna jako głównego spadkobiercy majątku. Wedle doniesień Paweł Prigożyn niedługo po objęciu przywództwa nad grupą rozpoczął negocjacje dotyczące możliwości powrotu Grupy Wagnera na front ukraiński⁵¹.

W tym kontekście warto nadmienić, że chęć kontynuowania współpracy przez syna Prigożyna z wojskami Federacji Rosyjskiej może być uznana za zastanawiającą, zważywszy chociażby na niejasne przyczyny śmierci byłego „Kucharza Putina”. Zgodnie z podawanymi oficjalnie przekazami, władze Federacji Rosyjskiej nie miały nic wspólnego ze śmiercią ludzi, których siły rozpoczęły „marsz na Moskwę”. Należy jednak założyć, iż młody przywódca, Paweł Prigożyn, nie

---

⁴⁹ *Putin poinformował o wynikach śledztwa w sprawie katastrofy samolotu Prigożyna*, RP.pl, 5.10.2023, <https://www.rp.pl/polityka/art39226311-putin-poinformowal-o-wynikach-sledztwa-w-sprawie-katastrofy-samolotu-prigozyna> (20.10.2023).

⁵⁰ *Explainer: Wagner group - Is it back? Who controls it?*, Reuters, 29.09.2023, <https://www.reuters.com/world/europe/is-russias-wagner-back-2023-09-29/> (5.11.2023).

⁵¹ T. Cobham, *Wagner succession: Yevgeny Prigozhin's son 'set to be next mercenary boss'*, 2.10.2023, <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/wagner-pavel-prigozhin-putin-russia-ukraine-b2422174.html> (5.11.2023).

chcąc powtórzyć błędu swoich poprzedników, zamierzał podejmować decyzje odpowiadające wizji, także nowej „podmiotowości” tej grupy, forsowanej przez władze Federacji Rosyjskiej.

Konstatując fragmentarycznie ten aspekt rozważań, należy podkreślić, iż cała ta sekwencja wydarzeń związanych z hybrydowym modelem maszyny wojennej i hybrydowego zwierzchnictwa Putina nad różnymi podmiotami realizującymi mocarstwowe zapędy Rosji, wydaje się mieć oczywiste konsekwencje dla wiarygodności zapewnień Rosji. Należy do nich przede wszystkim zdemaskowanie wraz z upływem czasu wszystkich prób wypierania jakiegokolwiek udziału Rosji w erozji ukraińskiej suwerenności i integralności terytorialnej przed 2023 r. Choć nawet blisko 700 dni wojny jest traktowane jako specjalna operacja wojskowa, nie inwazja, to trudno zanegować fakt, że jest to drugi etap działań wojennych, który musiał zostać zainicjowany, bo działania od 2014 roku oceniane były na Kremlu za niewystarczające. Ponadto, argumentem koronnym w zakresie prowadzonych ustaleń jest fakt ostatecznego przejścia pod oficjalne i bezpośrednie zwierzchnictwo rosyjskie Grupy Wagnera, która wcześniej miała być na Ukrainie z własnej woli⁵².

PODSUMOWANIE

Federacja Rosyjska pod rządami Putina jest państwem, które przy pomocy wszelkich środków usiłuje poszerzać swoją strefę wpływów do skali, która mogłaby przypominać tę z okresu zimnowojennego oraz utrzymywać ją za wszelką cenę. Nie jest to jednak możliwe, zważywszy na przynależność niektórych państw do NATO i Unii Europejskiej. Kanony cywilnej kontroli nad siłami zbrojnymi znane nam chociażby z kręgu państw zachodnich, gwarantujące określone standardy wykorzystania wojsk, były agent KGB jako głowa państwa instrumentalizuje, realizując mocarstwowe plany. Stąd m.in. opłacanie prywatnej armii w konflikcie, w który Rosja nie chciała się oficjalnie angażować, oraz wysłanie do walki własnych żołnierzy bez oznaczeń. Państwo demokratyczne nie działałoby w ten sposób. O odmienności standardów cywilnej kontroli nad armią np. w Polsce i Rosji, świadczy również tryb wysyłania żołnierzy do działań wojennych. Osią tego odmiennego podejścia do podmiotowości żołnierzy, oraz perspektywy ich poświęcenia dla ojczyzny było to, że żołnierze Federacji Rosyjskiej nie zostali oficjalnie wysłani na teren Ukrainy. Tym samym nie powinni być traktowani jako żołnierze, jednak w jakiś sposób ich ciała musiały powracać do Rosji. W jakiś sposób musieli oni tłumaczyć nieobecność przy swoich rodzinach. Teoretycznie za tego typu działania nie powinny być nadawane żadne odznaczenia, przyznawane renty czy wynagrodzenia. Z praktycznego punktu widzenia to wciąż byli rosyjscy żołnierze działający pod rozkazem.

Wszystkie przedstawione powyżej fakty ukazują zmaterializowanie się w zmaganiach o rosyjską mocarstwowość – głównie na Ukrainie – maskirovki oraz doktryny Gierasimowa, ale także swoistą niespójność Doktryny Wojennej Federacji Rosyjskiej, w ramach której

---

⁵² P. Sauer, *How Russia is recruiting Wagner fighters to continue war in Ukraine*, 9.11.2023, <https://www.theguardian.com/world/2023/nov/09/how-russia-recruiting-wagner-fighters-continue-war-ukraine> (1.12.2023).

wojska rosyjskie miały bronić kraju przed zagrożeniem, a nie stwarzać je w innym kraju destabilizując go. Wykorzystano w tym celu nie tylko siły regularne, ale również Siły Operacji Specjalnych Ministerstwa Federacji Rosyjskiej, których sama nazwa świadczy o przynależności państwowej. Oprócz niejawnego wykorzystania sił zbrojnych warto podkreślić również wykorzystanie na tak szeroką skalę grupy najemniczej, zapewne w celu minimalizowania strat we własnych siłach zbrojnych, które trzeba było w końcu uzupełniać kolejnymi, kontrowersyjnymi z punktu widzenia społecznego – mobilizacjami i poborem.

Za brakiem przypadkowości realnego wspierania działań zbrojnych przez Kreml świadczy również to, że same separatystyczne republiki również nie kryły się z faktem, iż są prorosyjskie, o czym również informuje fakt aneksji Donieckiej, jak i Ługańskiej Republiki Ludowej przez Rosję. Dokonano tego przy pomocy referendum, które nie są uznawane przez społeczność międzynarodową. Ponadto ta kooperacja miała swoją kontynuację podczas „zwrócenia się” o pomoc do moskiewskiego protektora w przededniu inwazji w 2022 roku.

O „nieoficjalnym zwierzchnictwie” Putina nad siłami destabilizującymi Ukrainę od 2014 roku, jak i po 2022 r. świadczy ponadto fakt zwrócenia się przeciwko władzom Federacji Rosyjskiej zarówno w sposób militarny, czego przykładem są działania Jewgienija Prigożyna, (które przypłacił życiem), a co za tym idzie Grupy Wagnera, jak i czysto werbalny i polityczny, tak jak uczynił to Igor „Strielkow” Girkin, krytykując pewne decyzje oraz działania przedsięwzięte na terenie Ukrainy już w trakcie trwania „specjalnej operacji wojskowej”. Dokona tego publicznie, wiedząc, iż przekaz dotrze do władz Kremla. Między innymi za to w lipcu 2023 roku został aresztowany. Jednak działania zarówno Prigożyna, jak i Girkina zostały zainicjowane dopiero po rozpoczęciu otwartego konfliktu pomiędzy Federacją Rosyjską a Ukrainą, a nie w trakcie ukrytych działań sił rosyjskich na terenie Ukrainy między 2014 a 2022 rokiem.

Powyższe stwierdzenia potwierdzają zatem hipotezę przedstawioną w części metodologicznej artykułu. Do rozpoczęcia tak zwanej „Specjalnej Operacji Wojskowej” Federacja Rosyjska wykorzystywała siły, środki oraz metody umożliwiające niebezpośrednią oraz nieoficjalną ingerencję w stabilność i nienaruszalność terytorium wschodniej Ukrainy. Co za tym idzie, po rozpoczęciu wydarzeń z roku 2022, których to strona rosyjska nie chce nazywać wojną, działania Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej nie miały już charakteru ukrytego, lecz frontalnej inwazji, wystąpienia przeciwko wojskom ukraińskim.

Podsumowując powyższe rozważania oraz odnosząc się do stawianych tez, trzeba podkreślić, że nie bez powodu postawiony problem nie analizuje oczywistej kwestii, czy *Federacja Rosyjska ingerowała w sytuację na Ukrainie*, lecz stanowi początek dyskursu, w jaki sposób *ta ingerencja przebiegała na przestrzeni lat*. Nie ulega wątpliwości, iż Federacja Rosyjska miała znaczący wpływ na wydarzenia dziejące się na Ukrainie od 2014 roku, pomimo prób skrupulatnego tuszowania swojej ingerencji na terytorium tego kraju.

Analizując wydarzenia z 2022 roku, można wyciągnąć wnioski dotyczące zaprzestania przez Federację Rosyjską działań ukrytych. Warto zauważyć w tym kontekście, że otwarty konflikt został jednak zainicjowany po wielu latach od czasu wydarzeń w Donbasie oraz na Krymie. Można

poprzez to wnioskować, że zainicjowanie jawnej oraz otwartej agresji było ostatecznością dla Putina. Powracając kluczowych dla artykułu kwestii działań ukrytych, można stwierdzić, że jedną z długofalowych ich konsekwencji było wystąpienie grupy Wagnera, przeciwko swojemu dotychczasowemu mocodawcy. Co za tym idzie, wydarzenie to należy rozumieć jako konsekwencję wypracowanego od tamtego momentu status quo, w tej hybrydzie zwierzchnictwa nad Siłami Zbrojnymi, używanymi do celów agresji. Wydarzenia te, pokazują, że formuła dopuszczalnej współpracy, w której zarówno nieoficjalny mocodawca, jak i „tajemniczy” realizatorzy działań zbrodniczych osiągają obopólne korzyści – szybko się wyczerpuje. Może to przyczynić się do przemijania i upadku władzy stosującej tego typu metody.

BIBLIOGRAFIA

- Berghaust Julie Celine, Sellevåg Stig Rune. 2023. Improved conceptualising of hybrid interference below the threshold of armed conflict. 26.10.2023. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09662839.2023.2267478>.
- Bruszewski Michał. 2023. Igor Girkin aresztowany. Legendowanie zbrodniarza? [Komentarz]. 24.07.2023. <https://defence24.pl/wojna-na-ukrainie-raport-specjalny-defence24/igor-girkin-aresztowany-legendowanie-zbrodniarza-komentarz>.
- Bruszewski Michał. 2023. Z tzw. Donieckiej Republiki na Kreml? Girkin chce zostać prezydentem Rosji. 01.09.2023. <https://defence24.pl/wojna-na-ukrainie-raport-specjalny-defence24/z-donieckiej-republiki-na-kreml>.
- Bryjka Filip. 2022. „Grupa Wagnera - paramilitarne narzędzie rosyjskich operacji hybrydowych”. *Sprawy Międzynarodowe* 75(2): 67-89.
- Bukkvoll Tor. 2016. „Russian Special Operations Forces in Crimea and Donbas”. *The US Army War College Quarterly: Parameters* 2(46): 13-21. <https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2917&context=parameters>.
- Camut Nicolas. 2023. Wagner Chief to Putin: Don't trust your top generals. 9.05.2023. <https://www.politico.eu/article/wagner-chief-yevgeny-prigozhin-to-russia-vladimir-putin-your-top-generals-are-deceiving-you-ukraine-war/>.
- Chappell Bill, Memmott Mark. 2014. Putin Says Those Aren't Russian Forces in Crimea, 4.03.2014. <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2014/03/04/285653335/putin-says-those-arent-russian-forces-in-crimea>.
- Cobham Tara. 2023. Wagner succession: Yevgeny Prigozhin's son 'set to be next mercenary boss'. 2.10.2023. <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/wagner-pavel-prigozhin-putin-russia-ukraine-b2422174.html>.
- Gladii Andrzej. 2016. „Konteksty oraz uwarunkowania ruchu separatystycznego we wschodnim regionie Ukrainy w 2014 roku”. *Refleksje. Pismo naukowe studentów i doktorantów WNPiD UAM* 13: 21-39.
- Górka Marek. 2023. „The Wagner Group as a Tool of Russian Hybrid Warfare”. *Polish Political Science Yearbook* 52(2): 83-98.
- Grabowski Tomasz. 2011. *Rosyjska siła. Siły Zbrojne i główne problemy polityki obronnej Federacji Rosyjskiej w latach 1991-2010*. Częstochowa: Instytut Geopolityki.

- Holcomb Franklin. 2017. „Russia and Ukraine Security Report 3. The Kremlin’s Irregular Army: Ukrainian Separatist Order of Battle”. Waszyngton: Institute for the Study of War.
- Konstytucja Federacji Rosyjskiej z 1993 r. - status prawny na rok 2023.
- Maynes Charles. 2023. Wagner Group chief says his mercenaries will halt their march on Moscow. 24.06.2023. <https://www.npr.org/2023/06/24/1184166949/wagner-group-moscow-halting-march-russia>.
- Mickiewicz Piotr. 2011. „Bezpieczeństwo wewnętrzne Federacji Rosyjskiej w rozwiązaniach legislacyjnych i organizacyjnych”. *Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego* 5: 114-132.
- Minkina Mirosław. 2023. Rosyjskie instrumentarium wpływu, nękania i prowokacji. Siedlce: Wydawnictwo Naukowe UPH.
- Modrzejewski Zbigniew. 2020. „Ewolucja rosyjskiej maskirovki”, *Przegląd Geopolityczny* 33: 65-79.
- Molfar. 2023. Who supports russian terrorist Igor Girkin? Molfar hacked Girkin's website and got all the data. <https://molfar.com/en/blog/istrelkov>.
- NBC News. Vladimir Putin Admits Russian Forces Helped Crimea Separatists. 17.04.2014. <https://www.nbcnews.com/storyline/ukraine-crisis/vladimir-putin-admits-russian-forces-helped-crimea-separatists-n82756>.
- Oficjalna strona Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej. Главная: Министерство обороны Российской Федерации. Главная: Министерство обороны Российской Федерации. In: <https://stat.mil.ru/>.
- Pęksa Rafał. 2012. „Rola sił zbrojnych w państwie. Główne nurty teorii stosunków cywilno-wojskowych”. *Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne* 9: 211-237.
- Pokrzywińska Marlena. 2019. „»Zielone ludziki« w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej w drugiej dekadzie XXI wieku”. *Acta Politica Polonica* 2: 45-53.
- Polyakova Alina, Boulègue Mathieu. 2021. The Evolution of Russian Hybrid Warfare: Executive Summary. 29.01.2021. <https://cepa.org/comprehensive-reports/the-evolution-of-russian-hybrid-warfare-executive-summary/>.
- Potulski Jakub. „Rosja Putina – polityczny projekt budowy rosyjskiej państwowości”. *Nowa Polityka Wschodnia* 1: 107-125.
- Przczel Robert. 2022. „Konsekwencje inwazji Rosji na Ukrainę dla bezpieczeństwa międzynarodowego – w odniesieniu do NATO i w szerszej perspektywie”. *NATO REVIEW*. 7.07.2022. <https://www.nato.int/docu/review/pl/articles/2022/07/07/konsekwencje-inwazji-rosji-na-ukraine-dla-bezpieczenstwa-miedzynarodowego-w-odniesieniu-do-nato-i-w-szerszej-perspektywie/index.html>.
- Reuters. 2023. Explainer: Wagner group - Is it back? Who controls it? 29.09.2023. In: <https://www.reuters.com/world/europe/is-russias-wagner-back-2023-09-29/>.
- Reuters. 2022. Ex-separatist commander says Russian military chief 'criminally negligent'. 13.05.2022. In: <https://www.reuters.com/world/ex-separatist-commander-says-russian-military-chief-criminally-negligent-2022-05-13/>.
- Rowley Thomas. 2023. Russia plans Crackdown on men avoiding the draft, 11.04.2023. <https://www.opendemocracy.net/en/odr/russia-military-conscription-mobilisation-new-system/>.

- RP.pl. 2023. Putin poinformował o wynikach śledztwa w sprawie katastrofy samolotu Prigożyna, 05.10.2023, <https://www.rp.pl/polityka/art39226311-putin-poinformowal-o-wynikach-sledztwa-w-sprawie-katastrofy-samolotu-prigozyna>.
- Sauer Pjotr. 2023. How Russia is recruiting Wagner fighters to continue war in Ukraine, 09.11.2023. In: <https://www.theguardian.com/world/2023/nov/09/how-russia-recruiting-wagner-fighters-continue-war-ukraine>.
- Schultz Richard H., Brimelow Benjamin. 2022. Russia's Potemkin Army. 23.05.2022. In: <https://mwi.westpoint.edu/russias-potemkin-army/>.
- Sienkiewicz Bartłomiej. 2022. „Czego Zachód nie rozumie, czyli Doktryna Gierasimowa”. Kultura Liberalna 8 In: kulturaliberalna.pl/2022/02/22/sienkiewicz-czego-zachod-nie-rozumie-czyli-doktryna-gierasimowa/.
- Sorokivska-Obikhod Ariadna. 2022. „Russian information campaign against Georgia: after the war in august 2008. Goals, narratives and actors”. *EJTS European Journal of Transformation Studies* 10(1): 52-77.
- Strzelecki Michał. 2017. „»Uprzejmi ludzie« czy »zielone ludziki«? Siły Operacji Specjalnych Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej”. *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka* 3: 383-413.
- Szpak Agnieszka. 2016. „Status »małych zielonych ludzików« w konflikcie zbrojnym na Ukrainie”. *Stosunki Międzynarodowe – International Relations* 52(1): 133-153.
- Tomica Piotr. 2023. „Oni są winni 298 razy”. *Batalia sądowa w sprawie lotu MH17*, 17.07.2023. W: <https://mowiacwprost.pl/2023/07/17/oni-sa-winni-298-razy-batalia-sadowa-w-sprawie-lotu-mh17/>.
- Topolski Ireneusz. 2016. „Instrument militarny w polityce Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy”. *Wschód Europy* 2/2016: 123-143.
- Urbański Marcin. 2015. „Doktryna wojenna Federacji Rosyjskiej z 2014 roku - dawny Związek Radziecki w nowej odsłonie?”. *Przegląd Geopolityczny* 13: 17-35.
- Wojnowski Kamil. 2023. „Odpowiedzialność prywatnych kontraktorów. Przykład udziału Grupy Wagnera w konflikcie zbrojnym rosyjsko-ukraińskim”. *Securo* 10/2023: 41-54.
- Wprost. 2023. Strielkow jest w Moskwie. Próba walki w Ukrainie „nie powiodła się”. 6.12.2022. <https://www.wprost.pl/wojna-na-ukrainie/10992565/striekow-jest-w-moskwie-proba-walki-w-ukrainie-nie-powiodla-sie.html>.
- Yudin Greg. 2022. Putin's reactive escalation: how regime architecture affects Russian foreign policy. 11.02.2022. <https://www.iipvienna.com/new-blog/2022/2/11/putins-reactive-escalation-how-regime-architecture-affects-russian-foreign-policy>.

Andrzej SŁAWIŃSKI

sao23061989@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-2811-3221>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2023.02.06>

MISJA DORADCZA UNII EUROPEJSKIEJ NA RZECZ REFORMY CYWILNEGO SEKTORA BEZPIECZEŃSTWA NA UKRAINIE (EUAM UKRAINE)

ABSTRAKT: W artykule, na przykładzie misji doradczej Unii Europejskiej na rzecz reformy cywilnego sektora bezpieczeństwa na Ukrainie (EUAM Ukraine), przeprowadzono analizę mechanizmu działania misji oraz jej roli w procesie reformowania cywilnego sektora bezpieczeństwa na Ukrainie w latach 2014-2022. W ramach badań nad powyższą problematyką przeanalizowano uwarunkowania dotyczące podjęcia przez UE decyzji w sprawie utworzenia misji oraz przedstawiono podstawy prawne jej uruchomienia, status, cele, mandat, strukturę dowodzenia, finansowanie i przebieg.

SŁOWA KLUCZOWE: EUAM, reforma cywilnego sektora bezpieczeństwa, Unia Europejska, Ukraina

---

EUROPEAN UNION ADVISORY MISSION FOR CIVILIAN SECURITY SECTOR REFORM IN UKRAINE (EUAM UKRAINE)

ABSTRACT: In this article, using the example of the European Union Advisory Mission for the Reform of the Civilian Security Sector in Ukraine (EUAM Ukraine), the author analyzed the mechanism of operation of the mission and its role in the process of reforming the civilian security sector in Ukraine in 2014-2022. As part of the research on the above issues, the author analyzed the conditions for the EU's decision to establish the mission and presented the legal basis for its launch, status, goals, mandate, command structure, financing, and its course.

KEYWORDS: civilian security sector reform, EUAM, European Union, Ukraine

WPROWADZENIE

Zaangażowanie operacyjne Unii Europejskiej (UE) jest jednym z najważniejszych przejawów jej skuteczności na forum międzynarodowym. Przeprowadza ona nie tylko na terytorium Europy, ale i poza nią operacje cywilne i wojskowe, które są elementem wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony (WPBiO)¹. UE dąży do wsparcia procesu reform, promowania traktatowych wartości, gwarantowania pomocy w różnych obszarach, podejmując w tym celu działania operacyjne, dyplomatyczne i oferując wsparcie finansowe. Dążenie to opiera się na zapisach strategii bezpieczeństwa UE, które określają, że tylko takie podejście może mieć pozytywny wpływ na kwestię bezpieczeństwa. Wśród licznych rodzajów operacji UE podejmowanych

---

¹ R. Zięba, *Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa Unii Europejskiej*, Warszawa 2007, s. 77.

w ramach WPBiO na szczególną uwagę zasługują misje doradcze dotyczące reform sektora bezpieczeństwa. Celem tego rodzaju misji jest pomoc państwom, które są pogrążone w kryzysie politycznym². W misjach tego typu biorą udział głównie doradcy zajmujący się zarządzaniem kryzysowym i monitorowaniem wewnętrznej sytuacji w sektorze bezpieczeństwa.

Obecnie trudno znaleźć całościową i powszechnie uznaną definicję reformy sektora bezpieczeństwa. Rada Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych określa, że dla reformy sektora bezpieczeństwa „istotne znaczenie ma wzmocnienie pokoju oraz stabilności, praworządności i dobre zarządzanie, umocnienie i legitymizacja uprawnionego organu państwa, a także zapobieganie powrotu sytuacji konfliktowej”³. Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju definiuje reformę sektora bezpieczeństwa jako „mającą na celu wzrost zdolności państw do zaspokojenia potrzeb w zakresie bezpieczeństwa w ich społeczeństwach, w sposób zgodny z normami demokratycznymi, a także zasadami racjonalnego zarządzania, przejrzystością oraz praworządnością”⁴. Na podstawie powyższych definicji można sformułować tezę, że reforma sektora bezpieczeństwa polega na przekształceniu różnego rodzaju organów i instytucji, procesów, a także postaw wpływających na bezpieczeństwo państwa w taki sposób, aby cały sektor bezpieczeństwa mógł funkcjonować efektywnie i zgodnie ze standardami demokratycznymi oraz z zasadami właściwego zarządzania, tworząc w rezultacie mocny i spójny fundament bezpieczeństwa państwa oraz jego obywateli. Ponadto reforma sektora bezpieczeństwa ma za zadanie wykreowanie bezpiecznego środowiska, które mogłoby sprzyjać jego rozwojowi. Do podmiotów zaangażowanych w tworzenie bezpiecznego środowiska należy zaliczyć nie tylko takie instytucje państwowe, jak na przykład policja czy siły zbrojne, lecz także organy prawodawcze, wykonawcze, wymiar sprawiedliwości oraz organizacje społeczeństwa obywatelskiego. Ponadto istotnymi elementami w tym kontekście są: ustanowienie odpowiedniego cywilnego nadzoru nad powyższymi podmiotami oraz demokratyczne zarządzanie całym sektorem publicznym. Należy więc zaznaczyć, że reforma sektora bezpieczeństwa jest całościową koncepcją, która dotyczy wielu dziedzin.

Misja EUAM Ukraine jest jednym z przykładów aktywnej postawy Unii Europejskiej w zakresie reformy cywilnego sektora bezpieczeństwa na Ukrainie. UE w znaczący sposób przyczynia się do procesu reformowania tego sektora. Na tle uwarunkowań politycznych, społecznych oraz gospodarczych zadanie to z założenia nie może być proste.

Celem niniejszego artykułu jest analiza mechanizmu działania misji doradczej UE EUAM Ukraine oraz jej roli w reformowaniu cywilnego sektora bezpieczeństwa na Ukrainie. Autor niniejszego opracowania podjął próbę udzielenia odpowiedzi na pytanie: Jak wygląda mechanizm działania misji EUAM Ukraine oraz w jakim zakresie ta misja wpływa na proces reformowania cywilnego sektora bezpieczeństwa? W procesie badań analizie i ocenie poddano

---

² B. Przybylska-Maszner, *Misje cywilne Unii Europejskiej*, Poznań 2010, s. 8.

³ Report “*Security Sector Reform in post-conflict states critical to consolidating peace*”, Security Council, SC/8958, <http://www.un.org/News/Press/docs/2007/sc8958.doc.htm> (4.07.2023).

⁴ OECD DAC Handbook on Security System Reform. Supporting Security and Justice, OECD, Paris 2007, s. 21, <http://www.oecd.org/dataoecd/43/25/38406485.pdf> (17.06.2023).

treści oficjalnych dokumentów, w tym aktów prawnych Ukrainy i Unii Europejskiej, dotyczących misji EUAM Ukraine oraz skonfrontowano je z praktyką realizacji misji w latach 2014-2022. Poza tym ważnym źródłem informacji były opracowania naukowe poświęcone powyższej problematyce, w tym między innymi monografie oraz artykuły naukowe, publikowane zarówno w Polsce, jak i na Ukrainie. W ramach niniejszego opracowania przeprowadzono analizę czynników warunkujących podjęcie przez Unię Europejską decyzji w sprawie uruchomienia misji doradczej na Ukrainie. Ponadto, w kolejnej części artykułu, zaprezentowano podstawy prawne funkcjonowania misji, jej status, cele, mandat, strukturę dowodzenia, jej finansowanie oraz przebieg. W końcowej części opracowania przedstawiono podsumowanie i wnioski w odniesieniu do badanych zagadnień.

PRZYCZYNY UTWORZENIA MISJI EUAM UKRAINE

Jedną z cech, która wyróżnia misje cywilne podejmowane w ramach WPBiO jest z reguły dość złożony zbiór przyczyn, które prowadzą do ich organizacji⁵. W przypadku misji EUAM Ukraine jest podobnie, wstępna analiza wskazuje na dwa zespoły czynników, które mogą wyjaśniać motywy zaangażowania się Unii Europejskiej we współpracę z rządem Ukrainy w zakresie reformy cywilnego sektora bezpieczeństwa. Należą do nich, po pierwsze, sytuacja wewnętrzna Ukrainy, w szczególności kondycja cywilnego sektora bezpieczeństwa, po drugie, postawa społeczności międzynarodowej, w szczególności UE wobec tejże sytuacji.

Na przełomie 2013-2014 roku ukraińskie społeczeństwo podczas rewolucji godności wyraźnie wyraziło swoją wolę integracji z Unią Europejską, było to przełomowe wydarzenie zmieniające kierunek polityczny Ukrainy. Po aneksji Półwyspu Krymskiego przez Federację Rosyjską w lutym 2014 roku oraz rozpętaniu przez nią wojny na wschodzie Ukrainy jednym z pierwszych kroków ukraińskiego rządu było przeprowadzenie przedterminowych wyborów prezydenckich oraz parlamentarnych. Powyższe wydarzenia wywołały kryzys polityczny, społeczny i gospodarczy na Ukrainie oraz znacząco wpłynęły na sytuację geopolityczną w regionie, a także na bezpieczeństwo kraju. Kolejnym krokiem w zakresie integracji z UE było wprowadzenie w państwie niezbędnych reform. W tym kontekście reforma w sektorze bezpieczeństwa cywilnego została uznana przez ukraiński rząd za jeden z priorytetów.

Można odnieść wrażenie, że uruchomienie misji EUAM Ukraine było natychmiastową reakcją Unii Europejskiej na działania zbrojne Federacji Rosyjskiej na Ukrainie, ale nie jest to do końca prawdą. Zgodnie z koncepcją strony ukraińskiej misja miała mieć charakter obserwacyjny na wzór tej, którą później utworzyła Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie na granicy z czasowo okupowanymi terytoriami obwodów ługańskiego i donieckiego. Innymi słowy, pierwotną propozycją ukraińskiego rządu było powołanie misji regionalnej oraz obserwacyjnej. Jednak pomysł obecności misji UE we wschodnich regionach Ukrainy nie spotkał

---

⁵ X. Kurowska, *The Role of ESDP Operations*, [w:] M. Merlingen, R. Ostrauskaite (eds.), *European Defence and Security Policy. An Implementation Policy*, Abingdon 2008, s. 32.

się z aprobatą wszystkich państw członkowskich Unii jako zbyt prowokacyjny wobec Federacji Rosyjskiej. Z tego powodu Polska, Wielka Brytania i Szwecja przedstawiły kompromisowe rozwiązanie, które zaakceptowały wszystkie państwa członkowskie. Zaproponowano, aby misja była cywilna, a nie wojskowa oraz miała charakter doradczy, a nie monitorujący czy wykonawczy⁶.

Przedstawiona powyżej sytuacja stała się jedną z przyczyn zainicjowania przez Unię Europejską procesu wsparcia dla Ukrainy. UE uznała, że warunkiem udzielenia pomocy będzie podjęcie przez rząd Ukrainy kroków zmierzających do wprowadzenia uznanych standardów w obszarze funkcjonowania cywilnego sektora bezpieczeństwa. Punktem wyjściowym byłoby wykazanie przez ukraiński rząd gotowości przeprowadzenia niezbędnych reform, a także podjęcie współpracy z instytucjami, które oferują wsparcie w tego typu przedsięwzięciach. Władze Ukrainy dojrzały do takich decyzji w 2014 roku, podejmując wstępne prace, które były ukierunkowane na modernizację cywilnego sektora bezpieczeństwa, co stworzyło perspektywy dla niezbędnych przeobrażeń w tym obszarze. Należy zaznaczyć, że wskazane uwarunkowania nie są kompletne, jednakże pozwalają zrozumieć motywy, jakimi kieruje się Unia Europejska w kwestii dotyczącej podjęcia decyzji o utworzeniu misji cywilnej EUAM Ukraine.

PODSTAWY PRAWNE URUCHOMIENIA MISJI ORAZ JEJ STATUS

W 2014 roku po rewolucji godności zaistniała konieczność jak najszybszego przeprowadzenia na Ukrainie reformy instytucji państwowych, w tym sektora bezpieczeństwa cywilnego przy zaangażowaniu w ten proces zagranicznych ekspertów. W tym celu podczas spotkania Grupy Przyjaciół Ukraina – UE Andrij Deszczyca, pełniący wówczas obowiązki ministra spraw zagranicznych Ukrainy, podniósł kwestię możliwości uruchomienia na Ukrainie misji UE w ramach WPBiO⁷. Po uzyskaniu aprobaty ze strony rządu ukraińskiego Rada do spraw Zagranicznych UE w lipcu 2014 roku podjęła decyzję o rozmieszczeniu misji doradczej UE na Ukrainie.

Podstawą prawną uruchomienia misji doradczej Unii Europejskiej na rzecz reformy cywilnego sektora bezpieczeństwa na Ukrainie była Decyzja Rady 2014/486/WPZiB z dnia 22 lipca 2014 roku w ramach mechanizmu WPBiO UE⁸. Decyzja ta przewidywała początkowo 24-miesięczny czas trwania misji liczony od daty jej powstania. Etap realizacji misji został poprzedzony etapem przygotowawczym mającym na celu stworzenie odpowiednich warunków do jej rozmieszczenia pod względem logistycznym, infrastrukturalnym i bezpieczeństwa⁹. Mimo że personel misji był obecny na Ukrainie już od sierpnia 2014 roku, uważa się, że

---

⁶ *Analitichna zapyska zastupnyka dyrektora Instytutu svitovoyi polityky [Аналитична записка заступника директора Інституту світової політики]*, <http://iwp.org.ua/publication/pershuj-rik-euam-v-ukrayini-am-bitsiyi-proty-realnosti/> (19.07.2023).

⁷ *Lyst Ministra zakordonnykh sprav Ukrayiny do Vysokoho Predstavnyka Yevropeys'koho Soyuzu iz zakordonnykh sprav i polityky bezpeky vid 11 lypna 2014 roku [Лист Міністра закордонних справ України до Високого представника Європейського Союзу із закордонних справ і політики безпеки від 11 липня 2014 року]*.

⁸ Decyzja Rady 2014/486/WPZiB z dnia 22 lipca 2014 r. w sprawie misji doradczej Unii Europejskiej na rzecz reformy cywilnego sektora bezpieczeństwa na Ukrainie (EUAM Ukraine).

⁹ *Ibidem*, art. 4, ust. 2.

rozpoczęła ona swoją działalność jednocześnie ze zdobyciem wstępnej zdolności operacyjnej 1 grudnia 2014 roku. Jednak pełną zdolność operacyjną osiągnięto 1 czerwca 2015 roku, po przybyciu w rejon działania misji większej liczby personelu. Należy zaznaczyć, że mandat misji był kilkakrotnie przedłużany oraz rozszerzany w celu zwiększenia jej skuteczności i możliwości reagowania na nowe wyzwania. Obecny mandat jest ważny do 31 maja 2024 roku, jednak obserwując bieżącą sytuację w regionie, możemy przypuszczać, że misja nie zrealizuje całości postawionych przed nią zadań w wyznaczonym terminie.

Kwestie związane z rozmieszczeniem oraz funkcjonowaniem misji reguluje Porozumienie pomiędzy Ukrainą i Unią Europejską w sprawie statusu misji doradczej UE na rzecz cywilnego sektora bezpieczeństwa na Ukrainie, podpisane w Brukseli 17 listopada 2014 roku przez Ministra Spraw Zagranicznych Ukrainy Pawła Klimkina i Wysokiego Przedstawiciela UE do spraw Zagranicznych i Polityki Bezpieczeństwa Federica Mogheriniego¹⁰. Rada Najwyższa Ukrainy 4 lutego 2015 roku ratyfikowała powyższe porozumienie. Określono w nim kwestie związane z identyfikacją personelu misji, zasadami przekraczania granic i poruszania się w obrębie kraju, zakresem immunitetów i przywilejów przyznawanych personelowi misji przez kraj przyjmujący, bezpieczeństwem, współpracą oraz dostępem do informacji¹¹.

CELE MISJI ORAZ JEJ MANDAT

EUAM Ukraine jest niewykonawczą misją cywilną realizowaną w ramach WPBiO, zajmującą się doradztwem i mentorowaniem na rzecz właściwych ukraińskich organów i instytucji. Misja ma na celu udzielanie strategicznego wsparcia w zakresie reformy cywilnego sektora bezpieczeństwa, wspieranie procesu reform poprzez doradztwo, realizację szkoleń i projektów, a także zacieśnianie współpracy i wzmacnianie koordynacji, tak aby zapewnić zgodność działań reformatorskich z działaniami podejmowanymi przez rząd Ukrainy oraz instytucje międzynarodowe¹².

Misja uznaje za cywilny sektor bezpieczeństwa wszystkie instytucje, które są odpowiedzialne za ochronę porządku publicznego i praworządności. Zaliczamy do nich między innymi: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Ukrainy, Ministerstwo Sprawiedliwości, Policję, Straż Graniczną, Służbę Celną, Służbę Bezpieczeństwa Ukrainy, Prokuraturę Generalną, Wyspecjalizowaną

---

¹⁰ Закон України «Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Союзом щодо статусу Консультативної місії Європейського Союзу з реформування сектору цивільної безпеки України (КМЕС в Україні)», Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13 [Закон України «Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Союзом щодо статусу Консультативної місії Європейського Союзу з реформування сектору цивільної безпеки України (КМЕС в Україні)», Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13].

¹¹ Угода між Україною та Європейським Союзом щодо статусу Консультативної місії Європейського Союзу з реформування сектору цивільної безпеки України (КМЕС в Україні), Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 984_012, [Угода між Україною та Європейським Союзом щодо статусу Консультативної місії Європейського Союзу з реформування сектору цивільної безпеки України (КМЕС в Україні), Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 984_012].

¹² Decyzja Rady 2014/486/WPZiB z dnia 22 lipca 2014 r. w sprawie misji doradczej Unii Europejskiej na rzecz reformy cywilnego sektora bezpieczeństwa na Ukrainie (EUAM Ukraine), art. 2.

Prokuraturę Antykorupcyjną, Narodowe Biuro Antykorupcyjne Ukrainy, Narodową Agencję do spraw Przeciwdziałania Korupcji oraz inne organy władzy wykonawczej i sądowniczej¹³.

W początkowej fazie działania misji w 2015 roku doszło do pierwszych zmian w jej mandacie. Spowodowane one były niedostatecznymi efektami przedsięwzięć przez nią podejmowanych, a także potrzebą zwiększenia znaczenia misji w odniesieniu do innych organizacji, które uczestniczą w procesie reformowania ukraińskich służb. Doradztwo na poziomie strategicznym było niewystarczająco skuteczne, szczególnie kiedy porównujemy je z rzeczywistą pomocą szkoleniową czy finansową ze strony innych organizacji międzynarodowych, takich jak na przykład Program Narodów Zjednoczonych do spraw Rozwoju. Zmiana mandatu misji umożliwiła podjęcie pracy na poziomie operacyjnym, czyli bezpośrednio z zainteresowanymi organami oraz prowadzenie szkoleń, a także realizację różnego rodzaju projektów finansowanych z budżetu misji. Powyższe zmiany wpłynęły na zwiększenie znaczenia misji oraz pozwoliły na wyczerpującą identyfikację potrzeb organów i instytucji znajdujących się w obrębie jej zainteresowania.

Obecny mandat misji obejmuje lata 2021-2024, ale już w 2022 roku doszło w nim do zmian. Spowodowane one były koniecznością uwzględnienia nowych wyzwań związanych z pełnoskalową inwazją Federacji Rosyjskiej na Ukrainę 24 lutego 2022 roku, a także przyznaniem jej w czerwcu 2022 roku statusu kandydata do członkostwa w Unii Europejskiej. W marcu 2022 roku mandat misji został rozszerzony o działania na rzecz wsparcia granic poprzez wdrażanie środków w zakresie zintegrowanego zarządzania granicami oraz reformy celnej¹⁴. W ramach realizacji tych działań personel misji doradza ukraińskim organom, w szczególności ukraińskiej straży granicznej i służbom celnym, w jaki sposób ułatwić przepływ uchodźców z terytorium Ukrainy do Rumunii, Polski i na Słowację, a także przepływ pomocy humanitarnej na Ukrainę. W kwietniu 2022 roku mandat misji powiększono o wspieranie ukraińskich władz w zakresie prowadzenia dochodzeń i ścigania międzynarodowych przestępstw popełnionych w rezultacie agresji zbrojnej Rosji na Ukrainę¹⁵. W tym kontekście misja współpracuje w szczególności z Prokuraturą Generalną Ukrainy, prokuraturami regionalnymi i organami ścigania. Ponadto zapewnia ścisłą koordynację działań z Agencją Unii Europejskiej do spraw Współpracy Organów Ścigania oraz z Międzynarodowym Trybunałem Karnym, a także z państwami członkowskimi UE działającymi w ramach wsparcia dla prowadzenia dochodzeń oraz postępowań karnych w sprawach międzynarodowych przestępstw na terytorium Ukrainy.

---

¹³ F. Fluri (red.), *Monitorynh vyklykiv uryaduvannyu v sektori bezpeky Ukrayiny*, Materialy s'omoyi mizhnarodnoyi konferentsiyi "Sektor tsyvil'noyi bezpeky: perebih i vyklyky reform", Kyiv 2017, s. 5 [Ф. Флурі (ред), *Моніторинг викликів урядуванню в секторі безпеки України*, Матеріали сьомої міжнародної конференції "Сектор цивільної безпеки: перебіг і виклики реформ", Київ 2017, с. 5].

¹⁴ Decyzja Rady (WPZiB) 2022/638 z dnia 13 kwietnia 2022 r. zmieniająca decyzję 2014/486/WPZiB w sprawie misji doradczej Unii Europejskiej na rzecz reformy cywilnego sektora bezpieczeństwa na Ukrainie (EUAM Ukraine).

¹⁵ Decyzja Rady (WPZiB) 2022/452 z dnia 18 marca 2022 r. dotycząca zmiany decyzji 2014/486/WPZiB w sprawie misji doradczej Unii Europejskiej na rzecz reformy cywilnego sektora bezpieczeństwa na Ukrainie (EUAM Ukraine).

STRUKTURA DOWODZENIA MISJI ORAZ JEJ SKŁAD

Misja EUAM Ukraine, jako operacja zarządzania kryzysowego, ma jednolitą strukturę dowodzenia¹⁶. Komitet Polityczny i Bezpieczeństwa (KPiB) w ramach odpowiedzialności Rady oraz Wysokiego Przedstawiciela (WP) sprawuje kierownictwo strategiczne oraz kontrolę polityczną nad misją. Ponadto Komitet jest upoważniony przez Radę do podejmowania decyzji w sprawie mianowania szefa misji (na wniosek WP), zmiany koncepcji operacji oraz planu operacji¹⁷. Decyzje dotyczące celów misji oraz jej zakończenia należą do prerogatyw Rady.

Cywilny dowódca operacji pełni kontrolę oraz sprawuje dowództwo na poziomie strategicznym. Podlega kierownictwu strategicznemu oraz kontroli politycznej ze strony KPiB, a także zwierzchnictwu WP¹⁸. Poza tym jest dyrektorem Komórki Planowania i Prowadzenia Operacji Cywilnych¹⁹. Komórkę tę przekazano do dyspozycji cywilnego dowódcy w celu planowania oraz prowadzenia misji. Do zadań dowódcy misji należy między innymi zapewnienie skutecznego oraz właściwego wykonywania decyzji Rady i KPiB, w tym poprzez wydawanie szefowi misji odpowiednich do potrzeb wytycznych oraz służenie mu doradztwem, a także wsparciem technicznym²⁰.

Szef misji jest osobą, która przyjmuje odpowiedzialność za misję, a także sprawuje nad nią kontrolę oraz dowództwo na poziomie operacyjnym²¹. Podlega bezpośrednio cywilnemu dowódcy oraz prowadzi działania, które są zgodne z jego wytycznymi. W skład zespołu szefa misji wchodzi jego zastępca oraz dyrektor departamentu operacji. W ramach kompetencji operacyjnych szef misji sprawuje kontrolę nad personelem misji oraz nad osobami z innych krajów biorącymi udział w operacji. Szef misji koordynuje swoje działania z delegaturą UE na Ukrainie w celu zapewnienia spójności działań realizowanych przez Unię w tym regionie. Ponadto odpowiada on za administrację, logistykę, udostępnianie informacji i bezpieczeństwo operacji.

W skład misji wchodzi również komórka do spraw projektów, określająca oraz realizująca projekty realizowane w ramach misji²². Komórka ta ma za zadanie koordynowanie i usprawnianie realizacji projektów, które są wdrażane przez państwa członkowskie UE oraz państwa trzecie w ramach ich obowiązków, a także doradza w kwestii tych projektów w zakresie związanym z misją. Do zadań Wysokiego Przedstawiciela należy udostępnianie Agencji Straży Granicznej i Przybrzeżnej (Frontex), rządowi Ukrainy oraz innym państwom, które przyłączyły się do realizacji działań w ramach misji, informacji niejawnych Unii Europejskiej utworzonych do celów realizacji misji EUAM Ukraine, jeżeli to udostępnienie jest konieczne²³.

---

¹⁶ Decyzja Rady 2014/486/WPZiB z dnia 22 lipca 2014 r. w sprawie misji doradczej Unii Europejskiej na rzecz reformy cywilnego sektora bezpieczeństwa na Ukrainie (EUAM Ukraine), art. 3.

¹⁷ Ibidem, art. 7.

¹⁸ Ibidem, art. 5, ust. 2.

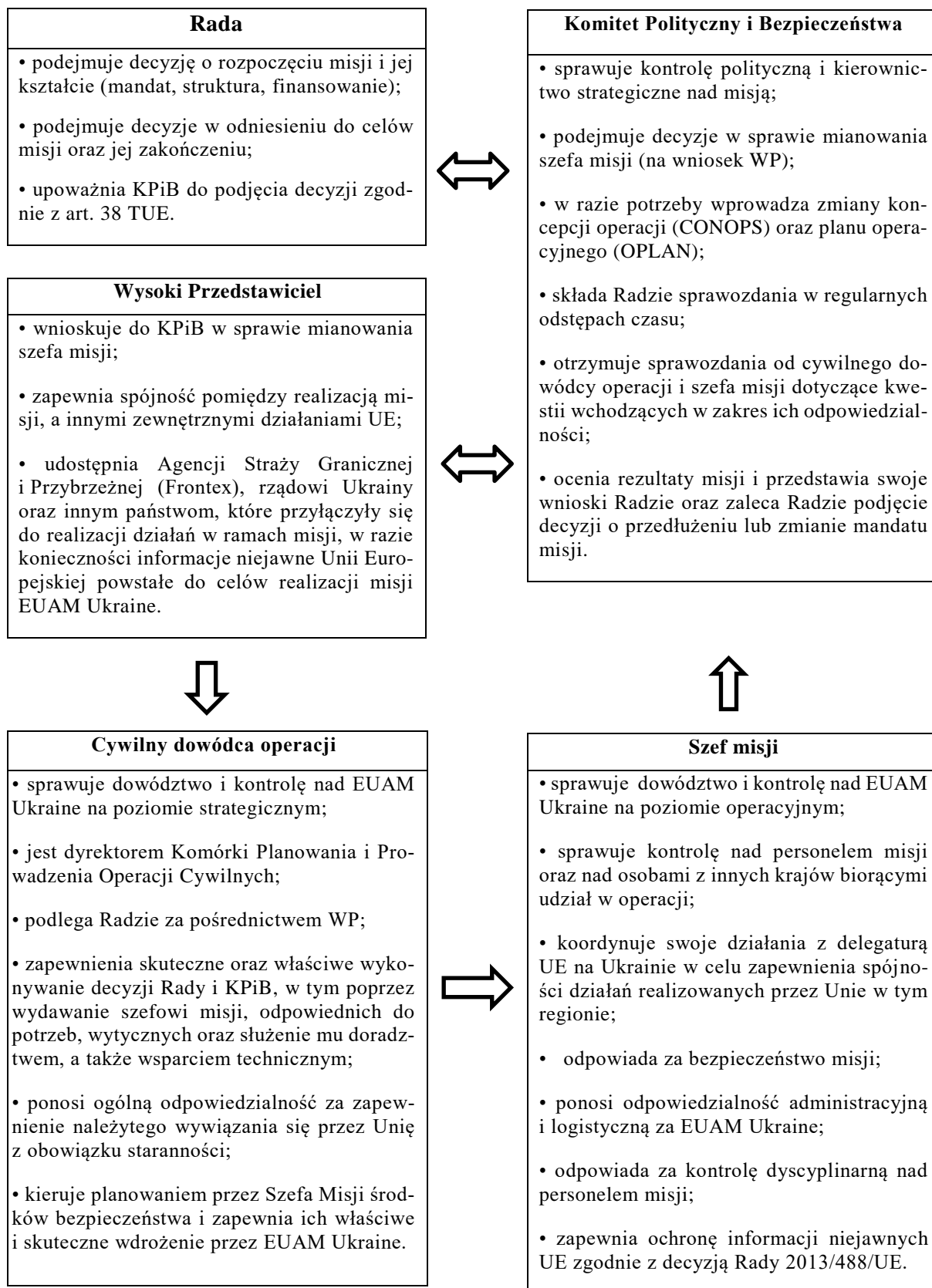
¹⁹ Ibidem, art. 5, ust. 1.

²⁰ Ibidem, art. 5, ust. 3.

²¹ Ibidem, art. 6, ust. 1.

²² Ibidem, art. 15, ust. 1.

²³ Ibidem, art. 17.

Rysunek 1. Kompetencje w zakresie kontroli politycznej i kierownictwa strategicznego misji EUAM Ukraine
 Źródło: opracowanie własne.

W skład misji EUAM Ukraine wchodzi około 300 międzynarodowych oraz ukraińskich pracowników. Jest to głównie personel oddelegowany przez państwa członkowskie UE²⁴. Ponadto w ramach misji działają instytucje UE oraz Europejska Służba Działań Zewnętrznych. Mimo tego, iż jest to misja UE, poza reprezentantami większości krajów członkowskich biorą w niej również udział przedstawiciele państw zaproszonych, którymi są między innymi Norwegia, Szwajcaria, a wcześniej także Gruzja, Kanada i Turcja²⁵. Siedziba główna wraz z dowództwem misji mieści się w Kijowie. Jej biura regionalne znajdują się w Charkowie, Mariupolu, Odessie oraz we Lwowie, ponadto misja posiada mobilną jednostkę. W związku z rozpoczęciem przez Federację Rosyjską pełnoskalowej wojny na Ukrainie biura regionalne misji w Mariupolu i Charkowie są tymczasowo zamknięte. Do najważniejszych zadań personelu biur regionalnych należy wspieranie działań kwatery głównej w zakresie koordynacji projektów misji, rozpoznania lokalnych potrzeb instytucji i organizacji znajdujących się w obrębie zainteresowania misji oraz realizacja szkoleń na szczeblu obwodów Ukrainy.

FINANSOWANIE MISJI

Wydatki na operacje UE realizowane w ramach Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa (WPZiB) są pokrywane z budżetu Unii. Wyjątek stanowią operacje, które mają wpływ na kwestie polityczno-obronne lub wojskowe, w takim przypadku koszty ponoszą państwa członkowskie Unii Europejskiej według kryterium PKB²⁶. Zgodnie z mandatem EUAM Ukraine jest misją cywilną, z czego wynika, że jest finansowana z budżetu UE. Organem decyzyjnym w sprawie wydzielania środków finansowych na pokrycie przewidzianych wydatków misji jest Rada.

Na okres od 22 lipca 2014 roku do 31 maja 2024 roku kwota przyznana na pokrycie wydatków misji została określona na 230 732 002,49 euro (patrz tab. 1). Do powyższej kwoty należy również doliczyć sumy przewidziane na realizację projektów w ramach misji EUAM Ukraine przekazane przez państwa spoza UE biorące udział w tego typu projektach. W związku z przedłużeniem czasu trwania misji oraz rozszerzenia zadań realizowanych w ramach jej mandatu z roku na rok kwota wydzielona na pokrycie wydatków misji wzrasta. Zarządzanie wszystkimi wydatkami w ramach misji EUAM Ukraine jest zgodne z przepisami oraz procedurami mającymi zastosowanie do budżetu ogólnego Unii²⁷.

---

²⁴ European Union EUAM Ukraine, *Composition and capacities*, <https://www.euam-ukraine.eu/our-mission/about-us/> (13.06.2023).

²⁵ EUAM na Ukrainie, <https://info.policja.pl/inf/wspolpraca-miedzynarod/misje-pokojowe/126697,EUAM-na-Ukrainie.html> (2.05.2023).

²⁶ Traktat o Unii Europejskiej, (Dz. Urz. UE C 202 z 7.06.2016), art. 41, ust. 2.

²⁷ Decyzja Rady 2016/2083/WPZiB z dnia 28 listopada 2016 roku zmieniająca decyzję 2014/486/WPZiB w sprawie misji doradczej Unii Europejskiej na rzecz reformy cywilnego sektora bezpieczeństwa na Ukrainie (EUAM Ukraine), s. 55.

Tabela 1. Kwoty referencyjne przewidziane na pokrycie wydatków misji EUAM Ukraine 2014-2024

Okres finansowania	Podstawa prawna	Kwota referencyjna w euro
22.07.2014-30.11.2014	Decyzja Rady 2014/486/WPZiB z dnia 22 lipca 2014 roku w sprawie misji doradczej Unii Europejskiej na rzecz reformy cywilnego sektora bezpieczeństwa na Ukrainie (EUAM Ukraine)	2 680 000
1.12.2014-30.11.2015	Decyzja Rady 2014/800/WPZiB z dnia 17 listopada 2014 roku w sprawie uruchomienia misji doradczej Unii Europejskiej na rzecz reformy cywilnego sektora bezpieczeństwa na Ukrainie i zmieniająca decyzję 2014/486/WPZiB (EUAM Ukraine)	13 100 000
1.12.2015-30.11.2016	Decyzja Rady (WPZiB) 2015/2249 z dnia 3 grudnia 2015 roku zmieniająca decyzję 2014/486/WPZiB w sprawie misji doradczej Unii Europejskiej na rzecz reformy cywilnego sektora bezpieczeństwa na Ukrainie (EUAM Ukraine)	17 670 000
1.12.2016-30.11.2017	Decyzja Rady (WPZiB) 2016/2083 z dnia 28 listopada 2016 roku zmieniająca decyzję 2014/486/WPZiB w sprawie misji doradczej Unii Europejskiej na rzecz reformy cywilnego sektora bezpieczeństwa na Ukrainie (EUAM Ukraine)	20 800 000
1.12.2017-31.05.2019	Decyzja Rady (WPZiB) 2017/2371 z dnia 18 grudnia 2017 r. zmieniająca decyzję 2014/486/WPZiB w sprawie misji doradczej Unii Europejskiej na rzecz reformy cywilnego sektora bezpieczeństwa na Ukrainie (EUAM Ukraine)	33 843 302,49
1.06.2019-31.05.2021	Decyzja Rady (WPZiB) 2019/761 z dnia 13 maja 2019 r. zmieniająca decyzję 2014/486/WPZiB w sprawie misji doradczej Unii Europejskiej na rzecz reformy cywilnego sektora bezpieczeństwa na Ukrainie (EUAM Ukraine)	54 138 700
1.06.2021-31.05.2024	Decyzja Rady (WPZiB) 2021/813 z dnia 20 maja 2021 r. zmieniająca decyzję 2014/486/WPZiB w sprawie misji doradczej Unii Europejskiej na rzecz reformy cywilnego sektora bezpieczeństwa na Ukrainie (EUAM Ukraine)	88 500 000
Suma:		230 732 002,49

Źródło: opracowanie własne.

PRZEBIEG MISJI EUAM UKRAINE

W ciągu ostatnich ośmiu lat misja EUAM Ukraine ściśle współpracowała ze stroną ukraińską w celu przeprowadzenia reformy cywilnego sektora bezpieczeństwa Ukrainy, zapewniając przede wszystkim strategiczne doradztwo oraz wsparcie praktyczne dla konkretnych działań reformatorskich zgodnie ze standardami unijnymi. W latach 2014-2022 doradcy misji w strategicznym partnerstwie z Parlamentem Ukrainy opracowali 72 projekty różnego rodzaju ustaw oraz 27 kluczowych dokumentów strategicznych, a także przeszkolili 32 000 osób²⁸.

Reformowanie cywilnego sektora bezpieczeństwa rozpoczęło się od Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Ukrainy (MSWU). Po dyskusji na rozszerzonym posiedzeniu MSWU, które odbyło się 22 października 2014 roku, Gabinet Ministrów Ukrainy zatwierdził Strategię rozwoju organów spraw wewnętrznych Ukrainy oraz Koncepcję działań priorytetowych dla reformy MSWU, przewidującą rozwiązanie szeregu problemów i spełnienie warunków integracji

²⁸ European Union EUAM Ukraine, *Progress in Reform*, <https://www.euam-ukraine.eu/our-mission/progress-in-reform/> (9.07.2023).

europiejskiej poprzez zapewnienie sprawnego funkcjonowania instytucji gwarantujących rządu prawa, przestrzeganie praw i wolności człowieka i obywatela oraz ich skuteczną ochronę²⁹. Należy zaznaczyć, że eksperci misji uczestniczyli w opracowaniu powyższych dokumentów jeszcze przed oficjalnym rozpoczęciem prac misji EUAM Ukraine. Oprócz tego personel misji przeprowadził szereg szkoleń oraz dostarczał sprzęt ekspercki i kryminalistyczny ukraińskiej Policji³⁰.

W ramach współpracy ze Służbą Bezpieczeństwa Ukrainy (SBU) eksperci misji EUAM Ukraine prowadzili szkolenia organizowane przez National Crime Agency of Great Britain oraz London Economic Crime Academy, mające na celu usprawnienie dochodzeń w sprawach prania pieniędzy, odzyskiwania mienia oraz przekupstwa³¹. Ponadto misja zorganizowała spotkanie dla personelu SBU z Koordynatorem UE do spraw Zwalczenia Terroryzmu oraz nawiązała kontakty między SBU a kierownictwem EUROPOLU i EUROJUSTU³². Obie strony zgodziły się również na kontynuację współpracy w dziedzinie łączności strategicznej i bezpieczeństwa informacji. Eksperci misji uczestniczyli też w opracowaniu projektu Koncepcji reformy Służby Bezpieczeństwa Ukrainy.

Współpracując ze Strażą Graniczną Ukrainy (SGU), eksperci misji doradzali w zakresie tworzenia wysokiej jakości strategii komunikacyjnych i public relations. Funkcjonariusze SGU przyznają, że zapotrzebowanie na takie umiejętności nasiliło się w związku z wojną hybrydową, gdyż straż graniczna Federacji Rosyjskiej szybciej i lepiej przedstawiała swoją wersję wydarzeń na granicy rosyjsko-ukraińskiej³³. Wraz z innymi międzynarodowymi partnerami EUAM Ukraine udziela również wsparcia i konsultacji w zakresie opracowania Strategii Bezpieczeństwa Narodowego, Strategii Rozwoju Straży Granicznej, Koncepcji i Strategii Zintegrowanego Zarządzania Granicami³⁴. Misja EUAM Ukraine wspierała i doradzała w zakresie opracowania projektu ustawy o prokuraturze³⁵. Ponadto misja poparła utworzenie Narodowego Biura Antykorupcyjnego oraz Narodowej Agencji do spraw Zapobiegania Korupcji, działając jako obserwator w komisjach selekcyjnych wybierających szefów oraz ich zastępców w powyższych instytucjach.

---

²⁹ Rozporządzenia Kabinetu ministriv Ukrainy „Pro skhvalennya Stratehii rozvytku orhaniv systemy Ministerstva vnutrishnikh sprav na period do 2020” roku, vid 15 lystopada 2017 r. № 1023 [Розпорядження Кабінету міністрів України „Про схвалення Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020” року, від 15 листопада 2017 р. № 1023].

³⁰ *KMYES peredala suchasne sporyadzhennya* [КМЄС передала сучасне спорядження], <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2123650-konsultativna-misia-es-peredala-ukrainskim-kriminalistam-sucasne-sporadzena.html> (26.07.2023).

³¹ N. Seredyuk, *Rol' YES u reformuvannisystemy tsyvil'noyi bezpeky v Ukraini*, “Visnyk NTUU «KPI». Politologhiya. Sotsiologhiya. Pravo” 2019, Vypusk 3 (43), s. 199 [Н. Середюк, *Роль ЄС у реформуванні системи цивільної безпеки в Україні*, “Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право” 2019, Випуск 3 (43), с. 199].

³² *Continuous cooperation: EUAM Head of Mission meets new Head of the Security Service*, <https://www.euam-ukraine.eu/news/latest-news/continuous-cooperation-euam-head-of-mission-meets-new-head-of-the-security-service/> (22.07.2023).

³³ N. Seredyuk [Н. Середюк], op. cit., s. 200.

³⁴ *Partnerstvo Ukrainy-YES u bezpekoviiv sferi: suchasnyy stan i perspektyvy* [Партнерство Україна-ЄС у безпековій сфері: сучасний стан і перспективи], <https://razumkov.org.ua/uploads/other/.pdf>, с. 60.

³⁵ European Union EUAM Ukraine, *Progress in Reform*, <https://www.euam-ukraine.eu/our-mission/progress-in-reform/> (5.08.2023).

Należy zaznaczyć, że czasami zarówno personelowi misji, jak i jej ukraińskim partnerom trudno było wytyczyć granicę, gdzie kończy się doradztwo „strategiczne”, a zaczyna doradztwo taktyczne, operacyjne czy techniczne. Ponadto ukraińscy urzędnicy zwracają uwagę, że udana współpraca była realizowana wtedy, gdy dyskutowano nad dokumentami strategicznymi lub projektami ustaw, więc jeśli współpraca z EUAM przebiegała zgodnie ze „strategią”, to poza nią skuteczność misji poważnie spadała³⁶. Na przykład pracownicy misji, którzy pomagali w opracowywaniu dokumentów koncepcyjnych, odmawiali udziału w przygotowywaniu planu działania w ramach strategii, tłumacząc się tym, że mandat misji nie upoważnia ich do tego typu działań³⁷. Misja EUAM nie była również bezpośrednio zaangażowana na przykład w reformę policji patrolowej, również ze względu na ograniczenie własnych uprawnień wynikających z mandatu.

PODSUMOWANIE

Misja EUAM Ukraine trwa już ponad osiem lat i wciąż jest w trakcie realizacji, trudno zatem jednoznacznie poddać ocenie jej efektywność. Sam fakt obecności misji Unii Europejskiej na Ukrainie od 2014 roku świadczy o konieczności zaangażowania się międzynarodowej wspólnoty w rozwiązywanie wewnętrznych problemów tego państwa, które jest kluczowym elementem w zapewnieniu stabilności w regionie Europy Wschodniej. Misja EUAM Ukraine jest kroplą w morzu potrzeb Ukrainy, jednak bez wątpienia przyczynia się do wsparcia jednego z najważniejszych filarów odbudowy tego kraju, którym jest cywilny sektor bezpieczeństwa.

Po rewolucji godności oraz podpisaniu przez Ukrainę układu stowarzyszeniowego z UE w 2014 roku szeroko rozumiane reformy znalazły się na jednym z czołowych miejsc w programie ukraińskiego rządu. W tym kontekście reforma cywilnego sektora bezpieczeństwa została uznana za priorytet. Reakcją Unii Europejskiej na dążenia Ukrainy w kierunku integracji europejskiej, a także europejskich demokratycznych wartości było podjęcie misji doradczej na rzecz reformy cywilnego sektora bezpieczeństwa na Ukrainie, powołanej Decyzją Rady z dnia 22 lipca 2014 roku w ramach mechanizmu WPBiO UE. Podstawowym celem działania misji EUAM Ukraine jest wsparcie rządu ukraińskiego oraz pomoc w reformowaniu cywilnego sektora bezpieczeństwa. Oficjalnie misja rozpoczęła swoją działalność 1 grudnia 2014 roku. Jednak już na początku 2015 roku doszło do pierwszych zmian w mandacie misji. Zmiany te umożliwiły uzyskanie sposobności działania na poziomie operacyjnym. Biorąc pod uwagę wyzwania stojące przed misją w 2022 roku dokonano kolejnych zmian w jej mandacie. Został on rozszerzony o działania na rzecz wsparcia granic, a także wspierania ukraińskich władz w zakresie prowadzenia dochodzeń i ścigania zbrodni wojennych popełnionych

---

³⁶ N. Seredyuk [Н. Середюк], op. cit., s. 200.

³⁷ *YES kazhe, shcho dorohahaye v reformi sektora bezpeky. Chy efektyvna tsya dopomoha?*, [ЄС каже, що допомагає в реформі сектора безпеки. Чи ефективна ця допомога?], <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/10/29/7040086/> (8.07.2023).

przez SZ Federacji Rosyjskiej na Ukrainie. Ogromny postęp dokonany od 2015 roku w odniesieniu do zwiększenia zdolności operacyjnych oraz reakcji na nowe wyzwania pozwolił na rozszerzenie zakresu zaangażowania misji.

EUAM Ukraine, jako operacja zarządzania kryzysowego, ma jednolitą strukturę dowodzenia. Komitet Polityczny i Bezpieczeństwa sprawuje kierownictwo strategiczne oraz kontrolę polityczną nad misją w ramach odpowiedzialności Rady i Wysokiego Przedstawiciela. Cywilny dowódca operacji pełni kontrolę oraz sprawuje dowództwo na poziomie strategicznym, a szef misji jest osobą, która przyjmuje za nią odpowiedzialność, a także sprawuje nad nią kontrolę oraz dowództwo na poziomie operacyjnym. Personel misji liczy około 300 międzynarodowych oraz ukraińskich pracowników. Siedziba główna EUAM Ukraine wraz z jej dowództwem mieści się w stolicy Ukrainy. Rozszerzenie mandatu misji oraz wzrost liczby realizowanych przez nią projektów zdecydowały o utworzeniu biur regionalnych EUAM Ukraine w Odessie, Lwowie, Charkowie, Mariupolu oraz mobilnej jednostki, która, w zależności od potrzeb misji, działa w różnych regionach Ukrainy. Działalność regionalnych biur umożliwiła szybszą i skuteczniejszą realizację projektów misji oraz rozpoznanie lokalnych potrzeb instytucji i organizacji sektora bezpieczeństwa cywilnego. Wydatki na misję EUAM Ukraine realizowanej w ramach WPZiB są pokrywane z budżetu Unii Europejskiej i w okresie od 22 lipca 2014 roku do 31 maja 2024 roku zostały określone na 230 732 002,49 euro. Środki te umożliwiły realizację w ramach misji wielu projektów, przeprowadzenie licznych szkoleń oraz przekazanie dużej ilości specjalistycznego sprzętu dla ukraińskich instytucji i organizacji, które tworzą cywilny sektor bezpieczeństwa na Ukrainie.

Do sukcesów misji EUAM Ukraine można zaliczyć szereg przedsięwzięć, które wiążą się ze wsparciem procesu reform w już istniejących instytucjach cywilnego sektora bezpieczeństwa, takich jak Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Ministerstwo Sprawiedliwości, Policja, Prokuratura Generalna, Straż Graniczna, Służba Bezpieczeństwa Ukrainy, oraz udziałem we współtworzeniu nowych instytucji, które zajmują się zwalczaniem korupcji. Należy również zaznaczyć, że personel misji od 24 lutego 2022 roku realizuje swoje zadania w czasie trwania stanu wojennego, co przekłada się na powstawanie różnego rodzaju ograniczeń wynikających z ustawy o reżimie prawnym stanu wojennego z dnia 12 maja 2015 roku. Przed misją stoi wiele wyzwań związanych z czynnikami przyczyniającymi się do spowolnienia procesu reformowania, do których należą między innymi: luki prawne, opór wobec zmian, niedostateczne finansowanie oraz głęboko zakorzeniona korupcja.

BIBLIOGRAFIA

Analityczna zapyska zastupnyka dyrektora instytutu svitovoyi polityky. [Аналітична записка заступника директора інституту світової політики]. <http://iwp.org.ua/publication/pershij-rik-euam-v-ukrayini-ambitsiyi-proty-realnosti/>].

- Continuous cooperation: EUAM Head of Mission meets new Head of the Security Service. 2015. <https://www.euam-ukraine.eu/news/latest-news/continuous-cooperation-euam-head-of-mission-meets-new-head-of-the-security-service/>.
- Decyzja Rady (WPZiB) 2022/452 z dnia 18 marca 2022 r. dotycząca zmiany decyzji 2014/486/WPZiB w sprawie misji doradczej Unii Europejskiej na rzecz reformy cywilnego sektora bezpieczeństwa na Ukrainie (EUAM Ukraine).
- Decyzja Rady (WPZiB) 2022/638 z dnia 13 kwietnia 2022 r. zmieniająca decyzję 2014/486/WPZiB w sprawie misji doradczej Unii Europejskiej na rzecz reformy cywilnego sektora bezpieczeństwa na Ukrainie (EUAM Ukraine).
- Decyzja Rady 2014/486/WPZiB z dnia 22 lipca 2014 r. w sprawie misji doradczej Unii Europejskiej na rzecz reformy cywilnego sektora bezpieczeństwa na Ukrainie (EUAM Ukraine).
- Decyzja Rady 2016/2083/WPZiB z dnia 28 listopada 2016 roku zmieniająca decyzję 2014/486/WPZiB w sprawie misji doradczej Unii Europejskiej na rzecz reformy cywilnego sektora bezpieczeństwa na Ukrainie (EUAM Ukraine).
- EUAM na Ukrainie. 2022. <https://info.policja.pl/inf/wspolpraca-miedzynarod/misje-pokojowe/126697,EUAM-na-Ukrainie.html>.
- European Union EUAM Ukraine. 2023. <https://www.euam-ukraine.eu/>.
- Fluri Filip (red). 2017. Monitorynh vyklykiv uryaduvannu v sektori bezpeky Ukrayiny. Materialy s'omoyi mizhnarodnoyi konferentsiyi "Sektor tsyvil'noyi bezpeky: perebih i vyklyky reform". Kyiv: „Zapovit” [Флурі Філіпп (ред). 2017. Моніторинг викликів урядуванню в секторі безпеки України. Матеріали сьомої міжнародної конференції "Сектор цивільної безпеки: перебіг і виклики реформ". Київ: „Заповіт”].
- KMYES peredala suchasne sporyadzhennya. 2016. [КМСС передала сучасне спорядження]. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2123650-konsultativna-misia-es-peredala-ukrainskim-kriminalistam-sucasne-sporadzenna.html>.
- Kurowska Хymena. 2008. The Role of ESDP Operations, W European Defence and Security Policy. An Imple-mentation Policy. eds. M. Merlingen, R. Ostrauskaite, Abingdon: Routledge.
- Lyst Ministra zakordonnykh sprav Ukrayiny do Vysokoho predstavnyka Yevropeys'koho Soyuzu iz zakordonnykh sprav i polityky bezpeky vid 11 lypnya 2014 roku [Лист Міністра закордонних справ України до Високого представника Європейського Союзу із закордонних справ і політики безпеки від 11 липня 2014 року].
- OECD DAC Handbook on Security System Reform. Supporting Security and Justice, OECD. 2007. <http://www.oecd.org/dataoecd/43/25/38406485.pdf>.
- Partnerstvo Ukrayina-YES u bezpekoviy sferi:suchasnyu stan i perspektyvy. 2021. [Партнерство Україна-ЄС у безпековій сфері: сучасний стан і перспективи]. <https://razumkov.org.ua/uploads/other/.pdf>.
- Przybylska-Maszner Beata. 2010. Misje cywilne Unii Europejskiej. Poznań: WNPiD UAM.
- Report „Security Sector Reform in post-conflict states critical to consolidating peace”. 2022. Security Council, SC/8958, <http://www.un.org/News/Press/docs/2007/sc8958.doc.htm>.
- Rozporyadzhennya Kabinetu ministriv Ukrayiny „Pro skhvalennya Stratehiyi rozvytku orhaniv systemy Ministerstva vnutrishnikh sprav na period do 2020” roku, vid 15 lystopada 2017 r. № 1023 [Розпорядження Кабінету міністрів України „Про

- схвалення Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020” року, від 15 листопада 2017 р. № 1023].
- Seredyuk Nataliya. 2019. „Rol’ YES u reformuvanni systemy tsyvil’noy bezpeky v Ukraini”. Visnyk NTUU «KPI». Politolohiya. Sotsiolohiya. Pravo. Vypusk 3 (43). [Середюк Наталія. 2019. „Роль ЄС у реформуванні системи цивільної безпеки в Україні”. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 3 (43)].
- Traktat o Unii Europejskiej, (Dz. Urz. UE C 202 z 7.06.2016).
- Uhoda mizh Ukrainoyu ta Yevropeys’kym Soyuzom shchodo Statusukonsul’tativnoyi misiyi Yevropeys’koho Soyuzu z reformuvannya sektoru tsyvil’noyi bezpeky Ukrainy (KMYES v Ukraini), Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR), 2015, № 984_012 [Угода між Україною та Європейським Союзом щодо статусу Консультативної місії Європейського Союзу з реформування сектору цивільної безпеки України (КМЄС в Україні), Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 984_012].
- YES kazhe, shcho dopomahaye v reformi sektora bezpeky. Chy efektyvna tsya dopomoha?. 2015. [ЄС каже, що допомагає в реформі сектора безпеки. Чи ефективна ця допомога?]. <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/10/29/7040086/>.
- Zakon Ukrainy «Pro ratyfikatsiyu Uhody mizh Ukrainoyu ta Yevropeys’kym Soyuzom shchodo statusu Konsul’tativno misiyi Yevropeys’koho Soyuzu z reformuvannya sektoru tsyvil’noyi bezpeky Ukrainy (KMYES v Ukraini)», Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR), 2015, № 13. [Закон України «Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Союзом щодо статусу Консультативної місії Європейського Союзу з реформування сектору цивільної безпеки України (КМЄС в Україні)», Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13].
- Zięba Ryszard. 2007. Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa Unii Europejskiej. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.

Arkadiusz MACHNIAK

Instytucje Nauk o Polityce

Uniwersytet Rzeszowski

machniakarkadiusz@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-8092-9973>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2023.02.07>

MISJA ISAF W AFGANISTANIE JAKO PRZYKŁAD OPERACJI REAGOWANIA KRYZYSOWEGO I WYMUSZANIA POKOJU

ABSTRAKT: Atak na WTC w Nowym Jorku 11 września 2001 r. stanowi przełom w historii terroryzmu i konfliktów współczesnego świata. Był bezprecedensowym przykładem ataku asymetrycznego dokonanego przez stronę słabszą na hipermocarstwo aspirujące do odgrywania dominującej roli w polityce współczesnego świata. Zamach terrorystyczny w Nowym Jorku wymusił powstanie międzynarodowej koalicji antyterrorystycznej, która rozpoczęła interwencję zbrojną w Afganistanie celem likwidacji siatki terrorystycznej Al-Kaidy oraz popierających ją talibów. Podstawy operacji ISAF gwarantowały zapisy porozumienia zawartego w Bonn w grudniu 2001 r. ze stroną afgańską oraz rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ 1386, powołującej operację pokojową zgodnie z treścią rozdziału VI Karty Narodów Zjednoczonych. Tym samym misja ISAF była operacją reagowania kryzysowego (AJP 3.- 4), czyli operacją wspierania pokoju (AJP 3. - 4.1), a dokładnie ze względu na podstawy prawne i cele – operacją wymuszenia pokoju (ang. *peace enforcement operation*).

SŁOWA KLUCZOWE: Afganistan, konflikt, NATO, operacja reagowania kryzysowego, pokój, terroryzm

---

ISAF MISSION IN AFGHANISTAN AS AN EXAMPLE OF CRISIS RESPONSE AND PEACE ENFORCEMENT OPERATIONS

ABSTRACT: The attack on the WTC in New York on September 11, 2001 is a breakthrough date in the history of terrorism and conflicts in the modern world. It was an unprecedented example of an asymmetric attack by a weaker party on a hyperpower aspiring to play a dominant role in the politics of the modern world. The terrorist attack in New York forced the creation of an international anti-terrorist coalition, which launched an armed intervention in Afghanistan to eliminate the Al-Qaeda terrorist network and the Taliban supporting it. The basis of ISAF operation was guaranteed by the provisions of the agreement concluded in Bonn in December 2001, with the Afghan side and based on UN Security Council Resolution 1386, establishing peacekeeping operations in accordance with Chapter VI of the United Nations Charter. Therefore, the ISAF mission was a typical crisis response operation (AJP 3.-4), i.e., a peace support operation (AJP 3.-4.1), and precisely due to its legal basis and objectives, a peace enforcement operation.

KEYWORDS: Afghanistan, conflict, crisis response operation, NATO, peace, terrorism

WPROWADZENIE

Nauki o stosunkach międzynarodowych nieco inaczej niż pojęcie wojny traktują kategorię „konfliktu zbrojnego”, interpretowanego jako różnorodne formy walki zbrojnej, w tym niewypowiedzianej, również z udziałem stron niebędących podmiotami prawa międzynarodowego. Konflikt zbrojny poprzedza określony antagonizm i narastająca sprzeczność interesów,

skutkujące akcją konfliktową i werbalną. Akcje konfliktowe cechujące się użyciem siły mutują następnie w konflikt zbrojny, jednak sposób wkroczenia w etap działań zbrojnych jest zróżnicowany. Oba pojęcia: wojna i konflikt zbrojny stosowane są tożsamo przy ekspozycji elementu walki zbrojnej¹. Na potrzeby niniejszego artykułu autor pojęcia misja i operacja stosować będzie zamiennie.

Deklarowana zapowiedź o „końcu historii”² nie została urzeczywistniona, gdyż wciąż obserwujemy rywalizację ideologiczną na świecie. Walka o utrzymanie pozycji i sfery wpływów powróciła jako zasadniczy aspekt międzynarodowych relacji. Wybuchł bezprecedensowy konflikt pomiędzy ideologią fundamentalizmu islamskiego a liberalizmem świata Zachodu³.

Współczesny świat postzimnowojenny stał się areną nowych konfliktów oraz wojen o odmienną specyfikę i źródłach. Postępujące procesy globalizacji świata stały się jednymi z wielu determinantów współczesnych zagrożeń w relacjach międzynarodowych. Wojny i konflikty zbrojne jako sposoby rozwiązywania sporów pomiędzy stronami weszły w kolejną erę jakości i metody działania. Współczesny terroryzm po zamachach 11 września 2001 r. stał się jednym z głównych czynników destabilizujących bezpieczeństwo i ład międzynarodowy. Ze względu na swój asymetryczny charakter pozostaje nadal zagrożeniem wyjątkowo trudnym do zneutralizowania. Terroryzm wymusił też wypracowanie nowych form jego zwalczania. Jedną z tego typu metod stały się operacje reagowania kryzysowego mieszczące się w sferze aktywności NATO. Współczesne konflikty zbrojne i wojny spowodowały aktywność NATO w sytuacjach kryzysowych celem zapobiegania im, zwalczania i pomocy stabilizacyjnej po ich zakończeniu. Przedmiotowa aktywność NATO jest nadal zasadna, a operacje reagowania kryzysowego ciągle odgrywają dużą rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa międzynarodowego i pokoju.

Celem artykułu jest pokazanie misji ISAF (ang. *International Security Assistance Force*) jako operacji reagowania kryzysowego i wymuszania pokoju w Afganistanie w latach 2001-2014. Na potrzeby wywodu naukowego autor podjął próbę odpowiedzi na następujące pytanie badawcze: czy misja ISAF była operacją, która powinna doprowadzić do stabilizacji sytuacji w Afganistanie i zapewnić bezpieczeństwo w wymiarze wewnętrznym i zewnętrznym tego państwa? Hipoteza badawcza wygląda następująco: koalicja międzynarodowa działająca w ramach misji ISAF posiadała uprawnienia mandatowe umożliwiające przeprowadzenie istotnych zmian w Afganistanie. Wywód naukowy przeprowadzony został poprzez podstawową analizę podstaw prawno-organizacyjnych operacji reagowania kryzysowego i wymuszania pokoju oraz specyfiki działań misji ISAF w warunkach kryzysu w Afganistanie. Przy opracowaniu artykułu wykorzystano publikacje naukowe dotyczące współczesnych konfliktów zbrojnych, terroryzmu i operacji reagowania kryzysowego oraz przeprowadzono analizę źródeł tekstowych będących podstawą działań mandatowych operacji ISAF.

---

¹ B. Barnaszewski, *Współczesny konflikt zbrojny – państwo ubezwłasnowolnione*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych we Wrocławiu” 2008, nr 3, s. 72.

² Zobacz szerzej: F. Fukuyama, *Koniec historii*, tłum. T. Bieroń, M. Wichrowski, Poznań 1996.

³ A. Kołodziejczak, *Konflikty zbrojne ery globalizacji – teorie i podejście badawcze*, „Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne” 2022, nr 19, s. 50-51.

OPERACJE REAGOWANIA KRYZYSOWEGO I WYMUSZANIA POKOJU W REALIACH DZIAŁAŃ NATO

W 1991 r. podczas szczytu NATO w Rzymie podjęto między innymi dyskusję związaną z organizacją przedsięwzięć wykraczających swym charakterem poza obronę kolektywną i podpisano pierwszy, zasadniczy dokument, nazwany Koncepcją Strategiczną Sojuszu. W latach 1991-1999 aktywność NATO w przedmiotowym zakresie cechowała się wspieraniem pokoju, pomocą humanitarną i zapobieganiem eskalacji konfliktów. W 1995 r. w Bośni NATO zainicjowało działania spoza art. 5 dotyczące kolektywnej obrony państw członkowskich (SFOR i IFOR). Podczas szczytu NATO w Waszyngtonie w 1999 r. opracowano koncepcję kluczową dla znaczenia tego rodzaju działań. Tym samym NATO zdefiniowało zasadność interwencji Sojuszu w operacje zapobiegające militarnym i niemilitarnym konfliktom zagrażającym bezpieczeństwu Paktu oraz regionów i państw zlokalizowanych poza obszarem traktatowym⁴.

W wyniku poszerzenia zadań oraz zaakceptowania przez NATO prowadzenia misji poza obszarem Sojuszu, co zostało zapisane w rzymskiej deklaracji z 1991 r., NATO zmieniło typową działalność organizacji wspólnej samoobrony, ewoluując w kierunku organizacji bezpieczeństwa zbiorowego⁵.

Celem zwiększenia efektywności z zakresu reagowania kryzysowego NATO w okresie 1994-2004 stworzyło sieć partnerstw i przeprowadziło zmiany w strukturze dowodzenia, np. tworząc nowe dowództwa w Neapolu i Brunssum. Powołano również siły odpowiedzi (NRF) (ang. *NATO Response Force*) gwarantujące zdolność do organizowania misji reagowania kryzysowego oraz kolektywnej obrony⁶.

Zamachy terrorystyczne z 2001 r. skutkowały zaangażowaniem NATO w zwalczanie terroryzmu, co przełożyło się na rozpoczęcie operacji ISAF w Afganistanie. Podstawowe zasady dotyczące prowadzenia operacji reagowania kryzysowego są zapisane w AJP-01 (D)⁷, tzw. doktrynie operacji połączonych, wydanej po szczycie NATO w Lizbonie w 2010 r. Aktem uszczegółowiającym wyżej wymieniony i podporządkowanym mu pozostaje tzw. Allied Joint Doctrine for Non-Article 5 Crisis Response Operations [AJP-3.4(A)] – Sojusznicza Doktryna Operacje Reagowania Kryzysowego spoza Artykułu 5. Doktryna AJP-3.4(A) operacje reagowania kryzysowego definiuje jako: wieloaspektowe czynności wykraczające poza artykuł 5, których zadaniem jest neutralizacja konfliktów, realizacja celów humanitarnych i zarządzania kryzysowego. Polska respektuje własny dokument doktrynalny, mówiący, iż w trakcie operacji reagowania kryzysowego spoza Artykułu 5 (NA5CRO) realizowane są wielonarodowe operacje NATO służące zapobieganiu konfliktom na obszarze Paktu i poza jego terenem. W ramach

---

⁴ M. Kwiecińska, *Znaczenie i rola operacji reagowania kryzysowego dla międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa*, „Obronność – Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej” 2015, nr 1, s. 40.

⁵ T. Bąk, *Misje stabilizacyjne i operacje pokojowe metodą rozwiązywania konfliktów militarnych*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych” 2012, nr 1, s. 200.

⁶ F. Bryjka, *Przyszłość reagowania kryzysowego w nowej strategii NATO*, „Biuletyn Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych” 2022, nr 118, s. 1.

tych działań mieszczą się pomoc humanitarna i zarządzanie kryzysowe prowadzone w sposób dający gwarancję deklaracyjnych celów NATO⁷. Działania takie pozostają ważnym elementem odpowiedzialności międzynarodowej, ukierunkowanej na zminimalizowanie lub wyeliminowanie stosowania siły we współczesnych relacjach międzynarodowych⁸.

W odróżnieniu od obowiązku postępowania związanego z samoobroną, decyzja o udziale w NA5CRO jest dobrowolna i podejmowana przez członków NATO drodze porozumienia⁹. Zgodę na zaangażowanie NATO w operacje podejmuje Rada Północnoatlantycka na wniosek Sekretarza Generalnego NATO lub państwa albo grupy państw członkowskich, zgłoszony na prośbę Rady Bezpieczeństwa ONZ lub Stałej Rady OBWE, które definiują mandat przedmiotowej operacji¹⁰.

Operacje reagowania kryzysowego są zazwyczaj utożsamiane z operacjami pokojowymi ONZ i UE, co wynika z błędnego rozumienia pojęcia NA5CRO i odróżnienia ich od innych typów operacji realizowanych przez podmioty prawa międzynarodowego. Operacje reagowania kryzysowego zawierają czynności o charakterze stabilizacyjnym, pokojowym, gospodarczym i bojowym. Operacja ISAF w Afganistanie dotyczyła wsparcia pokoju typu wymuszania go, w jej trakcie prowadzono również działania związane ze zwalczaniem działań nieregularnych prowadzonych przez talibów. To zasadniczo wpływało na zdefiniowanie tego rodzaju operacji¹¹.

Operacja wymuszania pokoju pojmowana jest jako interwencja militarna mająca na celu rozdzielenie skonfliktowanych stron. Realizowana jest za zgodą jednej ze stron zaangażowanych w konflikt. W jej trakcie prowadzone są działania zgodnie z rozdziałem VI Karty Narodów Zjednoczonych w sytuacji zaistnienia przesłanek wskazujących na kryzys instytucji państwowych lub celem przywrócenia bezpieczeństwa zagrożonej ludności¹².

Polityczne i militarne wymagania dotyczące udziału państwa w określonych operacjach powinny być jasno zdefiniowane i uwzględnione w planach działań. Restrykcje polityczne muszą być zminimalizowane w takim zakresie, aby dowodzący operacjami dysponowali optymalną elastycznością, podejmując działania mandatowe¹³.

Operacje wsparcia pokoju (ang. *peace support operations*) prowadzone w ramach NA5CRO wykorzystują też metody dyplomatyczne, wojskowe i cywilne, których celem jest

---

⁷ M. Kwiecińska, op. cit., s. 41-42. Zobacz szerzej: *Operacje reagowania kryzysowego spoza artykułu 5. DD/3.4.(A)*, MON, Centrum Doktryn i Szkolenia Sił Zbrojnych, Bydgoszcz 2013, s. 18, *AAP-6 Słownik terminów i definicji NATO*, Agencja Standaryzacji NATO, <https://wcnjik.wp.mil.pl/u/AAP6PL.pdf> (8.11.2023), *Allied Joint Doctrine for non-article 5 Crisis Response Operations 3.4 (A)*, Agencja Standaryzacji NATO, <https://www.ismllw-be.org/wp-content/uploads/2019/04/004.-ajp-3.4a-rd1.pdf> (8.11.2023).

⁸ P. Żarkowski, *Zasady użycia sił zbrojnych w operacjach pokojowych*, „Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne” 2015, nr 12, s. 185. Zobacz szerzej: Ł. Jureńczyk, *Polska misja w Afganistanie. Wojsko Polskie w operacji reagowania kryzysowego NATO*, Bydgoszcz 2016.

⁹ M. Kwiecińska, *Operacje reagowania kryzysowego w świetle koncepcji strategicznej NATO*, „Obronność – Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej” 2015, nr 2, s. 94.

¹⁰ T. Olejaż, *Operacje pokojowe NATO*, „Modern Management Review” 2015, nr 22(3), s. 163.

¹¹ M. Kwiecińska, *Znaczenie i rola...*, op. cit., s. 45.

¹² M. Musioł, *Operacje pokojowe i dyplomacja prewencyjna oraz ich podstawy w polityce zewnętrznej UE w XXI wieku*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2013, t. 7, s. 339.

¹³ T. Bąk, op. cit., s. 202.

utrzymanie lub przywrócenie pokoju, zasadniczo pokrywające się z celami Karty Narodów Zjednoczonych. Operacje te mogą służyć zapobieganiu konfliktom, wymuszaniu, tworzeniu i budowaniu pokoju oraz operacjom humanitarnym. Wymuszanie pokoju (ang. *peace enforcement*¹⁴) ma skutkować kontrolą przyjętych porozumień oraz podpisaniem ich w sytuacji, kiedy strony konfliktu nie potrafią osiągnąć kompromisu. Gdy zawodzą narzędzia niemilitarne, istnieje możliwość wykorzystania metod militarnych zgodnych z mandatem. Potencjalne kroki NATO nie wymagają akceptacji wszystkich podmiotów konfliktu. Środki niemilitarne i militarne praktykowane są celem utrzymania pokoju (ang. *peace keeping*). Przedmiotowy typ operacji jest wykorzystywany, kiedy strony konfliktu zawiesiły broń lub zawarły pokój i starają się go respektować¹⁵.

W związku z powyższym należy zaznaczyć, że operacja wymuszania pokoju niesie ze sobą prawdopodobieństwo zastosowania siły lub jej użycie w celach pokojowych, co jest kontrreakcją na konflikt lub inne, istotne zagrożenia bezpieczeństwa. Kroki te są środkiem ostatecznym w czasie neutralizowania sytuacji kryzysowych, tak więc decyzja o ich zastosowaniu musi być świadoma politycznie i mieć przełożenie na precyzyjny i jasny mandat ONZ adresowany do realizacji przez profesjonalne komponenty wojskowe. Operacje reagowania kryzysowego spoza art. 5 NATO różnią się więc od klasycznych działań wojskowych utożsamianych z działaniami militarnymi¹⁶.

Operacje reagowania kryzysowego prowadzone celem stabilizacji i odbudowy państw często postrzegane są jako odrębne działania, co ma być ewidentną próbą wyeksponowania ich rangi i specyfiki. Dlatego też rekonstrukcja i stabilizacja jest podstawą działań i zadań podejmowanych w ramach i w trakcie operacji reagowania kryzysowego. Należy zaznaczyć, że zakres przedsięwzięć nie jest przypadkowy, lecz precyzyjnie ukierunkowany na osiągnięcie zakładanego celu, co stanowi jednocześnie jednolity proces tej operacji. Powinien być on pojmowany jako ciąg zmian realizowanych w ramach operacji reagowania kryzysowego, opracowanych w jej planie szczegółowym¹⁷.

UWARUNKOWANIA I SPECYFIKA MISJI ISAF W AFGANISTANIE W ŚWIETLE WSPÓŁCZESNEGO ZAGROŻENIA TERRORYZMEM

Specyfikę operacji reagowania kryzysowego typu wymuszanie pokoju oceniano głównie przez przebieg operacji ISAF w Afganistanie. Jednym z priorytetów miały być kwestie społeczne. Jak zaznaczył jeden z dowódców tej operacji, amerykański generał D. Petraeus: „Nigdy

---

¹⁴ „Wysiłki na rzecz wsparcia pokoju, mające na celu zakończenie działań wojennych poprzez zastosowanie szeregu środków przymusu, w tym użycie siły militarnej. Prawdopodobnie zostanie ona przeprowadzona bez strategicznej zgody niektórych, jeśli nie wszystkich, głównych skonfliktowanych stron”. Zobacz szerzej: *Allied Joint Doctrine for non-article 5 Crisis Response Operations 3.4 (A)*, Agencja Standaryzacji NATO, <https://www.ismllw-be.org/wp-content/uploads/2019/04/004.-ajp-3.4a-rd1.pdf>, (8.11.2023).

¹⁵ M. Kwiecińska, *Znaczenie i rola...*, op. cit., s. 45-46.

¹⁶ W. Zawadzki, *Operacje reagowania kryzysowego NATO spoza artykułu 5 Traktatu Waszyngtońskiego*, „Zeszyty Naukowe WSA. Nauki Społeczne i Humanistyczne” 2016, nr 63, passim.

¹⁷ M. Marszałek, I. Denysiuk, *Elementy wsparcia procesu stabilizacji i odbudowy państw*, „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej” 2013, nr 4 s.5-6. Zobacz szerzej: M. Marszałek, *Operacje reagowania kryzysowego NATO. Istota – Uwarunkowania – Planowanie*, Warszawa 2013.

nie wolno nam zapominać, że środkiem ciężkości w tej walce jest naród afgański; to oni ostatecznie zadecydują o przyszłości Afganistanu (...). Aby uzyskać poparcie Afgańczyków, wdrożono działania mające na celu realizację wizji zdobycia serc i umysłów (WHAM – *winning hearts and minds*). Jednak z powodu popełnionych przez koalicjantów błędów i licznych strat wśród ludności cywilnej nie przyniosła ona zakładanych efektów. Operacja ISAF, cechująca się przecież wieloma sukcesami i początkowym zaufaniem społeczności afgańskiej, z upływem czasu zaczęła tracić poparcie z jej strony. Ogromne wydatki finansowe na bezpieczeństwo skutkowały zaniedbaniem potrzeb społecznych, co związane było też z lekceważeniem tożsamości cywilizacyjnej Afgańczyków. Próba wdrożenia „zachodnich” wzorców demokracji i kultury w państwie, w którym obce są takie tradycje, okazało się porażką¹⁸.

W przypadku Afganistanu NATO miało problemy z identyfikacją czynników destabilizujących środowisko bezpieczeństwa, co przełożyło się w tej kryzysowej sytuacji na skuteczne zarządzanie nią i jej opanowanie oraz stabilizację skonfliktowanego środowiska i wspieranie działań służących odbudowie kraju¹⁹.

Warto zaznaczyć jednak, iż początek operacji ISAF w Afganistanie miał miejsce w realiach państwa upadłego, w którym nie działały instytucje rządowe oraz administracja i infrastruktura kraju. Było to konsekwencją długoletniej wojny domowej w tym państwie i destrukcyjnych rządów talibów²⁰.

W 2010 r. przyjęta została kolejna strategiczna koncepcja Sojuszu, która zakładała znikome ryzyko konwencjonalnej wojny na obszarze północnoatlantyckim i określała jako priorytet zwalczanie terroryzmu, a jego zasadniczym elementem było dla NATO zaangażowanie w Afganistanie. Traktat północnoatlantycki definiuje ogólne ramy polityczne i prawne NATO, natomiast strategia określa priorytety i precyzuje kierunki rozwoju polityki kolektywnej. Na podstawie traktatu gwarancje obrony sojuszniczej zawarte w art. 5 obowiązują na obszarze euroatlantyckim, jednak zasady konsultacji (art. 4) dają podstawy do reagowania na zagrożenia niezwiązane bezpośrednio z groźbą militarnej agresji i niemające ram geograficznych. W strategii z 2010 r. NATO potwierdziło, że kolektywna obrona jest jego głównym zadaniem, ale do swoich podstawowych misji zaliczyło również reagowanie kryzysowe i wspólne bezpieczeństwo. NATO zaznaczyło, że terroryzm jest jednym z głównych zagrożeń o widocznie globalnym charakterze, a zagrożenia lub konflikty poza terytorium NATO mogą bezpośrednio oddziaływać na bezpieczeństwo Sojuszu. Wskazane rozłożenie akcentów w powiązaniu z małym ryzykiem zbrojnego ataku na terytorium NATO i zmniejszającymi się wydatkami na obronność spowodowały, że większość koalicjantów jako priorytet postrzegają zwalczanie terroryzmu i operację w Afganistanie²¹.

---

¹⁸ M. Kwiecińska, *Operacje reagowania...*, op. cit., s. 98.

¹⁹ A. Brzoza, M. Fryc, *Strategiczne Centrum Zarządzania Kryzysowego NATO. Czy sprosta wyzwaniom bezpieczeństwa*, „Bellona” 2012, 3, s. 96.

²⁰ M. Marszałek, I. Denysiuk, op. cit., s. 220.

²¹ W. Lorenz, *Nowa strategia NATO – jak przywrócić priorytet kolektywnej obronie*, „Biuletyn Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych” 2021, nr 6, s. 1-2.

Rok 2001 został określony w światowych mediach jako początek stulecia terroryzmu i religijnych fundamentalizmów, które będą mieć oblicze konfliktów zbrojnych i globalnych napięć. Przełom XX i XXI wieku to był czas eskalacji dramatycznych ataków terrorystycznych, a sami zamachowcy sukcesywnie dążyli do zwiększania efektu psychologicznego organizowanych zamachów²².

Zamachy z 11 września 2001 r. stały się impulsem do istotnych zmian prawnych i organizacyjnych w sferze neutralizacji zjawiska terroryzmu w wymiarze globalnym. Hasło „globalnej wojny z terroryzmem” było usprawiedliwieniem dla zastosowania nie do końca rozsądnych i zasadnych rozwiązań kontrterrorystycznych, a bezwzględny pościg za terrorystami uwolnił obcy do tej chwili zakres zastosowania instytucji stanu wyższej konieczności²³. Dynamika rozwoju i złożoność terroryzmu w sposób istotny utrudniają walkę z tym zagrożeniem. Terroryzm i związane z nim zamachy to zagrożenia, z którymi zmagają się współczesny świat²⁴.

Terroryzm cechuje zmienność w czasie, wykorzystywanie przez zamachowców nowinek technicznych, ewolucja metod działania, wieloaspektowość celów i motywacji związanych ze sferą polityki. Terroryzm to taki akt przemocy, który ma na celu zwrócenie uwagi i dzięki zdobytemu rozgłosowi pragnie przekazać konkretne przesłanie, mające odzwierciedlenie w słowach: „My chcemy szokować ludzi. To nasz sposób komunikowania się z nimi”²⁵.

Terroryzm jako zjawisko o profilu asymetrycznym jest zagrożeniem powstałym podczas konfliktów między stronami, z których jedna w wyniku zróżnicowania potencjału militarnego, logistyki oraz różnic cywilizacyjnych podejmuje decyzję o wszczęciu działań asymetrycznych. Działania asymetryczne w wykonaniu terrorystów oceniać można w kontekście działań niekonwencjonalnych z perspektywy przeciwnika, a sama „asymetryczność” związana jest z działaniem słabszej strony konfliktu²⁶.

Na przestrzeni wielu ostatnich lat można było obserwować ogromną kumulację islamskiego arsenału nienawiści do USA oraz ich europejskich aliantów. Zostało to wykorzystane przez islamskich radykałów, a dzisiejsi terroryści są skupieni bardziej na zemście niż realizacji zakładanych celów politycznych²⁷.

Operacja ISAF nie miała charakteru stabilizacyjnego, bowiem termin ten związany jest z doktryną US Army i stanowi całą gamę jej działań wspierających dyplomację rządu USA. W oparciu o porozumienie podpisane w grudniu 2001 r. w Bonn pomiędzy stroną afgańską reprezentowaną przez przedstawicieli liczących się ugrupowań afgańskich i NATO, jak również na podstawie rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ 1386 powołującej operacje pokojowe oraz rozdziału

---

²² R. Borkowski, *Refleksja nad stanem świata w 20 lat po dramacie 11 września 2001 r.*, [w:] *Dwie dekady walki z terroryzmem*, P. Piasecka, K. Matuszewska, R. Borkowski (red.), Warszawa 2022, s. 14-15.

²³ J. Stelmach, (red.), *Terroryzm i antyterrorystyczny w opiniach ekspertów w XX rocznicę zamachów na WTC i Pentagon*, Warszawa 2021, s. 10.

²⁴ D. Hanik, *Zjawisko terroryzmu we współczesnym świecie – wybrane zagadnienia*, [w:] *Bezpieczeństwo. Prawa człowieka. Stosunki międzynarodowe*, M. Milczanowski, G. Pawlikowski, K. Żarna (red.), T.V, Rzeszów 2023, s. 55-56.

²⁵ T.R. Aleksandrowicz, *Prognozowanie zagrożeń terrorystycznych. Aspekty metodologiczne*, Warszawa 2022, s. 74-75.

²⁶ K. Liedel, *Zwalczanie terroryzmu międzynarodowego w polskiej polityce bezpieczeństwa. Zarządzanie bezpieczeństwem*, Warszawa 2010, s. 17.

²⁷ B. Hołyst, *Bezpieczeństwo gatunku ludzkiego*, Warszawa 2016, s. 290.

VI Karty Narodów Zjednoczonych była klasyczną operacją reagowania kryzysowego (AJP 3.-4), konkretnie operacją wspierania pokoju (AJP 3. - 4.1), a dokładnie ze względu na zasady prawne i jej cele – operacją wymuszania pokoju (ang. *peace enforcement operation*)²⁸.

Od 2003 r. operacją kierowało NATO, którego państwa członkowskie na prośbę rządu Afganistanu zaakceptowały rozszerzenie działań ISAF. Zostało to potwierdzone rezolucją ONZ nr 1510 z 16 października 2003 r. i na jej podstawie mandat ISAF objął cały Afganistan. Operacja ISAF miała na celu zapewnienie pomocy dla rządu afgańskiego w rozszerzeniu kontroli na obszarze tego kraju i jego odbudowie. Ponadto operacja ta miała zapewnić siłom bezpieczeństwa Afganistanu pomoc w procesie rozbicia, demobilizacji i likwidacji regionalnych grup zbrojnych. Personel ISAF otrzymał zadanie pomocy w odbudowie i szkoleniu afgańskich władz oraz struktur bezpieczeństwa²⁹.

Realia operacji ISAF w Afganistanie szybko zweryfikowały swoje główne założenia, bowiem zaistniała konieczność prowadzenia konfliktu według zasad COIN (ang. *counter insurgency*: działania przeciwpartyzanckie – przyp. A.M.). W tym przypadku podstawowym celem COIN stała się neutralizacja partyzantki talibów i ich zaplecza³⁰.

Operacja ISAF w Afganistanie to zestaw konkretnych zadań o charakterze bojowym, wymuszania i utrzymania pokoju, wsparcia władz wszystkich poziomów administracji. Dlatego operację COIN realizowano w obszarze działań bojowych i poza nimi. Podstawowymi elementami sukcesu operacji COIN były: przychylność władzy, akceptacja ze strony Afgańczyków oraz sprawnie i efektywnie działające siły zbrojne tego państwa³¹. Strategicznym warunkiem sukcesu działań COIN prowadzonych w operacji ISAF było proporcjonalne dyslokowanie sił i środków. Struktury misji na poziomie lokalnym miały zapewnić gwarancję bezpieczeństwa ludności i ochrony jej przed działaniem terrorystów³².

Jednak porażki w taktyce COIN operacji ISAF wymusiły na dowództwie misji redefinicję koncepcji działań w 2009 r., kiedy to podjęto decyzję o konieczności istotnego podniesienia ich efektywności. Planowano zrealizować ten cel poprzez lepszą koordynację działań i większe zaangażowanie sił i środków³³.

Misja ISAF wpłynęła na stabilizację sytuacji w Afganistanie na tyle, iż zaistniały przesłanki zbudowania demokratycznego i bezpiecznego państwa afgańskiego. Jednocześnie założono całkowitą neutralizację ruchu partyzanckiego talibów i innych organizacji terrorystycznych. W pierwszych latach misji ISAF tego typu przedsięwzięcia były relatywnie łatwe – po rozbiciu sił talibów

---

²⁸ J. Trembecki, *Sztuka operacyjna a strategia w Afganistanie*, „Bellona” 2010, nr 1, s. 67. Vide P. Uhma, *Uchwały prawotwórcze Rady Bezpieczeństwa ONZ*, Kraków 2018, s. 113, *Rozdział VI Karty Narodów Zjednoczonych*, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1945-r6.html> (8.11.2023).

²⁹ M. Trzpił, *Afganistan jako największe współczesne wyzwanie dla NATO*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2009, 11, s. 52.

³⁰ K. Danielewicz, *Komórka sztabowa 2X w operacji typu COIN – wybrane zagadnienia*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2013, 8, s. 170.

³¹ W. Sójka, *Działania specjalne w operacjach przeciwpartyzanckich w wybranych konfliktach zbrojnych XXI wieku*, „Wiedza Obronna” 2020, 270(1), s. 52.

³² Ibidem, s. 53.

³³ B. Belica, *NATO wobec konfliktu w Afganistanie: wyzwanie na miarę XXI wieku*, „ANTE-PORTAS. Studia nad Bezpieczeństwem” 2014, 1, s. 37.

w ramach operacji „Trwała Wolność”. Niestety pomoc finansowa i wojskowa USA, ONZ czy też NATO nie była jednak wystarczająca, a tym samym nie doprowadziła w konsekwencji do trwałej poprawy sytuacji w Afganistanie³⁴. To mogło nastąpić tylko w przypadku zmiany strategii operacji ISAF poprzez zintensyfikowanie prowadzonych działań ofensywnych, mających na celu zadanie partyzantce talibskiej strat osobowych i logistycznych³⁵.

Słusznie zauważył gen. Stanisław Koziej, mówiąc, że: „selektywne tropienie i zwalczanie grup terrorystycznych wewnątrz Afganistanu wraz z blokadą zewnętrzną jego terytorium powinno być podstawową treścią operacji sił międzynarodowych z mandatu Rady Bezpieczeństwa ONZ”³⁶. Talibowie i inne organizacje terrorystyczne praktykowały przemoc zbrojną wobec wojsk operacji ISAF, wykorzystując posiadane środki militarne, gdyż w konflikcie asymetrycznym naturalne jest stosowanie działań partyzanckich. Środki takie były i są nadal stosunkowo tanie oraz proste w zastosowaniu, umożliwiają zadanie istotnych strat stronie silniejszej, wpływają też na społeczeństwo, odstrasżając od pomocy kolaboracyjnej³⁷.

Talibowie okazali się przeciwnikiem niezmiernie trudnym, gdyż znając warunki panujące w Afganistanie, umieli przetrwać w nich przez długi czas. Posiadali liczne środki militarne z poprzednich wojen, znaczące zasoby finansowe np. z handlu narkotykami, cieszyli się poparciem sąsiedniego Pakistanu, stosowali skuteczną taktykę działań partyzanckich w znanym im terenie. Ponadto w Afganistanie aktywni zbrojnie byli lokalni watażkowie reprezentujący określone klany i plemiona, a polityka słabego, skorumpowanego i niemającego szerszego poparcia społecznego rządu Afganistanu utrudniała stabilizację sytuacji w tym kraju³⁸.

W czasie trwania operacji ISAF, jak również w latach późniejszych, ogromnym problemem w tym kraju było zjawisko korupcji. Zdaniem Kamila Kłyszajko: „(...) należy wymienić tutaj wszechobecną w Afganistanie korupcję na szczytach władzy, która nie ominęła także afgańskiej armii. Pomimo stacjonowania wojsk sojuszu w tym kraju od 2001 roku, w roku 2013 Afganistan zajmował przedostatnie miejsce w rankingu Transparency International. Po siedmiu latach sytuacja w tym kraju niewiele się poprawiła, ponieważ kraj ten w tym samym rankingu zajmował miejsce 165 na 180 krajów”³⁹.

---

³⁴ M. Łakomy, *Misja International Security Assistance Force w Afganistanie jako wyzwanie dla bezpieczeństwa międzynarodowego*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis” 2013, 11, s. 211; *Vide* J. Modrzejewska-Leśniewska, *Afganistan*, Warszawa 2010; Ł. Jureńczyk, *Wojna z talibami i Al-Kaidą. Afganistan w latach 1994-2012*, Toruń 2013.

³⁵ *Ibidem*, s. 226. *Vide* B. Berry, *Afghanistan: the beginning of the end*, <https://www.iiss.org/online-analysis/online-analysis/2013/07/afghanistan-the-beginning-of-the-endgame/> (9.11.2023).

³⁶ S. Koziej, *Operacja NATO w Afganistanie w kontekście walki z terroryzmem*, referat na konferencji „NATO – historia i współczesność A.D. 2009”, Kraków, 15.10.2009 r., s. 5.

³⁷ Ł. Jureńczyk, *Główne przyczyny akceptacji przemocy niepaństwowych ugrupowań zbrojnych we współczesnym Afganistanie*, „Przegląd Politologiczny” 2020, 1, s. 24.

³⁸ *Ibidem*, s. 31.

³⁹ K. Kłyszajko, *Przyczyny niepowodzenia polityki amerykańskiej w Afganistanie*, „Przegląd Geopolityczny” 2022, nr 41, s. 113-114. *Vide* Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej C 117/133, 2021, *Sytuacja w Afganistanie. Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 16 września 2021 r. w sprawie sytuacji w Afganistanie (2021/2877(RSP))*; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021IP0393&from=EN> (9.11.2023), Amnesty International, *Afganistan 10 lat później: Powolny postęp i stracone nadzieje*, https://www.amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2011/10/Afganistan_Karta_Praw_Czlowieka_051011.pdf (9.11.2023).

Misja ISAF pomimo współdziałania ze szkolonymi afgańskimi państwowymi Siłami Obrony i Bezpieczeństwa (ang. *afghan national Defense and Security forces* – anDSf) nie była w stanie zaprowadzić pokoju, bezpieczeństwa i stabilności⁴⁰. Operacja ISAF w Afganistanie zakończyła się 31 grudnia 2014 r., co wiązało się z wycofaniem z kraju istotnej części komponentu wojskowego sił międzynarodowych. Równocześnie 1 stycznia 2015 r. NATO rozpoczęło misję „Stanowczego wsparcia” (ang. „*Resolute Support*” mission – RSm), która miała za zadanie szkolenie, doradztwo i wspieranie afgańskiego wojska i sił bezpieczeństwa w utrzymaniu odpowiedzialności za sytuację w tym kraju⁴¹.

PODSUMOWANIE

Wyodrębnienie operacji reagowania kryzysowego spoza art. 5 było reakcją NATO na zmieniający się charakter globalnych zagrożeń. Wieloaspektowość operacji NA5CRO daje formalne podstawy reagowania na skomplikowane konflikty i kryzysy. Gwarantuje również zapewnienie poparcia społeczności międzynarodowych, gdyż podejmowane są zgodnie z prawem międzynarodowym i kartą Narodów Zjednoczonych⁴².

Dyskusję o roli reagowania kryzysowego NATO w nowej strategii determinowały doświadczenia z misji afgańskich. Pomimo prawie 20 lat politycznej, wojskowej i finansowej aktywności NATO na rzecz stabilizacji sytuacji w Afganistanie, w sierpniu 2021 r. ster władzy w Kabulu przejęli ponownie talibowie, pokonując uzbrojoną i wyszkoloną przez NATO i jego partnerów armię afgańską. Krytyce poddano formę zakończenia misji i ewakuację sił międzynarodowych oraz dyskutowano na temat zdolności NATO do skutecznego reagowania kryzysowego poza obszarem mandatowym, w regionach obcych kulturowo⁴³.

Misja ISAF była operacją reagowania kryzysowego i wymuszania pokoju, która powinna doprowadzić do stabilizacji sytuacji w Afganistanie i zapewnić bezpieczeństwo w wymiarze wewnętrznym i zewnętrznym tego państwa. Prowadzona była przy poparciu społeczności międzynarodowej oraz ogromnych nakładach finansowych i militarnych. Pomimo wielu koncepcji, praktycznej strategii działania i cząstkowych sukcesów jej wyniki w świetle obecnej sytuacji w Afganistanie wydają się być wielce dyskusyjne. Błędem byłoby jednak i pewnym uproszczeniem wskazywanie tylko i wyłącznie na winy koalicji międzynarodowej, których przecież nie brakowało. Sami Afgańczycy na sprostali wymaganiom, jakie przed nimi stanęły. Wydarzenia z 2021 r., kiedy to siły zbrojne i bezpieczeństwa Afganistanu w sposób haniebny

---

⁴⁰ Ł. Jureńczyk, *Sytuacja bezpieczeństwa w Afganistanie po zakończeniu misji ISAF*, „Teka of Political Science and International Relations – UMCS” 2019, 14, s. 43.

⁴¹ Ibidem, s. 50.

⁴² M. Kwiecińska, *Znaczenie i rola...*, op. cit., s. 50.

⁴³ F. Bryjka, op. cit., s. 2. Vide J.J. Collins, *Understanding War in Afghanistan*, Washington D.C. 2021, S. Rynning, *After Combat the Perils of Partnership: NATO and Afghanistan beyond 2014*, „Research Paper”. NATO Defense College, no. 80, Rome 2014, B. Zyla, L. Grant, *Lessons from NATO's intervention in Afghanistan*, NDC Policy Brief, NATO Defense College, no. 5, Rome 2022.

i kompromitujący ustąpiły przed słabszymi liczebnie i gorzej uzbrojonymi talibami, potwierdziły obawy ekspertów prognozujących ten wariant wydarzeń.

Afganistan powrócił do sytuacji sprzed 2001 r. Nie można wykluczyć, że ponownie stanie się miejscem, które wygeneruje kolejny raz konflikt o wymiarze międzynarodowym.

BIBLIOGRAFIA

- Agencja Standaryzacji NATO. 2010. Allied Joint Doctrine for non-article 5 Crisis Response Operations 3.4 (A), <https://www.ismllw-be.org/wp-content/uploads/2019/04/004.-ajp-3.4a-rd1.pdf>.
- Agencja Standaryzacji NATO. 2012. AAP-6 Słownik terminów i definicji NATO, <https://wcnjik.wp.mil.pl/u/AAP6PL.pdf>.
- Aleksandrowicz Ryszard Tomasz. 2022. Prognozowanie zagrożeń terrorystycznych. Aspekty metodologiczne. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Amnesty International. 2011. Afganistan 10 lat później: Powolny postęp i stracone nadzieje, https://www.amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2011/10/Afganistan_Karta_Praw_Czlowieka_051011.pdf.
- Bąk Tomasz. 2012. „Misje stabilizacyjne i operacje pokojowe metodą rozwiązywania konfliktów militarnych”. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych*. 1: 185-206.
- Barnaszewski Bogusław. 2008. „Współczesny konflikt zbrojny – państwo ubezwłasnowolnione”. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Lądowych*, 3(149):72.
- Belica Beata. 2014. „NATO wobec konfliktu w Afganistanie: wyzwanie na miarę XXI wieku”. ANTE - PORTAS. *Studia nad Bezpieczeństwem* 1(3): 27-41.
- Berry Ben. 2013. Afghanistan: the beginning of the end, <https://www.iiss.org/online-analysis/online-analysis/2013/07/afghanistan-the-beginning-of-the-endgame/>.
- Borkowski Robert. 2022. Refleksja nad stanem świata w 20 lat po dramacie 11 września 2001 r. W *Dwie dekady walki z terroryzmem*. 14-15. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Bryjka Filip. 2022. „Przyszłość reagowania kryzysowego w nowej strategii NATO”. *Biuletyn Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych* 118(2537).
- Brzoza Andrzej, Fryc Mateusz. 2012. „Strategiczne Centrum Zarządzania Kryzysowego NATO. Czy sprostą wyzwaniom bezpieczeństwa”. *Bellona* 3(670): 94-97.
- Collins J. Joseph. 2021. *Understanding War in Afghanistan*, Washington D.C: NDU Press.
- Danielewicz Krzysztof. 2013. „Komórka sztabowa 2X w operacji typu COIN – wybrane zagadnienia”. *Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego* 8(5): 170-188.
- Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej C 117/133. 2021. Sytuacja w Afganistanie. Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 16 września 2021 r. w sprawie sytuacji w Afganistanie. 2021/2877(RSP). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021IP0393&from=EN>.
- Hanik Daniel. 2023. Zjawisko terroryzmu we współczesnym świecie – wybrane zagadnienia. W *Bezpieczeństwo. Prawa człowieka. Stosunki międzynarodowe*. 55-56. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Hołyst Brunon. 2016. *Bezpieczeństwo gatunku ludzkiego*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Jureńczyk Łukasz. 2013. *Wojna z talibami i Al-Kaidą. Afganistan w latach 1994-2012*. Toruń: Wydawnictwo Grado.
- Jureńczyk Łukasz. 2016. *Polska misja w Afganistanie. Wojsko Polskie w operacji reagowania kryzysowego NATO*, Bydgoszcz: Wydawnictwo UKW.
- Jureńczyk Łukasz. 2019. „Sytuacja bezpieczeństwa w Afganistanie po zakończeniu misji ISAF”. *Teka of Political Science and International Relations – UMCS* 14(2): 43-55.
- Jureńczyk Łukasz. 2020. „Główne przyczyny akceptacji przemocy niepaństwowych ugrupowań zbrojnych we współczesnym Afganistanie”. *Przegląd Politologiczny* 1: 19-34.
- Kart Narodów Zjednoczonych, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1945-r6.html>.
- Kłyszewko K. 2022. „Przyczyny niepowodzenia polityki amerykańskiej w Afganistanie”. *Przegląd Geopolityczny* 41: 103-119.
- Kołodziejczak Agnieszka. 2022. „Konflikty zbrojne ery globalizacji – teorie i podejście badawcze”. *Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne* 19: 50-51.
- Koziej Stanisław. 15.10.2009. *Operacja NATO w Afganistanie w kontekście walki z terroryzmem. Referat na konferencji „NATO – historia i współczesność A.D. 2009”*.
- Kwiecińska Monika. 2015. „Operacje reagowania kryzysowego w świetle koncepcji strategicznej NATO”. *Obronność – Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej* 2(14): 93-101.
- Kwiecińska Monika. 2015. „Znaczenie i rola operacji reagowania kryzysowego dla międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa”. *Obronność – Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej* 1(13): 39-53.
- Lakomy Mirosław. 2013. „Misja International Security Assistance Force w Afganistanie jako wyzwanie dla bezpieczeństwa międzynarodowego”. *Studia Politicae Universitatis Silesiensis* 11: 231-252.
- Liedel Krzysztof. 2010. *Zwalczanie terroryzmu międzynarodowego w polskiej polityce bezpieczeństwa. Zarządzanie bezpieczeństwem*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Lorenz Wojciech. 2021. „Nowa strategia NATO – jak przywrócić priorytet kolektywnej obronie”. *Biuletyn Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych* 6(192): 1-2.
- Marszałek Maciej, Denysiuk Irmina. 2013. „Elementy wsparcia procesu stabilizacji i odbudowy państw”. *Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej* 4(93): 5-30.
- Marszałek Maciej. 2013. *Operacje reagowania kryzysowego NATO. Istota – Uwarunkowania – Planowanie*, Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Modrzejewska-Leśniewska Joanna. 2010. *Afganistan*, Warszawa: Wydawnictwo Trio.
- MON. Centrum Doktryn i Szkolenia Sił Zbrojnych. 2013. *Operacje reagowania kryzysowego spoza artykułu 5. DD/3.4.(A)*.
- Olejaż Tadeusz. 2015. „Operacje pokojowe NATO”. *Modern Management Review* 22(3): 159-170.
- Rynning Sten. 2014. „After Combat the Perils of Partnership: NATO and Afghanistan beyond 2014”. *Research Paper. Nato Defense College no. 80*.
- Sójka Wojciech. 2020. „Działania specjalne w operacjach przeciwpartyzanckich w wybranych konfliktach zbrojnych XXI wieku”. *Wiedza Obronna vol. 270(1)*: 41-59.
- Stelmach Jarosław (red.). 2021. *Terroryzm i antyterroryzm w opiniach ekspertów w XX rocznicę zamachów na WTC i Pentagon*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Trembecki Jacek. 2010. „Sztuka operacyjna a strategia w Afganistanie”. *Bellona* 1:67.

- Trzpil Magdalena. 2009. „Afganistan jako największe współczesne wyzwanie dla NATO”. *Bezpieczeństwo Narodowe* 11(3): 50-73.
- Uhma P. 2018. *Uchwały prawotwórcze Rady Bezpieczeństwa ONZ*. Kraków: Oficyna Wydawnicza AFM.
- Żarkowski P. 2015. „Zasady użycia sił zbrojnych w operacjach pokojowych”. *Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne* 12: 183-204.
- Zawadzki Wiesław. 2016. „Operacje reagowania kryzysowego NATO spoza artykułu 5 Traktatu Waszyngtońskiego”. *Zeszyty Naukowe WSA. Nauki Społeczne i Humanistyczne* 63(3): 41-60.
- Zyla Benjamin, Grant Laura. 2022. „Lessons from NATO’s intervention in Afghanistan”. *NDC Policy Brief*. In: <https://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=167>.

Marta Sara STEMPIEŃ

University of Siedlce, Poland

Institute of Security Studies

marta.stempien@uws.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0002-6463-0445>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2023.02.08>

THE UNITED STATES APPROACH TO PROSECUTION OF WOMEN TERRORISTS WHO JOINED THE ISLAMIC STATE

ABSTRACT: In January 2012, the Secretary of State, in accordance with Section 219 of the Immigration and Nationality Act (INA), designated the Islamic State in Iraq Foreign Terrorist Organization (FTO). Based on this, the United States could take administrative measures against foreign terrorist fighters (FTFs) associated with IS, including women. As of January 2023, the United States had formally repatriated 39 citizens. At least 11 more citizens returned of their own accord outside of formal processes, including two women. To date, 11 adults affiliated with the Islamic State, formally repatriated from Syria and Iraq to the United States, have faced charges for terrorism-related crimes. The aim of this research is to characterize the approach to female terrorist returnees in the United States. The following research problem is central to this article: How does the United States deal with the prosecution and conviction of women returnees involved in the activities of the Islamic State? The author focused research on case studies. Research methods include: analysis, synthesis, classification, generalization, and statistical data analysis. Women who are left on their own and remain in camps and prisons in Iraq and Syria can impose the ideology of the Islamic State on others, including their children. It is important not to treat the problem of repatriation, rehabilitation, and reintegration of camp residents shortsightedly and to take a long-term solution.

KEYWORDS: gender, Islamic State, jihadism, judiciary, terrorism, women

---

PODEJŚCIE STANÓW ZJEDNOCZONYCH DO KOBIEC, KTÓRE DOŁĄCZYŁY DO PAŃSTWA ISLAMSKIEGO

ABSTRAKT: W styczniu 2012 r. Sekretarz Stanu, zgodnie z art. 219 ustawy o imigracji i obywatelstwie (INA), uznał Państwo Islamskie w Iraku za organizację terrorystyczną. Na tej podstawie Stany Zjednoczone mogły podjąć środki administracyjne przeciwko zagranicznym bojownikom-terrorystom (FTF) powiązanim z Państwem Islamskim, w tym kobietom. Według stanu na styczeń 2023 r. Waszyngton formalnie dokonał repatriacji 39 obywateli. Co najmniej 11 kolejnych obywateli wróciło z własnej woli poza procesami formalnymi, w tym dwie kobiety. Do chwili obecnej 11 dorosłym powiązanych z Państwem Islamskim, formalnie repatriowanym z Syrii i Iraku do Stanów Zjednoczonych, postawiono zarzuty popełnienia przestępstw o charakterze terrorystycznym. Celem niniejszego artykułu jest charakterystyka podejścia do kobiet powracających do Stanach Zjednoczonych z Państwa Islamskiego. Sformułowano następujący problem badawczy: Jakie podejście prezentują Stany Zjednoczone w odniesieniu do ścigania i osądzania kobiet zaangażowanych w działalność Państwa Islamskiego? Autorka opiera badania na studium przypadków. Metody badawcze obejmują również: analizę, syntezę, klasyfikację, uogólnianie oraz analizę danych statystycznych. Przeprowadzone badania dowiodły, że kobiety pozostawione w obozach i więzieniach w Iraku i Syrii mogą narzucać ideologię Państwa Islamskiego innym, w tym przede wszystkim swoim dzieciom. Zatem ważne jest, aby problemu repatriacji, rehabilitacji i reintegracji mieszkańców obozów nie traktować krótkowzrocznie i zastosować rozwiązanie długoterminowe.

SŁOWA KLUCZOWE: dżihadyzm, kobiety, Państwo Islamskie, płeć, sądownictwo, terroryzm

INTRODUCTION

The United States has been involved in regional conflicts for decades, trying to ensure the security and stability of the Middle East and maintain its own network of influence in the region. In June 2014, American air forces began operations against Islamic State (IS; also known as ISIS, Islamic State in Iraq and ash-Sham). In October, the operation was codenamed Inherent Resolve¹. Over time, an international coalition was formed, a group of states and non-state actors, led by the United States, which pledged to cooperate in a common, multi-faceted and long-term strategy aimed at eliminating the self-proclaimed caliphate. The coalition was established formally on 7 August 2014, initially focusing its activities on the territory of Iraq. In September 2014, the coalition expanded the scope of its military operations against IS by launching air and missile strikes on Syrian territory. Despite this, the United States remained with a strategy called ‘Iraq first’².

The United States, as the leader of the coalition, had to deal with many problematic issues related to divergent national and political interests of the coalition partners. After several years of struggle, on 9 December 2017, Prime Minister Haider al-Abadi announced the final victory over IS. On the same day in 2021, the United States formally ended its combat mission in Iraq, but retained its troops to serve as trainers and advisors to Iraqi security forces. On 23 March 2019, the Syrian Democratic Forces (SDF) announced the full liberation of the Syrian territory from IS occupation. Earlier in December 2018, President Donald Trump announced that American troops engaged in the fight against the Islamic State in Syria would soon withdraw. Despite this, in December 2022, US airstrikes continued against the remnants of IS forces in this country. However, it should be remembered that even paralyzing the activities of IS quasi-state structures will not erase the terrorist threat and will not end armed conflicts in the region, because they result from a deep socio-political and economic crisis. One of the manifestations of this threat is the problem of the individuals who joined the Islamic State and people who supported this structure in a non-military way. The existence of this problem is proven by the fact that in 2023 r. The United States and Gulf Cooperation Council (GCC) member states have said that to reduce the risk of a re-emergence of IS in Syria and Iraq, a concerted global effort should be encouraged to find a solution to the problem of individuals currently detained in camps and detention centers in northeastern Syria³.

According to Nathan Sales, the Coordinator for Counterterrorism, US Department of State, the United States is setting an example to the international community by taking steps to

---

¹ U.S. Central Command, *Iraq and Syria Operations Against ISIL Designated as Operation Inherent Resolve*, Release #20141018, October. 2014, <http://www.centcom.mil/en/news/articles/iraq-and-syria-ops-against-isil-designated-as-operation-inherent-resolve> (15.07.2023); *Vide* M.S. Stempień, *Państwo Islamskie: nowe oblicze terroryzmu?*, Warszawa-Siedlce 2023.

² F. Kaplan, *Obama's way*, “Foreign Affairs” 2016, January, pp. 56-58.

³ U.S. Department of State, *Joint Statement of the United States of America and U.S.-Gulf Cooperation Council Counterterrorism Working Group*, February 2023, <https://www.state.gov/jointstatement-of-the-united-states-of-america-and-u-s-gulf-cooperation-council-counterterrorism-working-group/> (17.07. 2023).

repatriate American citizens accused of supporting IS⁴. However, some sources indicate that if there is a deficit in evidence to make a conviction of a suspect highly probable, the United States has been inclined to repatriate its citizens⁵. The refusal to repatriate citizens, it believes pose an ongoing threat, is a major limitation of US repatriation policy⁶. In September 2022, Senator Jeanne Shaheen announced a bill that would appoint a senior coordinator on the issue of Syrian camps, where people associated with IS are detained, and make it US policy to repatriate camp residents⁷. In 2020 Sec. 1224. of established the office of Coordinator for Detained ISIS Members and Relevant Populations in Syria for “all matters for the United States Government relating to ISIS members who are in Syrian Democratic Forces custody”⁸. In September 2023, the Senate modified the establishment of this office, stating that it was designated “to serve within the executive branch as senior-level coordinator to coordinate, in conjunction with other relevant agencies, matters related to ISIS members who are in the custody of the Syrian Democratic Forces and other relevant displaced populations in Syria”⁹.

For many years, terrorist laws and counterterrorism measures have focused on men rather than women as a terrorist threat. Accepting this type of approach may pose a threat. As procedures are developed to deal with returnees in their home countries, there is a risk that women may avoid the criminal justice system and some of them will play a role in future IS terrorist networks. The aim of this research is to characterize the approach to female terrorist returnees prosecution in the United States.

THEORETICAL APPROACH AND METHODOLOGY

The aim of this research is to characterize the approach to female terrorists returning to the United States. According to the United Nations, as of April 2019, the main Syrian Democratic Forces’ (SDF) camp Al-Hol accommodated approximately 75,000 people; of these 15% were foreign citizens¹⁰. According to The International Centre for Counter-Terrorism (ICCT): “Approximately 300 Americans are estimated to have traveled or attempted to join the Islamic State (ISIS) as part of the group’s campaign in Syria and Iraq between 2013 and 2019. These

---

⁴ J. Seldin, *American Mom Who Joined IS Sentenced to More Than 6 1/2 Years in Prison*, November 2020, https://www.voanews.com/a/usa_american-mom-who-joined-sentenced-more-6-12-years-prison/6198171.html (4.12.2022).

⁵ Ch. Savage, et al., *American ISIS Suspect Is Freed After Being Held More Than a Year*, The New York Times, October 2018, <https://www.nytimes.com/2018/10/29/us/politics/isis-john-doe-released-abdulrahmanalsheikh.html> (18.07. 2023).

⁶ A. Marcha, *Far From Home. Overcoming the Challenges to Repatriating Foreign Women Who Joined the Islamic State*, “University of Illinois Law Review” 2021, 3, p. 1174.

⁷ *Shaheen on ISIS Displaced Persons*, Politico, 28.09.2022, <https://www.politico.com/minutes/congress/09-28-2022/shaheen-on-isis-displaced-persons/> (18.07.2023).

⁸ Public Law 116–92–DEC. 20 2019, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-116publ92/pdf/PLAW-116publ92.pdf>.

⁹ S.356 - Syria Detainee and Displaced Persons Act 2023, <https://www.congress.gov/bill/118th-congress/senate-bill/356/text?format=txt&r=42&s=1> (18.07.2023).

¹⁰ UN News, ‘Foreign Children’ in Overwhelmed Syrian Camp Need Urgent International Help, Says Top, April 2019, <https://news.un.org/en/story/2019/04/1036901> (16.07.2023).

individuals joined more than 53,000 men, women, and minors from roughly 80 countries”¹¹. Another problem is that women are detained, often with their children, in Iraqi prisons. In February 2023, at least 400 women went on a hunger strike in the Rusafa prison in Baghdad. The group of women imprisoned for being part of the Islamic State is said to include United States citizens¹².

Even if states do not make an effort to repatriate their citizens associated with the Islamic State, some of them and their families were and will be able to make their way back to the country of origin¹³. The following research problem is central to this article: How does the United States deal with the prosecution and conviction of women returnees involved in the activities of the Islamic State? The author focuses on case studies. Research methods include: analysis, synthesis, classification, generalization and statistical data analysis.

The research process encountered a significant limitation related to the specific approach adopted by the United States, that is, the secrecy of some cases. The public often knows that IS-related proceedings are underway, but there is no detailed information about them. Therefore, integrating data from these cases would distort the findings of the quantitative analysis carried out in this article. For this reason, they are not included. The data presented in the article is current as of October 8, 2023.

AMERICAN CITIZENS IN THE SELF-PROCLAIMED CALIPHATE

According to data provided by the United States Central Command (CENTCOM) in 2022, CENTCOM conducted 313 total operations against the Islamic State in Iraq and Syria. As a result, at least 625 IS operatives were killed (466 in Syria, 159 in Iraq), and 374 operatives were detained (215 in Syria, 159 in Iraq). These data indicate that the problem of fighting the remnants of IS still exists and that more people are still being brought to the United States to be held accountable for their actions related to IS activities¹⁴.

As mentioned above, approximately 300 Americans traveled to or attempted to join Islamic State in the Iraq and Syria in years 2013-2019. Perhaps this number increased in subsequent years. CENTCOM data shows that many operations resulted in the death of IS operatives. However, some of them had previously withdrawn from the fight. Also, their families took refuge in safe places, fled to other countries, or were detained by security forces. “As of July 15, 2023, 39 US persons have been officially repatriated, including both adults and minors.

---

¹¹ T. Mehra, M. Herbach, D. Margolin, A. Doctor, *Trends in the Return and Prosecution of ISIS Foreign Terrorist Fighters in the United States*, ICCT/NCITE Report 2023, <https://www.icct.nl/sites/default/files/2023-08/NCITE%20final%20with%20alt%20cover.pdf>, p. 1.

¹² M. Shishani, N. Sturdee, *Islamic State: Hundreds of women on hunger strike at Iraqi prison*, BBC, May 2023, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-65498377> (5.08.2023).

¹³ M. López González, *EU's Member States Dilemma to the ISIS Women and Minors remaining in Syrian camps*, Opinion Paper 101/2021, Instituto Español de Estudios Estratégicos, https://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_opinion/2021/DIEEEO101_2021_MARLOP_Dilema_ENG.pdf, p. 10.

¹⁴ U.S. Central Command, *CENTCOM – Year in Review 2022: The Fight Against ISIS*, Release Number 20221229-1, December 2022, <https://www.centcom.mil/MEDIA/PRESS-RELEASES/Press-Release-View/Article/3255908/centcom-year-in-review-2022-the-fight-against-isis> (19.08.2023).

At least 11 additional U.S. persons have returned on their own accord, ten of whom remained in the U.S. following their return”¹⁵. Most adult returnees have faced prosecution for terrorist-related crimes. Three of them were charged, interestingly, not with crimes related to terrorism, but with making false statements to American immigration and border authorities. Details about several other cases remain sealed¹⁶.

THE UNITED STATES APPROACH TO THE PROSECUTION OF FEMALE TERRORISTS

In the United States, as of summer 2018, 178 individuals have been charged with offenses related to the activity of the Islamic State. At that time, the average age for convicted men was 13.8 years and for women only 5.8 years. It should be noted that this number also applies to those jihadists operating only on US territory, that is, those who did not travel to Iraq and Syria¹⁷. According to the Center on National Security at Fordham Law in August 2019 it was 185 cases¹⁸. As of January 2023, the United States had formally repatriated 39 citizens, 15 adults and 24 minors¹⁹. According to ICCT, 16 of them faced criminal prosecution for terrorism charges committed abroad. 10 were repatriated from Syria, 1 from Iraq, 1 was deported from Turkey, 1 was extradited from Bosnia and Herzegovina, and 3 transferred to American custody²⁰. Many analyzes refer to the time after the fall of the self-proclaimed caliphate, so people who left its ranks earlier are not taken into account. On this basis, previous data exclude, for example, Daniela Greene, probably due to the time of committing the crime.

In 2014, Daniela Greene, a translator from the Federal Bureau of Investigation (FBI) with a top secret security clearance, traveled to Syria and married a key IS operative, Denis Cuspert, whom she had been assigned to investigate. Cuspert, known as Deso Dogg, was a German rapper and convert who joined the Islamic State in 2013. Greene, regretting her decision, was able to leave Syria and returned to the United States, where she was immediately arrested. She pleaded guilty to making false statements involving international terrorism. She was arrested in August 2014 and later sentenced to 2 years in federal prison²¹. She received a lighter sentence because of her cooperation.

In November 2020, a court delivered the verdict in the case of 35-year-old Samantha El-Hassani, who had taken children to her husband in Syria more than five years earlier. The woman from Indiana was captured by the SDF and transported to the United States in July

---

¹⁵ T. Mehra et al., *Trends in the Return and Prosecution...*, op. cit., p. 1.

¹⁶ *Ibidem*, pp. 1-2.

¹⁷ A. Doctor, et al., *Reintegration of Foreign Terrorist Fighter Families: A Framework of Best Practices for the U.S.*, NCITE Center 2023, <https://www.washingtoninstitute.org/media/6338?disposition=inline>, p. 5.

¹⁸ Center on National Security at Fordham Law

¹⁹ A. Doctor, et al., *Reintegration of Foreign Terrorist...*, op. cit., p. 5

²⁰ K. Jones, *Islamic State Men and Women Must be Treated the Same*, August 2019, <https://www.e-ir.info/2019/08/26/islamic-state-men-and-women-must-be-treated-the-same/> (8.02.2023); T. Mehra et al., *Trends in the Return and Prosecution...*, op. cit., pp. 2-3

²¹ S. Glover, *The FBI translator who went rogue and married an ISIS terrorist*, CNN 2017, <https://edition.cnn.com/2017/05/01/politics/investigates-fbi-syria-greene/index.html> (20.12.2022).

2018 with her four children, two of whom were born in Syria. Accused of supporting the Islamic State, she was sentenced to 6.5 years in prison, and then 3 years under post-sentence supervision²².

The next case is that of Allison Elizabeth Fluke-Ekren, a 42-year-old woman, a former resident of Kansas, who traveled to Syria to join IS. Since her departure from the United States, she has allegedly been involved in terrorism-related activities, including planning and recruiting operatives for future attacks and serving as the leader and organizer of a military battalion, known as Khatiba Nusaybah, which trained women. Fluke-Ekren was accused of providing and conspiring to provide support or resources to a foreign terrorist organization²³. In November 2022, Fluke-Ekren was sentenced to 20 years in prison and 25 years of supervised release (Table 1)²⁴. This case may show a shift in the approach of the American justice system towards more severe sentences. Fluke-Ekren is also the first and so far only American woman prosecuted for a leadership role in the Islamic State. Despite this sentence, it seems that in many countries we still observe the trend that “women routinely received the lightest prison sentences. In some cases, women who participated with men in criminal conduct were not charged with any crimes at all.”²⁵

Table 1. Cases of Women Returnees Prosecutions in the U.S. (as of October 1, 2023)

Name	Type of crime	Sentence date	Sentence
Daniela Greene	making false statements involving international terrorism	August 2014	2 years in prison
Samantha El-Hassani	financing terrorism	November 2020	6.5 years in prison and 3 years of supervised release
Allison Elizabeth Fluke-Ekren	providing and conspiring to provide material support or resources to a foreign terrorist organization	November 2022	20 years in prison and 25 years of supervised release

Source: own study.

DISCUSSION OF THE RETURN PROCESS AND PROSECUTION

As of January 2023, the United States had formally repatriated 39 citizens. At least 11 more citizens returned of their own accord outside of formal processes, including two adult women²⁶. To date, 11 adults allegedly affiliated with the Islamic State, formally repatriated from Syria and Iraq to the United States, have faced charges for terrorism related crimes. 10 of

²² Ibidem.
²³ Department of Justice U.S. Attorney’s Office, *Eastern District of Virginia, American Woman Who Led ISIS Battalion Charged with Providing Material Support to a Terrorist Organization*, January 2022, <https://www.justice.gov/usao-edva/pr/american-woman-who-led-isis-battalion-charged-providing-material-support-terrorist> (8.02.2023).
²⁴ Office of Public Affairs. U.S. Department of Justice, *American Woman Who Led ISIS Battalion Sentenced to 20 Years*, <https://www.justice.gov/opa/pr/american-woman-who-led-isis-battalion-sentenced-20-years> (17.07.2023).
²⁵ K.J. Greenberg (ed.) , *The American Exception: Terrorism Prosecutions in the United States—The ISIS Cases. March 2014 – August 2017*, Center on National Security, Fordham University School of Law 2017, https://static1.squarespace.com/static/5b16a000e17ba39f6f3825ba/t/5d55bbc85305170001e35b9a/1565899720854/CNS_the_american_exception_sep2017.pdf, p. 14.
²⁶ A. Doctor et al., *Reintegration of Foreign Terrorist...*, op. cit., p. 5

them were repatriated from Syria and one from Iraq. These cases included Samantha El-Hassani and Allison Elizabeth Fluke-Ekren.

The second formal process of the returnees is extradition or deportation from a third country. Two men and no women returned to the United States through this procedure. The third process is not associated with repatriation as it concerns citizens of third countries.

Another example is of individuals who managed to return to the United States on their own. This applies especially to cases before the fall of the self-proclaimed caliphate, and therefore before the establishment of detention camps. The example is the aforementioned case of Daniela Greene.

Not all individuals are referred to the criminal justice system. In June 2019, the United States repatriated and resettled two women and six minors who were held at the Al-Hawl camp. Their identities have not been revealed²⁷. This case demonstrates that prosecution is just one element of the United States' approach to repatriation. Additionally, this example does not concern women, but two British male citizens who were deprived of their citizenship in 2018 and a Saudi-born Canadian citizen captured by Syrian forces in January 2019²⁸.

John C. Demers, Assistant Attorney General for National Security stated that “the United States has brought back every American supporter of ISIS known to be held by the Syrian Democratic Forces against whom we have charges.” Demers also said that “The Department of Justice has worked tirelessly over the years [...] to investigate, repatriate and charge people who willingly left to support these [terrorist] organizations. This was our moral responsibility to the American people and to the people of the countries to which these terrorists traveled. The Department has also supported the efforts of other responsible nations to do the same, including sharing evidence and know-how. We will continue to do so for any country that takes responsibility for their citizens who left to take up arms in support of ISIS’s reign of hate and intolerance”²⁹.

Entirely different case is Hoda Muthan, who was born in New Jersey in October 1994 as the daughter of a diplomat from Yemen. Hoda left the United States to join IS in 2014, most likely after becoming radicalized on the Internet. At the age of 17 she began to distance herself from the local community and started reading fundamentalist literature online. She then created an account on Twitter, gaining thousands of like-minded followers³⁰. As an adult woman, she studied at the University of Alabama, Birmingham. In 2016, the authorities revoked her passport. The family appealed against this decision to allow her to return to the US. In 2019, a federal judge ruled that the government correctly determined that Muthan is not a US citizen despite her birth in that country. The decision was made based on the diplomatic status of her father. Children of diplomats do not enjoy natural citizenship. Muthan surrendered to the US-

---

²⁷ A, Marcha, *Far From Home...*, op. cit., p. 1175.

²⁸ T. Mehra et al., *Trends in the Return and Prosecution...*, op. cit., p. 5.

²⁹ Office of Public Affairs, U.S. Department of Justice, *The United States Has Repatriated 27 Americans from Syria and Iraq Including Ten Charged with Terrorism-Related Offenses for Their Support to ISIS*, <https://www.justice.gov/opa/pr/united-states-has-repatriated-27-americans-syria-and-iraq-including-ten-charged-terrorism> (17.07.2023).

³⁰ L. Vidino, *Hughes Seamus, ISIS in America: From Retweets to Raqqa*, Program on Extremism December 2015, <https://extremism.gwu.edu/sites/g/files/zaxdzs5746/files/downloads/ISIS%20in%20America%20-%20Full%20Report.pdf>, p. 9.

backed SDF. She was placed with her child in a refugee camp. Muthan states that she regrets her decision to join the group³¹. On 10 January 2022, the US Supreme Court refused to review her appeal to seek permission to return to the United States.

CONCLUSIONS AND PERSPECTIVES

The international community has taken three main strategies to address the issue of individuals who joined the Islamic State: repatriation to their country of citizenship, where they become the subject of prosecution; leaving matters in the hands of the Iraqi and Syrian authorities, usually tantamount to prosecution in these countries; refusing individuals to return to the country of citizenship by citizenship stripping³². In the United States, the first strategy, that is, repatriation and prosecution of citizens, is the most popular approach.

Decision makers in the United States urge other countries, especially Western Europe, to take responsibility for their citizens. As Govier and Boutland remark, a state knowingly leaving its citizens exposed to the dubious judicial treatment provided by a third party is neglecting its duties³³. The United States is trying to set an example to the international community by taking steps to repatriate US citizens accused of supporting IS. However, the United States has not adopted an official repatriation strategy; decisions are made individually for each case. It does not change the fact that individuals, including women, will be punished on the territory of the United States. To supporters of a radical approach in which people associated with IS are deprived of their citizenship, this may seem a gentle or moderate policy.

This article concerns women, but we should not forget that in Iraq and Syria, with them, are their children, who get older every year, and are deprived of access to education, and have basically no chance of normal development. Women who are left on their own and remain in camps may impose the ideology of the Islamic State on their children³⁴. According to General Michael “Erik” Kurilla, CENTCOM commander: “These children in the camp are prime targets for ISIS radicalization. The international community must work together to remove these children from this environment by repatriating them to their countries or communities of origin while improving conditions in the camp.” That is why it is so important not to treat this problem short-sightedly and to take a long-term solution in the form of “repatriation, rehabilitation, and reintegration of the camp residents back to their country of origin”³⁵.

---

³¹ A. Suliman, *Alabama Woman Who Became ‘ISIS Bride’ Will Continue Legal Fight to Return to U.S.*, Lawyers Say, Washington Post January 2022, <https://www.washingtonpost.com/nation/2022/01/13/hoda-muthana-islamic-state-alabama-supreme-court/> (19.07.2023).

³² A. Marcha, *Far From Home...*, op. cit., p. 1170.

³³ T. Govier, D. Boutland, *Dilemmas Regarding Returning ISIS Fighters*, “Ethics & Global Politics” 2020, 13(2), pp. 93-107.

³⁴ J. Davis, *The future of the Islamic State’s Women: assessing their potential threat*, International Centre for Counter-Terrorism 2020, <https://www.jstor.org/stable/resrep25260>.

³⁵ U.S. Central Command, *CENTCOM – Year in Review 2022: The Fight Against ISIS, Release Number 20221229-1*, <https://www.centcom.mil/MEDIA/PRESS-RELEASES/Press-Release-View/Article/3255908/centcom-year-in-review-2022-the-fight-against-isis> (19.07.2023).

REFERENCES

- Bureau of Counterterrorism. U.S. Department of State. 2023. Designated Foreign Terrorist Organizations. In <https://www.state.gov/foreign-terrorist-organizations/>.
- Center on National Security at Fordham Law (2023). Terrorism Prosecution Database. In <https://www.centeronnationalsecurity.org/terrorism-database>.
- Davis Jessica. 2020. The future of the Islamic State's Women: assessing their potential threat, International Centre for Counter-Terrorism. In <https://www.jstor.org/stable/resrep25260>.
- Department of Justice U.S. Attorney's Office. 2022, January. Eastern District of Virginia, American Woman Who Led ISIS Battalion Charged with Providing Material Support to a Terrorist Organization. In <https://www.justice.gov/usao-edva/pr/american-woman-who-led-isis-battalion-charged-providing-material-support-terrorist>.
- Doctor Austin et al. 2023. Reintegration of Foreign Terrorist Fighter Families: A Framework of Best Practices for the U.S.. NCITE Center. In <https://www.washingtoninstitute.org/media/6338?disposition=inline>.
- Glover Scott. 2017. The FBI translator who went rogue and married an ISIS terrorist. In <https://edition.cnn.com/2017/05/01/politics/investigates-fbi-syria-greene/index.html>.
- Govier Trudy, Boutland David. 2020. Dilemmas Regarding Returning ISIS Fighters. *Ethics & Global Politics* 13(2), 93-107. DOI: 10.1080/16544951.2020.1756562.
- Greenberg Karem J. (ed.). 2017. The American Exception: Terrorism Prosecutions in the United States—The ISIS Cases. March 2014 – August 2017, Center on National Security, Fordham University School of Law. In https://static1.squarespace.com/static/5b16a000e17ba39f6f3825ba/t/5d55bbc85305170001e35b9a/1565899720854/CNS_the_american_exception_sep2017.pdf.
- Jones Katelyn. 2019, August. Islamic State Men and Women Must be Treated the Same. In <https://www.e-ir.info/2019/08/26/islamic-state-men-and-women-must-be-treated-the-same/>.
- Kaplan Fred. 2016, January. Obama's way. *Foreign Affairs*: 56–58.
- López González Marisa. 2021. EU's Member States Dilemma to the ISIS Women and Minors remaining in Syrian camps. Opinion Paper 101. Instituto Español de Estudios Estratégicos. In https://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_opinion/2021/DI-EEEE0101_2021_MARLOP_Dilema_ENG.pdf.
- Marcha Alexis. 2021. Far From Home. Overcoming the Challenges to Repatriating Foreign Women Who Joined the Islamic State. *University of Illinois Law Review* 3: 1165- 1197.
- Mehra Tanya, Herbach Merlina, Margolin Devora, Doctor Austin. 2023. Trends in the Return and Prosecution of ISIS Foreign Terrorist Fighters in the United States. ICCT/NCITE Report. In <https://www.icct.nl/sites/default/files/2023-08/NCITE%20final%20with%20alt%20cover.pdf>.
- Office of Public Affairs, U.S. Department of Justice. 2020. The United States Has Repatriated 27 Americans from Syria and Iraq Including Ten Charged with Terrorism-Related Offenses for Their Support to ISIS. In <https://www.justice.gov/opa/pr/united-states-has-repatriated-27-americans-syria-and-iraq-including-ten-charged-terrorism>.

Office of Public Affairs. U.S. Department of Justice. 2022. American Woman Who Led ISIS Battalion Sentenced to 20 Years. In <https://www.justice.gov/opa/pr/american-woman-who-led-isis-battalion-sentenced-20-years>.

Politico. 2022, September. Shaheen on ISIS Displaced Persons. In <https://www.politico.com/minutes/congress/09-28-2022/shaheen-on-isis-displaced-persons/>.

Public Law 116–92—DEC. 20. 2019. In <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-116publ92/pdf/PLAW-116publ92.pdf>.

S.356 - Syria Detainee and Displaced Persons Act. 2023. In <https://www.congress.gov/bill/118th-congress/senate-bill/356/text?format=txt&r=42&s=1>.

Savage Charlie et al. 2018, October. American ISIS Suspect Is Freed After Being Held More Than a Year. The New York Times. In <https://www.nytimes.com/2018/10/29/us/politics/isis-john-doe-released-abdulrahmanalsheikh.html>.

Seldin Jeff. 2020, November. American Mom Who Joined IS Sentenced to More Than 6 1/2 Years in Prison. In https://www.voanews.com/a/usa_american-mom-who-joined-sentenced-more-6-12-years-prison/6198171.html.

Shishani Murad, Sturdee Nick. 2023, May. Islamic State: Hundreds of women on hunger strike at Iraqi prison. BBC. In <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-65498377>.

Stempień Marta Sara. 2023. Państwo Islamskie: nowe oblicze terroryzmu? Warszawa-Siedlce.

Suliman Adela. 2022, January. Alabama Woman Who Became ‘ISIS Bride’ Will Continue Legal Fight to Return to U.S., Lawyers Say. Washington Post. In <https://www.washingtonpost.com/nation/2022/01/13/hoda-muthana-islamic-state-alabama-supreme-court/>.

U.S. Central Command. 2014, October. Iraq and Syria Operations Against ISIL Designated as Operation Inherent Resolve, Release #20141018. In <http://www.centcom.mil/en/news/articles/iraq-and-syria-ops-against-isil-designated-as-operation-inherent-resolve>.

U.S. Central Command. 2022, December. CENTCOM – Year in Review 2022: The Fight Against ISIS, Release Number 20221229-1. In <https://www.centcom.mil/MEDIA/PRESS-RELEASES/Press-Release-View/Article/3255908/centcom-year-in-review-2022-the-fight-against-isis>.

U.S. Department of State. 2023, February. Joint Statement of the United States of America and U.S.-Gulf Cooperation Council Counterterrorism Working Group. In <https://www.state.gov/jointstatement-of-the-united-states-of-america-and-u-s-gulf-cooperation-council-counterterrorism-working-group/>.

UN News (2019, April). ‘Foreign Children’ in Overwhelmed Syrian Camp Need Urgent International Help, Says Top. In <https://news.un.org/en/story/2019/04/1036901>.

Vidino Lorenzo. 2015, December. Hughes Seamus, ISIS in America: From Retweets to Raqqa, Program on Extremism. In <https://extremism.gwu.edu/sites/g/files/zaxdzs5746/files/downloads/ISIS%20in%20America%20-%20Full%20Report.pdf>.

Dominika LISZKOWSKA

Politechnika Koszalińska

Wydział Humanistyczny

dominika_liszowska@wp.pl

<https://orcid.org/0000-0001-6312-341X>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2023.02.09>

CYBERTERRORISM AS A CONTEMPORARY THREAT TO THE SECURITY OF THE STATE AND SOCIETY

ABSTRACT: The phenomenon of globalization, the development of technology, and the widespread use of the Internet have led to the creation of a digital space for information processing and exchange. Currently, it is used by various users, including public institutions, private companies, and individual users who have access to the network at home and on private electronic devices. Cyberspace protection has therefore become one of the main strategic goals in the security area of every states. Ensuring it depends mainly on the creation of effective mechanisms for preventing and combating threats on the Internet. The aim of this article is to present the issue of cyberterrorism as one of the main threats to the security of society and the state in cyberspace. With the development of the Internet, terrorists have new opportunities to act, regardless of where they are at any given time. Therefore, the article attempts to define the concept of cyberterrorism and the possible applications of this form of activity on the Internet. An important aspect has become the analysis of the benefits of using cyberspace for terrorist groups, including in terms of the radicalization of young people.

KEYWORDS: cyberterrorism, cyberthreats, radicalization, terrorism, terrorist organizations

---

CYBERTERRORYZM JAKO WSPÓŁCZESNE ZAGROŻENIE DLA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA I SPOŁECZEŃSTWA

ABSTRAKT: Zjawisko globalizacji, rozwój technologii i powszechne wykorzystanie Internetu doprowadziły do powstania cyfrowej przestrzeni przetwarzania i wymiany informacji. Jest ona obecnie wykorzystywana przez różnych użytkowników, m.in. instytucje państwowe, firmy prywatne, a także użytkowników indywidualnych, którzy mają dostęp do sieci w swoich domach i na prywatnych urządzeniach elektronicznych. Ochrona cyberprzestrzeni stała się zatem jednym z głównych celów strategicznych w obszarze bezpieczeństwa każdego państwa. Jej zapewnienie zależy w głównej mierze od stworzenia skutecznych mechanizmów zapobiegania i zwalczania zagrożeń w Internecie. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie problematyki cyberterroryzmu jako jednego z głównych zagrożeń dla bezpieczeństwa społeczeństwa i państwa w cyberprzestrzeni. Wraz z rozwojem Internetu, przed terrorystami pojawiają się bowiem nowe możliwości działania, niezależnie od tego, gdzie się w danym momencie znajdują. W artykule podjęto zatem próbę zdefiniowania pojęcia cyberterroryzmu i możliwych zastosowań tej formy działania w Internecie. Ważnym aspektem stała się analiza korzyści płynących z wykorzystania cyberprzestrzeni dla grup terrorystycznych m.in. w zakresie radykalizacji postaw młodych ludzi.

SŁOWA KLUCZOWE: cyberterroryzm, cyberzagrożenia, organizacje terrorystyczne, radykalizacja, terroryzm

INTRODUCTION

Due to the emergence of the phenomenon of cyberterrorism and its continuous development, new questions arise about the components of this category, its forms, methods of operation, perpetrators, objects, and targets of the attack. Undertaking an analysis of all these aspects, the author will try to show that in the coming years, cyberterrorism will be one of the most important threats, permanently accompanying states and societies. The possibilities of operating in cyberspace have opened up new directions for potential activities in all areas of life¹. Thus, technological progress and widespread digitization do not bypass the phenomenon of terrorism, the functioning of terrorist organizations, or activities that can be defined as acts of terror. The Internet gives a greater opportunity to conduct a propaganda campaign and present a specific vision of the world. As a result, it is an excellent tool for reaching people vulnerable to radicalization and exerting influence on governments and societies. It also gives the opportunity to select new members for various types of organizations. Terrorists can also take advantage of the resources available in the digital world (such as networks) and organize their activities online without being physically involved. It can be recognized that cyberspace now concerns all aspects of terrorist activities. However, in this regard, further progress will be made by the activities of numerous organizations, terrorists, and hackers. An increase in the degree of professionalization of terrorist activities in cyberspace, as well as the emergence of new terrorist threats, should also be expected.

The article consists of four parts. In the first, the author attempted to define cyberterrorism and its possible applications, which directly affect society and the state. Referring to the definition of traditional terrorism, the author acknowledges that cyberterrorism is one of its modern forms. The second part characterizes cyberterrorists and their activities on the Internet according to the criteria of the entity of action. Furthermore, attention was paid, among others, to the problem of the 'invisibility' of representatives of terrorist groups in cyberspace and the difficulties that result from it. The next part of the article analyzes the benefits that the Internet provides to terrorists. In this part, the author indicates, among others, examples that confirm the benefits of the use of cyberspace by terrorist groups. The last part of the article draws attention to the problem of radicalization, which is now easier thanks to the Internet. Young people, or the main users of the Internet, are a group extremely susceptible to the influence of terrorists and attempts at radicalization. To reach this group, terrorists use not only social media but also other network platforms, including gaming portals. This state of affairs requires the development of new solutions to counteract the process of radicalization among young people in the coming years.

In the research process, the author used a descriptive-explanatory approach, which allowed both the description of the phenomenon and its explanation. The research method used was desk research and analysis of existing data. The data used in the analysis comes from

---

¹ M. Górka, *Wybrane aspekty definicyjne cyberterroryzmu i ich znaczenie w perspektywie polityki bezpieczeństwa*, „Cywilizacja i Polityka” 2017, 15, p. 297.

publicly available scientific articles and Internet sources. The author compiled, mutually verified, compared, and then processed them. The result of the analysis is the current diagnosis of the situation related to the activities of cyberterrorists on the Internet, as well as a supplement to the existing research results.

DEFINITION OF CYBERTERRORISM

The first announcements about the threats posed by attacks using computer systems appeared in 1979 and were issued by the Swedish Ministry of Defense. This ministry recommended the involvement of the government in supervising public and private computer networks in connection with cyberterrorism, which included all activities involving computers aimed at destroying ICT systems, supervision and control systems, programs, data, etc. These actions could have contributed to intimidating governments and societies to exert psychological pressure, resulting in a threat to life or significant harm². This was the moment in which people began to systematically talk about the dangers aimed at society through computer systems³.

However, defining cyberterrorism is not clear-cut. The area of activity in this matter is wide and difficult to define precisely. One of the definitional difficulties is the tendency to use the terms cyberwar, cyberterrorism, cybercrime, and hacktivism interchangeably, despite the differences between these concepts⁴. Therefore, when considering the issue of cyberterrorism, it is necessary to distinguish whether an action is terrorism or not. It is of particular importance to take a proper judgment of the perpetrator and, if possible, holding him accountable. For example, hacktivists are often identified with terrorists. However, although this group is politically motivated, its main goal is actually to protest, demonstrate, or attempt to overthrow the existing order, not to cause destruction or incite fear, as is the case with terrorists⁵.

Barry Collin formulated one of the definitions of terrorism, the platform of which is cyberspace. The researcher defined this term as “the convergence of cybernetics and terrorism” and concluded that terrorists enter the virtual world from the real world⁶, which gives them the opportunity to commit terrorist attacks without leaving home. In this context, cyberterrorism is “the conscious use of an IT system, computer network, or its components in order to support or

---

² I. Oleksiewicz, *Dilemmas and challenges for EU anti-cyberterrorism policy: The example of the United Kingdom*, “Teka Komisji Politologii i Stosunków Międzynarodowych” 2016,11(3), p. 136.

³ J. Bieniek, *Cyberterroryzm zagrożeniem bezpieczeństwa państw współczesnego świata*, “Rocznik Bezpieczeństwa Morskiego” 2021, 15, p. 152.

⁴ J. Brickey, *Defining Cyberterrorism: Capturing a Broad Range of Activities in Cyberspace*, “CTC Sentinel” 2012, 5(8), August, <https://ctc.westpoint.edu/defining-cyberterrorism-capturing-a-broad-range-of-activities-in-cyberspace/> (20.09.2023), pp. 4-6.

⁵ T. Szubrycht, *Cyberterroryzm jako nowa forma zagrożenia terrorystycznego*, “Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej” 2005, 1, p. 183.

⁶ B. Collin, *The Future of CyberTerrorism: Where the Physical and Virtual Worlds Converge*, 11th Annual International Symposium on Criminal Justice Issues: The Future of CyberTerrorism:Where the Physical and Virtual Worlds Converge 1997, <http://www.crime-research.org/library/Cyberter.htm> (20.09.2023).

facilitate the conduct of a terrorist action”⁷. Understanding cyberterrorism in this way, it can be concluded that Internet technology resources provide terrorist groups with significant benefits, such as the ability to spread propaganda, recruit new members, or create networks of contacts. However, apart from easier communication, organizing terrorist cells, recruiting, and planning attacks, the Internet itself can be used to carry out a terrorist attack⁸.

Dorothy E. Denning from Georgetown University, whose definition of cyberterrorism is one of the most frequently cited, recognizes that “cyberterrorism is the convergence of terrorism and cyberspace. It is generally understood to mean unlawful attacks and threats of attacks against computers, networks, and the information stored therein when done to intimidate or coerce a government or its people in furtherance of political or social objectives. Further, to qualify as cyberterrorism, an attack should result in violence against persons or property, or at least cause enough harm to generate fear”⁹. Although this definition does not indicate tools used by terrorists, it can be assumed that the author considers a cyberterrorist attack to include, among others, physically destroying computers, networks and information stored therein in order to intimidate or force the government or society to implement the political or social motives of terrorists. Cyberterrorist acts can, therefore, take many forms, such as mass destruction or intimidation.

In the definition formulated by James Lewis, cyberterrorism means “the use of computer network tools to shut down critical national infrastructures (such as energy, transportation, and government operations) or to coerce or intimidate a government or civilian population”¹⁰. As this definition shows, cyberspace gives terrorists a wide range of possibilities in terms of the form of attack. They can, for example, hack into national banking systems and international financial transactions, which will contribute to the loss of confidence in the economy. Another possibility is to gain access to air traffic control systems and cause a disaster in the airspace, or to hack into the computers of pharmaceutical companies and thus change the composition of selected drugs (leading to the annihilation of thousands of people). A form of terrorism on the Internet may also be hacking into the systems of public utility companies and causing, for example, changes in gas installations, detonations, and consequently explosions and fires in many places¹¹. However, to be classified as terrorism, an attack on critical infrastructure in cyberspace should

---

⁷ W.L. Tafoya, *Cyber Terror*, LEB FBI, November 2011, <https://leb.fbi.gov/articles/featured-articles/cyber-terror> (20.09.2023).

⁸ N.K. Kadir, J. Judhariksawan, M. Maskun,, *Terrorism and Cyberspace: A Phenomenon of Cyber-Terrorism as Transnational Crime*, “Fiat Justisia” 2019, 13(4), pp. 332-335.

⁹ D.E. Denning, *Statement*, Georgetown University 2000, https://irp.fas.org/congress/2000_hr/00-05-23denning.htm (20.09.2023).

¹⁰ J.A. Lewis, *Assessing the risk of cyber terrorism, cyber war and other cyber threats*, Center for Strategic and International Studies 2002, https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/media/csis/pubs/021101_risks_of_cyberterror.pdf (20.09.2023), p. 1.

¹¹ M. Iqbal, *Defining Cyberterrorism*, “UIC John Marshall Journal of Information Technology & Privacy Law” 2004, 22(2), p. 397.

cause specific effects¹², i.e., be characterized by the use of violence against persons or property, or at least be significant enough to cause fear.

The object of cyberterrorist attacks is not only critical infrastructure but also information. Among them, there are three basic groups that are important in the case of cyberterrorism¹³. The first is military information related to the arms industry, new types of weapons, and armament technologies. The next group is economic information, which may concern bank transactions or credit card numbers. The third group is personal data, which includes private correspondence, personal data, and user identification numbers. Thus, obtaining information is an auxiliary method for terrorist organizations that allows them to gather knowledge about the target of the attack.

CYBERTERRORISTS AND THEIR ACTIVITIES IN CYBERSPACE

The types of cyberterrorism are distinguished based on subjective and objective criteria¹⁴. In the first case, we are talking about cyberterrorists and their victims, or the subjects of action and the subjects of the attack. The subjects of action include organized groups and individual cyberterrorists. Within the first distinction, there are classic terrorist organizations (Tamil Tigers, Hezbollah, or al-Qaeda) that use conventional means, but also use the Internet in their activities. The second category among organized groups is terrorist organizations consisting of computer hackers whose field of operation is exclusively in cyberspace¹⁵. In turn, individual terrorists are usually professional hackers with specific qualifications who, for a fee, can perform political activities ordered by terrorist organizations (in this case, cyberterrorists may be people who are not radicalized and are not associated with any terrorist organization¹⁶). The hackers' services were used by The Irish Republican Army on Halloween night in 1992, known as the Night of the Long Knives¹⁷. The aim was to penetrate computers and obtain the addresses of law enforcement and intelligence officers. The data obtained online was used to develop plans to kill the officers if the British government did not meet the terms of a new ceasefire. Although hacking was not used to wreak havoc in cyberspace in this case, it did show that terrorists can use hacking as a way to gain intelligence to use physical violence in the 'real world'¹⁸.

---

¹² S. Schjolberg, *Terrorism in Cyberspace – Myth or reality*, "CyberCrime Law" 2006, <https://www.cybercrimelaw.net/documents/Cyberterrorism.pdf> (20.09.2023), p. 14.

¹³ P. Maj, *Cyberterroryzm w stosunkach międzynarodowych*, "Consensus. Studenckie Zeszyty Naukowe" 2001, 1, p. 75.

¹⁴ W. Smolski, *Cyberterroryzm jako współczesne zagrożenie bezpieczeństwa państwa*, [in.] M. Marszał (ed.), *Rodzinna Europa*, Wrocław 2005, p. 482.

¹⁵ *Ibidem*, p. 482.

¹⁶ S. Soesanto, *Cyber Terrorism. Why it exists, why it doesn't, and why it will*, Real Instituto Elcano, April 2000, <https://www.realinstitutoelcano.org/en/analyses/cyber-terrorism-why-it-exists-why-it-doesnt-and-why-it-will/> (20.09.2023).

¹⁷ D. Haverty, *IRA's Night of Long Knives' part in Northern Ireland's peace process*, Irish Central, November 2019, <https://www.irishcentral.com/opinion/others/iras-night-long-knives-peace-process> (20.09.2023).

¹⁸ D.E. Denning, *op. cit.*

The basic feature of cyberterrorists activities is their political motivation. The aim of the activities is, therefore, to influence political decisions and disseminate a specific ideology¹⁹. However, regardless of whether the motivations are political, religious, or ideological, they remain largely hidden, so the connection with terrorism may not be revealed at all²⁰. A permanent feature of the Internet is the ‘invisibility’ of its operation and, to some extent, also of the effects of activities conducted within it²¹. In many cases, it is difficult to hold terrorists legally accountable because there is insufficient knowledge about who they are. Therefore, it can be concluded that, as a result of the development of cyberspace, states have lost the ability to combat ‘invisible’ enemies. Moreover, in many cases, legal loopholes do not provide an opportunity to launch international cooperation in order to identify the enemy and his status²².

The case of Mourad T. shows that it is difficult for the secret services of many states and the police to reach the wanted extremist (despite evidence such as contacts through fake Facebook accounts, instant messaging conversations, or photos). In the fall of 2016, the Polish Internal Security Agency (ABW) detained a Moroccan citizen, Mourad T., accused of collecting information in Europe for jihadists of the Islamic State (ISIS). After the attacks in Paris (2015), services around the world began to trace his connections with Abdelhamid Abbaoud, who contributed to the deaths of more than a hundred people. Interpol's findings show that in 2014, Mourad T. was banned from entering Türkiye. Despite this, at the end of 2014, he stayed in the Turkish city of Edirne and met with the most active ISIS extremists in Europe. Then he went along the "Balkan route" to Greece and further to Austria. There, based on false data, the Federal Office for Foreigners and Asylum issued him a residence card at the beginning of 2015. This enabled him to legalize his new identity as 19-year-old Mourad Sultan from Syria and obtain refugee status. After ‘legalizing’ his stay in Europe, he went to Poland, where he married a citizen of this state. He was finally detained due to a CIA investigation, which informed the Polish services that one of the seven ISIS scouts was on its territory (the others were stationed in Belgium²³).

Terrorist organizations constitute a dynamic system that evolves over time and adapts to specific circumstances. Until recently, they were considered hierarchical and centralized structures within which leaders (at the very top) controlled the activities of the whole²⁴. Therefore, the groupings had a properly defined chain of control and their hierarchical nature enabled them to effectively maintain cohesion. In modern terrorist organizations, the scope of the organization and the leadership have changed. It is related to the decentralization of the structure of

---

¹⁹ P. Maj, op.cit., p. 79.

²⁰ S. Soesanto, op.cit.

²¹ A. Rożej-Adamowicz, *Rola i znaczenie informacji pochodzących ze źródeł otwartych w zwiększaniu podatności na zagrożenia bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni, ze szczególnym uwzględnieniem cyberterroryzmu*, “Terroryzm – studia, analizy, prewencja” 2022, 1, p. 182.

²² Ibidem, p. 182.

²³ I. Kacprzak, G. Zawadka, *Jak namierzono terrorystę z ISIS*, Rzeczpospolita, March 2018, <https://www.rp.pl/sluzby/art9895411-jak-namierzono-terroryste-z-isis> (20.09.2023).

²⁴ S. Zeiger, J. Gyte, *Prevention of Radicalization on Social Media and the Internet*, [in.] A. Schmid (ed.), *Handbook, Part II: Prevention of Radicalisation*, Hague 2020, p. 360.

groups that currently have many operationally, logistically, and financially independent divisions (and focus on opposing ‘enemies’). There has also been a change in the specialization of the executive structures of individual groups and in the recruitment of experts useful in conducting terrorist activities²⁵.

Taking into account the assumptions of Albert-László Barabási, a special feature of modern terrorist networks is adaptation and natural growth. These structures can expand, depending on needs, in any geographical direction, in any cultural or social environment, and create the most effective connections between nodes²⁶. As a result of this state of affairs, due to the wider reach of terrorist networks, they can continue to operate even when one or more cells are seriously damaged or dismantled²⁷. Thus, centralized groups with a hierarchical structure, which until recently operated within one country, have now become “networks”. State borders have disappeared in their activities, and terrorism has become transnational. Extremists, united by one ideology to which they are ready to devote their lives, have ceased to represent one country and have become an organization of representatives of various nations from different parts of the world.

THE INTERNET AS A USEFUL TOOL FOR TERRORISTS

Cyberspace has several important features that make it an extremely useful tool for terrorists. Firstly, it enables fast and relatively safe “virtual” communication in real time between individual members and cells of terrorist organizations²⁸. In turn, the use of encryption guarantees a high level of anonymity, which is extremely important for terrorists. The Internet is also a cheap means of communication and allows the functions of the armed forces, government institutions, or companies to be duplicated at low costs²⁹. For example, in its activities, al-Qaeda used the network as part of its so-called ‘cyberplanning’, which preceded, among others, the attacks of September 11, 2001. Thanks to cyberspace, terrorists communicated with each other using encrypted connections and had the opportunity to collect information about their targets³⁰.

The Internet gives terrorist organizations an easier opportunity to obtain funds. The Internet’s offer comes down not only to wide coverage and timeliness, but also to maintaining a certain degree of anonymity and security, both for donors and recipients of financial support. Organizations that argued for collecting and transferring funds to support their activities include

---

²⁵ M. Adamczuk, *Ewolucja strategii i metod działania islamskich ugrupowań terrorystycznych i ich wpływ na bezpieczeństwo Polski*, “Bezpieczeństwo Narodowe” 2011, 19, p. 205.

²⁶ A. Wejksznier, *Globalna sieć Al-Kaidy. Nowe państwo islamskie?*, Warszawa 2017, p. 128.

²⁷ S. Zeiger, J. Gyte, op. cit., p. 360.

²⁸ M. Lakomy, *Internet w działalności tzw. Państwa Islamskiego: nowa jakość cyberdżihadizmu?*, “Studia Polityczne” 2011, 38, pp. 156-157.

²⁹ T.W. Grabowski, *Wykorzystanie Internetu przez ugrupowania terrorystyczne*, [in:] *E-administracja publiczna i (nie)bezpieczeństwo cyberprzestrzeni*, M.K. Zwierzdzyński, M. Lakomy, K. Oświecimski (red.), Kraków 2015, p. 151.

³⁰ G. Małyga, *Dżihad epoki cyfrowej. Jak muzułmańscy terroryści z Państwa Islamskiego wykorzystują Internet w swojej działalności*, “Refleksje. Pismo Naukowe studentów i doktorantów WNPiD UAM” 2016, 14, p. 123.

al-Qaeda, Hamas, Lashkar-e-Taiba, and Hezbollah³¹. The first of these organizations is related to the story of Younis Tsouli, known as Irhabi 007, who, thanks to his online activities, became an extremely important figure for Jihad supporters. In the literature, he is referred to as the most famous virtual terrorist³². His activities began in mid-2003, when he decided to participate publicly on several websites, collecting information intended for Islamic fighters. Initially, he used free websites where he posted hacking tips and extremist propaganda³³. However, due to the limited capabilities of these channels, he moved his activities to websites with better technical capabilities that required financing. To sponsor his activities, Tsouli stole the numbers of 37,000 people's credit cards, through which he earned approximately 3.5 million dollars in funds by laundering dirty money on a number of gambling sites³⁴. His potential was noticed by the leaders of al-Qaeda. They asked him, among others, to create websites for the organization and run forums. All of this made Irhabi 007 the main distributor of the organization's materials in Iraq³⁵.

Terrorist organizations with large funds have a staff of media specialists and, in many cases, special departments responsible for media communication. The most famous are: As-Sahab (al-Qaeda), Al-Malahem Media (al-Qaeda in the Arabian Peninsula – AQAP), Al-Hayat Media Center and Al-Furqan Institute (ISIS³⁶). Thanks to the work of specialists, numerous materials are published on the Internet, such as online magazines, books, manuals and films. A significant part of them consists of instructional content and propaganda for future fighters³⁷. The first English-language magazine published online by terrorist organizations is “Inspire”, published by AQAP. This periodical is of a propaganda and instructional nature. It includes, among others, interviews with leaders of terrorist groups, unit commanders, and Muslim clerics. Moreover, it documents the organization's achievements and describes in detail the terrorist attacks committed by it³⁸. The magazine is addressed to a specific group of recipients residing in countries of Western civilization and uses a mechanism to motivate terrorist activities³⁹. This mechanism involves arousing in the recipient a sense of hostility toward the living environment, then encapsulating this environment and depriving the reader of empathy toward potential victims. Then, by dehumanizing the enemy group, the fighters are motivated to take action⁴⁰.

---

³¹ M. Jacobson, *Terrorist Financing and the Internet*, “Studies in Conflict & Terrorism” 2010, 33, p. 353.

³² M. Jacobson, *Terrorist Financing and the Internet*, “CTC Sentinel” 2009, 2(6), June, <https://ctc.westpoint.edu/wp-content/uploads/2010/06/Vol2Iss6-Art6.pdf> (20.09.2023).

³³ B. Hołyst, J. Pomykała, *Wykorzystywanie kryptografii przez środowiska terrorystyczne*, “Prokuratura i Prawo” 2008, 2.

³⁴ M. Jacobson, op. cit., 2010, p. 355.

³⁵ G. Corera, *The world's most wanted cyber-jihadist*, BBC News, January 2010, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/7191248.stm> (20.09.2023).

³⁶ K. Wojtasik, M. Szczepański, *Nowoczesne Technologie i Internet w służbie organizacji terrorystycznych. Próba analizy socjologicznej*, “Studia Humanistyczne AGH” 2017, 16 (2), p. 47.

³⁷ Ibidem, p. 46.

³⁸ Ibidem, p. 47.

³⁹ J. Dziewanowski, *Magazyn AQAP „Inspire” narzędziem motywującym do podjęcia działań terrorystycznych*, “Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2019, 20, p. 139.

⁴⁰ Ibidem, p. 153.

The global reach of the Internet means that even small terrorist groups have a reach comparable to much larger organizations and, with a relatively low expenditure of resources, can reach a wide audience and promote their activities on a large scale. In addition to using mainstream social media, organizations use a wide range of less popular platforms (Flickr, Vimeo, SoundCloud, or JustPaste.it) and also create their own blogs and websites. This “style of increasing visibility” of terrorist groups gives them the appearance of being more powerful than they may actually be. This phenomenon, referred to in the literature as “force multiplication⁴¹”, has extremely significant effects because, by increasing its communication, even a small group can create the image of a large and strong group. Thus, by projecting the appearance of having a crowd of followers, it is also possible to increase the number of real followers of specific profiles⁴².

It is also common today that with an Internet connection, the user can obtain much more than what is offered by common browsers such as Google or Yahoo, which can prohibit the publication of certain harmful content and block it⁴³. The resources of websites hidden from most users (i.e., the darknet) have provided enormous opportunities for criminal activities, including terrorist ones. However, according to Pierluigi Paganini, access to common domains is much more beneficial for terrorists, as it allows them to reach a larger number of recipients⁴⁴. However, this does not change the fact that terrorists use browsers such as Tor or I2P to ensure anonymity and to ensure that their identity is not detected by the services. One example concerns events that took place a few hours after the attack in Paris (13 November 2015). Cyberterrorism experts then found a new terrorist propaganda platform on the Tor network, which included translations into English, Turkish, and Russian. It was created by ISIS terrorists who decided to publish it in connection with repeated attacks by special services and hackers⁴⁵ “unraveling” their activities on open resources.

Some studies indicate that up to 90% of terrorist activity on the Internet is carried out through social media⁴⁶. They allow terrorist organizations to recruit new active candidates, send friend requests, or upload videos. Moreover, the popularity of the Internet among terrorists is due, among others, to universal access to smartphones, the constant growth of its users, the ease of operating via it, as well as the lack of financial costs resulting from the use of the media available on it⁴⁷. According to Statistica data, in July 2023, the number of Internet users was 5.19 billion, or 64.6% of the total world population. Of this number, as many as 4.88 billion

---

⁴¹ S. Zeiger, J. Gyte, op. cit. p. 364.

⁴² Ibidem, p. 364.

⁴³ B. Józefiak, *Terrorysti niechętnie korzystają z darknetu*, Cyberdefence24, March 2016, <https://cyberdefence24.pl/terrorysti-niechetnie-korzystaja-z-darknetu> (20.09.2023).

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ M. Marcu, C. Bălteanu, *Social Media – a real source of proliferation of international terrorism*, “Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica” 2014, 16(1), p. 164.

⁴⁷ G. Bator, M. Knapik, *Rola mediów społecznościowych jako instrumentu terroryzmu: analiza zamachu Brentona Tarranta*, “Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia de Securitate” 2020, 10(1), p. 59.

(59.9% of the world's population) were social media users⁴⁸. The percentage of men using the Internet was 69% and that of women was 63%. Among Arab countries and Africa, this disproportion, taking into account the gender of the users, was even higher and amounted to approximately 10%. It is also not surprising that the largest group using the Internet's resources are young people aged 15-24. In Europe, the percentage of such users is as high as 98%⁴⁹. This last aspect is extremely important considering the possibility of reaching the millennial generation and young people via social media. This group is more susceptible to radical thinking and manipulation used by terrorist networks. Furthermore, young people are actively involved in the spontaneous spread of radical thought and they easily pass on the information they receive to their peers⁵⁰.

Some terrorists post manifestos on the Internet, which are very popular among Internet users. Their dissemination helps to reach millions of recipients around the world⁵¹. In 2016, the Islamic State released the document *Media Operative. You Are a Mujahid, Too*, which contains a set of recommendations for actively promoting the idea of ISIS in the media, especially on the Internet⁵². One of the recommendations contained in the document referred to the necessary equipment for every fighter, or weapons, as well as a smartphone, which is to be used to document the fighters' activities and disseminate them. Charlie Winter even admits that among ISIS leaders, propaganda production and the channels for its dissemination are treated as more important than armed jihad⁵³. The Islamic State's media message itself can be considered a well-prepared product, treated as a weapon with long-term reach, containing both positive and negative narratives, and building a sense of separateness in the group to which it refers. However, this top-down communication does not limit the personal activity of the organization's fighters and supporters. It even inspires the activity of individuals themselves who, in many cases, demonstrate a very good knowledge of using social media⁵⁴. Therefore, social media turned out to be an extremely valuable tool for the organization, allowing it to reach ISIS's target audience, or the 'millennial generation', also in Western countries. For this group, the ISIS propaganda wing, al-Hayat, has even prepared productions imitating Hollywood action films and music videos⁵⁵. The content of these materials includes translations into English and other European languages in order to understand the fighters' message.

---

⁴⁸ A. Petrosyan, *Number of internet and social media users worldwide as of July 2023*, Statistica, <https://www-statista.com/statistics/617136/digital-population-worldwide/> (25.09.2023).

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ G. Yumitro, et al., *The influences of social media toward the development of terrorism in Indonesia*, "Jurnal Studi Komunikasi" 6(1) 2020, pp. 20-21.

⁵¹ Centrum Prewencji Terrorystycznej ABW, *Treści o charakterze terrorystycznym w Internecie*, 2023, <https://tpcoe.gov.pl/cpt/materialy/1839,Treści-o-charakterze-terrorystycznym-w-Internecie.html> (20.09.2023).

⁵² P. Polko, *Propaganda 2.0. Nowe media a charakter współczesnych konfliktów zbrojnych*, "Społeczeństwo i Edukacja. Międzynarodowe Studia Humanistyczne" 2018, 29 (2), p. 163.

⁵³ Ch. Winter, *Media jihad: the Islamic state's Doctrine for Information Warfare*, International centre for the study of Radicalisation 2017, <https://icsr.info/wp-content/uploads/2017/02/ICSR-Report-Media-Jihad-The-Islamic-State%E2%80%99s-Doctrine-for-Information-Warfare.pdf> (20.09.2023), p. 3.

⁵⁴ P. Polko, op. cit., pp. 163-164.

⁵⁵ L. Blaker, *The Islamic State's Use of Online Social Media*, "Military Cyber Affairs" 2016, (1), p. 3.

Due to the increase in bandwidth and software development, terrorists can distribute even extremely complex content without causing major problems to all groups of potential recipients. Until recently, the mainstream media did not offer such an opportunity. One of the limitations is censorship and self-censorship⁵⁶. Their use results primarily from serious consequences resulting from the publication of inappropriate content (one of which may be, for example, the withdrawal of the granted license). In the case of the Internet, the boundaries of censorship have moved significantly, and the offer of content presented every day is enormous. Furthermore, on the Internet, users can present their position at any time and comment on the content of publications or messages sent by the sender. In the case of traditional media, the message is one-sided and the recipient is not able to respond quickly to the published content.

One of the main goals of terrorists is publicity, which is an extremely important factor in their strategy⁵⁷. Cyberspace has therefore become a useful means of transmitting the execution of acts of terror, giving the expected publicity, among other things, and intentionally creating a sense of anxiety and fear among recipients⁵⁸. The terrorist attack carried out on 15 March 2019, in Christchurch, New Zealand, was broadcast live on the social networking sites Twitter and Facebook. Before going to the first target, the terrorist activated a small camera attached to his helmet, which made it possible to record the entire event⁵⁹. Although the publication, which lasted approximately 17 minutes, was removed from social media platforms as it contained too many brutal and drastic scenes, copies were available on other websites. In turn, several minutes after the shooting ended, articles describing the event appeared on numerous websites⁶⁰. The event ultimately dominated the media coverage of all national television and radio programs in New Zealand for the rest of the day. Terrorist visibility is therefore ensured not only by having more content on the Internet, but also by simultaneously attracting attention in other media (news).

THE USE OF THE INTERNET IN THE PROCESS OF RADICALIZATION

As mentioned earlier, initially, an important place of terrorist activity and radicalization of users was the darknet, or a part of the Internet invisible to users using standard browsers⁶¹. The hidden network was a source for acquiring new members, a space for exchanging information and instructions for the production of improvised explosives, and a place for sharing videos of executions, terrorist attacks, and other aspects of terrorist activities. Although the darknet allowed for almost anonymous, direct contact with other users, its reach could be described as significantly limited⁶².

---

⁵⁶ G. Bator, M. Knapik, op. cit., p. 58.

⁵⁷ J. Bieniek, op. cit., p. 148.

⁵⁸ T. Wałek, *Pojęcie, geneza i klasyfikacja zjawisk terrorystycznych*, "Securitologia" 2018, 2(28), p. 116.

⁵⁹ W. Mastelarz et. al., *Zamachy w Christchurch z 15 marca 2019 roku*, "Securo" 2021-2022, 8-9, p. 80.

⁶⁰ G. Bator, M. Knapik, op. cit., p. 65.

⁶¹ Słownik pojęć IT, *Darknet*, 2023, <https://www.kei.pl/slownik/darknet> (20.09.2023).

⁶² G. Bator, M. Knapik, op. cit., p. 59.

With the development of technology, terrorism also began to evolve. Today, social media have become a tool for spreading propaganda, playing an increasingly important role in the radicalization of attitudes among young people, impressionable people, people in mental crisis, or individuals determined to act due to difficult life situations or inspired by world events⁶³. It is worth noting that, thanks to the Internet, the process of radicalization in recent years has been taking place much faster and on a wider scale than it was a few years ago⁶⁴.

Radicalization is an individual process that leads to the adoption by an individual of extreme political, social, or religious ideals and aspirations. It is both a mental and emotional process. During it, the individual is prepared and motivated to engage in violent behavior⁶⁵. A typical model of the process of radicalization among supporters of terrorist organizations consists of four stages that overlap each other⁶⁶. The first is pre-radicalization, or the period leading to radicalization before falling fully into extremism. This is the time before adopting the jihadist ideology as one's own. The second stage is conversion, identification, or self-identification. The individual then decides to convert to Islam or begins to identify with the general idea of a "struggle". This is a time of searching, delving into extremist ideology, and discovering Islam in its radical version. The third stage is indoctrination and progressive bonding of the group. Contacts with active extremists, who determine the further path of activity, play an important role at this stage. As the process deepens and as a result of contact with people with similar views, the potential willingness to commit an attack in the 'name of Allah' increases significantly. The final stage of action, jihadization, is the planning or committing of acts of terrorism. During this period, there is active involvement in the search for targets, planning, and finally implementing attacks. Then, members of a given group consider it their duty to participate in terrorist activities, marking their life path as holy fighters of jihad⁶⁷.

In a situation where there are limited possibilities for using mosques or public places for the activities of Islamic radicals, virtual space is increasingly used to present extremist ideology, recruit, and train fighters⁶⁸. In research conducted by Gregory Waters and Robert Postings, the aim of which was to map the global network of supporters of the Islamic State on Facebook, the authors analyzed the relationships between 1,000 profiles belonging to ISIS fighters or supporters and over 5.3 thousand connections between them⁶⁹. The study showed that the profiles analyzed connect into a global network whose main task is to share ISIS propaganda materials.

---

⁶³ L. Wojnicz, *Walka z gwałtowną radykalizacją postaw w Unii Europejskiej. Podejście normatywne i instytucjonalne*, „Przegląd Zachodni” 2017, 2, p. 26.

⁶⁴ M. Adamczuk, *Rodzimy terroryzm jako zjawisko zagrażające bezpieczeństwu w Europie*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2011, 17, p. 73.

⁶⁵ A. Wilner, C.J. Dubouloz, *Homegrown Terrorism and Transformative Learning: An Interdisciplinary Approach to Understanding Radicalization*, „Global Change, Peace & Security” 2010, 22(1), p. 38.

⁶⁶ M. Adamczuk, *Rodzimy terroryzm...*, op.cit., p. 67-68.

⁶⁷ Ibidem, p. 67-68.

⁶⁸ Ibidem, p. 73.

⁶⁹ G. Bator, M. Knapik, op. cit., p. 60.

Their promotion mainly served to arouse the interest of people not associated with terrorist organizations and, consequently, to radicalize them⁷⁰.

Currently, the Internet is used at every stage of radicalization and terrorist activity, from financing, through fueling extremes, to full activity and execution of the attack⁷¹. Peter R. Neumann draws attention to a certain dangerous trend that has become visible in recent years, which is the decreasing age of people deciding to carry out terrorist attacks. Until recently, a man aged 18-25 was considered a typical terrorist. Today, even 12-year-old children are subjected to radicalism using young-generation platforms such as TikTok or Twitch⁷². In the context of the radicalization of young people on the Internet, the case of 19-year-old rapper Al-Afrat Hassan (who writes lyrics and performs songs published on Spotify and YouTube, serving to glorify ISIS murders⁷³) and his 15-year-old fan is cited. They were both described as “fosters of hatred” toward infidel Muslims who were considered enemies and wanted to undergo martyrdom for Islam⁷⁴. The teenagers were accused of planning an attack in central London after viewing a tutorial and propaganda videos from the organization⁷⁵. The older teenager also allegedly purchased chemicals and other components for preparing a bomb on the Amazon platform⁷⁶. In turn, in July 2023, Polish media reported the detention of an 18-year-old young man suspected of an attack using a suicide vest in Poland. According to information provided to the media by the Internal Security Agency, the teenager was a highly radicalized Islamic convert who started cooperating with representatives of the Islamic State⁷⁷. The teenager's first contact with the organization took place when he was 16 years old. Then he and his family went to one of the Benelux countries. After returning to Poland, his contacts with ISIS members were carried out via the Internet, where he talked in groups with other fighters and collected information to prepare him for the attack⁷⁸.

However, the online threat that allows young people to contact militants is not limited to the darknet or social media. In 2022, the US Ministry of Homeland Security decided to launch research on radicalization resulting from online games, which increases the threat of terrorism.

---

⁷⁰ G. Waters, R. Postings, *Spiders of the Caliphate: Mapping the Islamic State's Global Support Network on Facebook*, Counter Extremism Projects 2018, <https://www.counterextremism.com/sites/default/files/Spiders%20of%20the%20Caliphate%20%28May%202018%29.pdf> (20.09.2023), p. 6.

⁷¹ M. Adamczuk, *Rodzimy terroryzm...*, op. cit., p. 70.

⁷² J. Wójcik, *Nastoletni terroryści. Granica radykalizacji obniża się*, Infosecurity24, 2023, <https://infosecurity24.pl/za-granica/nastoletni-terrorysci-granica-radykalizacji-obniza-sie> (20.09.2023).

⁷³ D. Gardham, *ISIS-supporting drill rapper Al-Arfat Hassan bought chemicals for terrorist bomb attack to kill 1,000 in central London helped by a 15-year-old fan, court hears*, 2023, <https://www.dailymail.co.uk/news/article-12174395/ISIS-supporting-drill-rapper-Al-Arfat-Hassan-bought-chemicals-terrorist-bomb-attack.html> (20.09.2023).

⁷⁴ Ibidem.

⁷⁵ D. Gardham, *Drill rapping 'terrorist' Al Arfat Hassan 'threatened blood and torment if his girlfriend left him', court hears*, Sky News, October 2022, <https://news.sky.com/story/drill-rapping-terrorist-al-arfat-hassan-threatened-blood-and-torment-if-his-girlfriend-left-him-court-hears-12723779> (20.09.2023).

⁷⁶ R. Vinter, *London terror plot accused watched IS videos, court told*, The Guardian, 2023, <https://www.theguardian.com/uk-news/2023/jun/08/london-terror-plot-accused-watched-is-videos-court-told> (20.09.2023).

⁷⁷ *Dolnośląskie. Nastolatek planował zamach terrorystyczny przy pomocy pasa szahida*, Polsat News, 2023, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2023-07-14/nastolatek-planowala-zamach-terrorystyczny-przy-pomocy-pasa-szahida/> (20.09.2023).

⁷⁸ *Nastolatek chciał przeprowadzić zamach w Polsce. Są nowe informacje*, Salon24, 2023, <https://www.salon24.pl/newsroom/1313331,nastolatek-chcial-przeprowadzic-zamach-w-polsce-sa-nowe-informacje> (20.09.2023).

The aim of the analyses is to include, among others, jointly developing methods to combat radicalization, counteract the increase in the terrorist threat in gaming communities, and protect platform users who are most susceptible to negative influence⁷⁹. The main concern is the possible activities of recruiters of terrorist organizations and radicals disseminating extremist propaganda in players' networks and the lack of awareness of platform operators about the problems related to extremism in these communities. In the report of the Tech Against Terrorism organization published in January 2023 on current trends in the threat of terrorism and extremist ideology in cyberspace, it was noted that online gaming platforms are part of a broader problem⁸⁰. The gaming networks used by extremists are used in various ways. In addition to spreading threatening content and establishing networks, extremists use online gaming platforms to perform voice and video verification of people who are to gain access to closed materials. Gaming addiction is not the only problem parents of the youngest users of gaming networks should be paying attention to today.

CONCLUSIONS

In the modern world, cyberterrorism is one of the greatest threats to both the state and society. Cyberspace gives terrorists the opportunity to operate in all areas of our lives, regardless of where we are. With globalization, the spread of societies and the flow of information, this phenomenon cannot be ignored. In the face of threats related to acts of cyberterrorism, the widespread use and continuous updating of security systems and mechanisms is becoming very important to ensure Internet security. Their nature should be comprehensive and concern both the level of transmission, processing, and storage of information.

Effective protection against cyberterrorism is a key task for the functioning of the state and its institutions. It is necessary not only to cooperate and coordinate institutional activities in consultation with specialists in the field of computer systems and security, but also to educate users (especially young people, who are most vulnerable to the influence of radicalization or disinformation). In combating online threats, the human factor always plays a key role, affecting both the attacker and the victim. Therefore, to counteract the effects of terrorist activities on the Internet, the state should introduce appropriate legal standards and provide effective solutions to protect individuals, remembering, however, that the regulations created do not violate their fundamental rights.

REFERENCES

Adamczuk Magdalena. 2011. "Ewolucja strategii i metod działania islamskich ugrupowań terrorystycznych i ich wpływ na bezpieczeństwo Polski" [The evolution of the strategies

---

⁷⁹ M. Fraser, *Radykalizacja w grach online. Zwiększone zagrożenie terroryzmem*, 2022, <https://cyberdefence24.pl/polityka-i-prawo/radykalizacja-w-grach-online-zwiekszone-zagrozenie-terroryzmem> (20.09.2023).

⁸⁰ J. Wójcik, *#CyberMagazyn: Platformy gier online celem ekstremistów*, CyberDefence24, 2023, <https://cyberdefence24.pl/technologie/cybermagazyn-platformy-gier-online-celem-ekstremistow> (20.09.2023).

- and methods of operation of Islamic terrorist groups and their impact on the security of Poland]. *Bezpieczeństwo Narodowe* 19: 199-223.
- Adamczuk Magdalena. 2011. "Rodzimy terroryzm jako zjawisko zagrażające bezpieczeństwu w Europie" [Homegrown terrorism as a phenomenon that threatens security in Europe]. *Bezpieczeństwo Narodowe* 17: 61-80.
- Bator Grzegorz. Knapik Monika. 2020. "Rola mediów społecznościowych jako instrumentu terroryzmu: analiza zamachu Brentona Tarranta" [The role of social media as an instrument of terrorism: an analysis of the Brenton Tarrant attack]. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia de Securitate* 10(1): 56-69.
- Bieniek Joanna. 2021. "Cyberterroryzm zagrożeniem bezpieczeństwa państw współczesnego świata" [Cyberterrorism as a threat to the security of states in the modern world]. *Rocznik Bezpieczeństwa Morskiego* 15: 145-164.
- Blaker Lisa. 2016. "The Islamic State's Use of Online Social Media". *Military Cyber Affairs*. (1). <https://digitalcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1004&context=mca>
- Brickey Jonalan. 2012. "Defining Cyberterrorism: Capturing a Broad Range of Activities in Cyberspace". *CTC Sentinel* 5(8). <https://ctc.westpoint.edu/defining-cyberterrorism-capturing-a-broad-range-of-activities-in-cyberspace/>.
- Centrum Prewencji Terrorystycznej ABW. 2023. Treści o charakterze terrorystycznym w Internecie [Terrorist content on the Internet]. <https://tpcoe.gov.pl/cpt/materialy/1839,Treści-o-charakterze-terrorystycznym-w-Internecie.html>.
- Collin Barry. 1997. "The Future of CyberTerrorism: Where the Physical and Virtual Worlds Converge". 11th Annual International Symposium on Criminal Justice Issues: The Future of CyberTerrorism:Where the Physical and Virtual Worlds Converge. <http://www.crime-research.org/library/Cyberter.htm>.
- Corera Gordon. 2008. The world's most wanted cyber-jihadist. *BBC News*, 16 January 2008. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/7191248.stm>.
- Denning Dorothy. 2000. "Statement". Georgetown University. https://irp.fas.org/congress/2000_hr/00-05-23denning.htm.
- Dziewanowski Jacek. 2019. "Magazyn AQAP 'Inspire' narzędziem motywującym do podjęcia działań terrorystycznych" [AQAP magazine 'Inspire' as a tool motivating terrorist activities]. *Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego* 20: 139-155.
- Fraser Małgorzata. 2022. Radykalizacja w grach online. Zwiększone zagrożenie terroryzmem [Radicalization in online games. Increased threat of terrorism]. *CyberDefence24*. 22 September 2022. <https://cyberdefence24.pl/polityka-i-prawo/radykalizacja-w-grach-online-zwiekszone-zagrozenie-terroryzmem>.
- Gardham Duncan. 2022. Drill rapping 'terrorist' Al Arfat Hassan 'threatened blood and torment if his girlfriend left him', court hears. *Sky News*. 18 October 2022. <https://news.sky.com/story/drill-rapping-terrorist-al-arfat-hassan-threatened-blood-and-torment-if-his-girlfriend-left-him-court-hears-12723779>.
- Gardham Duncan. 2023. ISIS-supporting drill rapper Al-Arfat Hassan bought chemicals for terrorist bomb attack to kill 1,000 in central London helped by a 15-year-old fan, court hears. *Mail Online*. 8 June 2023. <https://www.dailymail.co.uk/news/article-12174395/ISIS-supporting-drill-rapper-Al-Arfat-Hassan-bought-chemicals-terrorist-bomb-attack.html>.

- Górka Marek. 2017. "Wybrane aspekty definicyjne cyberterroryzmu i ich znaczenie w perspektywie polityki bezpieczeństwa" [Selected definitional aspects of cyberterrorism and their importance in the perspective of security policy]. *Cywilizacja i Polityka* 15: 295–315.
- Grabowski Tomasz. 2015. "Wykorzystanie Internetu przez ugrupowania terrorystyczne" [The use of the Internet by terrorist groups]. In Marcin Zwierżdżyński, Mirosław Lakomy, Konrad Oświecimski (ed.). *E-administracja publiczna i (nie)bezpieczeństwo cyberprzestrzeni* [Public e-administration and cyberspace (in)security], Wydawnictwo Uniwersytetu Ignatianum w Krakowie.
- Haverty Dan. 2019. IRA's Night of Long Knives' part in Northern Ireland's peace process. *Irish Central*. 8 November 2019. <https://www.irishcentral.com/opinion/others/iras-night-long-knives-peace-process>.
- Hołyst Brunon, Pomykała Jacek. 2008. "Wykorzystywanie kryptografii przez środowiska terrorystyczne". *Prokuratura i Prawo* 2: 5-22.
- Iqbal Mohammad. 2004. "Defining Cyberterrorism". *UIC John Marshall Journal of Information Technology & Privacy Law* 22(2): 397-408.
- Jacobson Michael. 2009. "Terrorist Financing and the Internet". *CTC Sentinel* 2(6). <https://ctc.westpoint.edu/wp-content/uploads/2010/06/Vol2Iss6-Art6.pdf>.
- Jacobson Michael. 2010. "Terrorist Financing and the Internet". *Studies in Conflict & Terrorism* 33(4): 353–363. <https://doi.org/10.1080/10576101003587184>
- Józefiak Bartosz. 2016. Terroryci niechętnie korzystają z darknetu [Terrorists are reluctant to use the darknet]. *Cyberdefence24*. 30 March 2016. <https://cyberdefence24.pl/terrorysci-niechetnie-korzystaja-z-darknetu>.
- Kacprzak Izabela, Zawadka Grażyna. 2018. Jak namierzono terrorystę z ISIS [How an ISIS terrorist was tracked down]. *Rzeczpospolita*. 11 March 2018. <https://www.rp.pl/sluzby/art9895411-jak-namierzono-terroryste-z-isis>.
- Kadir Nadiah Khaeriah, Judhariksawan J., Maskun M. 2019. "Terrorism and Cyberspace: A Phenomenon of Cyber-Terrorism as Transnational Crime". *Fiat Justisia* 13(4): 333-344. <https://doi.org/10.25041/fiatjustisia.v13no4.1735>
- Lakomy Miron. 2011. "Internet w działalności tzw. Państwa Islamskiego: nowa jakość cyberdżihadyzmu?" [The Internet in the activities of the so-called Islamic State: a new quality of cyber-jihadism?]. *Studia Politologiczne* 38: 156-157.
- Lewis James A. 2002. *Assessing the risk of cyber terrorism, cyber war and other cyber threats*. Center for Strategic and International Studies. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/media/csis/pubs/021101_risks_of_cyberterror.pdf.
- Maj Przemysław. 2001. "Cyberterroryzm w stosunkach międzynarodowych" [Cyberterrorism in international relations]. *Consensus. Studenckie Zeszyty Naukowe* 1: 67-86.
- Małyga Grzegorz. 2016. "Dżihad epoki cyfrowej. Jak muzułmańscy terroryci z Państwa Islamskiego wykorzystują Internet w swojej działalności" [Jihad of the digital age. How Muslim terrorists from the Islamic State use the Internet in their activities]. *Refleksje. Pismo Naukowe studentów i doktorantów WNPiD UAM* 14: 121–131.
- Marcu Mihaela, Bălțeanu Cristina. 2014. "Social Media – a real source of proliferation of international terrorism". *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica* 16(1): 162-169.
- Mastelarz Wiktoria, et al. 2021/2022. "Zamachy w Christchurch z 15 marca 2019 roku" [Christchurch attacks on March 15, 2019]. *Securo*. (8-9): 75-85.

- Oleksiewicz Izabela. 2016. "Dilemmas and challenges for EU anti-cyberterrorism policy: The example of the United Kingdom". *Teka Komisji Politologii i Stosunków Międzynarodowych* 11(3): 135-146.
- Petrosyan Ani. 2023. Number of internet and social media users worldwide as of July 2023. Statistica. 20 September 2023. <https://www.statista.com/statistics/617136/digital-population-worldwide/>.
- Polko Paulina. 2018. "Propaganda 2.0. Nowe media a charakter współczesnych konfliktów zbrojnych" [Propaganda 2.0. New media and the nature of contemporary armed conflicts]. *Społeczeństwo i Edukacja* 20(2): 159-174.
- Polsat News. 2023. Dolnośląskie. Nastolatek planował zamach terrorystyczny przy pomocy pasa szahida [Lower Silesia. The teenager planned a terrorist attack using a shahid belt]. Polsat News. 14 July 2023. <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2023-07-14/nastolatka-planowala-zamach-terrorystyczny-przy-pomocy-pasa-szahida/>.
- Rożej-Adamowicz Anna. 2022. "Rola i znaczenie informacji pochodzących ze źródeł otwartych w zwiększaniu podatności na zagrożenia bezpieczeństwa w cyberprzestrzeni, ze szczególnym uwzględnieniem cyberterroryzmu" [The role and importance of information from open sources in increasing vulnerability to security threats in cyberspace, with particular emphasis on cyberterrorism]. *Terroryzm – studia, analizy, prewencja* 1: 147-199.
- Salon24. 2023. Nastolatek chciał przeprowadzić zamach w Polsce. Są nowe informacje [The teenager wanted to carry out an attack in Poland. There is new information]. 14 July. <https://www.salon24.pl/newsroom/1313331,nastolatek-chcial-przeprowadzic-zamach-w-polsce-sa-nowe-informacje>.
- Schjolberg Stein. 2006. Terrorism in Cyberspace – Myth or reality? <https://www.cybercrime-law.net/documents/Cyberterrorism.pdf>.
- Słownik pojęć IT. 2023. Darknet. <https://www.kei.pl/slownik/darknet>.
- Smolski Wiesław. 2005. Cyberterroryzm jako współczesne zagrożenie bezpieczeństwa państwa [Cyberterrorism as a contemporary threat to state security]. In: Paweł Fiktus, Henryk Malewski, Maciej Marszał (eds). "Rodzinna Europa". *Europejska myśl polityczno-prawna u progu XXI wieku* ["Family Europe". *European political and legal thought at the threshold of the 21st century*, 481-494. *Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa*. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Soesanto Stefan. 2000. Cyber Terrorism. Why it exists, why it doesn't, and why it will. Real Instituto Elcano. <https://www.realinstitutoelcano.org/en/analyses/cyber-terrorism-why-it-exists-why-it-doesnt-and-why-it-will/>.
- Szubrycht Tomasz. 2005. "Cyberterroryzm jako nowa forma zagrożenia terrorystycznego" [Cyberterrorism as a new form of terrorist threat]. *Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej* 1: 173-187.
- Tafoya William L. 2011. Cyber Terror. LEB FBI. 1 November. <https://leb.fbi.gov/articles/featured-articles/cyber-terror>.
- Vinter Robyn. 2023. London terror plot accused watched IS videos, court told. *The Guardian*. 8 June. <https://www.theguardian.com/uk-news/2023/jun/08/london-terror-plot-accused-watched-is-videos-court-told>.
- Wąlek Tomasz. 2018. "Pojęcie, geneza i klasyfikacja zjawisk terrorystycznych". *Securitologia*. 28(2): 110-124.

- Waters Gregory. Postings Robert. 2018. Spiders of the Caliphate: Mapping the Islamic State's Global Support Network on Facebook. Counter Extremism Projects. <https://www.counterextremism.com/sites/default/files/Spiders%20of%20the%20Caliphate%20%28May%202018%29.pdf>.
- Wejksznar Artur. 2017. Globalna sieć Al-Kaidy. Nowe państwo islamskie? [Al-Qaeda's global network. A new Islamic state?]. Warsaw: Difin.
- Wilner Alex S. Dubouloz Claire-Jehanne. 2010. "Homegrown Terrorism and Transformative Learning: An Interdisciplinary Approach to Understanding Radicalization". *Global Change, Peace & Security* 22(1): 33–51. <https://doi.org/10.1080/14781150903487956>.
- Winter Charlie. 2017. Media jihad: the Islamic state's Doctrine for Information Warfare. International Centre for the Study of Radicalisation. <https://icsr.info/wp-content/uploads/2017/02/ICSR-Report-Media-Jihad-The-Islamic-State%E2%80%99s-Doctrine-for-Information-Warfare.pdf>.
- Wójcik Jan. 2023. #CyberMagazyn: Platformy gier online celem ekstremistów. *CyberDefence24*. 18 February. <https://cyberdefence24.pl/technologie/cybermagazyn-platformy-gier-online-celem-ekstremistow>.
- Wójcik Jan. 2023. Nastoletni terroryści. Granica radykalizacji obniża się. *Infosecurity24*. 28 July. <https://infosecurity24.pl/za-granica/nastoletni-terrorysci-granica-radykalizacji-obniza-sie>.
- Wojnicz Luiza. 2022. "Walka z gwałtowną radykalizacją postaw w Unii Europejskiej. Podejście normatywne i instytucjonalne" [Fighting violent radicalization in the European Union. Normative and institutional approach]. *Przegląd Zachodni* 2: 25-45.
- Wojtasik Karolina. Szczepański Marek. 2017. "Nowoczesne Technologie i Internet w służbie organizacji terrorystycznych. Próba analizy socjologicznej" [Modern Technologies and the Internet in the service of terrorist organizations. An attempt at sociological analysis]. *Studia Humanistyczne AGH* 16(2): 41-50.
- Yumitro Gonda. et al. 2022. "The influences of social media toward the development of terrorism in Indonesia". *Jurnal Studi Komunikasi* 6(1): 16-31.
- Zeiger Sara. Gyte Joseph. 2020. "Prevention of Radicalization on Social Media and the Internet". In: Alex P. Schmid (ed.) *Handbook, Part II: Prevention of Radicalisation*. Hague: International Center for Counter Terrorism.

Karolina BRYSIK-BARAN

Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Chełmie

karolinabrysiak0312@gmail.com

https://orcid.org/0000-0002-0961-6181

Leszek ELAK

Akademia Sztuki Wojennej

l.elek@akademia.mil.pl

https://orcid.org/0000-0002-5255-9768

Karol ZYGO

Uniwersytet w Siedlcach

karolzygo@interia.pl

https://orcid.org/0000-0002-8274-1958

https://doi.org/10.34739/dsd.2023.02.10

CHINY JAKO PRETENDENT DO ROLI HEGEMONA W XXI WIEKU

ABSTRAKT: Chiny w XXI wieku w szybkim tempie podwyższyły swoją pozycję na arenie międzynarodowej za sprawą rozwoju ekonomicznego, militarnego, technologicznego i informacyjnego. Sytuacja ta wprowadziła swego rodzaju destabilizację, związaną z możliwością zmiany biegunowości władzy, stawiając Chiny na pozycji pretendenta do roli hegemonia. Prężnie rozwijające się państwo nieustannie dąży do jak najwyższego poziomu rozwoju elementów państwa hegemonicznego. Ustrój polityczny odmienny od uznawanego przez większość państw świata za demokratyczny sprawia, że rywalizacja o władzę na świecie toczy się nie tylko w relacji Stany Zjednoczone – Chiny, ale również przybiera formę walki między demokracją a autokracją. Gra sytuacjami mającymi miejsce na świecie jest jednym z niepisanych przywilejów hegemonia, dlatego też walka o wpływy na świecie staje się jednym z najważniejszych wyzwań dla pretendenta do roli hegemonia.

SŁOWA KLUCZOWE: Chiny, czynniki stabilizujące, hegemonia, pretendent, wpływy

---

CHINA AS A PRETENDER TO THE ROLE OF HEGEMON IN THE 21ST CENTURY

ABSTRACT: In the 21st century, China has rapidly improved its position on the international arena thanks to its economic, military, technological, and information development. This situation introduced a kind of destabilization due to the possibility of changing the polarity of power, putting China in the position of a pretender to the role of hegemon. The dynamically developing state constantly strives for the highest possible level of development of the elements of the hegemonic state. A political system different from that considered appropriate by most countries in the world means that the competition for power in the world takes place not only in the United States – China relationship, but also in the form of a rivalry between democracy and autocracy. Playing with global situations is one of the unwritten privileges, which is why the fight for influence in the world becomes one of the most important undertakings for a pretender to the role of the hegemon.

KEYWORDS: China, hegemon pretender, hegemony, influence, stabilizing factors

WPROWADZENIE

Chiny w XXI wieku intensywnie rozwijają się jako kraj w aspekcie ekonomicznym, technologicznym, informatycznym oraz militarnym. Dodatkowo sposób prowadzenia polityki zagranicznej przez rządzących tym krajem powoduje podwyższenie pozycji Chin na arenie międzynarodowej. W obliczu rosyjskiej agresji na Ukrainę, w drugiej dekadzie XXI wieku, nie należy zapominać o znaczącej kwestii walki mocarstw o hegemonię na świecie. Niewątpliwie Chiny stają na czele państw, które mogą konkurować z obecnym hegemonem – Stanami Zjednoczonymi.

Czy Chiny w najbliższych dekadach mają możliwość osiągnięcia pozycji hegemonia – władcy świata? W poniższym artykule podjęto próbę odpowiedzi na to pytanie, które jednocześnie jest problemem badawczy przedmiotu badań hegemoni na świecie. Przyjęto, iż o znaczeniu państwa na świecie, jego pozycji, a w konsekwencji możliwości stania się hegemonem świadczy ustroj polityczny, rozwój ekonomiczny, technologiczny, informacyjny, demograficzny i militarny oraz sojusze z innymi państwami. Autorzy niniejszego artykułu poszukują również odpowiedzi na poniższe pytania szczegółowe:

- Jaką formę ustroju politycznego reprezentują Chiny i jaki ma to wpływ na pojmowanie tego państwa na arenie międzynarodowej?
- Jakie rozumienie władzy przyświeca chińskim władzom i z czego to wynika?
- W jaki sposób Chiny rozwijają się ekonomicznie?
- Poprzez jakie działania Chiny rozwijają się technologicznie i informacyjnie?
- Jak przebiega proces rozwoju demograficznego w Chinach?
- Co wpływa na rozwój militarny Chin?
- Jakie państwa możemy uznać za sojuszników Chinom oraz jakie działania prowadzą wspólnie?
- W jaki sposób wymienione sojusze wpływają na wzrost pozycji Chin na świecie?

Analiza tematu hegemoni na przykładzie Chin pozwoli na zrozumienie procesów zachodzących na arenie międzynarodowej, które mają znaczący wpływ na politykę reszty państw świata, w tym Polski. Analiza, synteza, abstrahowanie oraz dedukcja zastosowane w poniższym artykule pomogą w zrozumieniu fenomenu odbudowy potęgi Chin oraz wspomogą rozmyślenia na temat wpływu rywalizacji Chin i Stanów Zjednoczonych o hegemonię na świecie na procesy zachodzące na arenie międzynarodowej, w tym na bezpieczeństwo innych państw.

Celem głównym artykułu jest udowodnienie, iż Chiny są pretendentem do objęcia roli hegemonia na świecie. Dla zrealizowania tak zdefiniowanego celu sformułowano następujące cele cząstkowe o charakterze poznawczym i utylitarnym. Uporządkowano podstawowe kwestie terminologiczne. Zidentyfikowano obszary rozwoju Chin: rozwój ekonomiczny, technologiczny, informacyjny, demograficzny i militarny oraz przeanalizowano aspekt ustroju politycznego odmiennego od demokratycznego. Wskazano kierunki działań sojuszniczych pomiędzy Chinami, a innymi państwami.

USTRÓJ POLITYCZNY CHIN

Ustrój polityczny występujący w Chinach jest bardzo specyficzny. Z racji postępującej globalizacji, która wymusza otwartość na świat, wcześniejszy sposób sprawowania władzy przez przywódcę państwa został zmieniony. Decyzje podejmowane przez rządzącego jako charzmatycznego lidera cieszą się powszechną aprobatą, co jest podstawą tradycji chińskiej. Historia Chin sprawiła, że rola rządzącego w państwie jest fundamentalna. W XX wieku nastąpiło osłabienie tego systemu na rzecz zbliżenia ustroju do panującego w państwach Zachodu. Autokracja pojmowana jako jedna z najbardziej opresyjnych form prowadzenia polityki zostaje złagodzona elementami demokracji. Archetypem surowego autokraty jest m.in. Mao Zedong, który stanowi również jedną z najwybitniejszych postaci Chin¹. Należy wspomnieć, iż autokracja i demokracja rozróżniana jest przede wszystkim na podstawie formy wyboru rządzącego oraz celów władcy, które osiąga, korzystając z różnych przywilejów, a w przypadku autokracji braku pewnych ograniczeń, co wynika z pojęcia władzy absolutnej². Autokracja to forma rządów skupiona na zamknięciu polityki na opinię publiczną, w której nie występują wolne media, nie ma wolności słowa ani otwartego lobbingu czy konkurencji partyjnej³. Natomiast demokracja charakteryzuje się przede wszystkim wolnością w wymienionych wyżej obszarach, co znacznie odróżnia między sobą te dwa sposoby prowadzenia rządów. W następnych dekadach przyszłość Chin oraz sposób prowadzenia rządów przez władze mogą ulec znaczącej zmianie i powrócić do utartego modelu stworzonego przez Mao Zedonga.

Konstytucja Chin została przyjęta 4 grudnia 1982 roku, z ostatnią poprawką z 2004 roku. Zgodnie z pierwszym artykułem Chiny są „socjalistycznym państwem demokratycznej dyktatury ludu”. Ustrój panujący w tym państwie jest swego rodzaju połączeniem demokracji i autokracji. Przewodniczący jest wybierany w demokratycznych wyborach, jednak nie przez obywateli, ale przez Ogólnochińskie Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych (OZPL).

Struktura władzy wygląda następująco:

- przewodniczący będący odpowiednikiem prezydenta,
- Rada Państwowa będąca organem władzy wykonawczej przy działalności przewodniczącego,
- Ogólnochińskie Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych (OZPL) sprawujące władzę ustawodawczą⁴.

Przywódca Chin jest nazywany przewodniczącym z uwagi na proces, w jakim jest wybierany. Nie odbywają się wybory powszechne wśród narodu, natomiast decyzja należy do OZPL, dlatego też nazywany jest przewodniczącym, a nie prezydentem. Kadencja przewodniczącego trwa 5 lat, a organ powołujący go na stanowisko ma również prawo odwołać go. Do zadań przewodniczącego

---

¹ A. Anderson, J. Brownlee, K. Clarke, *Autocracy: A Substantive Approach*, 2021, The Stanford Center on Democracy, Development and the Rule of Law, s. 2, https://fsi-live.s3.us-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/abc_autocracy_v4_0.pdf (31.12.2023).

² A. Dixit, *Democracy, Autocracy and Bureaucracy*, „Journal of Globalization and Development” 2010, 1(1), s. 4.

³ E. Frantz, *Autokracja*, [w:] *Oxford Research Encyclopedia of Politics*, 2016.

⁴ D.J. Michalski, *Przywództwo polityczne – przykład Chińskiej Republiki Ludowej*, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej” 2013, 4, s. 170-176.

należy: „wykonywanie decyzji OZPL i jego Stałego Komitetu; ogłaszanie ustaw; mianowanie i odwoływanie premiera stojącego na czele Rady Państwowej, wiceministrów, ministrów, przewodniczących komisji, sekretarza generalnego i innych członków Rady oraz głównego audytora; przyznawanie orderów państwowych i tytułów honorowych; ogłaszanie dekretów o amnestii; ogłaszanie wprowadzenia stanu wyjątkowego, stanu wojny; wydawanie dekretów o mobilizacji; reprezentowanie państwa w stosunkach międzynarodowych; przyjmowanie zagranicznych przedstawicieli dyplomatycznych powoływanie lub odwoływanie pełnomocnych przedstawicieli za granicą, ratyfikowanie bądź wypowiedanie traktatów oraz ważnych porozumień zawartych z obcymi państwami”⁵. Instytucja przewodniczącego w Chinach pojawiła się dopiero w 1954 roku, kiedy władzę objął Mao Zedong, natomiast przedtem głową państwa był król bądź cesarz. Ponadto warto nadmienić, iż przewodniczący obejmuje dodatkowe funkcje, mianowicie sekretarza generalnego Komunistycznej Partii Chin oraz przewodniczącego Centralnej Komisji Wojskowej, co zapewnia mu w zasadzie nieograniczoną władzę. Zmiany w ustroju miały na celu odbudowę potęgi gospodarczej. Cel został osiągnięty – Chiny stały się ekonomicznym hegemonem.

Zakorzeniona w historii Chin monarchia sprawiła, iż w państwie tym istnieje pewien rodzaj kultury politycznej, która według polskiego sinologa, dyplomaty oraz publicysty prof. B. Góralczyka charakteryzuje się następującymi elementami: „posłuszeństwo i szacunek; promowany odgórnie zespół konfucjańskich cnót, który jednak ulegał ewolucji w ostatnich dekadach; etykieta i ceremoniał państwowy; dominacja/przewaga polityki i państwa/urzędów nad obywatelem; kontrola i nadzór obywatela przez państwo; nieustanne przenikanie się świata elit i chłopskiego; racjonalność i wpisanie się w świat rządzony przez świat przyrody; towarzysząca funkcjonowaniu państwa atmosfera „kolesiostwa”, nepotyzmu i korupcji na styku urzędnik/obywatel; wszechobecny klimat regulacji wszystkiego przez władze (dowolnego stopnia); łącząca się z powyższym nieufność wobec »nie naszych«”⁶. Powyższe słowa wybitnego znawcy Chin świadczą o ich problemach natury demokratycznej. Państwo Środka nie jest gotowe, aby stać się państwem o pełnoskalowym ustroju demokratycznym. Historia pokazuje nam, iż mocarstwo to ma zapędy autokratyczne i zdaje się, że taki ustrój jest naturalny dla tego regionu. Wysoka pozycja Chin może umożliwić przewodniczącemu oświadczenie, iż państwo to wchodzi w nową erę mocarstwowości i powrotu do korzeni.

Xi Jinping po objęciu władzy w Chinach rozpoczął wprowadzanie wielu reform odnoszących się do roli przywódcy jako centralnego organu. Przeobrażenie dotychczasowego ustroju na historyczną mocarstwowość niesie za sobą wielką odpowiedzialność. Ze względu na znaczącą pozycję Chin na świecie jest to odpowiedzialność o skali globalnej. Jedna osoba będzie mogła podejmować decyzje odnoszące się do procesów zachodzących na arenie międzynarodowej. Poparcie dla nowego przywódcy jako monarchy w społeczeństwie jest dosyć wysokie z uwagi na to, że zauważane

---

⁵ Ibidem, s. 176.

⁶ B. Góralczyk, *Nowy Długi Marsz. Chiny ery Xi Jinpinga*, Warszawa 2021, s. 23-24.

są kryzysy, które występują w demokratycznych państwach. Co prawda wewnątrz Chin rodzą się pewne kontrowersje, ale jak długo państwo to będzie umacniało swoją silną pozycję, tak nieustannie będzie poparcie dla takiej formy rządów⁷. Rozwiązania te mogą skutkować, w odległej przyszłości, zaakceptowaniem przez część państw ustroju Chin jako skuteczniejszego, co w konsekwencji może doprowadzić do częściowego załamania demokracji na świecie.

Ustrój polityczny Chin ma ogromny wpływ na rozwój państwa. W mocarstwie tym bowiem osoba sprawująca władzę ma silnie ugruntowaną pozycję, a cele, jakie sobie wyznacza, są niezmiennie i uniwersalne. Trafnie obrazują to zalecenia, można nawet powiedzieć przykazania, pozostawione dla swoich następców przez Deng Xiaopinga:

- „Lengjing guan cha – uważnie obserwować i chłodno analizować sytuację,
- Yousuo zuowei – starać się wносить swój wkład,
- Wen zhu zhenjiao – trzymać grunt pod nogami, bronić własnych interesów,
- Chenzhuo yingfu – podchodzić do zmian spokojnie i z pewnością siebie,
- Shanyu shouzhuo – zachować ostrożność, nie wywyższać się,
- Juebu dang tou – nie starać się być liderem,
- Taoguang yanghui – ukrywać własne możliwości i zamiary”⁸.

Zasady te stosowane w Chinach celnie obrazują proces rozwojowy. Państwo to, będąc pretendentem do roli hegemonu, początkowo prezentowało się jako odbudowujące swój kapitał, ukrywając swoje strategiczne cele, a z czasem zaczęło objawiać się jako jedno z najsilniejszych państw na arenie międzynarodowej. Chińskich rządzących wyróżnia fakt, iż strategicznie i kurczowo trzymają się zasad oraz kultury swojego kraju.

Obecny przywódca – Xi Jinping – w roku 2022 obchodził 10-lecie sprawowania rządów. Najważniejszym celem dla tego przywódcy jest spełnienie się chińskiego snu o wspaniałej cywilizacji charakteryzującej się głównie innowacyjnością społeczeństwa i powszechnym dobrobytem. Rozwój Chin ma przewyższyć pozycję dotychczasowego hegemonu – Stany Zjednoczone. Niepokoją powodują wzmianki o możliwości zaistnienia w Chinach całkowitej autokracji spowodowanej chęcią Xi Jinpinga uzyskania tytułu monarchy, co może doprowadzić do upadku pozycji Chin. Obecna sytuacja na świecie nie sprzyja wprowadzeniu w Chinach pełnej autokracji, a ustrój polityczny powinien opierać się na założeniach Denga Xiaopinga⁹. Obowiązujący ustrój polityczny nie ma demokratycznego charakteru akceptowanego przez większość państw świata, jednakże pomimo to Chiny pozostają silne kulturowo oraz stabilne na arenie międzynarodowej.

---

⁷ Wywiad, B. Góralczyk, J. Kamiński, *Celem Chin jest fortel, który pozwoli im ugrać swoje interesy, ale nie doprowadzi do wojny*, Nowa Konfederacja thinkzine, 5.01.2022, <https://nowakonfederacja.pl/celem-chin-jest-fortel-ktory-pozwoli-im-ugrac-swoje-interesy-ale-nie-doprowadzi-do-wojny/> (31.12.2023).

⁸ B. Góralczyk, *Geostrategia Xi Jinpinga – od skromności do globalnej asertywności*, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej” 2017, 11, s. 34.

⁹ B. Góralczyk, *Xi Jinping. Podsumowanie 10-ciu lat rządów*, Układ sił na świecie, 29.03.2022, <https://www.youtube.com/watch?v=kUp2iv9HaOc> (31.12.2023).

ROZWÓJ EKONOMICZNY CHIN

Silną podstawę dla obecnej wysokiej pozycji ekonomicznej Chin zbudowali rządzący pod koniec XX wieku. Poprzez kontynuowanie polityki otwierania się na świat nastąpił wzrost PKB w tym kraju. W 1979 roku chińska gospodarka zajmowała dziesiąte miejsce na świecie, natomiast w roku 2010 osiągnęła drugie miejsce, zaraz po Stanach Zjednoczonych. Wtedy PKB Chin wynosił 5,9 bln dolarów¹⁰. Wysoki wzrost PKB spowodowany jest niskim nakładem finansowym na stopie wytwórczej. Pracownicy w chińskich fabrykach nie generują wysokich kosztów pracy, dzięki czemu chińskie ceny są konkurencyjne, a gospodarka światowa odnotowuje zapotrzebowanie na tanie produkty. Kolejnym elementem pozwalającym na rozwój gospodarczy Chin staje się inwestowanie z krajowych oszczędności. Dzięki spółkom handlu zagranicznego oraz decentralizacji produkcji, co wpłynęło na wyższe kwoty oszczędzane przez gospodarstwa domowe, już w pierwszej dekadzie XXI wieku oszczędności Chin stanowiły 52% PKB¹¹. Poziom inwestycji w Chinach był jednym z najwyższych na świecie. Jest to ogromna wartość pozwalająca na szybki rozwój ekonomiczny państwa.

Wiele wskaźników określa rozwój ekonomiczny kraju, który to rozwój jest jednym z najważniejszych elementów określających hegemonię państwa. W pierwszej dekadzie XXI wieku „wzrost wskaźnika produktywności czynników wytwórczych (*total factor productivity* – TFP) dla Chin, odzwierciedlający ogólny postęp technologiczny, zmiany strukturalne oraz efektywność wykorzystania jednocześnie kapitału i zatrudnionych, jest większy w porównaniu do większości światowych gospodarek, a za 75% różnicy w porównaniach międzynarodowych odpowiada akumulacja kapitału”¹². Ukazuje nam to, na jak wysokim poziomie rozwojowym stanęły Chiny w trakcie odbudowy swojego mocarstwa. Dynamiczny proces pozwala na stwierdzenie, iż już początek XXI wieku wskazuje na hegemoniczne możliwości Chin. To stwierdzenie bardzo dobrze obrazuje fakt, iż Chiny współcześnie są światowym hegemonem w sektorze gospodarczym, na co wpłynęła stabilna polityka gospodarcza skupiona na eksporcie, wzroście produktywności oraz inwestycjach. W roku 2015, reasumując dokonania oraz potknięcia władz w sektorze rozwoju gospodarczego, Chiny opracowały plan, w którym większy nacisk położono na produktywność oraz edukację i dobrobyt społeczeństwa. Została podjęta decyzja o transformacji modelu ekonomicznego w celu osiągnięcia szybszego wzrostu poprzez konsumpcję pobudzoną wzrostem dochodów dla obszarów miejskich, inwestycje oraz eksport.

Chiński rząd w celu uniknięcia błędów proeksportowych gospodarek krajów sąsiadujących, które utraciły przewagę konkurencyjności na arenie międzynarodowej w handlu, skupił działania na zwiększeniu konsumpcji prywatnej, ogłaszając tą decyzję w 12 planie rozwoju

---

¹⁰ M.A. Kolka, *Czynniki wzrostu PKB i perspektywy rozwoju gospodarczego Chin do 2015 roku*, „Studia Ekonomiczne”. Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach. Międzynarodowe stosunki gospodarcze – wybrane podmioty i procesy gospodarki światowej” 2012, 122, s. 140.

¹¹ Ibidem, s. 143.

¹² Ibidem, s. 144.

gospodarczego¹³. Sytuacja globalna, która nastąpiła w 2019 roku z powodu wybuchu epidemii Covid-19, spowodowała spowolnienie rozwoju gospodarek na arenie międzynarodowej. Chiny jako jedne z niewielu państw podołały niesprzyjającym warunkom. W 2020 roku rząd wyróżnił sześć elementów gwarantujących dalszy rozwój gospodarczy, mających zapewnić zatrudnienie, podstawowe źródła dochodu i wytrzymałość podmiotów rynku¹⁴, zachowując tym samym bezpieczeństwo sektora społecznego, ekonomicznego oraz środowiskowego. Ukazuje to, jak uniwersalna staje się polityka ekonomiczna Chin, która potrafi sprostać narastającym wyzwaniom. Przewodniczący Xi Jinping określił strategię, jak przeciwdziałać niepewnej sytuacji na rynku globalnym, skupiając głównie potencjał kraju na wewnętrznym obiegu gospodarczym, którego uzupełnieniem byłby międzynarodowy handel.

ROZWÓJ TECHNOLOGICZNY I INFORMACYJNY W CHIŃSKIEJ REPUBLICIE LUDOWEJ

Dużą rolę w rozwoju ekonomicznym odgrywa rozwój technologiczny i informacyjny. Silna pozycja w tym obszarze zaznacza się odejściem od kojarzenia chińskich produktów jako nielegalnie podrabianych oraz wysokim poziomem innowacyjności produktów wytwarzanych w Chinach. Mocarstwo to od zarania dziejów było inicjatorem nowinek technologicznych. W XXI wieku Chiny stają na czele wszystkich państw w rozwoju technologii komunikacyjnych oraz sztucznej inteligencji. Ogromną rolę w tym obrębie odgrywa również innowacyjność w zakresie energetyki odnawialnej oraz przemysłu high-tech.

System chiński, aby wzmocnić pozycję produktów wytworzonych w Chinach, zmienia zasady odnoszące się do własności intelektualnej, szukając luk w prawie międzynarodowym z jednoczesnym dopasowaniem się do istniejących reguł. Dzięki temu liczba zgłoszeń znaków towarowych chińskich innowacji do Urzędu Unii Europejskiej ds. Własności Intelektualnej w roku 2020 wzrosła o 90% w porównaniu z rokiem poprzednim. Tendencja ta doprowadziła do awansu Chin w światowym łańcuchu dostaw dzięki umiejętności wykorzystywania zawirowań w globalnej gospodarce. Nowy model otwartości na świat, który ma zapewnić rozwój ekonomiczny oraz łączy się z rozwojem technologii i informacji, w głównej mierze ma skupiać się na uniezależnieniu od importu półprzewodników, które stają się fundamentem innowacyjności technologicznej. Dzięki takiemu rozwiązaniu Chiny staną się samowystarczalne i w pełni będą mogły wyprodukować produkt, od początku do końca, w swoim kraju, z własnych materiałów, co ustabilizuje niepewność w imporcie globalnym. Główne elementy innowacyjności związane z technologią informacyjną, na których skupiona jest chińska gospodarka, to sztuczna inteligencja i Big Data oraz energia alternatywna, urządzenia elektroenergetyczne, pojazdy elektryczne, biotechnologia, innowacje cyfrowe, technologie środowiskowe i energooszczędne, sprzęt lotniczy i kosmiczny¹⁵.

---

¹³ Ibidem, s. 146-147.

¹⁴ L. Guangyuan, *Pogłębianie reform i rozwoju w Chinach – okazja dla całego świata*, Ambasada Chińskiej Republiki Ludowej w Polsce, 2020.06.11, http://pl.china-embassy.gov.cn/pol/dsxx/dshd/202006/t20200611_2482444.html (31.12.2023).

¹⁵ S. Pangsy-Kania, *Od „Made in China” do „Created in China” – droga Chin do supremacji innowacyjnej*, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej” 2021, 19, s. 106-110.

Rozwój innowacyjności podkreśla nie tylko wysoką pozycję państwa, ale również pokazuje, jak elitarny jest dany kraj i jak wiele potrafi wnieść do globalnego poczucia komfortu i bezpieczeństwa. Współcześnie dla społeczeństw przyzwyczajonych do konsumpcjonizmu oraz nowinek technologicznych bardzo ważny okazuje się właśnie ten aspekt. Kolejnym elementem przemawiającym za prężnie rozwijającą się w Chinach technologią i informacją, bazujących na innowacyjności, jest Global Innovation Index 2020¹⁶. W rankingu na rok 2020 znajdują się takie wskaźniki, jak „wydatki na badania i rozwój czy wnioski patentowe, ale również nowe wskaźniki, do których zalicza się np. tworzenie aplikacji mobilnych”¹⁷. Podane wartości wskazują zaawansowanie państw pod względem innowacyjności oraz efektywność innowacji. „Wskaźnik Global Innovation Index (GII) stanowi średnią arytmetyczną subindeksów wejścia oraz wyjścia. Natomiast wskaźnik efektywności innowacyjności definiowany jest jako iloraz subindeksu wyjścia do subindeksu wejścia i stanowi podstawę rankingu innowacyjności państw. Do subindeksu wejścia zalicza się: instytucje, kapitał ludzki i badania, infrastrukturę, zaawansowanie rynku i zaawansowanie biznesu. Natomiast subindeks wyjścia tworzony jest przez filar wiedzy i rezultatów technologicznych oraz wyników kreatywności”¹⁸. Wysoki stopień innowacyjności osiągają kraje charakteryzujące się wysokim poziomem gospodarczym mierzonym poziomem dochodów. Chiny cechują się wysoką efektywnością gospodarczą, co zapewniło im pierwsze miejsce w ogólnym zestawieniu efektywności innowacyjnej. Paradoksalnie uzyskały natomiast czternaste miejsce w ogólnym indeksie z uwagi na fakt, iż nie są klasyfikowane jako gospodarka o wysokich dochodach. Istotny jest jednakże fakt, że Chiny w przeciągu siedmiu lat uzyskały dynamiczną tendencję wzrostową w rankingu. W 2013 roku zajmowały 35 miejsce, zaś w 2016 – 25¹⁹. Pozycję Chin i Stanów Zjednoczonych jako rywali w rozwoju technologii i informacji obrazuje tabela 1.

Obserwując sytuację na arenie międzynarodowej i nieustanny rozwój innowacyjności Chin, możemy przypuszczać, że w najbliższych latach zmniejszą one lukę pomiędzy miejscem zajmowanym przez nie a Stanami Zjednoczonymi, a w konsekwencji przy utrzymujących się tendencjach prześcigną hegemonia.

Tabela 1. Miejsce Chin i Stanów Zjednoczonych w rankingu GII – analiza porównawcza

Filary i obszary GII	Chiny		Stany Zjednoczone	
	Wynik (0-100)	Miejsce w rankingu	Wynik (0-100)	Miejsce w rankingu
Global Innovation Index (GII)				
Ogólny wskaźnik GII	53.3	14	60.6	3

¹⁶ Globalny Indeks Innowacyjności (*Global Innovation Index*, GII) – metoda oceny innowacyjności krajów, publikowany corocznie, począwszy od 2007 r. Indeks ma ogólnoświatowy wymiar i umożliwia porównanie innowacyjności gospodarek metodą min-max, która pozwala na ich uplasowanie w skali od 0 do 100.

¹⁷ S. Pangsy-Kania, *Od „Made in China” do „Created in China...”, op. cit., s. 99.*

¹⁸ *Ibidem*, s. 99.

¹⁹ *Ibidem*, s. 99-104.

Wskaźnik efektywności innowacyjnej	0.9	1	0.8	13
Subindeks – wskaźnik wejścia	55.5	26	68.8	4
Subindeks – wskaźnik wyjścia	51.0	6	52.3	5

Źródło: S. Pangsy-Kania, *Od „Made in China” do „Created in China” – droga Chin do supremacji innowacyjnej*, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej” 2021, 19, s. 99.

Państwo Środka w swoim dorobku posiada wiele patentów. 30% technologii w produkcji energii odnawialnej jest autorstwa chińskich naukowców. Chiny są również hegemonem pod względem produkcji zielonej energii, a także liderami w produkcji aut. Natomiast pod względem liczby aut elektrycznych, które produkują, znajdują się na podium liderów światowych. Wykorzystanie narodowych patentów wspiera rozwój wewnętrzny kraju. W jednym z miast – Schenzhen – transport publiczny funkcjonuje wyłącznie na podstawie rozwiązań elektrycznych. Chińska polityka zakłada rozszerzanie tego trendu na resztę miast kraju.

Dodatkowo Chiny są hegemonem w produkcji smartfonów. Ich największy producent, marka Huawei, w 2019 roku kontrolował 13% światowego rynku. Kolejnym argumentem przemawiającym za rozwojem Chin w sferze technologii i informacji jest przemieszczenie handlu do przestrzeni on-line oraz rozwinięcie płatności bezgotówkowej²⁰. Można by rzec, że Chiny wchodzi w nową erę cywilizacji – cywilizacji cyfrowej, w której to one będą nosić miano hegemonu. W 2018 roku na portalu „Industry Portal Nowoczesnego Przemysłu 4.0” pojawił się artykuł Z. Piątkę pt. *Chiny chcą być liderem w obszarze AI*²¹, przedstawiający utworzenie kampusu technologicznego, którego działalność w całości ma zostać skupiona na sztucznej inteligencji, a przede wszystkim na transmisji danych dużych prędkości, rozwiązaniach chmurowych, technologiach biometrycznych, przetwarzaniu Big Data oraz głębokim uczeniu maszynowym. Projekt ten ma funkcjonować we współpracy z chińskimi i zagranicznymi uczelniami, dużymi przedsiębiorstwami oraz instytutami badawczymi. Na miejscu ma być utworzone laboratorium sztucznej inteligencji oraz różne centra badawcze²².

Podczas sesji Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych w 2021 został przedstawiony plan odnoszący się do rozwoju technologicznego i informatycznego Chin, związany ze sztuczną inteligencją, neuronauką, genomiką i biotechnologią, komputerami kwantowymi, medycyną kliniczną oraz robotyką²³. Sytuacja globalna, w której głównym wrogiem ludzkości jest emisja dwutlenku węgla do atmosfery, wymusza na krajach świata wdrażanie innowacyjności oraz odchodzenie od zużywania energii z surowców kopalnianych i uwalniania

²⁰ M. Jacoby, *Chiny innowacyjne – mocarstwo wiedzy*, wszechnica.org.pl, wykłady w Internecie, 30.09.2019, <https://wszechnica.org.pl/wyklad/chiny-innowacyjne-mocarstwo-wiedzy/> (31.12.2023).

²¹ Z. Piątek, *Chiny chcą być liderem w obszarze AI*, 22.01.2018, <https://przemysl-40.pl/index.php/2018/01/22/chiny-chca-byc-liderem-w-obszarze-ai/> (31.12.2023).

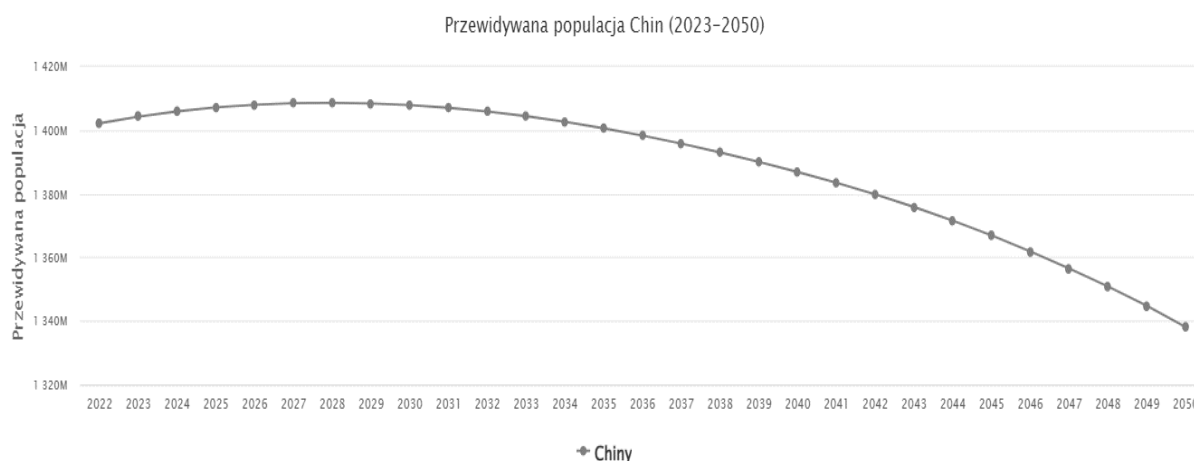
²² Ibidem.

²³ W. Adamczyk, *Sztuczna inteligencja, bitcoin, roboty. Czy Chiny staną się globalnym liderem innowacyjnych technologii?* Klub Jagielloński, 17.06.2021, <https://klubjagiellonski.pl/2021/06/17/sztuczna-inteligencja-bitcoin-roboty-czy-chiny-stana-sie-globalnym-liderem-innowacyjnych-technologii/> (31.12.2023).

do atmosfery szkodliwych substancji. W chińskiej strategii nacisk kładziony jest na tego typu rozwiązania. Według „białej księgi, opublikowanej wspólnie przez firmę badawczą International Data Corporation (IDC) i chińską firmę technologiczną, sztuczna inteligencja może wesprzeć Chiny w zmniejszeniu emisji dwutlenku węgla”²⁴. W osiągnięciu tego celu miałyby pomóc wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w ruchu drogowym, wydobywaniu surowców kopalnianych oraz uzyskiwaniu większej ilości zielonej energii. Powyższe plany i osiągnięcia obrazują, w jak szybkim tempie rozwija się sektor technologii i informacji w Chinach. Ten jeden z głównych elementów hegemonii wspomaga Państwo Środka w utrzymaniu swojej pozycji i walce w przyszłości o status hegemon na świecie.

ROZWÓJ DEMOGRAFICZNY CHIN

Niewątpliwie sektorem niepewnym dla rozwoju Chin staje się rozwój demograficzny. Populacja Chin na 19.04.2022 rok wynosiła 1 402 820 838 osób, a średnia wieku – 39,3²⁵. Ze względu na liczbę ludności kraj ten ma duże możliwości wytwórcze, jednak perspektywa odnosząca się do spadku populacji oraz wzrostu średniej wieku nie tworzy optymistycznych prognoz. Wykres nr 1 wskazuje przewidywaną liczbę ludności w nadchodzących latach.

Wykres 1. Przewidywana populacja Chin (2023-2050)

Źródło: Ludność Chin. Demografia 2022 przyrost naturalny, średni wiek. Prognozy i dane historyczne, populationof.net.

Struktura społeczna Chin wskazuje na przewagę liczebną mężczyzn względem kobiet. W dłuższej perspektywie prowadzi to do problemu przewyższania liczby zgonów nad urodzeniami. Mniejsza liczba kobiet wskazuje na zmniejszenie liczby urodzeń. Dodatkowo 22,8% ludności to społeczeństwo poniżej dwudziestego roku życia, 64,3% to osoby w wieku produkcyjnym, natomiast 13% stanowią obywatele powyżej sześćdziesiątego piątego roku życia. Według przewidywań średnia wieku na rok 2050 ma wynosić 46,2 roku. Jest to bardzo wysoki

²⁴ A. Beldowicz, *Sztuczna inteligencja wesprze Chiny w redukcji emisji CO₂*, „Rzeczpospolita”, 22.12.2021, <https://klimat.rp.pl/emisje/art19221681-sztuczna-inteligencja-wesprze-chiny-w-redukcji-emisji-co2> (31.12.2023).

²⁵ Ludność Chin, Demografia 2022: przyrost naturalny, średni wiek. Prognozy i dane historyczne, <https://www.populationof.net/pl/china/> (19.04.2022).

wzrost względem obecnej średniej. Zależności te pokazują, jak dużą produktywność ma to państwo w obecnym czasie, jednakże sytuacja może ulec znacznemu pogorszeniu, a jedynym ratunkiem dla starzejącego się społeczeństwa może okazać się migracja ludności do Chin.

Opisane powyżej zależności są skutkiem obowiązującej w Chinach polityki, która pozwalała na legalne posiadanie tylko jednego potomka. W 2016 roku zezwolono na posiadanie dwójki dzieci, natomiast po reformach w 2021 roku – trójki potomstwa. Zmiany w systemie prawnym dotyczące urodzeń nastąpiły niedawno, także tylko przyszłość może pokazać, czy dzięki nim zatrzyma się przewidywany spadek populacji Chin. Koszty utrzymania oraz edukacji dziecka w Chinach wciąż są wysokie, co w dalszym ciągu powstrzymuje obywateli Chin przed powiększaniem rodziny²⁶. Starzejące się społeczeństwo może również negatywnie wpłynąć na budżet Chin z powodu obciążenia świadczeniami emerytalnymi oraz usługami związanymi z opieką nad osobami starszymi. Najbliższe dwie dekady mogą zaważyć na pozycji pretendenta do roli hegemonu z uwagi na silne powiązanie rozwoju demograficznego z miejscem państwa na arenie międzynarodowej.

ROZWÓJ MILITARNY CHIŃSKIEJ REPUBLIKI LUDOWEJ

Chiny to specyficzny rodzaj państwa. Są cywilizacją zamkniętą na zewnętrzne oddziaływania, a potencjał militarny ściśle łączy się tu z chińską specyfiką. Dużą wagę przywiązuje się w tym kraju do tradycji i filozofii, które mają wpływ na rozwój państwa, jednocześnie rozpatrywany w aspekcie naturalnym, ludzkim, społecznym oraz globalnym. Bardzo akcentowane jest połączenie rozwoju ekonomicznego z rozwojem militarnym, a specyfika Państwa Środka powoduje, iż analiza działań, które będą podejmowane przez chińskich rządzących, jest bardzo trudna.

Rozwój militarny Chin wiąże się z myślą strategiczną. Możemy wyróżnić główne aspekty, którymi kierowana jest chińska strategia militarna:

- „szerokie pojmowanie bezpieczeństwa, w którym oprócz aspektów militarnych i politycznych brane są pod uwagę kwestie gospodarcze i zagrożenia nietradycyjne (priorytetem staje się zacieśnienie powiązań gospodarczych z innymi mocarstwami przy jednoczesnym minimalizowaniu prawdopodobieństwa militarnej lub politycznej konfrontacji z nimi),
- multilateralizm ukierunkowany na osiągnięcie określonych celów poprzez m.in. szukanie współpracy z innymi państwami na podstawie wspólnych interesów (nawet gdy w innych kwestiach toczą się spory między stronami),
- postrzeganie dalszego rozwoju nie tylko w wymiarze ekonomicznym, ale również społecznym (m.in. ochrona środowiska, zabezpieczenie społeczne, promowanie innowacyjności)”²⁷.

Powyższe trendy strategiczne wskazują na fakt, iż Chiny nie dążą do agresji militarnej. Świadczy o tym również przykład inwestycji i pożyczek udzielanych przez Chiny państwom,

---

²⁶ P. Szczołka, *Spowolnienie demograficzne w Państwie Środka*, Warsaw Institute, China Monitor, 20.01.2022, <https://warsawinstitute.org/pl/spowolnienie-demograficzne-w-panstwie-srodka/> (31.12.2023).

²⁷ A. Krzyżanowska, *Biała Księga Obronności Chin – pokojowe deklaracje i realia*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2011, nr 20, IV, s. 57.

którym pomoc nie została udzielona przez kraje Zachodu. Osiąganie wpływów na tych terenach nie powoduje, że Państwo Środka zaznacza swoją obecność militarną w tych regionach. Rywalizację toczy głównie na polu kontroli złóż surowcowych. W wielu monografiach podkreśla się, iż Chiny realizują pokojową politykę militarną, która skupiona jest na kontynuacji pokojowej polityki zagranicznej, a polityka obronności ma za cel jedynie ochronę terytorium oraz ludności.

W Białej Księdze Obronności Chin z 2011 roku zostały określone strategiczne cele i zadania polityki obronnej obejmujące:

- „zachowanie suwerenności narodowej, narodowego bezpieczeństwa oraz realizacji interesów rozwojowych. Zwraca się uwagę na zrównoważony nacisk zarówno na postęp gospodarczy, jak i wzmacnianie potencjału militarnego”. Widoczna jest strategia aktywnej obrony w sytuacji ataku oraz zapewnienie nieinicjowania agresji atomowej. Istotną rolę odgrywa niezależne społeczeństwo, odpowiedzialne za obronę państwa, jak i modernizacja sił zbrojnych oraz rozwój strategicznych zdolności.
- „utrzymanie jedności społecznej i stabilności”, a także integralności gospodarczo-społecznej. Istotne dla państwa jest budowanie siły militarnej oraz dobrobytu. Podstawą działań militarnych na rzecz społeczeństwa stają się: reagowanie kryzysowe, operacje ratownicze oraz reagowanie na klęski żywiołowe,
- „zwiększanie stopnia modernizacji obrony narodowej i sił zbrojnych”. Unowocześnianie sił zbrojnych poprzez wykorzystanie rozwoju mechanizacji, informatyzacji, nowych technologii, prowadzenie szkoleń w obszarze informatycznym, inwestycje w nowoczesną logistykę, „modernizację oraz zmianę organizacji sił zbrojnych pod kątem operacji połączonych”, rozwój potencjału naukowego oraz połączenie chińskiej specyfiki z nowoczesnymi systemami,
- „utrzymanie pokoju międzynarodowego i stabilizacji”. W Białej Księdze podkreśla się, iż Chiny odgrywają istotną rolę w budowaniu międzynarodowego bezpieczeństwa poprzez współpracę wojskową, wzajemne zaufanie, chińską politykę otwartości i aktywnej obrony oraz współpracę międzynarodową, konsultacje, zwalczanie terroryzmu, jak i reagowanie na klęski żywiołowe²⁸.

Powyższe rozważania ukazują, jak wysoko rozwinięta była myśl strategiczna Chin już w 2011 roku, która rozwój militarny ściśle wiązała z rozwojem technologii i informacji. Również reformy w siłach zbrojnych dotyczą tego rozwoju.

W Białej Księdze Obronności Chin z 2011 roku zostały ukazane następujące obszary reform: „budowa wojska o wysokim stopniu informatyzacji; wygrywanie wojen informacyjnych; odejście od kryteriów ilościowych na rzecz kryteriów jakościowych i efektywności; przejście z modelu ukierunkowanego na zasoby kadrowe na model zorientowany na technologię; rozwój mechanizacji oraz informatyzacji sił zbrojnych; prowadzenie ćwiczeń w warunkach informatyzacji oraz rozwój zdolności w zakresie operowania w środowisku informatycznym; rozwój

---

²⁸ Ibidem, s. 62-63.

sił lądowych jednostek bojowych nowego typu; optymalizacja organizacji oraz struktur; wzrost znaczenia szkolenia w warunkach informatyzacji oraz digitalizacji bojowych systemów uzbrojenia; rozwijanie zdolności w zakresie operowania w oddalonych teatrach działań; rozwój integracji systemów informatycznych z platformami systemów uzbrojenia; wzrost proporcji jednostek o wysokim stopniu unowocześnienia; rozwijanie zdolności z zakresu zintegrowanych operacji przybrzeżnych; odstraszenie strategiczne; prowadzenie – również we współpracy z innymi państwami – operacji na wodach oddalonych (zwalczanie nietradycyjnych zagrożeń dla bezpieczeństwa); prowadzenie działań morskich w warunkach informatyzacji pola walki; informatyzacja pola walki i budowanie zdolności do prowadzenia operacji w środowisku elektromagnetycznym oraz odpowiednie przygotowanie i szkolenie personelu z wykorzystaniem symulatorów oraz sieci komputerowych”²⁹.

Jednym z najważniejszych elementów rozwoju militarnego Chin jest przewaga nad większością państw w dziedzinie posiadanej technologii. Potencjał militarny Państwa Środka opiera się również na Korpusie Artyleryjskim wyposażonym w broń jądrową. Specyfika chińskiego potencjału zbrojnego przejawia się również w wizjonerstwie, dzięki któremu już w pierwszej dekadzie XXI wieku były prowadzone ćwiczenia w środowisku elektromagnetycznym oraz działania w sferze Internetu³⁰. Oczywiście wszystkie wyżej wymienione elementy łączy edukacja ideologiczna, która ma służyć jedności w szeregach wojskowych, oraz strategia doceniaania utalentowanych żołnierzy jako kluczowy element rozwoju chińskiej armii.

Od roku 2020 w rozwoju militarnym Chin odnotowuje się znaczne sukcesy. Mianowicie „przewagę Chin w zakresie wielkości floty, konwencjonalnych pocisków balistycznych i manewrujących bazowania lądowego oraz zintegrowanej obrony przeciwlotniczej”³¹. Chińska armia liczy ponad 2 miliony żołnierzy, co daje jej miano największej armii świata. Składa się z pięciu rodzajów sił zbrojnych. Są to: „wojska lądowe, marynarka wojenna, lotnictwo, siły rakietowe i strategiczne siły wsparcia”³².

Ówczesna strategia potencjału militarnego Chin opisana jest w Białej Księdze z 2019 roku, a odnosi się do następujących celów: „odstraszyć i odeprzeć agresję; zapewnić bezpieczeństwo polityczne oraz bezpieczeństwo obywateli oraz stabilność społeczną; przeciwstawiać się i powstrzymać niepodległość Tajwanu; zwalczyć zwolenników ruchów separatystycznych takich jak niepodległość dla Tybetu i utworzenia Wschodniego Turkiestanu; chronić narodową suwerenność, jedność, integralność terytorialną i bezpieczeństwo; chronić morskie prawa i interesy Chin; chronić interesy bezpieczeństwa Chin w przestrzeni kosmicznej, domenie elektromagnetycznej i cyberprzestrzeni; chronić interesy Chin za granicą oraz wspierać zrównoważony rozwój kraju”³³. Analizując powyższe cele, zauważamy, iż dodatkowym elementem

---

²⁹ Ibidem, s. 63-69.

³⁰ Ibidem, s. 69.

³¹ T. Smura, *Modernizacja Chińskiej Armii Ludowo-Wyzwoleńczej*, „Pułaski Policy Paper” 2021, nr 3, 24.03.2021, <https://pulaski.pl/modernizacja-chinskiej-armii-ludowo-wyzwolencze/> (5.01.2023).

³² Ibidem.

³³ Ibidem.

działań Chin staje się walka o przestrzeń kosmiczną oraz dążenie do osiągnięcia wpływów w Tajwanie, Tybecie i Turkiestanie. Podstawowym celem w rozwoju militarnym, ukazany również w 2019 roku, jest stworzenie potęgi wojskowej przewyższającej potęgę obecnego hegemona oraz pozostałych mocarstw.

Do uzyskania tego celu mają prowadzić dwa pośrednie kroki:

- „osiągnąć mechanizację ze znacząco zwiększoną informatyzacją i wydatnie poprawionymi zdolnościami strategicznymi,
- do 2035 wszechstronnie rozwinąć teorię wojskową, strukturę organizacyjną, personel wojskowy, uzbrojenie i wyposażenie i zasadniczo zakończyć modernizację obrony narodowej i wojska”³⁴.

Spośród poszczególnych rodzajów sił zbrojnych Chin na uwagę zasługują wojska lądowe, które liczą ponad 900 tysięcy żołnierzy. Podzieleni są oni na grupy, które z kolei dzielą się na brygady liczące około 5 tysięcy żołnierzy. W skład każdej grupy wchodzi brygada wsparcia i zabezpieczenia odpowiedzialna za artylerię, obronę przeciwlotniczą, obejmująca siły specjalne, inżynieryjne oraz obronę przeciwochemiczną. Brygady podzielone są na bataliony, które charakteryzują się dużą samodzielnością, co jest ogromnym atutem w walce. W zakresie rozwoju militarnego chińskie siły zbrojne wprowadzają lekkie czołgi, bezzałogowe statki powietrzne oraz śmigłowce transportowe w celu zwiększenia zdolności aeromobilnych wojska.

Kolejną istotną formacją jest marynarka wojenna, która dysponuje największą na świecie flotą okrętów nawodnych i podwodnych. Chiny intensywnie modernizują tę flotę oraz rozwijają zdolności precyzyjnego rażenia celów. Do wyposażenia marynarki Chin wchodzi „nowoczesne wielozadaniowe platformy dysponujące zdolnościami przeciwokrętowymi, przeciwlotniczymi i w zakresie poszukiwania i zwalczania okrętów podwodnych”³⁵. Chiny posiadają również pociski balistyczne z napędem atomowym oraz podwodne okręty napędzane atomowo.

Kolejną szybko rozwijającą się formacją są siły powietrzne. Obecnie liczą ponad 800 myśliwców, ponad 600 samolotów uderzeniowych oraz około 120 bombowców. Wraz z rozwojem technologicznym i informacyjnym zwiększają się zdolności militarne sił powietrznych, np. skonstruowano samolot przeznaczony do walki elektronicznej, ulepszono sposób tankowania samolotów w powietrzu oraz wprowadzono zaawansowane samoloty wczesnego ostrzegania. Chiny posiadają jeden z najbardziej zmodernizowanych na świecie systemów obrony przeciwlotniczej³⁶.

Najnowsze formacje zbrojne w Chinach to:

- „Chińskie Wojska Rakietowe – jako samodzielny rodzaj sił zbrojnych istnieją od 2015 r. Duży nacisk kładzie państwo na ich modernizację i rozbudowę zdolności zarówno w zakresie użycia pocisków balistycznych i manewrujących wyposażonych w głowice konwencjonalne, jak i nuklearne.

---

³⁴ Ibidem.

³⁵ Ibidem.

³⁶ Ibidem.

- Siły Wsparcia Strategicznego – odpowiadają za domeny kosmiczną, cybernetyczną oraz wojnę elektroniczną i psychologiczną. Ich utworzenie w 2016 r. wpisuje się w chiński cel informatyzacji – wzrost znaczenia panowania w sferze informacyjnej i elektromagnetycznej na współczesnym polu walki. Siły Wsparcia Strategicznego nadzorują dwa departamenty – Departament Systemów Kosmicznych odpowiedzialny za operacje w kosmosie (w tym m.in. nadzór nad chińskimi satelitami i przetwarzanie informacji satelitarnych) oraz Departament Systemów Sieciowych nadzorujący operacje w sferze informacyjnej, w tym wojnę elektromagnetyczną, cybernetyczną i operacje psychologiczne³⁷.

Widać więc, jak elastyczna staje się chińska armia, tworząc nowe formacje odpowiedzialne za strefy, które dla większości państw są obecnie niedostępne. Potencjał rozwojowy Państwa Środka jest wręcz nieograniczony oraz bardzo dynamiczny. Procesy te sprzyjają pretendowaniu Chin do roli hegemonu w dziedzinie militarnej.

SOJUSZE CHIN WPŁYWAJĄCE NA WZROST POZYCJI MIĘDZYNARODOWEJ

Chiny intensywnie wzmacniają swoją pozycję, co umożliwi im osiągnięcie miana światowego hegemonu. Na pozytywne odbieranie tego państwa na globalnej arenie oraz na jego pozycję ogromny wpływ mają zawierane sojusze oraz wpływy na arenie międzynarodowej. W 2018 roku została ogłoszona chińska agenda dyplomatyczna odnosząca się do nowej polityki zagranicznej Chin. Podkreślała głównie znaczenie takich kwestii, jak: fundamenty ideologiczne Chin, rozwiązywanie sporów za pomocą dialogu i dojścia do porozumienia, odrzucenie użycia siły militarnej, równouprawnienie członków organizacji międzynarodowych, odrzucenie ingerowania w politykę wewnętrzną państw słabszych, głębokie poszanowanie dla niepodległości państw oraz wzięcie wspólnej odpowiedzialności za pokój panujący na świecie. Głównym założeniem było również stawianie na rozwój i dobrobyt na świecie pod pieczę dynamicznie rozwijających się Chin jako państwa przynoszącego nową nadzieję dla świata³⁸. Jako główne kierunki wpływów określono region Rosji, Bałkanów Zachodnich, Rwandy oraz Tybetu.

Partnerstwo Chin i Rosji w głównej mierze miało się opierać na:

- utworzeniu bezpiecznej linii przesyłowej przez tereny Rosji,
- współpracy militarnej na rzecz bezpieczeństwa w handlu,
- imporcie surowców energetycznych z Rosji do Chin,
- eksporcie towarów z Chin do Rosji,
- współpracy energetycznej,
- współpracy w obszarze Arktyki skupiającej się na budowaniu Północnej Drogi Transportowej,

³⁷ Ibidem.

³⁸ M. Przech, *Główne kierunki polityki zagranicznej Chińskiej Republiki Ludowej w świetle konferencji prasowej ministra spraw zagranicznych ChRL Wang Yi w dniu 8 marca 2018 r. Kontynuacja i nowe akcenty*, [w:] *Chiny z perspektywy XXI wieku*, J. Marszałek-Kawa, K. Zamasz (red.), Toruń 2020, s. 22-24.

- inwestycjach Chin w sektor energetyczny w Rosji³⁹.

Współpraca prowadzona przez te kraje staje się coraz głębsza, a korzyści osiągają obie strony. Najważniejszym argumentem przemawiającym za koniecznością zaspokajania wspólnych potrzeb jest rywalizacja z państwami Zachodu. Rosja potrzebuje nakładów finansowych Chin, a świadomy tego faktu chiński rządzący wykorzystuje w pełni szanse tworzące się przy tej sposobności. Współpraca dotycząca wydobywania surowców na Syberii jest bardzo korzystna dla Państwa Środka, natomiast wspólne projekty na rzecz osiągnięcia wpływów w Arktyce mogą okazać się sukcesem z uwagi na wysoki rozwój technologiczny Chin oraz znajomość specyfiki terenu Arktyki przez Rosję. Sojusz tych dwóch potężnych państw niesie za sobą obustronne korzyści, jednakże nie możemy do końca stwierdzić, czy taka współpraca okaże się pozytywna dla reszty państw świata. Rosja prowadzi agresywną politykę zagraniczną, z kolei Chiny kierują się raczej racjonalnym podejściem do konfliktów. Takie połączenie nie do końca wydaje się być zgodne, a działania jednej ze stron mogą okazać się sprzeczne z interesami drugiej, co w konsekwencji może doprowadzić do rozłamu bardzo stabilnego sojuszu.

Region Bałkanów Zachodnich stał się strategicznym punktem polityki zagranicznej Chin z uwagi na udział tego terenu w zdobywaniu wpływów w regionie Europy Środkowo-Wschodniej, która według chińskiej strategii obejmuje szesnaście państw: „Estonię, Łotwę, Litwę, Polskę, Czechy, Słowację, Węgry, Rumunię, Bułgarię, Słowenię, Chorwację, Serbię, Bośnię i Hercegowinę, Czarnogórę, Albanie i Macedonię Północną”⁴⁰. Tereny Bałkanów Zachodnich są bardzo specyficznym regionem. Występuje tam różnorodność kulturowa i etniczna. Dodatkowo stale odnotowuje się w tym regionie konflikty wewnętrzne z uwagi na krótki czas suwerenności tych państw. Bałkany Zachodnie są idealną strefą do budowania wpływów ze względu na ich strategiczne położenie. Działania Chin względem tego regionu przejawiają się w:

- chęci rozbudowania Nowego Jedwabnego Szlaku łączącego Chiny z państwami Europy,
- wzmocnieniu pozycji gospodarczej Chin w tym regionie,
- dążeniu do częściowego odizolowania tego obszaru od wpływów Unii Europejskiej,
- dążeniu do zwiększenia wpływów politycznych i ekonomicznych w Europie,
- promowaniu wizerunku Chin jako państwa elastycznego oraz kreatywnego,
- dążeniu do pojmowania Państwa Środka jako mocarstwa przyszłościowego, potrafiącego budować relacje międzynarodowe⁴¹.

Wskazane działania miałyby umocnić pozycję Chin na Bałkanach Zachodnich, a po zrealizowaniu strategicznego celu nastąpiłoby budowanie pozycji tego państwa na terenie Europy Środkowo-Wschodniej poprzez finansowanie oraz modernizację infrastruktury i technologii w zamian za osiągnięcie wpływów na tym obszarze.

---

³⁹ M. Wróblewski, *Strategiczne partnerstwo chińsko-rosyjskie w sektorze energetycznym 2014–2019*, [w:] J. Marszałek-Kawa, K. Zamasz (red.), op. cit., s. 27-35.

⁴⁰ R. Podgórzńska, *Polityka Chińskiej Republiki Ludowej wobec Bałkanów Zachodnich*, [w:] J. Marszałek-Kawa, K. Zamasz (red.), op. cit., s. 42.

⁴¹ Ibidem, s. 48-58.

Budowanie wpływów w rejonie Rwandy jest stałym celem strategicznym Chin od końca XX wieku. Obszar ten wydaje się korzystny dla Państwa Środka z uwagi na dostęp do złóż surowcowych oraz w miarę stabilną sytuację polityczną. Dodatkowo kraj ten stale się rozwija, co stwarza możliwość partnerstwa gospodarczego. Obecność Chin w tym regionie przejawia się:

- budową szpitali z nakładów Chin,
- szkoleniem personelu medycznego,
- znikomą ingerencją w sprawy wewnętrzne kraju przy jednoczesnym wsparciu politycznym,
- wprowadzeniem inicjatyw gospodarczych na rzecz odbudowy Rwandy,
- zaproponowaniem stypendiów dla studentów lokalnej społeczności w różnych dziedzinach nauki,
- współpracą edukacyjną,
- inwestycjami Chin w budownictwo, nieruchomości, hotele i telekomunikację,
- intensywną wymianą handlową,
- otwarciem Instytutu Konfucjusza, w którym lokalna społeczność ma możliwość nauki języka chińskiego,
- oznaczaniem swojej obecności i inwestycji w kraju poprzez umieszczanie na budynkach symboli Chin,
- szkoleniem rwandyjskiej armii, która posługuje się językiem chińskim,
- modernizacją rolnictwa poprzez wprowadzenie nowoczesnej technologii⁴².

Dzięki temu Chiny zbudowały stabilną pozycję i wpływy w regionie Rwandy. Silne wsparcie dla tego terenu jest różnie odbierane na arenie międzynarodowej. Jednakże partnerstwo to niesie za sobą korzyści dla obu stron, a celem Chin jest, aby okazało się długotrwałe i przekładało się na uzyskanie wpływów na całym kontynencie Afryki. Kraje graniczące z Rwandą, obserwując rozwój tego państwa i wzrost bezpieczeństwa społeczeństwa, mogą skłonić się do podporządkowania Chinom w zamian za pomoc.

Region Tybetu staje się obszarem dyskusyjnym z uwagi na politykę wpływów prowadzoną na tym obszarze przez Chiny. Państwa świata zarzucają chińskim władzom naruszanie praw człowieka oraz agresywną politykę zagraniczną względem tego kraju. Faktycznie relacje Tybet – Chiny są napięte, a chińskie władze nie uznają suwerenności tego państwa. Społeczność Tybetu jest marginalizowana przez Chiny, które ograniczają możliwości rozwojowe kraju, jak i ludności zamieszkującej te tereny. Dążenie do zwiększenia wpływów przez Chiny w regionie Tybetu jest podyktowane chęcią zdobycia dostępu do surowców oraz uzyskania dominującej pozycji w tym strategicznym obszarze. Chiny prowadzą również politykę silnie ukierunkowaną na osiągnięcie wpływów w regionie całej Azji, rozbudowując infrastrukturę oraz zwiększając obecność militarną na tym terenie. Ponadto Chiny przeważają tam w konkurencyjności rynkowej nad innymi silnymi państwami. Polityka zmierzająca do osiągnięcia wpływów

---

⁴² W. Gierszewska, *Obecność Chin w Rwandzie w sferze polityczno-gospodarczej*, [w:] J. Marszałek-Kawa, K. Zamasz (red.), op. cit., s. 65-77.

w Azji wiąże się z dążeniem Chin do scalenia kontynentu pod ich pieczę i uzyskania terytorium dawnego mocarstwa chińskiego.

Kolejnym obszarem, który w XXI wieku staje się obiektem wzmożonego zainteresowania Chin, jest Europa z uwagi na strategiczną politykę Państwa Środka skupioną na globalizacji handlu. Otwarcie nowych szlaków handlowych, które będą omijały strefy wpływów Stanów Zjednoczonych, pozwoli na dynamiczny rozwój handlu na całym kontynencie euroazjatyckim. Dostęp do większej liczby partnerów handlowych zapewni Chinom większe wpływy, co z kolei wiąże się z silniejszą pozycją na arenie międzynarodowej. Potencjał Chin budowany jest na hegemonii gospodarczej, jednakże silny rozwój technologii i informacji może doprowadzić do monopolu Chin w dziedzinie wytwarzania produktów nowej generacji. Świat wskutek zapotrzebowania na tego rodzaju rozwiązania stanie się zależny od Państwa Środka.

Walka Chin o zwiększenie strefy wpływów staje się coraz bardziej widoczna. Zagrożenie pod tym względem na arenie międzynarodowej Stanom Zjednoczonym przejawia się również w zdetronizowaniu tego kraju w handlu z Ameryką Południową. Chiny prowadzą politykę inwestycyjną na tym obszarze związaną z wydobyciem surowców, a dodatkowo walutą rozliczeniową pomiędzy tymi regionami staje się juan, który wypiera obowiązującą na świecie walutę rozliczeniową – dolara. Dotarcie przez Chiny do regionu tak bliskiego terytorialnie głównemu konkurentowi o pozycję hegemon na świecie wskazuje na silną pozycję tego państwa oraz na ogromne możliwości poszerzania wpływów. Uzależnienie Ameryki Południowej od Chin powoduje, że osiągają one strategiczną pozycję w sąsiedztwie Stanów Zjednoczonych.

WNIOSKI

Reformy wprowadzane w chińskim mocarstwie napędzają rozwój ekonomiczny kraju i pozwalają na budowanie jego silnej pozycji na arenie międzynarodowej. Założeniem rządzących jest stabilizacja handlu zagranicznego poprzez rozwój nowych rozwiązań, między innymi handlu elektronicznego, międzynarodowych zdolności przewozowych oraz innowację gospodarczą zorientowaną na rynek światowy. Zwiększenie nakładów na branżę usługową, wytwórczą i rolniczą pozwoli na jeszcze lepsze ustabilizowanie gospodarki wewnętrznej. Sektor finansowy również ma objąć reforma otwarcia na sektor zewnętrzny. Głównym założeniem jest współpraca handlowa z państwami świata. Pozycja Chin wynika z posiadania dużych złóż metali rzadkich oraz wysokich rezerw państwowych. Rozwój ekonomiczny w Chinach określa mocarstwowość, czego podstawą jest stabilna pozycja handlowa na arenie międzynarodowej. Dzięki innowacyjności, elastyczności oraz niskim kosztom produkcji chiński rynek kwitnie, a inne państwa świata obawiają się dynamicznego rozwoju tego państwa.

Rozwój Chin jest bardzo dynamiczny i przewyższa rozwój większości państw świata, głównie dlatego, iż polityka wewnętrzna ściśle wiąże ze sobą wszystkie aspekty rozwojowe państwa: rozwój ekonomiczny, militarny, demograficzny oraz technologiczny i informacyjny. Harmonia w podejmowaniu działań rozwojowych w mocarstwie może przeważać

w rywalizacji o pozycję hegemonu na świecie na rzecz Chin. Analiza danych przedstawionych w rankingu potęgometrycznym wskazuje na rywalizację Chin oraz Stanów Zjednoczonych o pozycję na świecie. Według rankingu państw uwzględniającego ich rozwój gospodarczy, wojskowy i geopolityczny Stany Zjednoczone plasowały się na pierwszym miejscu we wszystkich obszarach w roku 1992, natomiast Chiny w tym czasie zajmowały odpowiednio: czwarte miejsce jako potęga gospodarcza oraz trzecią pozycję jako potęga wojskowa i geopolityczna. W tym samym rankingu określającym pozycję państw w układzie sił na świecie, w roku 2018 Chiny wyprzedzały Stany Zjednoczone pod względem potęgi gospodarczej, plasując się na pierwszym miejscu, natomiast jako potęga wojskowa i geopolityczna osiągnęły drugą pozycję tuż za obecnym hegemonem⁴³. Na podstawie tych danych można zauważyć wzrost znaczenia ChRL w międzynarodowym układzie państw oraz uznać za słuszne stwierdzenia, iż właśnie to państwo może okazać się kolejnym najważniejszym graczem na arenie międzynarodowej.

Osiągnięcie międzynarodowych wpływów przez Chiny w XXI wieku okazuje się strategicznym działaniem o długoterminowej prognozie. Decyzje podejmowane przez chiński rząd nie są przypadkowe, a każdy sojusz ma określony z góry cel. Myślenie strategiczne Chin przejawiające się w intensywnej polityce zagranicznej może doprowadzić do eskalacji wpływów tego mocarstwa na świecie. Chiny odnajdują idealną sposobność na dynamiczne budowanie swojego miejsca na arenie międzynarodowej z aspiracją na pozycję hegemonu – władcy świata. Połączenie elementów hegemonii skupiającej się na rozwoju ekonomicznym, technologicznym, informatycznym i militarnym, które w pełni osiągnęły Chiny, daje im możliwość stawiania warunków i budowania sojuszy na własnych zasadach. Nadchodzące dekady ukażą, w jak szybkim tempie udało się Chinom osiągnąć wpływy na całym świecie, a taka prognoza okazuje się bardzo prawdopodobna.

W kwestii hegemonii oraz walki o pozycję na arenie międzynarodowej, jak i układu sił, oczy świata zwrócone są w stronę Pacyfiku, a przede wszystkim Tajwanu. Jest on ważnym państwem zarówno dla Stanów Zjednoczonych, jak i Chin. Z uwagi na bogate złoża i wysoki rozwój technologiczny jest ważnym elementem w łańcuchu dostaw mikrochipów, które w XXI wieku odgrywają istotną rolę w rozwoju państw. Dla USA Tajwan jest również miejscem strategicznym na zachodnim Pacyfiku z uwagi na możliwość lądowania samolotów wraz ze sprzętem. Według Chin Tajwan jest prowincją Pekinu i niekwestionowaną częścią ChRL⁴⁴. Spór w tej kwestii nasilił się w drugiej dekadzie XXI wieku i trwa do dziś. Konflikt przez lata przyjął formę wojny zastępczej prowadzonej przez dwa państwa na terenie państwa trzeciego. Napięcie, jakie towarzyszy rywalizacji USA i ChRL o Tajwan, powoduje poważne obawy świata o eskalację tego konfliktu. Element ten mógłby zadecydować o zmianie biegunowości hegemonii na świecie.

---

⁴³ Ł. Kiczma, M. Sułek, *Potęga państw 2020. Rankingi potęgometryczne*, Warszawa 2020, s. 22.

⁴⁴ B. Surdel, *Tajwan: niepokojąca przyszłość pomiędzy Pekinem a Waszyngtonem*, Centrum Stosunków Międzynarodowych, <https://csm.org.pl/tajwan-niepewna-przyszlosc-pomiedzy-pekinem-a-waszyngtonem/> (17.04.2023).

BIBLIOGRAFIA

- Adamczyk Wojciech. 2021. Sztuczna inteligencja, bitcoin, roboty. Czy Chiny staną się globalnym liderem innowacyjnych technologii?. Klub Jagielloński. 17.06.2021. W <https://klubjagiellonski.pl/2021/06/17/sztuczna-inteligencja-bitcoin-roboty-czy-chiny-stana-sie-globalnym-liderem-innowacyjnych-technologii/>.
- Anderson Ashley, Brownlee Jason, Clarke Killian. 2021. Autocracy: A Substantive Approach. The Stanford Center on Democracy, Development and the Rule of Law. https://fsi-live.s3.us-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/abc_autocracy_v4_0.pdf.
- Bełdowicz Aleksandra. 2023. Sztuczna inteligencja wesprze Chiny w redukcji emisji CO₂, RZECZPOSPOLITA. 22.12.2021. W <https://klimat.rp.pl/emisje/art19221681-sztuczna-inteligencja-wesprze-chiny-w-redukcji-emisji-co2>.
- Dixit K. Avinash. 2010. „Democracy, Autocracy and Bureaucracy”. *Journal of Globalization and Development*, 1(1): 1-46.
- Frantz Erica. 2016. Autokracja. W Thompson William R. (ed.) *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. Oxford University Press.
- Gierszewska Wioleta. 2020. Obecność Chin w Rwandzie w sferze polityczno-gospodarczej, W Chiny z perspektywy XXI wieku. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Góralczyk Bogdan. 2017. „Geostrategia Xi Jinpinga – od skromności do globalnej asertywności”. *Gdańskie Studia Azji Wschodniej* (11): 26-50.
- Góralczyk Bogdan, Kamiński Jakub. 2022. Wywiad, Celem Chin jest fortel, który pozwoli im ugrać swoje interesy, ale nie doprowadzi do wojny, Nowa Konfederacja thinkzine. 5.01.2022. W <https://nowakonfederacja.pl/celem-chin-jest-fortel-ktory-pozwoli-im-ugrac-swoje-interesy-ale-nie-doprowadzi-do-wojny/>.
- Góralczyk Bogdan. 2021. Nowy Długi Marsz. Chiny ery Xi Jinpinga. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Dialog.
- Góralczyk Bogdan. 2022. Xi Jinping. Podsumowanie 10-ciu lat rządów. Układ sił na świecie. 29.03.2022. W <https://www.youtube.com/watch?v=kUp2iv9HaOc>.
- Guangyuan Liu. 2020. Pogłębianie reform i rozwoju w Chinach – okazja dla całego świata, Ambasada Chińskiej Republiki Ludowej w Polsce, 2020/06/11. W http://pl.china-embassy.gov.cn/pol/dsxx/dshd/202006/t20200611_2482444.html.
- Jacoby Marcin. 2019. Chiny innowacyjne – mocarstwo wiedzy, wszechnica.org.pl wykłady w Internecie. 30.09.2019. W <https://wszechnica.org.pl/wyklad/chiny-innowacyjne-mocarstwo-wiedzy/>.
- Kiczma Łukasz, Sułek Mirosław. 2020. Potęga państw 2020. Rankingi potęgometryczne. Warszawa: ASPRA-JR.
- Kolka A. Magdalena 2012. „Czynniki wzrostu PKB i perspektywy rozwoju gospodarczego Chin do 2015 roku”. *Studia Ekonomiczne. Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach. Międzynarodowe stosunki gospodarcze – wybrane podmioty i procesy gospodarki światowej* 122: 139-148.
- Krzyżanowska Anita. 2011. „Biała Księga Obronności Chin – pokojowe deklaracje i realia”. *Bezpieczeństwo Narodowe* 20(4): 55-75.
- Ludność Chin. Demografia 2022: przyrost naturalny, średni wiek. Prognozy i dane historyczne. W <https://www.populationof.net/pl/china/>.

- Michalski Dawid Jacek. 2013. Przywództwo polityczne – przykład Chińskiej Republiki Ludowej. *Gdańskie Studia Azji Wschodniej* 4: 168-178.
- Pangsy-Kania Sylwia. 2021. Od „Made in China” do „Created in China” – droga Chin do supremacji innowacyjnej. *Gdańskie Studia Azji Wschodniej* 19: 97-115.
- Piątek Zbigniew. 2018. Chiny chcą być liderem w obszarze AI, 22.01.2018. W <https://przemysl-40.pl/index.php/2018/01/22/chiny-chca-byc-liderem-w-obszarze-ai/>.
- Podgórzeńska Renata. 2020. Polityka Chińskiej Republiki Ludowej wobec Bałkanów Zachodnich. W *Chiny z perspektywy XXI wieku*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Przech Marcin. 2018. Główne kierunki polityki zagranicznej Chińskiej Republiki Ludowej w świetle konferencji prasowej ministra spraw zagranicznych ChRL Wang Yi w dniu 8 marca 2018 r. Kontynuacja i nowe akcenty. W Marszałek-Kawa Joanna, Zamasz Krzysztof (red.). *Chiny z perspektywy XXI wieku*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Smura Tomasz. 2021. Modernizacja Chińskiej Armii Ludowo-Wyzwoleńczej. *Pułaski Policy Paper* 3(2021) W <https://pulaski.pl/modernizacja-chinskiej-armii-ludowo-wyzwolencze/>.
- Surdel Bruno. Tajwan: niepewna przyszłość pomiędzy Pekinem a Waszyngtonem, *Centrum Stosunków Międzynarodowych* W <https://csm.org.pl/tajwan-niepewna-przyszlosc-pomiedzy-pekinem-a-waszyngtonem/>.
- Szczotka Patryk. 2022. Spowolnienie demograficzne w Państwie Środka, *Warsaw Institute, China Monitor*, 20.01.2022. W <https://warsawinstitute.org/pl/spowolnienie-demograficzne-w-panstwie-srodka/>.
- Wróblewski Mateusz. 2020. Strategiczne partnerstwo chińsko-rosyjskie w sektorze energetycznym 2014-2019. W Marszałek-Kawa Joanna, Zamasz Krzysztof (red.). *Chiny z perspektywy XXI wieku..* Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

Adrian Czesław NAPORA

Dowództwo 11 Dywizji Kawalerii Pancernej (G-3)

a.napora@ron.mil.pl

<http://orcid.org/0009-0006-0462-156X>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2023.02.11>

W JAKI SPOSÓB ZASKOCZENIE MOŻE BYĆ ŹRÓDŁEM PRZEMIAN W SZTUCE WOJENNEJ?

ABSTRAKT: Niniejsza publikacja jest efektem poszukiwań odpowiedzi na wydawałoby się oczywiste pytanie, mianowicie: Jakie prawidłowości występują po uzyskaniu zaskoczenia na przeciwniku w rozwoju i przemianach w sztuce wojennej? Na podstawie przykładów z historii sztuki wojennej oraz dostępnych danych teoretycznych podjęto próbę syntetycznego zidentyfikowania kategorii, które mogą ulegać transformacji wskutek lub przy współudziale zaskoczenia. Do studium przypadku wybrano: bitwę pod Cambrais, rozpoczęcie wojny Jom Kippur, operację Desert Shield oraz rozpoczęcie wojny w Donbasie. Konkluzja poprzedzona procedurą badawczą złożoną z analizy logicznej, abstrahowania, heurystyki oraz klasyfikacji pozwala wstępnie uchwycić podjęte cele badawcze na tle syntetycznej charakterystyki opisywanej zasady sztuki wojennej.

SŁOWA KLUCZOWE: przemiany, rozwój, sztuka wojenna, teoria, zaskoczenie

---

HOW SURPRISE CAN BE A SOURCE OF CHANGES IN THE ART OF WAR?

ABSTRACT: This publication is the result of a search for evidence of a seemingly obvious problem, namely: What regularities occur after taking the enemy by surprise in the development and changes in the art of war? Based on examples from the history of warfare and available theoretical data, an attempt was made to synthetically identify categories that may undergo transformation as a result of or with the participation of surprise. The following were selected for the case study: the Battle of Cambrais, the start of the Yom Kippur War, Operation Desert Shield, and the start of the war in Donbas. The final conclusion preceded by a research consisting of: logical analysis, abstraction, heuristics, and classification allows us to initially capture the undertaken research goals against the background of the synthetic characteristics of the described principle of the art of war.

KEYWORDS: art of war, development, surprise, transformations, theory

Zaskoczenie nie jest celem działań, lecz tylko środkiem do osiągnięcia względnej przewagi sił własnych, w czasie lub przestrzeni, przez uzyskanie pomyślnych warunków” S. Rola-Arciszewski, Dowodzenie na Zachodzie Europy, Warszawa 1934, s. 60-61.

WPROWADZENIE

Najprawdopodobniej w VI wieku przed Chrystusem została wydana w Chinach pierwsza edycja traktatu poświęconego unormowaniu zasad prowadzenia konfliktu zbrojnego, zatytułowana *Sztuka wojenna*. Dzieło to, o znaczeniu fundamentalnym, jako pierwsze holistycznie ujmujące zjawisko wojny, jak również prawidłowości towarzyszące walce. Na przestrzeni dziejów powstały liczne rozprawy o podobnej tematyce. Część z nich zyskała wielką popularność, jak na przykład *O wojnie* Carla von Clausewitza czy *Zarys sztuki wojennej* Antoine’a-Henriego Jominiego. Inne z kolei pomimo swojej wartości nie uzyskały rozgłosu. Do tej drugiej grupy można zaliczyć traktat *O sztuce wojskowej* Wegecjusza lub *Strategikon* Maurycjusza¹.

Również i współcześnie wydawanych jest szereg opracowań naukowych i innych prac na temat sztuki wojennej. Do najnowszych można zaliczyć *More on war* Martina van Crevelda oraz *Teorię walki zbrojnej: próba systematyzacji* Konrada Malasiewicza. Powyższe dzieła nie są najważniejsze w prezentowanej tematyce, mają jedynie zasygnalizować rozpiętość horyzontu czasowego, określającego, że od ponad 2,5 tysiąca lat wodzowie, teoretycy, analitycy, oficerowie i naukowcy rozpatrują prawidłowości rządzące działaniami zbrojnymi. Mogłoby się wydawać, że przy takiej sumie dorobków rozważania na temat sztuki wojennej są zamknięte².

Stąd też podjęty problem badawczy, zawarty w tytule niniejszej publikacji: W jaki sposób zaskoczenie może być źródłem przemian w sztuce wojennej? Pytanie badawcze dotyczy długofalowego wpływu na sztukę wojenną krótkotrwałego zjawiska, jakim jest właśnie zaskoczenie. Przedmiotem podjętej próby są skutki, jakie implikuje pojawienie się zaskoczenia na polu walki. Tym samym celem poznawczym jest zidentyfikowanie i zasygnalizowanie prawidłowości mających miejsce w rozwoju sztuki wojennej w odniesieniu do krótkotrwałego faktu, jakim są uzyskane efekty zaskoczenia. Na tej podstawie możliwe będzie prognozowanie kolejnych przemian w przygotowaniu i prowadzeniu działań zbrojnych. Pogłębieniem rozważań nad podjętą problematyką jest rozszerzenie problemu badawczego o dodatkowe pytania, a mianowicie: (1) W jaki sposób uzyskane zaskoczenie wpływa na przemiany w sztuce wojennej? (2) Jakie pojawiają się prawidłowości parametrów czasowych w relacji uzyskane efekty zaskoczenia na polu walki – implementacja przemian w sztuce wojennej?³

¹ Sun Zi, *Sztuka wojenna*, Kraków 2011; C. von Clausewitz, *O wojnie*, Wrocław 2003; Flawiusz Renatus Wegecjusz, *O sztuce wojskowej*, 2004, b.m.w.; Ł. Różycki, *Maurycii Strategikon. Praktyczny podręcznik i dzieło antykwaryczne*, Poznań 2015; W. Więcek, *O zaskoczeniu i przewadze w obronie*, „Kwartalnik Bellona” 2016, nr 1, s. 124-133.

² M. van Creveld, *More on war*, Oxford 2017; K. Malasiewicz, *Teoria walki zbrojnej: próba systematyzacji*, Warszawa 2018.

³ Z. Leśniewski, *Zarys metodologii dydaktyki obronnej i dydaktyki wojskowej*, Warszawa 2017, s. 37 i nast.; M. Pelc, *Elementy metodologii badań naukowych (skrypt)*, Warszawa 2009, s. 32 i nast.; W. Pokruszyński, *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka (podręcznik akademicki)*, Józefów 2012, s. 239 i nast.

Hipotezą badawczą będzie zatem założenie, że atrakcyjność efektów zaskoczenia jest tak wysoka, że dokonywać się będą przemiany w przygotowaniu i prowadzeniu działań zbrojnych, aby można było wykorzystać i być może powtórzyć te efekty lub im przeciwdziałać. Powodzenie osiągnięte wskutek zaskoczenia oraz jego efekty uzyskane na przeciwniku budzą podziw i chęć naśladowania wśród teoretyków i praktyków sztuki wojennej. W związku z czym: (1) Usystematyzowane obserwacje dotyczące uwarunkowań zaskoczenia (teoria, o ile wykorzystana) mogą powodować zmiany w przygotowaniu i prowadzeniu działań zbrojnych wskutek chęci uzyskania przewagi. (2) Wielość sensorów utrudnia osiągnięcie zaskoczenia i korzyści płynących z jego efektów. W związku z tym pojawiają się nowe sposoby osiągnięcia zaskoczenia. W tym miejscu dla podkreślenia subtelności charakteru podjętego problemu można zastosować antytezę, która – podając za Franciszkiem Skibińskim – ma brzmienie: „Wartość zaskoczenia została słusznie określona w swoim czasie (...) jako przemijająca”⁴.

Podczas analizy złożonej problematyki badawczej zastosowano zróżnicowane metody badawcze. W pierwszej kolejności poddano analizie pojęciowej wybór definicji zaskoczenia. Następnie prawidłowości występujące w historii sztuki wojennej poddano analizie logicznej. Zastrzec należy, że dokonano subiektywnego wyboru przykładów, które mają wspólny mianownik w postaci nowoczesności wojny w rozumieniu reprezentowanym przez Stefana Mossora, do czego kluczem jest motoryzacja sił zbrojnych oraz rozwój sztuki operacyjnej. W odniesieniu do formy niniejszej publikacji bez wątpienia ograniczeniem jest skromna liczba przykładów. Autor zaręcza, że te, które wybrał, nie mają celowo ukierunkować wniosków i uogólnień płynących z przedstawianych wydarzeń. Zidentyfikowane prawidłowości porównano, aby określić, które z nich są częściej spotykane, a które są rzadkością lub wyjątkiem. Poprzez abstrahowanie zostały zredukowane uznane za zbędne fakty w przytaczanych przykładach. Warto też zasygnalizować obecność metod heurystycznych, jak technika ahistoryczna. Podjęta próba zakłada szerokie horyzonty czasowe, co pozornie może sugerować brak związków. Następnie podjęto klasyfikację badanego zjawiska, wysunięto własne propozycje prawidłowości poprzez wnioskowanie, aby podsumować całość syntetyczną tezę. Prezentowana procedura badawcza została wzbogacona o kolejną metodę heurystyczną, mianowicie inkubacji. Autor od chwili wygłoszenia referatu celowo nie prowadził rozważań nad prezentowanymi zagadnieniami, aby w czasie sporządzania niniejszej publikacji nabrać dystansu do podjętego problemu oraz spróbować na nowo do niego podejść⁵.

---

⁴ Z. Leśniewski, op. cit., s. 37 i nast.; M. Pelc, op. cit., s. 32 i nast.; W. Pokruszyński, op. cit., s. 239 i nast.; F. Skibiński, *Rozważania o sztuce wojennej*, Warszawa 1972, s. 451.

⁵ Z. Leśniewski, op. cit., s. 37 i nast.; M. Pelc, op. cit., s. 32 i nast.; S. Mossor, *Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny*, Warszawa 1986, s. 89 i nast.

PRZEGLĄD DOSTĘPNEJ TEORII ZASKOCZENIA W ZARYSIE

W celu lepszego zrozumienia rozpatrywanej problematyki należy dokonać przeglądu wybranych treści dotyczących zaskoczenia. Wybór ten ma przybliżyć współczesne rozumienie zaskoczenia na przykładach definicji, typologii oraz znanych efektów, które wywołuje ono na polu walki.

Zdecydowana większość dostępnych definicji opisywanej zasady sztuki wojennej wspólnie składa się z: nagłości, tajności miejsc i czasu, mylenia, podstępu i dezinformacji. Pożądanym skutkiem jest brak możliwości reakcji przez zaskakiwanego przeciwnika, paraliż funkcji bojowych, a ostatecznie uzyskanie przewagi. Jeden z przykładów dostępnych definicji, opracowany w rembertowskiej Akademii Sztuki Wojennej, brzmi: „(...) jeden z podstawowych niematerialnych czynników osiągnięcia przewagi – wyraża się w nieoczekiwanym, nagłym i gwałtownym dla przeciwnika działaniu, mającym na celu pozbawienie go inicjatywy oraz możliwości prowadzenia zorganizowanej walki”⁶.

Zaskoczenie można również scharakteryzować poprzez atrybuty i inne cechy wyróżniające. Do tych pierwszych zaliczyć należy: tajność, nagłość, prostotę i nieszablonowość. Tajność związana jest z ukryciem miejsca i czasu zastosowania potencjału. Nagłość polega na sprawnym i szybkim przeprowadzeniu działania z zastrzeżeniem, że przeciwnik nie zareaguje w sposób pozwalający na odzyskanie inicjatywy. Prostota jest atrybutem, do którego dąży się przy

---

⁶ Wybrani teoretycy sztuki wojennej definiowali zaskoczenie w sposób następujący: F. Foch: „(...) ukazanie się niebezpieczeństwa, któremu przeciwnik nie będzie miał czasu przeciwstawić się albo też przeciwstawi się w sposób niedostateczny”, S. Mossor: „(...) zjawienie się tak dużej siły, jakiej się nieprzyjaciel nie spodziewa tam, gdzie jej nie oczekuje”, E. Żółtowski: „(...) zjawisko wywołane nieoczekiwanym i nagłym działaniem przeciwnika, przejawiającym się w naruszeniu równowagi psychicznej, czego bezpośrednią konsekwencją jest czasowa utrata zdolności do podejmowania celowych decyzji i sprawnej ich realizacji”, W. Kaczmarek i Z. Ścibiorek: „(...) pozostaje nagłym, gwałtownym i nieoczekiwanym dla przeciwnika działaniem wojsk, odbierającym mu inicjatywę bojową oraz zmniejszającym możliwości zorganizowanego prowadzenia walki”, J. Maj: „Polega ono na niespodziewanym oddziaływaniu na stronę przeciwną, które odbiera przeciwnikowi inicjatywę i możliwości zorganizowanego przeciwdziałania lub prowadzenia walki”, W. Sikorski: „(...) polega na zachowaniu w tajemnicy przygotowań ofensywnych w dużym stylu i to tak długo, ażeby przeciwnik nie miał czasu, niezbędnie potrzebnego dla przerzucenia poważniejszych rezerw na zagrożony odcinek frontu (...)”, B.H. Liddell Hart: „Wybieraj najmniej przez przeciwnika oczekiwany kierunek (lub postój) działania. Postaw się w położenie nieprzyjaciela i zastanów się, jakiego działania nieprzyjaciel prawdopodobnie nie przewidzi i nie przygotowuje przeciwdziałania”, D. Jordan: „Military forces should be used in a manner, time or place that is unexpected by the enemy”. Definicje zaskoczenia w wybranych dokumentach standaryzacji operacyjnej: *Regulamin Działań Wojsk Lądowych*: „(...) wyraża się w nieoczekiwanym i gwałtownym działaniu, wskutek którego przeciwnik zostaje pozbawiony inicjatywy oraz możliwości zorganizowanego prowadzenia walki. Środkami do uzyskania zaskoczenia są: zachowanie tajemnicy, ukrywanie własnych zamiarów, wprowadzenie przeciwnika w błąd (dezinformowanie), nieszablonowość, śmiałość i szybkość działania”, *Conduct of land forces operations*: „Surprise is achieved when own activities deviate from the enemy’s expectations. Expectations are always based on information. An important prerequisite for surprise is therefore withholding relevant information from the enemy or deliberately providing him with false information. The increasing visibility of land force’s actions places increased on the use of deception to achieve surprise, to protect the force’s own vulnerabilities and the denial of enemy collection capabilities”. A. Polak, J. Joniak (red.), *Sztuka wojenna*, Warszawa 2014, s. 343-346; F. Foch, *Zasady sztuki wojennej*, Warszawa 1924, s. 281-282; S. Mossor, op. cit., s. 244; E. Żółtowski, *Zaskoczenie w wojnie współczesnej*, Warszawa 1966, s. 40; W. Kaczmarek, Z. Ścibiorek, *Przyszła wojna jaka?*, Warszawa 1995, s. 96-97; J. Maj, *Nowe aspekty sztuki wojennej*, Poznań 2017, s. 111; W. Sikorski, *Przyszła wojna*, Warszawa 1984, s. 224-225; B.H. Liddell Hart, *Strategia. Działania pośrednie*, Warszawa 1959, s. 406; D. Jordan i in., *Understanding modern warfare*, Cambridge 2018, s. 92; *Regulamin działań wojsk lądowych*, Warszawa 2008, s. 20; ATP 3.2.1, *Conduct of land forces operations*, Bruksela 2022, s. 16; W. Więcek, op. cit., s. 125-126.

większości działań zbrojnych. W tym wypadku sprowadza się ona do poszukiwania schematów manewru, pozwalających na maksymalne zrozumienie sposobu działania przez żołnierzy i niewymagających licznych środków koordynacyjnych. Nieszablonowość jest atrybutem obligującym planistów i dowódców do poszukiwania sposobu działania niekorespondującego z powszechnie znanymi wzorcami doktrynalnymi⁷.

Opisywaną zasadę sztuki wojennej można zastosować na każdym poziomie działań zbrojnych i szczeblu dowodzenia. Aby zoptymalizować proces uzyskiwania zaskoczenia, na podstawie dostępnej literatury można wskazać inne przedsięwzięcia, z którymi to ściśle ono koresponduje. Do tej grupy zaliczyć należy: rozpoznanie, maskowanie, mylenie i ubezpieczenie. W zdecydowanej większości wspomniane obszary bezpośrednio wpływają na atrybut tajności. Można zatem stwierdzić, że jest on wiodącym z przytaczanych⁸. Wobec zaskoczenia identyfikuje się prawidłowości. Rozszerzają one powyższe treści i wskazują na inne wątki rozwoju sztuki wojennej. Należą do nich: krótkotrwałość, niezmienna istota, manewrowość, nowatorstwo (poprzez sposób działania, zastosowanie nowej broni), wyzyskanie paraliżu zaskoczonej strony, podstęp (fortel), mylenie, dezinformacja, inicjatywa, ekonomia sił, determinacja (w rozumieniu uporczywości w dążeniu do uzyskania zaskoczenia personelu strony zaskakującej) oraz atak wyprzedzający. Warte uwagi są nowatorstwo oraz mylenie i dezinformacja. To pierwsze wskazuje, że zaskoczyć można poprzez nowo zastosowaną, nieznaną broń oraz taktykę o podobnej charakterystyce. Z kolei mylenie i dezinformacja mają wprowadzić w błąd przeciwnika, oszukać go, aby przyjął pozycję bojową, wobec której wojska własne korzystnie się ugrupują

---

⁷ Komentarza wymaga, że powszechną praktyką jest mylenie prostoty z szablonowością, prostoliniowością i powtarzalnością schematu manewru. Przez to dochodzi najczęściej do opracowywania wariantów nieposzukujących efektywnego działania, a działania rzekomo prostego. Efektem tego wielokrotnie jest manewr polegający na uderzeniu czołowym, co w kontekście skuteczności i redukcji strat ma najgorsze efekty. Szerzej na temat uderzenia czołowego na ukraińskim polu walki patrz m.in. artykuł autora zgłoszony do materiału pokonferencyjnego pt. „Obronność Rzeczypospolitej Polskiej w świetle doświadczeń wojny ukraińsko-rosyjskiej”. Oddać jednak należy prostocie, że „wewnętrzne tarcia mechanizmu są najczęstszym powodem niepowodzenia zaskoczenia”. A. Polak, J. Joniak (red.), op. cit., s. 343-346; S. Rola-Arciszewski, *Sztuka dowodzenia na zachodzie Europy*, Oświęcim 2013, s. 58-59; C. von Clausewitz, op. cit., s. 150.

⁸ Teoretycy badający zaskoczenie wskazują, że do sposobów prowadzących do jego uzyskania można zaliczyć: (1) atak wyprzedzający, (2) kontratak, (3) ugrupowanie i umiejscowienie głównego wysiłku w sposób nieszablonowy, (4) zasadzki, (5) nieszablonowy manewr, (6) wciąganie do walki po liniach wewnętrznych i niszczenie go w częściach w workach ogniowych, (7) opóźnianie i wychodzenie na skrzydła i tyły, (8) działania w ugrupowaniu przeciwnika, (9) skupienie wysiłku w głębi ugrupowania. Holistycznie rzecz biorąc, można stwierdzić, że nieszablonowe działanie prowadzi do uzyskania zaskoczenia. W odniesieniu do przedsięwzięć ściśle korespondujących z zaskoczeniem rozszerzenia wymaga ich relacja. Rozpoznanie ma dostarczyć wiarygodnych i terminowych informacji o położeniu i prawdopodobnym zamiarze przeciwnika. Tym samym ma umożliwić wykorzystanie wiedzy o nim, zamaskowanie własnego zamiaru działania, położenia i działań, a w końcu stworzenie pozornego obrazu i wprowadzenie w błąd – mylenie. Całość powinna być ubezpieczona w czasie dążenia do zaskoczenia, gdyż prawidłowością jest popełnianie błędów w czasie bardziej złożonych działań, a jednym ze środków minimalizowania ich skutków jest właśnie ubezpieczenie. A. Polak, J. Joniak (red.), op. cit., s. 343-346; E. Żółtowski, op. cit., s. 21-25, 112-113 i 118-121; S. Koziej, *Teoria sztuki wojennej*, Warszawa 1993, s. 76-80; B. Chocha, *Rozważania o taktyce*, Warszawa 1982, s. 42-44; J. Maj, op. cit., s. 192-199; K. Nożko, *Sztuka tworzenia przewagi w systemie obronnym RP*, Warszawa 1994, s. 192-199; K. Nożko, *Walka o przewagę*, Warszawa 1985, s. 131-138; B. Kołodziejczyk, *Co będzie jutro?*, Warszawa 1980, s. 100-113; W. Kaczmarek, Z. Ścibiorek, op. cit., s. 96-97; J.F.C. Fuller, *The foundations of science of war*, Fort Leavenworth 1993, s. 272-273; Leopold VI, *The Taktika of Leo IV*, Waszyngton 2010, s. 392 i nast.

i rozmieszczają. Te ostatnie ewidentnie nie zawierają się bezpośrednio w popularnych atrybutach zaskoczenia⁹.

Zaskoczeniu można również przeciwdziałać. Dostępny materiał wskazuje, że do najskuteczniejszych przedsięwzięć prowadzących do uzyskania (częściowej) odporności na zaskoczenie są: rozpoznanie, ubezpieczenie, przewidywanie (ocena zagrożenia), gotowość bojowa, odporność psychiczna (potencjału ludzkiego), odwody oraz aktywne działania. Rozwinięcie systemu sensorów o nasyceniu pozwalającym zidentyfikować obecne działania przeciwnika, a następnie prognozować zagrożenie jest jednym z najskuteczniejszych przedsięwzięć mających nie dopuścić do bycia zaskoczonym. W wypadku ograniczonego potencjału rozpoznawczego stosuje się ubezpieczenia, które mają być elementem natychmiastowej odpowiedzi, jak również organizuje się systemy ostrzegania i alarmowania. Ubezpieczenia stanowią też o minimalizacji strat sił głównych, przyjmując na siebie pierwszy kontakt z przeciwnikiem. W parze z ubezpieczeniami idzie gotowość bojowa, której utrzymanie ma stanowić o realnej i natychmiastowej odpowiedzi na zaskoczenie. Drugie i trzecie przedsięwzięcie ma charakter reaktywny, to znaczy, że ma przeciwdziałać czynnościom, które miały bezpośrednio doprowadzić do zaskoczenia. Ostatnie z nich to odporność psychiczna. W tym zagadnieniu podkreślenia wymaga zdolność żołnierzy do prowadzenia walki w skrajnie niedogodnym położeniu, często w momencie pasywnym, takim jak odtwarzanie zdolności lub na kierunku, który był niespodziewany. Odporność psychiczna ma zagwarantować, że potencjał wojsk własnych nie ulegnie dezorganizacji i ostatecznie skutek osiągniętego zaskoczenia nie zostanie rozbity. Ocenia się, że przedsięwzięcia te są podejmowane, gdyż na podstawie historii sztuki wojennej teoretycy wskazali efekty wynikające z zaskoczenia¹⁰.

Dostępny materiał wskazuje, że można zidentyfikować i usystematyzować grupę korzyści płynących bezpośrednio z zaskoczenia. Ich efektem jest uzyskanie przewagi w różnych obszarach nad zaskakiwanym przeciwnikiem¹¹.

---

⁹ Mylenie, jak i dezinformacja są rozwijane na poziomie strategicznym i operacyjnym. W zachodniej sztuce operacyjnej stosuje się procedury mające na celu w sposób sformalizowany zmylić i wprowadzić w błąd przeciwnika. Stosowane są one na dwóch najwyższych poziomach działań zbrojnych. Natomiast na poziomie taktycznym wymagają one poszerzonych badań zakończonych charakterystyką w celu dostosowania do obowiązujących procedur sztabowych. Poprzez mylenie i dezinformację można uzyskać lepsze położenie względem potencjału przeciwnika, co jest celem manewru. Szerzej na temat teoretycznych uwarunkowań manewru patrz m.in.: L. Varvařovský, *Manewrowość podstawą sukcesu we współczesnej wojnie*, Warszawa 1962; M. Wrzosek, *Dezinformacja jako komponent operacji informacyjnych*, Warszawa 2005, s. 85 i nast.; E. Żółtowski, op. cit., s. 21-25, 112-113 i 118-121; B. Kołodziejczyk, op. cit., s. 100-113; W. Kaczmarek, Z. Ścibiorek, op. cit., s. 96-97, C. von Clausewitz, op. cit., s. 150; J.F.C. Fuller, op. cit., s. 272-273, Leopold VI, op. cit., s. 392 i nast.; W. Więcek, op. cit., s. 128.

¹⁰ Zwięźle można ją przedstawić w sposób następujący: (1) Ustalenie sytuacji – co jest prawdą? (2) Określenie zamiaru dezinformacji – co jest obiektem dezinformacji? (3) Określenie poziomu wiedzy przekazywanej przeciwnikowi – w co chcemy, aby przeciwnik uwierzył? (4) Scenariusz dezinformacji – co powiemy? (5) Sposób przekazania informacji – środki – jak prześlemy informacje? (6) Przewidywane działanie zwrotne – jego reakcja zwrotna. Marek Wrzosek wskazuje tę procedurę za amerykańskimi dokumentami standaryzacji operacyjnej. Jest ona dostosowana do poziomu operacyjnego. Trudno (choć nie jest to niemożliwe, co udowodnia wspomniany naukowiec) ją zastosować na poziomie taktycznym, gdzie dowódca poziomu taktycznego jest z reguły w składzie ugrupowania przełożonego i jest ograniczony czynnikami operacyjnymi zdeteminowanymi jego zamiarem. Ibidem.

¹¹ Do tych korzyści zaliczyć należy: (1) Zaburzenie spójności przeciwnika, (2) Niezdolność do reakcji, (3) Panika i osłupienie, (4) Dezorganizacja systemu dowodzenia, (5) Zmuszenie do walki w warunkach załamania się planu, (6) Czasowe

Pierwsza z tych korzyści ściśle współlistnieje z czwartą. Ich istotą jest wprowadzenie takiego zamieszania w ugrupowaniu przeciwnika za sprawą zaskoczenia, żeby żołnierze stali się na powrót indywidualnościami, nie byli częścią oddziału. Tym samym znacząco utrudniłoby to dowodzenie, na które można dodatkowo oddziaływać, paraliżując środki i sieć dowodzenia¹².

Niezdolność do reakcji objawia się poprzez brak w ugrupowaniu elementu, który mógłby być zastosowany wobec przeciwnika powodującego zaskoczenie. Wywołana jest ona przez wprowadzenie potencjału w miejscu i czasie, do którego nie była przygotowana strona zaskakiwana, jak również na zastosowanie nowego środka walki, do zwalczania którego zaskakiwany nie ma zdolności¹³.

Panika i osłupienie związane są z efektem powyższych trzech elementów i prowadzą do dezintegracji pododdziału. Najprawdopodobniej dlatego też teoretycy wskazują, że w chwili trwania zaskoczenia – a jej koniec wyznacza się na czas wprowadzenia do walki elementu ugrupowania zwalczającego potencjał wywołujący zaskoczenie – następuje jeden z efektów: dwukrotny mnożnik siły. Oznacza to, że działanie strony zaskakującej wywołuje efekt porównywalny do działania potencjału dwukrotnie silniejszego w standardowych warunkach. Obserwacja ta jest uzasadniona wnioskami z historii sztuki wojennej. Zjawisko to potwierdza dwóch niezależnych od siebie teoretyków wojskowych: Kazimierz Nożko oraz Brett Friedman, przy czym ten drugi odnotował to 32 lata po pierwszym. Najpewniej były to osobno wyprowadzone wnioski. Wspomnienia wymaga również zasada wydajności sztuki wojennej Stefana Mossora, która zakłada, że sztuka ta umożliwia pokonanie maksymalnie dwukrotnie silniejszego przeciwnika. Powyższe mnożniki siły są cennymi wskazówkami do implementacji w procedurach sztabowych stanowisk dowodzenia, w szczególności do symulacji działań¹⁴.

ZASKOCZENIE W BITWIE POD CAMBRAIS

Jednym z usystematyzowanych przykładów wpływu zaskoczenia na rozwój sztuki wojennej jest kwestia zastosowania czołgu na polu walki. Zwięźle rzecz ujmując, można stwierdzić, że zastosowanie tej broni miało miejsce w czasie Wielkiej Wojny. Podczas przygotowania

---

podwojenie potencjału wojsk własnych (do czasu reakcji na zaskoczenie), (7) Uzyskanie przewagi, (8) (w przypadku uzyskania przewagi) Doprowadzenie do pokonania albo co najmniej do korzystnej dla wojsk własnych pauzy operacyjnej. Podsumowując, można stwierdzić, że osiągnięcie zaskoczenia jest jednym z najstarszych sposobów na uzyskanie przewagi. Badacze na podstawie historii sztuki wojennej polskich sił zbrojnych wskazują, że spośród 25 stoczonych bitw i walk aż w 23 z nich pokonano przeciwnika liczniejszego. Inne statystyki wskazują, że w wybranych 42 bitwach 18-krotnie odniesiono zwycięstwo w warunkach przewagi liczebnej (jednego z rodzajów przewagi materialnej), a 24-krotnie górowała strona mniej liczna. W. Sawkin, *Podstawowe zasady sztuki operacyjnej i taktyki*, Warszawa 1974, s. 311 i nast.; B.A. Friedman, *On tactics. A theory of victory in battle*, Maryland 2017, s. 69; K. Nożko, *Sztuka tworzenia...*, op. cit., s. 192-199; K. Nożko, *Walka...*, op. cit., s. 131-138; S. Mossor, op. cit., s. 16, 216-217 i 220; W. Więcek, op. cit., s. 126-127.

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Podobne obserwacje ma Amerykanin Trevor Dupuy, nie jest on jednak tak precyzyjny w swych konstatacjach. W. Sawkin, op. cit., s. 311 i nast.; B. Friedman, op. cit., s. 69; K. Nożko, *Sztuka tworzenia...*, op. cit., s. 192-199; K. Nożko, *Walka...*, op. cit., s. 131-138; S. Mossor, op. cit., s. 16, 216-217 i 220; T.N. Dupuy, *Numbers, Predictions and War: Using History to Evaluate Combat Factors and Predict the Outcome of Battles*, Indianapolis 1979, s. 63-64; W. Więcek, op. cit., s. 127.

do wprowadzenia na pole walki tego typu broni użyto dezinformacji. Brytyjska nazwa czołgu *tank* jest bezpośrednio związana z tym faktem. Miała ona mylić przeciwnika w potencjalnie przechwytywanych meldunkach. Po raz pierwszy użyto czołgu Mark I w bitwie nad Sommą 1 lipca – 18 listopada 1916 roku. Wówczas to użycie broni pancernej miało charakter wsparcia piechoty ogniem bezpośrednim, wysoką mobilnością oraz silnym opancerzeniem. Niestety okazało się, że wiele czołgów nie odegrało swojej roli wskutek awaryjności. Uzyskano zaskoczenie w wyniku pojawienia się nowego sprzętu (rodzaju wojsk w ostateczności) na polu walki, aczkolwiek nie wykorzystano go¹⁵.

Nieco ponad rok później, bo 20 listopada – 6 grudnia 1917 roku podjęto próbę zmasowanego użycia czołgów jako elementu ugrupowania o charakterze rozcinającym i tworzącym warunki do rozwinięcia przełamania przez piechotę na tyły w kierunku skrzydeł. Miało to miejsce też we Francji, tym razem pod Cambrais¹⁶.

20 listopada 1917 roku o godz. 6.10 rozpoczęto natarcie. Efekt był na tyle piorunujący, że do godz. 12.00 przełamano dwa pierwsze rzuty obrony i prowadzono walkę z trzecim. Wskutek właściwej organizacji obrony przez Niemców oraz wciąż awaryjnej broni pancernej w nocy z 21 na 22 listopada natarcie zostało zatrzymane. Niemcy odtworzyli przedni skraj dopiero 7 grudnia 1917 roku¹⁷.

Tym razem przeciw trzem rzutom obrony niemieckiej, rozmieszczonym na łącznej głębokości 8 km, użyto łącznie 377 czołgów w mieszanym ugrupowaniu z piechotą. Do każdego batalionu piechoty przydzielano średnio 8 czołgów. Pas natarcia dla tego zgrupowania miał szerokość 12 km. Osiągnięto nasycenie bronią pancerną 32 czołgów na 1 km. Tempo działań, jakie zostało osiągnięte w pierwszych sześciu godzinach walki, wynosiło 2 km/h. Zaskoczenie nie zostało uzyskane tylko poprzez ponowne użycie czołgu. Chodziło o zmasowanie potencjału broni pancernej na wąskim odcinku wybranym do przełamania¹⁸.

Uzyskanie zaskoczenia drogą przedstawioną w powyższym przykładzie poskutkowało rozwojem teorii sztuki wojennej, szczególnie w obszarze działania zgrupowań zmotoryzowanych (docelowo wojsk zmechanizowanych, pancernych). Zastosowanie broni pancernej zbiegło się z rozwojem myśli niemieckiej w obszarze wojny ruchowej. Na podstawie przedstawionych przykładów wdrożenia na pole walki broni pancernej powstało szereg opracowań prezentujących poglądy i propozycje systematyzacji prowadzenia działań zbrojnych. Zaliczyć do nich należy m.in. prace Brytyjczyka Johna Fullera, Austriaka Ludwika von Eimannsbergera oraz Niemca Heinza Guderiana. Poglądy te ostatecznie przyjęły się w Niemczech. Następnie wskutek sukcesów Wehrmachtu w początkowym okresie II wojny światowej rozwijano niemiecką doktrynę popularnie zwaną *Blitzkriegiem*. Powstała koncepcja bitwy powietrzno-lądowej, operacji połączonych, a współcześnie nawet operacji wielodomenowych. Wymienione koncepcje nie wywodzą się tylko z sukcesów odniesionych z powodu użycia czołgów wprowadzonych do

---

¹⁵ P. Rotmistrz (red.), *Historia sztuki wojennej do roku 1939*, Warszawa 1967, s. 370-374.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem.

walki jesienią 1917 roku. Jednak bez wątpienia powodzenie uzyskane wskutek zaskoczenia było jedną z inspiracji rozwoju tych pomysłów¹⁹.

ZASKOCZENIE W OPERACJI DESERT SHIELD

Kolejnym przykładem z historii sztuki wojennej, w której to zaskoczenie przyniosło przewagę i ostatecznie zwycięstwo, jest operacja Pustynna Burza, mająca miejsce 17 stycznia – 28 lutego 1991 roku. Część lądowa nosiła kryptonim Pustynny Miecz. Działaniami dowodził Amerykanin gen. Norman Schwarzkopf. Celem prowadzonych działań było oswobodzenie przez koalicję zawiązaną przez Amerykanów zajętego przez Irak Kuwejt. Irakijczycy dzięki takiemu posunięciu (zajęciu roponośnych pól w sąsiednim państwie) mogli szukać szansy na częściowe odbudowanie gospodarki po wyczerpującej wojnie iracko-irańskiej z lat 1980-88²⁰.

Od samego początku Siły Zbrojne Iraku przyjęły wariant działania koalicji zakładający przeprowadzenie morskiej operacji desantowej na wybrzeżu Kuwejt. Oceniono, że wszelkie inne działania mające wprowadzić na teren Iraku siły koalicji są niezasadne ze względu na rzeźbę terenu. Południowy Irak zdominowany jest przez teren pustynny, o glebie piaszczystej i kamienistej. Strona irakijska oceniła ten teren jako trudno dostępny²¹.

Korzystne dla koalicji było kolejne niefortunne posunięcie irakijskiego kierownictwa. Otóż pozwolono sobie na ograniczenie zasilania w dane na poziomie strategicznym jedynie z mediów amerykańskich. Dostępny materiał nie określa precyzyjnie, czy alegoryczny odbiornik telewizyjny był jedynym sensorem, niemniej nie wskazuje też na zastosowanie potencjalnie odmiennych danych przez stronę obrońców. Jak się okazało, na podstawie przekazu koalicyjnego w przestrzeni publicznej utwierdzono Irakijczyków w przekonaniu o potencjalnej morskiej operacji desantowej. Amerykanie, kiedy zorientowali się, że Irakijczycy przygotowują operację obronną ukierunkowaną na odparcie morskiej operacji desantowej, wykorzystali tę wiedzę

---

¹⁹ John Fuller jest autorem książki *Czołgi w wielkiej wojnie*, Ludwik von Eimannsberger opisał podstawy zastosowania zgrupowań zmotoryzowanych w pozycji *Wojna pancerna*. Z kolei Heinz Guderian uprościł i spopularyzował założenia Austriaka w *Achtung Panzer!* Na podstawie założeń teoretycznych *Blitzkriegu* rozwinięto i współcześnie stosuje się różne narzędzia planistyczne oraz pojęcia taktyczne, m.in.: punkt ciężkości, główny wysiłek, działania połączone rodzajów wojsk, dowodzenie przez misje i in. Dla weryfikacji części założeń teoretycznych autor poleca Czytelnikowi lekturę dokumentów standaryzacji operacyjnej Sojuszu Północnoatlantyckiego, m.in.: APP-28, *Tactical planning for land forces*, Bruksela 2019, ATP-3.2.2, *Command and control of allied land forces*, Bruksela 2016. – R. Citino, *Blitzkrieg to desert storm. The evolution of operational warfare*, Lawrence 2004, s. 22 i nast.; Ł. Przybyło, *Doktryny wojenne. Historia i ocena*, Warszawa 2018, s. 127 i nast.; C. Messenger, *The blitzkrieg story*, Nowy Jork 1976, s. 33 i nast.; B. Evans, *Blitzkrieg: The Evolution of Modern Warfare and the Wehrmacht's Impact on American Military Doctrine during Cold War Era*, Nashville 2021, s. 7 i nast.; R. Doughty, *The evolution of US Army Tactical Doctrine, 1946-1976*, „Leavenworth Papers” 1979, no. 1, s. 1 i nast.; M. Sonnenberger, *Initiative Within the Philosophy of Auftragstaktik: Determining Factors of Understanding of Initiative on the German Army, 1806-1955*, Fort Leavenworth 2015, s. 11 i nast.; J.J. Brouwer, *The German way of war. A lesson in tactical management*, Yorkshire 2021, s. 26 i nast.; FM 3-0, *Operations*, Waszyngton 2017, s. 1-1 I nast.; FM 3-0, *Operations*, Waszyngton 2022, s. IX i nast.; ADP 3-0, *Operations*, Waszyngton 2019, s. VI i nast.

²⁰ Z. Jagiełło, J. Kajetanowicz, *Wojska lądowe w wojnach lokalnych XX wieku*, Warszawa 2005, s. 195-209; D.P. Wright, *Deceiving Iraq in Operations Desert Storm*, [w:] *Weaving the tangled web. Military deception in large-scale combat operations*, C. Rein (red.), Fort Leavenworth 2018, s. 215-216; M. van Creveld, *Zmienne oblicza wojny. Od Marny do Iraku*, Poznań 2008, s. 303-304; Ł. Przybyło, op. cit., s. 244-259.

²¹ Ibidem.

i w myśl zasady Magruderera nie wyprowadzali przeciwnika z błędu. Zdecydowali się uwiarygodnić irakijską prognozę zagrożenia. Schwarzkopf nakazał emisję ulotek ukierunkowaną na żołnierzy irakijskich, w których to koalicja nawoływała do poddania się, ujawnienia położenia oraz wskazywała na przygotowywaną potężną operację z morza. Dodatkowo przeprowadzono w Zatoce Perskiej działania pozorne w sierpniu 1990 roku, w których to potencjał ok. brygady amerykańskiego Korpusu Piechoty Morskiej ćwiczył wraz z lotniskowcem USS Incheon morską operację desantową²².

Rysunek 1. Ulotka sugerująca amerykański desant z morza

Źródło: *Psywarrior*, <http://www.psywarrior.com/HerbDStorm.html> (8.03.2022).

Stronę irakijską przetrzymywano w dużej niepewności. Bez wątpienia miało to wpływ na stan morale obrońców. Działania lądowe poprzedzone zostały uderzeniem lotnictwa, które miało miejsce od 17 stycznia 1991 roku. Następnie 1 lutego przekazano do Kuwejtu informacje, że za trzy dni rozpocznie się morską operacją desantową. W tym też czasie brytyjski zespół Rhino (powołany specjalnie do tego zadania) emitował w spektrum elektromagnetycznym stosowną, uwiarygadniającą korespondencję radiową. Działania lądowe rozpoczęto 17 lutego z terytorium Arabii Saudyjskiej. Koalicja wprowadziła na teren Iraku związek operacyjny liczący 100 tys. żołnierzy i 1200 czołgów. Manewr, jaki wykonano z pogranicza saudyjsko-irakijskiego, polegał na oskrzydleniu od zachodu z przyparciem do przeszkody wodnej, a przez to ostatecznie okrążeniu²³.

²² Zasada Magruderera w zarysie: łatwiej zmylić przeciwnika, wykorzystując jego obraz sytuacji, niż zmienić ten obraz. Szerzej patrz w: FM 3-13.4, *Army Support to Military Deception*, Waszyngton 2019, s. 1-8 – 1-9; Z. Jagiełło, J. Kajetanowicz, op. cit.; D.P. Wright, op. cit., s. 215-216; M. van Creveld, op. cit., s. 303-304; Ł. Przybyło, op. cit., s. 244-259.

²³ Szerzej na temat uwarunkowania rozwijania okrążenia patrz w: M. Laszczyk, *Manewr okrążający w walce i operacji*, Toruń 1994 oraz w: A.C. Napora, *Niszczenie sił okrążonych*, Warszawa 2023. - FM 3-13.4, op. cit.; Z. Jagiełło, J. Kajetanowicz, op. cit., s. 195-209; D.P. Wright, op. cit., 215-216; M. van Creveld, op. cit., s. 303-304; Ł. Przybyło, op. cit., s. 244-259; A.C. Napora, *Niszczenie sił okrążonych*, Warszawa 2023, s. 105 i nast.

Rysunek 2. Irakijska gra wojenna, widoczna ocena zagrożenia desantu morskiego
Źródło: *Psywarrior*, <http://www.psywarrior.com/HerbDStorm.html> (8.03.2022).

Przytoczony przykład z historii sztuki wojennej dobitnie pokazuje możliwość uzyskania zaskoczenia poprzez wykorzystanie znajomości oceny zagrożenia przeprowadzonej przez przeciwnika oraz zastosowanie dezinformacji. Ta ostatnia nie tylko w tym przykładzie jest obecna i zapoczątkowała rozwój teorii sztuki wojennej. Dezinformacja była szczególnie popularnym narzędziem uzyskania zaskoczenia w czasie II wojny światowej. Stała się również jedną z inspiracji do opracowania procedury dla poziomu operacyjnego do dezinformowania. Natomiast zasada Magrudera znalazła świetne odzwierciedlenie w wydarzeniach mających miejsce na Półwyspie Arabskim. Wzmocniono błędną ocenę zagrożenia i przeprowadzono działania zupełnie z innego kierunku. Współcześnie na polskim gruncie rozwijane są procedury sztabowe inspirowane zasadą Magrudera na poziomie taktycznym²⁴.

ZASKOCZENIE W WOJNIE JOM KIPPUR

Kolejnym z historycznych przykładów, w którym można zidentyfikować wyraźny element celowo zastosowany i ukierunkowany na zaskoczenie, jest bliskowschodnia wojna Jom Kippur między Egiptem i Syrią a Izraelem. Znaczącym faktem w tym przypadku jest przyłączenie Synaju po wojnie sześciodniowej mającej miejsce w czerwcu 1967 roku. Następnie w latach 1968-70 trwał konflikt zwany popularnie wojną na wyczerpanie. Żydzi zbudowali

²⁴ Szerzej na temat procedur dezinformacji patrz w: M. Wrzosek, *Dezinformacja jako komponent operacji informacyjnych*, Warszawa 2005. Autor w chwili składania niniejszej publikacji jest w trakcie przygotowania danych do opisanego przedmiotowej procedury na poziomie taktycznym. Pierwsze próby podjął jako oficer sekcji planowania w trakcie ćwiczenia studyjnego pk. Twierdza-22. Wnioski i propozycję przebiegu procedury przedstawiono w czasie konferencji naukowej pt. „Dezinformacja. Walka. Wojna. Bezpieczeństwo” organizowanej w Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni w maju 2023 roku, a referat zatytułowany był: „Implementacja zasady Magrudera do procesu planowania działań taktycznych”. Ten sam referat został przedstawiony na warsztatach organizowanych przez Zarząd P3/P7 Sztabu Generalnego Wojska Polskiego pk. „Operator/Szkoleniowiec-23”, mających miejsce we wrześniu 2023 roku w Gdyni.

fortyfikacje po wschodniej stronie Kanału Sueskiego, nazywane linią Bar Lewa. W tym też czasie strona egipska prowadziła liczne ćwiczenia i mobilizacje na pograniczu, nad Kanałem Sueskim. Dochodziło do licznych incydentów, po których obie strony ponosiły straty. Egipt wzmocnił siły zbrojne z pomocą ZSRR. Odtworzono i uzupełniono straty poniesione w poprzednich wojnach. Do użytku wprowadzono broń przeciwpancerną. Przygotowano szerokie wsparcie inżynieryjne do forsowania Kanału Sueskiego: zbudowano specjalne armaty wodne (zakupione w RFN), które miały rozgrodzić żydowskie umocnienia – linię Bar Lewa. Przygotowano kilkadziesiąt łodzi desantowych i promów. Zaplanowano użycie ośmiu mostów pontonowych. Znacząco wzmocniono obronę przeciwlotniczą. Decyzja o zbrojnym odzyskaniu Synaju i pobiciu Żydów zapadła w listopadzie 1972 roku. Arabowie rozpoczęli działania po demonstracyjnej mobilizacji i ćwiczeniach właśnie w żydowskie święto Dnia Pokutnego Jom Kippur. Miało to miejsce 6 października 1973 roku²⁵.

Rozpatrywany efekt zaskoczenia nastąpił dzięki wcześniej przeładowanemu danymi systemowi rozpoznawczemu Izraela. Przy wyborze czasu wzięto pod uwagę kilka innych czynników, jak ekspozycja Słońca (rano Syryjczycy mieli je za plecami), wybory w Izraelu oraz pływy wód w Kanale Sueskim. Właśnie poprzez ciągle powtarzany przez Egipcjan scenariusz mobilizacji i ćwiczeń oraz wybór daty doprowadzono do sytuacji, w której to Egipt i Syria zaskoczyły Żydów. Warte odnotowania jest, że Żydzi przeprowadzili częściowe mobilizacje na początku roku (w styczniu i w maju). Jednak okazały się one zbędne i kosztowne dla gospodarki. Izraelski wywiad wojskowy Mossad dopiero w godzinach porannych 6 października podał informację, że Egipt rzeczywiście zaatakuje i że ćwiczenia prowadzone nad Kanałem Sueskim tak naprawdę są tylko elementem przygotowawczym docelowej operacji²⁶.

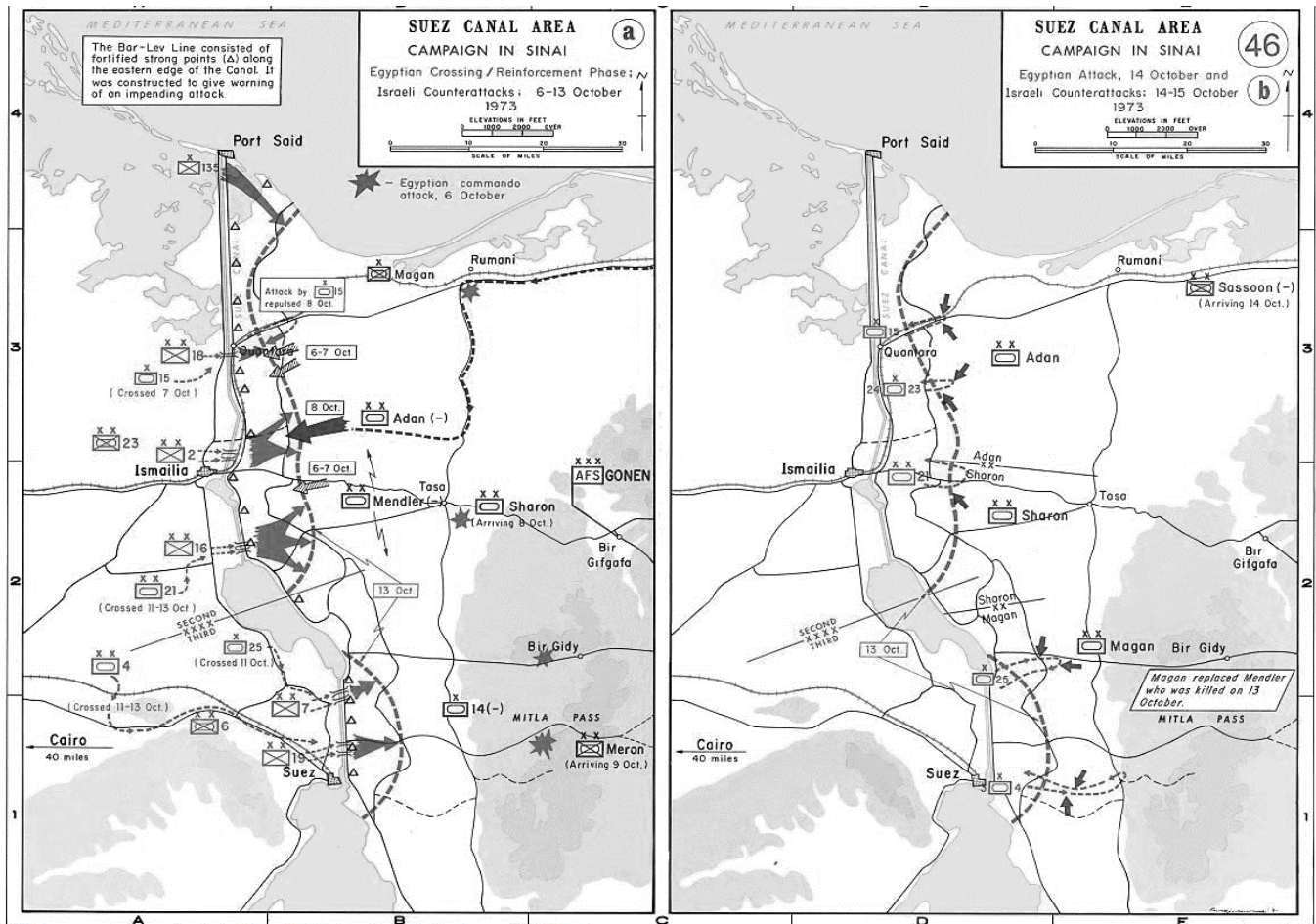
Efekt tego był taki, że Żydzi nie zdołali przeprowadzić mobilizacji, nie wdrożyli planu użycia sił obronnych i zostali zmuszeni do walki w improwizacji – bez planu. Obronę prowadzono jednostkami będącymi w tym czasie w czynnej służbie. Siły te były doraźnie organizowane w zgrupowania taktyczne. Jeszcze 6 października 1973 roku po 5 godzinach Egipcjanie wprowadzili na stronę izraelską 5 wzmocnionych dywizji zmechanizowanych. Uchwyciły one przyczółki. Ich głębokość była porównywalna i wynosiła po ok. 15 km. Odnotowano tak dużą skalę zaskoczenia, że po stronie izraelskiej na Synaju w początkowym okresie walk wydzielono 456 żołnierzy oraz 7 czołgów, co jest ekwiwalentem zgrupowania taktycznego zorganizowanego na bazie batalionu piechoty. 7 października 1973 roku usiłowano potencjałem lotnictwa zatrzymać

---

²⁵ Warto zwrócić uwagę, że często wskazuje się, że w okresie między wojną sześciodniową a wojną Jom Kippur Izraelskie Siły Obronne uległy pierwszej obniżce zdolności bojowej. Popularne jest uwiarygodnianie tej oceny profetyczną oceną kondycji sił zbrojnych Izraela, jaką w 1960 roku dokonał Basil Henry Liddell Hart, wskazując na zbyt duże odosobnienie doktrynalne broni pancernej i lotnictwa od innych rodzajów wojsk, jak np. piechoty. Miało się to ziścić dopiero w latach siedemdziesiątych. Do kampanii przeciwko Izraelowi w gotowości były do zaangażowania siły zbrojne Iraku i Jordanii. Z. Jagiełło, J. Kajetanowicz, op. cit., s. 207-257; J. Odziemkowski, *Konflikty międzynarodowe po 1945 roku*, Warszawa 2011, s. 129-159; Ł. Przybyło, op. cit., s. 207-219; R. Citino, op. cit., s. 173-186; A. Bujak, *Środowisko a działania bojowe na terytorium Polski*, Toruń 2000, s. 38-39.

²⁶ Trzeba zwrócić uwagę, że ewakuacja rodzin radzieckich dygnitarzy miała miejsce 4 października 1973 roku, a Mossad to odnotował. Natomiast system mobilizacyjny Izraela oparty był na dwudobowym rygorze czasowym. R. Citino, op. cit., s. 175-176; Ł. Przybyło, op. cit., s. 206-208; J. Odziemkowski, op. cit., s. 145 i nast.

forsowanie kanału, jednak silne uderzenie syryjskie zmusiło Izrael do przeniesienia wysiłku powietrznego. Tego samego dnia na półwyspie Synaj Żydzi wprowadzili do walki 3 dywizje: 162 Dywizję Pancerną (162DPanc), 143 Dywizję Pancerno-Spadochronową (143DPancSpad) i 252 Dywizję Pancerną (252DPanc). Pozwoliło to na spowolnienie postępów Egipcjan. 8 października Izrael przeprowadził przeciwuderzenie, którego głównym potencjałem były wojska pancerne. Siły arabskie miały zorganizowaną obronę o wysokim nasyceniu środków przeciwpancernych. Taka sytuacja taktyczna doprowadziła do szybkiego zatrzymania natarcia. W opisywanym okresie nastąpił impas w działaniach, który został odwrócony przez izraelską ofensywę rozpoczętą w kolejnym tygodniu²⁷.

Rysunek 3. Rozwój wydarzeń w początkowym okresie wojny Jom Kippur
 Źródło: *Wojna Jom Kipur*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Wojna_Jom_Kipur (3.04.2023).

Z kolei ze Wzgórz Golan Arabowie wprowadzili do walki trzyrzutowe zgrupowanie operacyjne w składzie: pierwszy rzut: dwie dywizje zmechanizowane; drugi rzut: dwie dywizje pancerne; trzeci rzut: dwie brygady zmechanizowane i dwie brygady pancerne. Łącznie na odcinku o szerokości ok. 70 km wprowadzono do walki ok. 1600 czołgów oraz ok. 1000 armato-haubic.

²⁷ Janusz Odziemkowski podaje, że żołnierzy broniących linii Bar Lewa nad Kanałem Sueskim było 436. - R. Citorio, op. cit., s. 175-176; Ł. Przybyło, op. cit., s. 206-210; Z. Jagiełło, J. Kajetanowicz, op. cit., s. 165-167; J. Odziemkowski, op. cit., s. 145-148.

Odpowiedzią Izraela było wprowadzenie do walki jednej brygady zmechanizowanej i jednej brygady pancерnej. Po trzech dniach walk udało się Izraelowi ustabilizować oba kierunki działań²⁸.

Do 9 października Egipcjanie zdołali uchwycić przyczółek na wschodnim brzegu Kanału Sueskiego oraz odeprzeć nieudane kontrataki Izraela. Następnie 14 października przeprowadzili nieudaną ofensywę. Okazało się, że nie byli w stanie wykonać innych zadań, jak te ćwicone od czterech lat. 15-24 października 1973 roku Izrael przeprowadził kontrofensywę, dzięki której udało się odrzucić Egipcjan z Synaju, oraz (od 18 października po sforsowaniu kanału) rozpoczął rozwijanie okrążenia. W obliczu możliwości upadku Egiptu mocarstwa zachodnie doprowadziły do zawieszenia broni. Zostało ono zerwane, okrążenie zamknięto. Interwencja amerykańska doprowadziła jednak do sytuacji, w której Egipcjanie będący na przyczółku mogli być zaopatrywani z Synaju. To ostatecznie zmusiło Żydów do zakończenia działań zbrojnych²⁹.

Siły Obronne Izraela w ogólnym ujęciu były dobrze zorganizowane i przygotowane do działań zbrojnych. Egipcjanie wiedzieli o tym z doświadczenia z poprzednich wojen. Siły Zbrojne Egipcjan z kolei w dotychczasowych działaniach nie wykazywały się ani dobrym zgraniem, ani walecznością. Pomimo rozmieszczania wysokich potencjałów ilościowych nie przekładało się to na zdolności bojowe. Dlatego też należy zwrócić uwagę, w jaki sposób Egipt szukał uzyskania zaskoczenia na Izraelu.

W pierwszej kolejności podkreślić trzeba „usypianie” uwagi Żydów na zagrożenie poprzez liczne ćwiczenia prowadzone nad Kanałem Sueskim. Scenariusz był wciąż taki sam. Izrael wielokrotnie reagował poprzez m.in. częściowe rozwinięcie mobilizacyjne. Działanie to miało negatywne skutki finansowe dla gospodarki. Wybór terminu na święto Jom Kippur również nie był przypadkowy. Oczywiście było powszechne świętowanie Semitów, a to obniżyło w sposób znaczący wydajność systemu mobilizacyjnego. Na termin święta nałożyły się jeszcze wybory, które w demokratycznym Izraelu miały duże znaczenie. Zaangażowanie Syrii również było nie bez znaczenia, gdyż od samego początku działań zbrojnych Izrael musiał, nie przeprowadzając mobilizacji powszechnej, rozproszyć swój potencjał obronny na dwa osobne kierunki. Egipt odniósł tym działaniem kilka skutków. Doskonale wyćwiczył swoje wojsko do początkowego okresu wojny, „znieczulił” sensory Izraelitów na kolejne rozwinięcia mobilizacyjne oraz wykonał uderzenie w czasie istotnym ze względów kulturowych. Efektem tego była niezdolność do przeprowadzenia mobilizacji i odpowiedź zbrojna niskim potencjałem bojowym³⁰.

Z punktu widzenia znanych założeń teoretycznych dotyczących zaskoczenia można skonstatować, że Egipcjanie uzyskali je poprzez tajność i nagłość działań. Jednakże metoda, jaką wybrano do jego osiągnięcia, wydaje się warta odnotowania. Znieczulanie systemu obronnego

---

²⁸ Odnotować należy, że po ustabilizowaniu frontu synajskiego przeniesiono główny wysiłek działań na kierunku syryjskim. Siłami 146DPanc i 240DPanc wykonano przeciwuderzenie, które uniemożliwiło wycofanie wojsk syryjskich. R. Citino, op. cit., s. 177-179; Ł. Przybyło, op. cit., s. 208-210; Z. Jagiełło, J. Kajetanowicz, op. cit., s. 166-167.

²⁹ Ł. Przybyło, op. cit., s. 208-210.

³⁰ Podkreślenia wymaga fakt, że przed wojną sześciodniową 1967 roku Izrael wykonywał podobne manewry lotnicze, mające na celu oswojenie obrony powietrznej Izraela z zagrożeniem, w efekcie czego udało się uzyskać zaskoczenie w domenie powietrznej.

państwa poprzez stosowanie ciągle tego samego, powtarzanego manewru w czasie ćwiczeń w połączeniu z wyborem niedogodnego dla przeciwnika terminu sprawiło, że efekt zaskoczenia (niezdolność systemu mobilizacyjnego, niedowierzanie doniesieniom o rzeczywistym podjęciu działań zbrojnych, zdolność do minimalnej – w stosunku do możliwości – odpowiedzi zbrojnej) był piorunujący – przynajmniej w początkowym okresie tej wojny³¹.

ZASKOCZENIE W WOJNIE W DONBASIE

Kolejnym przykładem z historii sztuki wojennej jest przejście przez Rosjan kontroli nad Donieckim Zagłębiem Węglowym – Donbasem oraz Półwyspem Krymskim w 2014 roku. Zasygnalizowania wymaga, że od upadku ZSRR Federacja Rosyjska wykorzystywała zasadniczą różnicę etniczną, jaką jest język, do potęgowania różnic wewnętrznych społeczeństwa ukraińskiego. Linia podziału stanowiła o dwóch częściach państwa: zachodniej – ukraińskojęzycznej oraz wschodniej – rosyjskojęzycznej. Wykorzystując różnorodność lingwistyczną Ukraińców, potęgowano rozdźwięk w nastrojach opinii publicznej. Część zachodnia społeczeństwa była orędownikiem przyłączenia się Ukrainy do paktów zachodnich. Z kolei ludność ukraińska ze wschodu przejawiała w znaczącej części (lecz nie w większości) nastroje prorosyjskie. Rozdźwięk stał się jednym z najważniejszych elementów oddziaływania na społeczeństwo przez Rosję. Na tle manifestacji pronunijnych na początku 2014 roku od władzy odsunięty został prezydent Ukrainy Wiktor Janukowycz. Federacja Rosyjska wzmacniała rozdźwięk w społeczeństwie ukraińskim, co doprowadziło do licznych wystąpień i demonstracji antyunijnych w rosyjskojęzycznym społeczeństwie ukraińskim³².

Destabilizacja wewnętrzna państwa ukraińskiego była korzystna dla Rosji, która to nie chciała (i nie chce) zgodzić się na bezpośrednie wydłużenie linii granicznej z państwami Unii

---

³¹ Warto zwrócić uwagę, że w chwili składania niniejszej publikacji Hamas zaatakował Izrael, wykorzystując mechanizm uderzenia w święto żydowskie.

³² Wschodnia, rosyjskojęzyczna Ukraina to obwody: charkowski, ługański, doniecki i odeski. Jest to część państwa, która ma najlepsze złoża surowców naturalnych, jest wysoko uprzemysłowiona, ma dostęp do ujścia głównej rzeki Dniepru oraz do dwóch mórz (Azowskie, Czarne) i portów morskich. Warto zwrócić uwagę na uwarunkowania terminologiczne. Andrii Gladii wyczerpująco rozwiązuje dylematy identyfikowania bojowników prorosyjskich i stosowania wobec nich znanej terminologii. Zwraca on uwagę, że pojęcie separatyzmu nie może być stosowane w uwarunkowaniach wschodniej Ukrainy, gdyż nie ma odrębności etnicznej między Ukraińcami z zachodu i ze wschodu (z wyjątkiem języka). Odrębność ta sztucznie jest podsycana praktycznie od powstania państwa ukraińskiego. Po drugie, stosowanie wobec tych grup dyspozycyjnych takiego terminu stanowiłoby o zrównaniu ich z separatystami z Kraju Basków, Szkocji i in., co nie jest prawdą. Ci wymienieni dążą do utworzenia własnego państwa. We wschodniej Ukrainie dąży się do przyłączenia do Federacji Rosyjskiej poprzez oderwanie od Ukrainy quasi-republik. Dlatego też bardziej stosownym terminem do określenia bojowników Donbasu jest „kolaboranci”. Szerzej na ten temat w: A. Gladii, *Konflikt zbrojny w Donbasie w latach 2014/2015 – rozłam wewnętrzny czy ukraińsko-rosyjska wojna? Scenariusze dalszego rozwoju konfliktu*, „Przegląd Strategiczny” 2017, nr 10, s. 95-118. – M. Klimecki, *Krym, Donieck, Ługańsk 2014-2015*, Warszawa 2021, s. 51 i nast.; S. Fischer, *The Donbas Conflict. Opposing Interests and Narratives, Difficult Peace Process*, Berlin 2019, s. 8-10; R. Angevine i in., *Learning Lessons from the Ukraine Conflict*, Virginia 2019, s. 1 i nast.; „Little green man”: a primer on Modern Russia Unconventional Warfare, *Ukraine 2013-2014*, Fort Bragg 2015, s. 21 i nast.; M. Galeotti, *Armies of Russia's War in Ukraine*, Oxford 2019, s. 5-30; S.A. Bowen, *Russia's war in Ukraine. Military and intelligence aspects*, Waszyngton 2022, s. 4 i nast.; *Brothers armed. Military aspects of the crisis in Ukraine*, C. Howard, R. Pukhov (red.), Minneapolis 2015, s. 167-232; R. Sawka, *Frontline Ukraine. Crisis in the Borderlands*, Londyn 2015, s. 175-301.

Europejskiej, a tym bardziej NATO. 11 marca 2014 roku doprowadzono do referendum oraz proklamacji tzw. Ługańskiej Republiki Ludowej (LRL), Donieckiej Republiki Ludowej (DRL) oraz symbolicznego odłączenia Krymu od Ukrainy (w Sewastopolu zastąpiono flagę ukraińską flagą Federacji Rosyjskiej). Krym ogłosił następnie deklarację niepodległości Republiki Krymu. Wszystko to miało miejsce przy akompaniamencie protestów antyunijnych, wsparcia politycznego Rosji i jej tajnego zaangażowania³³.

Do wschodnich obwodów Ukrainy stopniowo przerzucano i rekrutowano dywersantów rosyjskich, którzy podniecali nastroje separatystyczne, inkorporacyjne i stawali się liderami grup zdobywających agendy władz obwodowych. Na początku kwietnia 2014 roku w Doniecku (jako pierwszym mieście, 6 kwietnia), Ługańsku, Charkowie i kilku pomniejszych miastach takie grupy szturmowały budynki władz ukraińskich. Grupy te były umundurowane i uzbrojone w sprzęt strzelecki. Warto zwrócić uwagę, że wyposażenie pochodziło tylko z Rosji. Zdecydowaną część agend władz obwodowych zdobyto, domagając się referendum oraz pomocy od Rosji. Podkreślenia wymaga, że bojownicy nie mieli oznaczeń przynależności państwowej oraz byli dobrze nastawieni wobec ludności miejscowej. Ponadto pod kątem zasad użycia siły byli reaktywni, to znaczy, że używali ognia tylko w warunkach bezpośredniego zagrożenia. 11 kwietnia Ukraina ogłosiła operację antyterrorystyczną, a 15 kwietnia w Słowiańsku rozpoczęły się pierwsze działania mające na celu ustabilizowanie sytuacji we wschodniej Ukrainie³⁴.

Rysunek 4. Secesyjne terytoria ukraińskie

Źródło: A. Bowen, *Russia's war in Ukraine. Military and intelligence aspects*, Waszyngton 2022, s. 4.

³³ Ibidem.

³⁴ Dla uzyskania skali zaskoczenia oraz rozmachu separatystów można przytoczyć szacunkową liczbę bojowników z obwodu donieckiego, która wynosiła ok. 10 tys. Ibidem.

Sposób działania sił separatystycznych bez wątpienia wywołał duże zaskoczenie wśród żołnierzy i kierownictwa Sił Zbrojnych Ukrainy. Nie było ono jednak podyktowane tajemnością i gwałtownością, a raczej trudnością w interpretacji wydarzeń i ustosunkowania się do nich. Charakteryzowały go cechy, które w takiej konfiguracji nie miały dotąd miejsca. Do pierwszej z nich należy zaliczyć wprowadzenie nieoznaczonych sił. Formacje separatystyczne były rosyjskojęzyczne (jak większość ludzi we wschodniej Ukrainie), jednak nie miały flag ani innych symboli na mundurach lub na sprzęcie wojskowym. Praktycznie do czasu rozpoczęcia operacji antyterrorystycznej istniało wiele wątpliwości co do sposobu reagowania na zagrożenia separatystyczne i kolaboracyjne³⁵.

Rozpoczęciu działań w Donbasie i na Krymie nie towarzyszyły żadne znaczące wydarzenia dyplomatyczne związane z oficjalnym zaangażowaniem Rosji. Było ono nieoficjalne. Sprowadzało się do manipulowania opinią publiczną, przerzutu liderów separatystycznych bojówek oraz wyposażaniu tychże. Ugruntowaną opinią jest twierdzenie, że lokalna ludność ograniczała się w swej aktywności do protestów. Dopiero pod kierownictwem dysydentów rosyjskich precyzyjnie poraziła i opanowała agendy władz obwodowych. Ostatecznym efektem było oderwanie od jednolitej substancji państwa jego części i spowodowanie, że nieprowadząca wojny Ukraina musiała rozpocząć działania na swoim terytorium³⁶.

W tym przykładzie zaskoczenie doprowadziło do paraliżu przede wszystkim władz państwowych. Nie potrafiły one jednoznacznie i precyzyjnie rozstrzygnąć niepokojów we wschodniej Ukrainie oraz nie poradziły sobie z bojówkami doraźnie organizowanymi przez separatystów (lojalistów rosyjskich) oraz kolaborantów. Latami prowadzona dezintegracja i polaryzacja społeczeństwa ukraińskiego na biedny, ukraińskojęzyczny, prounijny zachód oraz bogaty, prorosyjski wschód doprowadziły do pojawienia się kolaboracji.

Zasadniczy mechanizm zastosowany przez Federację Rosyjską składał się z trzech etapów: (1) stopniowe dzielenie społeczeństwa wokół etnicznego elementu, jakim jest język, (2) następnie, po pojawieniu się dostatecznie ważkich problemów systemowych (strategicznym), doprowadzenie do secesji części państwa, a ostatecznie (3) tworzenie warunków do inkorporacji secesyjnych fragmentów państwa w myśl prawa międzynarodowego (w tym wypadku poprzez tworzenie republik ludowych). Ten ostatni etap ostatecznie nie został zakończony, gdyż gwarantował Rosji, że Ukraina nie wstąpi do Unii Europejskiej oraz NATO³⁷.

---

³⁵ Ibidem.

³⁶ Autor wyraża przekonanie, że nieprawidłowości we wskazywaniu przynależności do jednej ze stron, działania bez wypowiedzenia wojny (w niejasnej sytuacji dyplomatycznej) oraz wprowadzanie wojsk do rejonu działań w sposób śmiały, lecz reaktywny ogniowo są możliwe do zaobserwowania w sposobach działań zgrupowań partyzanckich, wywrotowych lub prowokacyjnych. Ibidem.

³⁷ Mechanizm, jaki został zastosowany przez Rosjan, ściśle koresponduje z przebiegiem wydarzeń w południowo-wschodniej Ukrainie. Jest to koncepcja wojen buntowniczych Jewgienija Messnera. Rosjanin ten zakładał, że działania zbrojne w większości będą prowadzone przez ludność cywilną zgrupowaną w oddziały partyzanckie, przeciwnik zostanie poddany będzie szerokiemu oddziaływaniu informacyjnemu i psychologicznemu w warunkach trudnego zidentyfikowania w znanych paradygmatach stron walki. Szerzej nt. patrz w: L. Sykulski, *Rosyjska koncepcja wojen buntowniczych Jewgienija Messnera*, „Przegląd Geopolityczny” 2015, t. 11, s. 103-113.

Dzięki sprawnemu działaniu Rosji oraz trudnym do umiejscowienia we współczesnym międzynarodowym prawie wojennym statusu separatystów i kolaborantów udało się zaskoczyć strategicznie Ukraińców. Ci drudzy przejawili znaczącą aktywność dopiero 15 kwietnia, to jest niespełna miesiąc od utraty kontroli nad Krymem oraz ponad tydzień po utracie kontroli nad Donbasem.

Wpływ powyżej opisanych wydarzeń można odnotować w wielu krajach. Na polskim gruncie ma on dwojaką naturę: praktyczną i teoretyczną. Ta ostatnia przekłada się na liczne publikacje poświęcone m.in. zagrożeniom hybrydowym i rozwojowi scenariuszy mających im przeciwdziałać. Z kolei efektem działań prowadzonych w Ukrainie w 2014 roku jest utworzenie w Polsce nowego rodzaju sił zbrojnych, mianowicie Wojsk Obrony Terytorialnej. Jednym z zadań stawianych przed tą formacją jest właśnie reagowanie na zagrożenia niemilitarne i militarne³⁸.

PRZYGOTOWANIE I PRZEPROWADZENIE POWSTAŃ JAKO KATEGORIA ZASKOCZENIA

Ostatnim przykładem zaskoczenia poprzez sposób działania są powstania. Historia sztuki wojennej wskazuje, że w Polsce doszło do szeregu zrywów niepodległościowych, lecz zdecydowana ich większość zakończyła się klęską. Za każdym razem wybuch powstania miał być poprzedzony ustaleniem miejsca i czasu maksymalnie nieodpowiednich dla przeciwnika. Miał też doprowadzić do jego zaskoczenia, a skutek tego uzyskania i wyzyskania przewagi. Jest to zatem kwestia bezpośrednio inspirująca rozwój sztuki wojennej za sprawą poszukiwania możliwości uzyskania zaskoczenia i wykorzystania efektów mu towarzyszących właśnie dzięki operacjom o charakterze powstańczym.

Dostępny materiał nie wskazuje niestety założeń teoretycznych przygotowania i przeprowadzenia takich działań. Jedynie opracowanie dla Sił Zbrojnych Szwajcarii poświęcone działaniom nieregularnym określa powstanie warszawskie jako przykład takiej operacji. Opracowanie założeń teoretycznych na podstawie przykładów historycznych oraz heurystyczne zidentyfikowanie zależności we właściwym przygotowaniu i przeprowadzeniu takiej operacji bez wątplenia jest kierunkiem dalszego rozwoju badań³⁹.

ZAŁOŻENIA TEORETYCZNE ZASKOCZENIA – PRÓBA SYSTEMATYZACJI

Z punktu widzenia standaryzacji operacyjnej zarówno w Sojuszu Północnoatlantyckim, jak również w Polsce zaobserwować można liczne skutki odniesionego zaskoczenia. Efektem tych skutków są produkty intelektualne i proceduralne, które korespondują z zaskoczeniem w sposób je inicjujący lub wykorzystujący jego efekty. Na szczególną uwagę zasługują: (1) wstrząśnięcie spójnością przeciwnika, (2) taktyczny środek ciężkości i (3) maskowanie operacyjne.

---

³⁸ DD-3.40, *Wojska Obrony Terytorialnej w operacji*, Warszawa 2018, s. 13-15.

³⁹ H. von Dach Bern, *Total resistance. Swiss army guide to guerilla warfare and underground operations*, Boulder 1965, s. 148-154.

Wstrząśnięcie spójnością przeciwnika jest celem podejścia manewrowego w działaniach taktycznych. Polega ono na tym, że w ramach prowadzonej walki nie podejmuje się działań mających spowodować całkowite zniszczenie przeciwnika, dąży się natomiast do zidentyfikowania jego słabych stron i uderzenia w nie swoimi mocnymi elementami. Uzyskanym efektem jest dezorganizacja ugrupowania przeciwnika, prowadzenie działań w warunkach załamania się planu, drastyczne obniżenie morale, a w efekcie rozbicie spójności jego ugrupowania. Efekt ten ściśle koresponduje z osiągnięciem zaskoczenia. Optymalizowanie czynności dla uzyskania tego ostatniego może być pochodną podejścia manewrowego⁴⁰.

Taktyczny środek ciężkości jest tym elementem ugrupowania, który zawiera zdolności do osiągnięcia celów, jakie zostały postawione przed dowódcą, i odegrania odpowiedniej roli w jego planie. Środki ciężkości analizuje się poprzez przegląd trzech składowych planu, są to: krytyczne zdolności, krytyczne wrażliwości (słabe strony) i krytyczne zasoby (wymagania). Dzięki temu można zidentyfikować, w jaki sposób wykluczyć z walki (niekoniecznie go niszcząc) najważniejszy element ugrupowania przeciwnika i znacząco wpłynąć na zdolność do osiągnięcia celów. To z kolei może doprowadzić do zaskoczenia i uzyskania wszystkich jego efektów. Bez wątpienia podejście manewrowe jest ściśle powiązane z identyfikacją i analizą środków ciężkości⁴¹.

Kolejnym elementem z zasobu procedur sztabowych obowiązujących w NATO, jak i w Siłach Zbrojnych RP jest maskowanie operacyjne. Jeśli jest realizowane, ma wpływ na każdy szczebel organizacyjny. Jego celem jest wprowadzenie w błąd przeciwnika co do miejsca, ilości i czasu dostępnego potencjału wojsk własnych. Przedsięwzięcie to ma charakter uogólnionej procedury. Poprzez zastosowanie zmylenia przeciwnika ma ono sprokurować pojawienie się potencjału w miejscu i czasie, w którym on się tego nie spodziewał. Zatem wojska własne za sprawą maskowania operacyjnego mają wyczerpać atrybuty zaskoczenia, a tym samym je osiągnąć⁴².

W odniesieniu do dostępnych i przytaczanych treści należy wskazać zasadnicze rozwiązania problemów badawczych. Tym samym poprzez zrealizowany przegląd dostępnej wiedzy na temat zaskoczenia można podjąć próbę umiejscowienia prowadzonych poszukiwań w szerszym kontekście. Może nim być propozycja uwarunkowań teoretycznych dotyczących opisywanej sztuki wojennej.

Dostępne dane pozwalają na przedstawienie następującej propozycji zaskoczenia jako zasady sztuki wojennej: „oddziaływanie na przeciwnika w sposób uniemożliwiający mu adekwatną odpowiedź, obezwładniający jego systemy walki, dezintegrujący go jako całość i ostatecznie prowadzący do uzyskania przewagi”.

Podobnie rzecz ma się z innymi cechami charakterystycznymi dotyczącymi tej zasady sztuki wojennej. Do grup tych cech zalicza się: sposoby uzyskania zaskoczenia, właściwości

---

⁴⁰ Warto wspomnieć, że współczesne dokumenty standaryzacji operacyjnej są dalekim rozwinięciem zachodniej sztuki wojennej zastosowanej w czasie II wojny światowej. – DTU-3.2.2.1, *Planowanie działań na poziomie taktycznym w siłach lądowych*, Projekt Końcowy, Bydgoszcz 2020, s. 15-19; APP-28, *Tactical planning for land forces*, Bruksela 2019, s. 1-2 – 1-3, 2-25.

⁴¹ Ibidem.

⁴² DD-3.31(A), *Maskowanie operacyjne*, Bydgoszcz 2018, s. 14-15; DD-3.20, *Maskowanie wojsk i infrastruktury obronnej*, Warszawa 2010, s. 16-22.

zaskoczenia, krótkotrwałe efekty zaskoczenia, długotrwałe efekty zaskoczenia oraz sposoby przeciwdziałania zaskoczeniu.

Poprzez sposoby uzyskania zaskoczenia należy rozumieć metody ukierunkowania działań, uszykowania i ugrupowania wojsk, prowadzące do wywołania krótkotrwałych efektów zaskoczenia, a w wypadku ich wykorzystania – do przewagi. Całość można scharakteryzować jako nieszablonowe działanie. Pod tym z kolei kryją się sposoby uzyskania zaskoczenia:

1. Atak wyprzedzający;
2. Kontratak;
3. Nieszablonowe ugrupowanie i umiejscowienie głównego wysiłku;
4. Szybkie przenoszenie głównego wysiłku;
5. Obezwładnienie lub związanie walką odwodów przed działaniem rozstrzygającym;
6. Zasadzki;
7. Manewr doprowadzający potencjał w nieoczekiwanym miejscu i czasie;
8. Wciąganie do walki wzdłuż linii wewnętrznych i niszczenie części sił przeciwnika w workach ogniowych;
9. Opóźnianie i wychodzenie na skrzydła i tyły;
10. Działanie w ugrupowaniu (tyłach) przeciwnika;
11. Skupienie wysiłku w głębi własnego ugrupowania.

Właściwości są cechami charakterystycznymi, które towarzyszą efektowi zaskoczenia osiągniętemu na przeciwniku. Do właściwości zaskoczenia zalicza się:

1. Nagłość;
2. Nieszablonowość;
3. Prostota;
4. Maskowanie;
5. Mylenie;
6. Rozpoznanie;
7. Ubezpieczenie;
8. Krótkotrwałość;
9. Niezmienna istota;
10. Manewrowość;
11. Podstęp.

Krótkotrwałe efekty zaskoczenia to właściwości, jakie można narzucić przeciwnikowi poprzez uzyskanie zaskoczenia trwającego do czasu wykazania przez niego aktywności i dążenie do odebrania mu inicjatywy. Krótkotrwałe efekty zaskoczenia można zaklasyfikować następująco:

1. Dezintegracja ugrupowania;
2. Dezorganizacja systemu dowodzenia;
3. Zmuszenie do działań w warunkach załamania się planu;
4. Panika i osłupienie;
5. Niezdolność do reakcji;

6. Czasowe podwojenie potencjału wojsk własnych (do czasu reakcji na zaskoczenie);
7. Uzyskanie przewagi.

Obszar długotrwałych efektów zaskoczenia ma charakter ahistoryczny. Trudno dostrzec wpływ chwilowego efektu uzyskanego na przeciwniku w odniesieniu do długotrwałych zmian w sztuce wojennej. Zidentyfikowane długotrwałe efekty zaskoczenia są odpowiedzią na podjęte badania i nie mają wpływu bezpośrednio na przeciwnika, lecz na rozwój sztuki wojennej poprzez badanie krótkotrwałych efektów zaskoczenia i wyciąganie z nich konstruktywnych wniosków. Zwrócić należy uwagę, że najczęściej będą one towarzyszyć innym czynnikom rozwijającym sztukę wojenną. Do długotrwałych efektów zaskoczenia zalicza się:

1. Wprowadzenie nowego sprzętu;
2. Wprowadzanie zmian organizacyjnych w wojskach;
3. Adaptacja koncepcji wojennych;
4. Rozwój teorii sztuki wojennej;
5. Rozwój procedur sztabowych;
6. Powołanie nowego rodzaju sił zbrojnych;
7. Rozwój prawa międzynarodowego konfliktów zbrojnych.

Zaskoczenie jest zasadą sztuki wojennej, która wielokrotnie pozwalała odnosić zadziwiająco wręcz sukcesy. Przykłady z historii sztuki wojennej wskazują, że dzięki zaskoczeniu można odnieść zwycięstwo nad silniejszym, pokonać doskonale przygotowanego obrońcę, skonfundować przeciwnika co do statusu prawnego jego działań. Dlatego szczególnie istotne są sposoby przeciwdziałania zaskoczeniu:

1. Rozpoznanie;
2. Ubezpieczenie;
3. Prognozowanie zagrożenia;
4. Gotowość bojowa;
5. Odporność psychiczna (do walki w warunkach krótkotrwałego uzyskania efektów zaskoczenia przez przeciwnika);
6. Odwody;
7. Aktywność w przeciwdziałaniu.

Zaskoczenie niesie szereg na tyle atrakcyjnych efektów uzyskanych na przeciwniku, że należy się spodziewać, iż będzie ono szczególnie często stosowaną zasadą sztuki wojennej. W dobie znajomości historii oraz wielości sensorów, szczególnie tych implementowanych ze środowiska cywilnego, należy przypuszczać, że zaskoczenie będzie osiągnięte poprzez coraz to bardziej wymyślne metody. Będą one z pewnością korespondowały z właściwościami zaskoczenia oraz stały w opozycji do sposobów przeciwdziałania mu. Ze względu na fakt, że niesza-blonowość sama w sobie jest trudna do klasyfikacji, można założyć, że będzie ona zasadniczym źródłem przemian w wojowaniu. Takie przemiany mogą mieć miejsce w czasie wojny, jak i podczas pokoju. Można wskazać dwie genezy pojawiania się zaskoczenia na polu walki:

1. W początkowym okresie wojny: rozpoczęcie działań z przejściem inicjatywy;

2. W dalszym okresie wojny: wznowienie działań po pauzie poprzez przejęcie inicjatywy.

W relacji do pomocniczego problemu badawczego, jakim jest próba określenia odstępów czasowych między identyfikacją zaskoczenia, jego efektami a zastosowaniem konkluzji z niego płynących do sił zbrojnych, należy skonstatować, że objętość niniejszej publikacji nie pozwala na przedstawienie jednoznacznych wyników rozważań.

Zasadność wykorzystania czołgów wraz z rozwojem koncepcji Auftragstaktik pozwoliła w ciągu dekady na znaczący skok w nowoczesność w prowadzeniu wojny. Podobnie rzecz ma się z przeciwdziałaniem tzw. wojnie hybrydowej. Na polskim gruncie decyzję o stworzeniu rodzaju sił zbrojnych, którego jednym z zasadniczych przeznaczeń jest właśnie niedopuszczenie do takiego prowadzenia wojny przez potencjalnego przeciwnika, podjęto w ciągu dwóch lat. Po niespełna dekadzie można stwierdzić, że Siły Zbrojne RP mają zdolności do zwalczania takich zagrożeń.

Trudne do jednoznacznych konstatacji są obserwacje związane z „usypianiem” lub przeciążeniem sensorów przeciwnika w początkowym okresie wojny. Bez wątplenia widoczne jest naśladownictwo, jak również trudno zakładać, aby Irak wciąż ograniczał pozyskiwanie strategicznych danych do amerykańskiej przestrzeni publicznej. W odniesieniu do zastosowania samego mechanizmu mylenia strategicznego, odstępów czasowe są uwarunkowane relacjami międzynarodowymi, a w końcu wybuchem kolejnych wojen. Z kolei powstania są określane powszechnie jako najwyższa kategoria zbrojnego ruchu oporu. Niemniej aktualnie nie ma dostępnego syntetycznego opracowania teoretycznego, jak przygotować i przeprowadzić takie działania, nie wspominając o identyfikacji interwału rozwijającego ten wątek. W celu precyzyjnej odpowiedzi na pytanie o relacje czasowe należałoby pogłębić studia nad przykładami z historii sztuki wojennej.

ZAKOŃCZENIE

W odniesieniu do podjętej problematyki badawczej należy stwierdzić, że zaskoczenie w akompaniamencie innych czynników rozwijających sztukę wojenną, w tym pozostałych znanych zasad sztuki wojennej, ma długofalowy wpływ na rozwój teorii i praktyki przygotowania i prowadzenia działań zbrojnych. Syntetycznym dowodem tego są zdefiniowane i zidentyfikowane długotrwałe efekty zaskoczenia na podstawie wybranych przykładów z historii sztuki wojennej. Można stwierdzić, że zarówno Cambrais, wojna Yom Kippur, jak i operacja Desert Shield są przykładami o charakterze regularnym. Z kolei przykład opanowania Donbasu i Krymu ma charakter popularnie określany operacją hybrydową.

Pytanie pomocnicze, które miało wskazać interwały czasowe między uzyskanym zaskoczeniem a implementacją w życie wniosków z długotrwałych efektów zaskoczenia, w obszarze niniejszej publikacji nie może być jednoznacznie rozstrzygnięte, jest przyczynkiem do dalszych badań. Wstępną, najprawdopodobniej niedoskonałą odpowiedzią może być interwał w wymiarze około dekady.

Z dużą dozą pewności można założyć, że nie tylko zaskoczenie, ale i pozostałe zasady sztuki wojennej mają wpływ na rozwój wojowania. Może się to dziać bezwiednie, tylko

poprzez przesłedzenie przykladów i twórcze wyciągnięcie z nich wniosków. Długotrwały wpływ historii sztuki wojennej na rozwój tej specjalności naukowej może doprowadzić do powstania nowych metod badawczych. Zaskoczenie jest zasadą sztuki wojennej – musi zatem mieć miejsce na polu walki. Jego skuteczne zastosowanie implikuje długofalowy rozwój w sztuce wojennej i jest impulsem do nowatorskiego podejścia do tej dziedziny.

BIBLIOGRAFIA

- “Little green man”: a primer on Modern Russia Unconventional Warfare, Ukraine 2013-2014. 2019. Fort Bragg: United States Army Special Operations Command.
- ADP 3-0. Operations. 2019. Waszyngton: Army Publishing Directorate.
- AJP-3.10.2. Allied Joint Doctrine for Operations Security and Deception 2020, Bruksela NATO Standardization Office.
- Angevine Robert i in. 2019. Learning Lessons from the Ukraine Conflict. Virginia: Institute for Defense Analysis.
- APP-28. Tactical planning for land forces. 2019. Bruksela: NATO Standardization Office.
- ATP 3.2.1. Conduct of land forces operations. 2022. Bruksela: NATO Standardization Office.
- ATP-3.2.2. Command and control of allied land forces. 2016. Bruksela NATO Standardization Office.
- Bowen Andrew. 2022. Russia’s war in Ukraine. Military and intelligence aspects. Waszyngton: Congressional Research Service.
- Brouwer Jaap Jan. 2021. The German way of war. A lesson in tactical management Yorkshire: Pen & Sword.
- Bujak Andrzej. 2000. Środowisko a działania bojowe na terytorium Polski, Toruń: Adam Marszałek.
- Chocha Bolesław. 1982. Rozważania o taktyce, Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej.
- Citino Robert. 2004. Blitzkrieg to desert storm. The evolution of operational warfare, Lawrence: University Press of Kansas.
- DD-3.20. Maskowanie wojsk i infrastruktury obronnej. 2010. Warszawa: Sztab Generalny Wojska Polskiego.
- DD-3.31(A). Maskowanie operacyjne. 2018. Bydgoszcz: Centrum Doktryn i Szkolenia Sił Zbrojnych.
- DD-3.40. Wojska Obrony Terytorialnej w operacji. 2018. Warszawa: Dowództwo Wojsk Obrony Terytorialnej.
- Doughty Robert. 1979. “The evolution of US Army Tactical Doctrine, 1946-1976”. Leavenworth Papers (No. 1): 1 i nast.
- DTU-3.2.2.1. Planowanie działań na poziomie taktycznym w siłach lądowych. Projekt Końcowy. 2020. Bydgoszcz: Centrum Doktryn i Szkolenia Sił Zbrojnych.
- Dupuy Trevor Nevitt. 1979. Numbers, Predictions and War: Using History to Evaluate Combat Factors and Predict the Outcome of Battles, Indianapolis: The Bobbs-Merill Company.
- Evans Briggs. 2021. Blitzkrieg: The Evolution of Modern Warfare and the Wehrmacht’s Impact on American Military Doctrine during Cold War Era, Nashville: East Tennessee State University.

- Fischer Sabine. 2019. *The Donbas Conflict. Opposing Interests and Narratives, Difficult Peace Process*. Berlin: German Institute for International and Security Affairs.
- Flawiusz Renatus Wegecjusz. 2004. *O sztuce wojskowej*. Brak miejsca wydania: www.zrodla.historyczne.prv.pl.
- FM 3-0. Operations. 2017. Waszyngton: Army Publishing Directorate.
- FM 3-0. Operations. 2022. Waszyngton: Army Publishing Directorate.
- FM 3-13.4. Army Support to Military Deception. 2019. Waszyngton: Army Publishing Directorate.
- Foch Ferdynand. 1924. *Zasady sztuki wojennej*. Warszawa: Wojskowy Instytut Wydawniczy.
- Friedman Brett. 2017. *On tactics. A theory of victory in battle*. Maryland: Naval Institute Press.
- Fuller John Fredrick Charles. 1993. *The foundations of science of war*. Fort Leavenworth: U.S. Army Command and General Staff College Press.
- Galeotti Mark. 2019. *Armies of Russia's War in Ukraine*. Oxford: Osprey Publishing.
- Gladii Andrii. 2017. „Konflikt zbrojny w Donbasie w latach 2014/2015 – rozłam wewnętrzny czy ukraińsko-rosyjska wojna? Scenariusze rozwoju konfliktu”. *Przegląd Strategiczny* 2017 nr 10: 95-118.
- Howard Colby, Pukhov Ruslan (red.). 2015. *Brothers armed. Military aspects of the crisis in Ukraine*. Minneapolis: East View Press.
- Jagiello Zdzisław, Kajetanowicz Jerzy. 2005. *Wojska lądowe w wojnach lokalnych XX wieku*. Warszawa: Bellona.
- Jordan David i in. 2018. *Understanding modern warfare*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Kaczmarek Waldemar, Ścibiorek Zygmunt. 1995. *Przyszła wojna jaka?* Warszawa: BUWiK.
- Klimecki Michał. 2021. *Krym, Donieck, Ługańsk 2014-2015*. Warszawa: Bellona.
- Kołodziejczyk Bogusław. 1980. *Co będzie jutro?*, Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej.
- Koziej Stanisław. 1993. *Teoria sztuki wojennej*. Warszawa: Bellona.
- Laszczyk Marian. 1994. *Manewr okrążający w walce i operacji*. Toruń: Adam Marszałek.
- Leopold VI. 2010. *The Taktika of Leo IV*. Waszyngton: Dumbarton Oaks.
- Leśniewski Zbigniew. 2017. *Zarys metodologii dydaktyki obronnej i dydaktyki wojskowej*. Warszawa: Akademia Sztuki Wojennej.
- Liddell Hart Basil Henry. 1959. *Strategia. Działania pośrednie*. Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej.
- Maj Julian. 2017. *Nowe aspekty sztuki wojennej*. Poznań: FNCE.
- Malasiewicz Konrad. 2018. *Teoria walki zbrojnej: próba systematyzacji*. Warszawa: Ementon.
- Messenger Charles. 1976. *The blitzkrieg story*. Nowy Jork: Charles Scribner's Sons.
- Mossor Stefan. 1986. *Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny*. Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej.
- Napora Adrian Czesław. 2023. *Niszczenie sił okrążonych*. Warszawa: Difin.
- Nożko Kazimierz. 1985. *Walka o przewagę*. Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej.
- Nożko Kazimierz. 1994. *Sztuka tworzenia przewagi w systemie obronnym RP*. Warszawa: Bellona.
- Odziemkowski Janusz. 2011. *Konflikty międzynarodowe po 1945 roku*. Warszawa: Bellona.
- Pelc Mieczysław. 2009. *Elementy metodologii badań naukowych (skrypt)*. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej.
- Pokruszyński Witold. 2012. *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka (podręcznik akademicki)*. Józefów: Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi.
- Polak Andrzej, Joniak Jacek (red.). 2014. *Sztuka wojenna*. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej.

- Przybyło Łukasz. 2018. *Doktryny wojenne. Historia i ocena*. Warszawa: Tetragon.
- Psywarrior, <http://www.psywarrior.com/HerbDStorm.html>.
- Regulamin działań wojsk lądowych, 2008. Warszawa: Dowództwo Wojsk Lądowych.
- Rein Christopher (red.). 2018. *Weaving the tangled web. Military deception in large-scale combat operations*. Fort Leavenworth: Army University Press.
- Rola-Arciszewski Stanisław. 2013. *Sztuka dowodzenia na zachodzie Europy. Oświęcim: Napoleon V*.
- Rotmistrz Paweł (red.). 1967. *Historia sztuki wojennej do roku 1939*. Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej.
- Różycki Łukasz. 2015. *Maurycii Strategicon. Praktyczny podręcznik i dzieło antykwaryczne*. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza.
- Sawka Richard. 2015. *Frontline Ukraine. Crisis in the Borderlands*. Londyn: I.B. Tauris.
- Sawkin Wasilij. 1974. *Podstawowe zasady sztuki operacyjnej i taktyki*. Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej.
- Sikorski Władysław. 1984. *Przyszła wojna*. Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej.
- Skibiński Franciszek. 1972. *Rozważania o sztuce wojennej*. Warszawa: Wojskowy Instytut Historyczny.
- Sonnenberger Martin. 2015. *Initiative Within the philosophy of Auftragstaktik: Determining Factors of Understanding of Initiative on the German Army, 1806-1955*. Fort Leavenworth: U.S. Army Command and General Staff College Press.
- Sun Zi. 2011. *Sztuka wojenna*. Kraków: vis-à-vis Etiuda.
- Sykulski Leszek. 2015. Rosyjska koncepcja wojen buntowniczych Jewgienija Messnera. *Przełąd Geopolityczny* t. 11: 103-113.
- van Creveld Martin. 2008. *Zmienne oblicza wojny. Od Marny do Iraku*. Poznań: Rebis.
- van Creveld Martin. 2017. *More on war*. Oxford: Oxford University Press.
- Varvařovsky Ludvik. 1962. *Manewrowość podstawą sukcesu we współczesnej wojnie*. Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej.
- von Clausewitz Carl. 2003. *O wojnie*. Wrocław: Mireki.
- von Dach Bern Hans. 1965. *Total resistance. Swiss army guide to guerilla warfare and underground operations*. Boulder: Paladin Press.
- Więcek Wojciech. 2016. "O zaskoczeniu i przewadze w obronie". *Kwartalnik Bellona* 1/2016: 124-133.
- Wojna Jom Kipur. Wikipedia.pl. https://pl.wikipedia.org/wiki/Wojna_Jom_Kipur.
- Wrzosek Marek. 2005. *Dezinformacja jako komponent operacji informacyjnych*. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej.
- Żółtowski Edward. 1966. *Zaskoczenie w wojnie współczesnej*. Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej.

Marek KUSTRA

m.kustra@law.mil.pl

<https://orcid.org/0000-0003-1169-7483>

Janusz PŁACZEK

j.placzek@law.mil.pl

<https://orcid.org/0000-0002-3252-8040>

Adam RURAK

a.rurak@law.mil.pl

<https://orcid.org/0000-0002-5842-8048>

Lotnicza Akademia Wojskowa

Wydział Bezpieczeństwa Lotniczego

<https://doi.org/10.34739/dsd.2023.02.12>

ZASTOSOWANIE SOKOŁA-ROBOTA NA LOTNISKACH DO ODSTRASZANIA PTAKÓW

ABSTRAKT: Od kilku lat z powodzeniem wdrażane są sokoły-roboty do odstraszenia ptaków przelatujących nad lotniskiem. Są to zdalnie sterowane urządzenia latające, przypominające wyglądem, kolorem oraz stylem latania sokoła wędrownego, które emitują specyficzny dźwięk. Tego typu nowe urządzenia wdrażane są na lotniskach na różnych szerokościach geograficznych – przy równoległym funkcjonowaniu tradycyjnych form, tj. sokołów wędrownych. Nowe urządzenia powoli zdobywają rynek ze względu na swoją skuteczność, niskie koszty, funkcjonalność i brak odczuwania fizycznego zmęczenia. Można oczekiwać, że ten pozytywny trend będzie się szybko rozpowszechniał i niebawem stanie się bardziej masowym. Trzeba stworzyć system prawny, aby ptaki-roboty mogły podjąć pracę nad naszymi lotniskami.

SŁOWA KLUCZOWE: sokół-robot, odstraszanie ptaków, sokół, drapieżnik, bezpieczeństwo lotniskowe

---

THE USE OF A ROBOT FALCON AT AIRPORTS TO DETER BIRDS

ABSTRACT: For several years now, falcon-robots have been successfully implemented to deter birds flying over the airport. These are remotely controlled flying devices that resemble the appearance, color, and flying style of a peregrine falcon that emit a specific sound. The implementation of this type of new airport devices takes place at different latitudes with the use of traditional forms, i.e. peregrine falcons. These new devices are slowly gaining the market due to their efficiency, cost, functionality, and lack of physical fatigue. It can be expected that this positive trend in this area will spread quickly and become more massive soon. We need to create a legal system so that these robotic birds can start working at our airports.

KEYWORDS: robot falcon, bird deterrent, falcon, predator, airport security

WPROWADZENIE

Współcześnie coraz częściej urządzenia elektroniczne wykonują fizyczną pracę¹. Tak też się dzieje, gdy chodzi o odstraszenie ptaków na lotnisku. Czynią to z powodzeniem od kilku już lat sokoły-roboty. Te zdalnie sterowane urządzenia pokryte są specjalnym materiałem, mają pióra, mogą wzbić się w powietrze, latać i wydawać charakterystyczne dźwięki – imitujące odgłosy sokoła wędrownego. Tym samym mogą one z powodzeniem płoszyć ptaki z tego terenu. Poprawia to bezpieczeństwo lotów i obniża koszty lotniskowe, pozwala również użytkować ten specjalistyczny sprzęt (sokoły-roboty) częściej niż prawdziwe ptaki. Biorąc to wszystko pod uwagę, wydaje się wskazane przybliżenie tego zagadnienia szerszemu gronu Czytelników, bowiem jest to jeszcze novum.

Celem artykułu jest ukazanie idei początków wdrażania sokołów-robotów do odstraszenia ptaków – rozwiązania, które funkcjonuje już w wybranych portach lotniczych na świecie. Jest to rewolucyjne działanie techniki i technologii bezzałogowej w sferze ograniczania ryzyka wystąpienia zagrożeń o charakterze środowiskowym na lotniskach.

Rozwiązanie sprecyzowanego celu badań wymagało określenia głównego problemu badawczego, który przyjął postać pytania: Czy możliwe jest efektywne zastosowanie bezzałogowych platform w postaci sokołów-robotów, celem odstraszenia ptaków, na użytek służby sokolnika?

Z metodologicznego punktu widzenia wyodrębniliśmy podmiot badań – jest nim sokół-robot. Natomiast przedmiotem studiów jest zastosowanie tego urządzenia do zapobiegania przelotom ptaków nad płytą lotniska. Czas analizy to okres ostatnich kilku lat. Aby to zadanie wykonać, skupiliśmy się na kilku metodach badawczych, tj.: studiach literaturowych, analizach i ocenach oraz wnioskowaniu. Bazą do opracowania tego artykułu stały się: pozycje zwarte, artykuły zamieszczone w periodykach, jak również źródła internetowe. Materiał został podzielony na dwa silnie ze sobą połączone punkty. W pierwszym dokonujemy ogólnej charakterystyki istniejącego sposobu odstraszenia ptaków na lotnisku. Natomiast w drugim, skupiamy się na wykorzystaniu nowych, zdalnie sterowanych urządzeń – ptaków-robotów – do tego celu. Całość artykułu wieńczy zakończenie z zawartymi w nim wnioskami i propozycjami. Uważamy, że przedstawione informacje powinny zainteresować przede wszystkim profesjonalistów z zakresu bezpieczeństwa lotniskowego. Ze względu na rozległość podjętej tematyki, prezentowane wiadomości stanowią jedynie jej syntezę i przyczynek do szerszych analiz.

GATUNKI PTAKÓW STWARZAJĄCE NAJWIĘKSZE ZAGROŻENIA NA LOTNISKACH

W kolizję ze statkami powietrznymi najczęściej wchodzi ptaki żyjące w stadach i odbywające zbiorowe migracje. Należą do nich: mewy, wróble, gołębie, szpaki, dzierlatki, jerzyki, jaskółki, wrony, kruki, kuliki, kaczki, czajki, gęsi, łabędzie, żurawie, bociany, kanie, albatrosy, j strzębie, sępy i inne. W 11 krajach Europy Zachodniej w 2010 r. największy procentowy udział w 1524

---

¹ D. Bogusz, *Najnowsze rozwiązania kontroli bezpieczeństwa w porcie lotniczym*, [w:] *Porty lotnicze i morskie*, D. Bogusz (red.), Dęblin 2023, s. 144.

zderzeniach z samolotami miały następujące gatunki: mewy (41%), jerzyki i jaskółki (15%), czajki (12%), ptaki drapieżne (10%) i gołębie (7%)². Największe zagrożenie dla bezpiecznego latania stwarzają mewy, ponieważ ich udział w kolizjach ze statkami powietrznymi jest największy – wynosi około od 30% do 40% wszystkich zderzeń na świecie. Na kolejnych miejscach plasują się ptaki drapieżne, wodne, szpaki/kosy i gołębie. Ich udział w ogólnej liczbie kolizji lotniczych wynosi od 11% do 3%. Według danych ICAO w lotnictwie cywilnym USA w latach 1990-1998 na 1083 rozpoznanych gatunków ptaków, z którymi zderżyły się cywilne statki powietrzne, najwięcej zderzeń – 3252 – stanowiły zderzenia z mewami, a po około 1300 zderzenia z: ptakami drapieżnymi, szpakami, ptakami wodnymi i gołębiami. Wszystkie gatunki ptaków – niezależnie od tego, czy przebywają na terenach lęgowych, zimowych, czy też są w trakcie migracji sezonowej – wykonują regularne, krótkie loty lokalne. Istnieje wiele rodzajów lotów lokalnych. Z punktu widzenia bezpieczeństwa lotów najbardziej interesujące są takie, które: mogą występować w pobliżu lotnisk, uczestniczy w nich duża liczba ptaków, są regularne, a stąd – możliwe do przewidzenia³. Przykładami przelotów lokalnych, spełniających te warunki, są przeloty wykonywane przez szpaki, kosy, mewy czy gęsi. Po sezonie lęgowym szpaki i kosy zbierają się w ogromne stada, spędzają w nich nocę na wybranych obszarach noclegowych, opuszczanych gromadnie o wschodzie słońca. Mewy bardzo chętnie żerują na wysypiskach śmieci, w pobliżu wylotów kolektorów ściekowych lub w pobliżu przetwórnictwa rybnych. Odpoczywają na terenach otwartych (łąki, płaszczyzny lotnisk), a noc spędzają w pobliżu zbiorników wodnych. Można na tej podstawie określić stałe, dzienne kierunki ich przelotów. Schemat tych lotów jest względnie powtarzalny, choć może ulegać niewielkim zmianom sezonowym lub wywołanym przez warunki meteorologiczne. Gęsi przebywają nocą w pobliżu zbiorników wodnych, na brzegach rzek lub zalanych wodą łąk. W dzień wykonują regularne przeloty do rejonów pól uprawnych. W Siłach Powietrznych Republiki Czeskiej w latach 1993-1999 mewy śmieszki spowodowały 12 (12.2%) z 98 kolizji, w których ustalono gatunki ptaków. Także w połowie lat 80. odnotowano na jednym z czeskich lotnisk wojskowych przypadek kolizji Miga 21 ze śmieszkami⁴. W Polsce największe zagrożenie wydają się sprawiać mewy (Lariadae), bociany białe (*Ciconia ciconia*), ptaki kaczkowate (Anatidae), gołębie, jaskółki (Hirundininae) oraz ptaki szponiaste (Falconiformes) – co całkowicie koresponduje z danymi z Europy Środkowej⁵. W latach 2000-2004 zanotowano w sumie 150 tego typu zdarzeń⁶. Najgroźniejsze w skutkach są zderzenia ze stadami gołębi, powodujące zgaśnięcie silników (dwie

² J. Ćwiklak, *Zagrożenia i metody ochrony statków powietrznych z ptakami w aspekcie sytuacji ornitologicznej lotniska wojskowego w Dęblinie*, Dęblin 2010, s. 78.

³ P. Dobek, A. Nowak, *Wieloaspektowość wyzwań portów lotniczych*, [w:] *Współczesne porty lotnicze*, D. Bogusz (red.), Dęblin 2023, s. 305.

⁴ R. Krupka, *Collision of the Czech Air Forces Aircraft with birds during 1993-1999*, International Bird Strike Committee, IBSC25/WP-SA7, Amsterdam 2000, p. 18.

⁵ M. Skakuj, *Zarządzanie zagrożeniami środowiskowymi w lotnictwie*, [w:] J. Nowak, A. Radomski, K. Ogonowski, M. Kustra (red.), *Bezpieczeństwo portów lotniczych i morskich. Problemy, trendy, przyszłe wyzwania*, Dęblin 2018, s. 79.

⁶ T. Dzik, A. Kiernicki, *Ptaki – użytkownicy przestrzeni powietrznej (Birds as Users of the Air Space)*, "The Air Force Review" 2005, No. 8, s. 21-36.

katastrofy). Duże uszkodzenia powodują zderzenia z bocianami. W Europie Środkowej znaczące zagrożenie dla samolotów wojskowych stanowią: szpaki (*Strunus vulgaris*), mewy śmieszki (*Larus ridibundus*), mewy srebrzyste (*Larus argentatus*), jaskółki dymówki (*Hirundo rustica*) i oknówki (*Delichon urbica*), pustułki (*Falco tinnunculus*), gawrony (*Corvus frugilegus*), skowronki (*Alauda arvensis*), myszołowy (*Buteo buteo*), niektóre sowy (*Strigiformes*), czajki (*Vanelus vanelus*), bociany (*Ciconia ciconia*), gołębie domowe (*Columba livia*)⁷.

Wskazane gatunki posiadają szereg cech, które je predestynują do tego, by stanowiły zagrożenie dla wojskowego czy też cywilnego ruchu lotniczego. Kolizje śmieszek, czajek i szpaków ze statkami powietrznymi wypływają z faktu tworzenia wieloosobniczych agregacji, stąd – po zakończeniu okresu rozrodu – preferują one przebywanie na otwartych terenach dla poszukiwania pokarmu na obszarze w pobliżu lotnisk. Pustułki i sowy uszate żerują również na otwartych terenach, a koszone powierzchnie trawiaste przy betonowych drogach startowych wydają się optymalnym miejscem żerowiska. Jerzyki, jaskółki dymówki, gawrony – poza gniazdowaniem kolonijnym – mogą również żerować w dużych zagęszczeniach. Niektóre wskazane gatunki w wielu wypadkach gniazdują na otwartych terenach krajobrazu rolniczego (skowronki, czajki, myszołowy). Dla wojskowego ruchu lotniczego (cywilnego również) na obszarze Europy Środkowej znaczące zagrożenie stanowi śmieszka (*Larus ridibundus*). Fakt żerowania na otwartych przestrzeniach terenów podmiejskich i na śmietniskach przynosi swoje negatywne konsekwencje. Mieszane stado czajek i szpaków było sprawcą najbardziej brzemiennej w skutki wojskowej katastrofy lotniczej ostatnich lat, spowodowanej przez ptaki. Na lotnisku w Eindhoven (Holandia) 15 lipca 1996 r. samolot transportowy (C-130) Belgii rozbił się z 34 pasażerami na pokładzie. Również inny samolot Sił Powietrznych Belgii (SF 200) zderzył się ze stadem czajek na lotnisku w Morsele. Na początku lat 90. miało miejsce jedno zderzenie z czajkami w Siłach Powietrznych Republiki Czech. Poza wskazanymi przypadkami, szpaki przyczyniły się do szeregu innych kolizji ze statkami powietrznymi innych państw. Przypadki zderzeń ze stadami rozważanych ptaków w chwili startu znamy z Grecji. Z lat 70. ubiegłego stulecia znamy z obszaru byłego NRD dobrze udokumentowane zderzenia rosyjskich samolotów wojskowych (MiG-21 i SU-7) ze stadami szpaków podczas wykonywania operacji powietrznych w pobliżu lotniska. W świetle danych przytaczanych z lat 1993-99 w Siłach Powietrznych Republiki Czech, stada szpaków spowodowały 8 (8.2%) z 98 wypadków, w których ustalono gatunek ptaka. Również 13 września 1969 r. w wyniku zderzenia z nieokreślonym gatunkiem gęsi rozbił się samolot Tu-16 Floty Północnej ZSRR w pobliżu półwyspu Kola, grzebiąc siedem osób⁸. Z analiz wynika, że największe zagrożenie ze strony ptaków występuje we wrześniu. W krajach Europy Południowej notuje się zderzenia również z sępami. Problem dotyczy głównie lotnictwa w Hiszpanii. Szczególnie brzemienne w skutki (śmierć pilotów

---

⁷ W.J. Richardson, T. West, *Serious bird strike accidents to military aircraft: update list and summary*, International Bird Strike Committee, IBSC 25/WP-SAI, Amsterdam 2000, pp. 67-87; T. West, *Contract Bird Control Unit*, "Flying Safety" 1998, p. 18.

⁸ J. Ćwiklak, *Zagrożenia i metody...*, op. cit., s. 56.

i wysokie koszty strat) były dwa zderzenia myśliwców (F-16A i F-4E) z sępami plamistymi (*Gyps rueppelii*) w okolicach Bardenas w drugiej połowie lat 80. Na Półwyspie Indyjskim notuje się najwięcej przypadków zderzeń samolotów wojskowych z sępami oraz kaniaami czarnymi (*Milvus migrans govinda*). Indie (obok Izraela) są krajem przodującym na świecie w tej przykłej statystyce. Na uwagę zasługuje fakt, że tylko w okresie trzech lat (1980-1982) lotnictwo wojskowe Indii straciło 12 statków powietrznych, a 6 zostało poważnie uszkodzonych. W Indiach w świetle badań gatunkiem stwarzającym największe zagrożenie dla lotów samolotów wojskowych jest, spośród sępów, sęp bengalski (*Pseudogyps bengalensis*) oraz w mniejszym stopniu – sęp indyjski (*Gyps indicus*) oraz ścierwniki (*Neophron percnopterus*). Do przypadków zderzeń z sępami dochodzi najczęściej podczas lotów na małej wysokości. Zderzenia samolotów myśliwskich – w porównaniu z transportowymi i śmigłowcami – z sępami są bardziej brzemienne w skutki⁹.

IDEA WYKORZYSTYWANIA SOKOŁÓW DO ODSTRASZANIA PTAKÓW NA LOTNISKACH

Pierwszym lotniskiem w Polsce, które zatrudniło w 1994 r. sokolnika, było Okęcie. Wcześniej, żeby odstraszyć ptaki z rejonu lotniska, stosowano armatki. Jednak ptaki się do nich przyzwyczajały, i urzędnicy odstrasżające przestały spełniać swoje zadanie¹⁰.

Praca sokołów polega na tym, że samą swoją obecnością w przestrzeni powietrznej lotniska odstrasżają inne ptaki¹¹. Ich interwencje są bardzo krótkie i zawsze nagradzane. Gdy sokół wraca do swojego opiekuna, czeka na niego na rękawicy najczęściej mięsna przekąska. Sokoły wyposażone są w specjalne nadajniki i dzwoneczki, żeby można było łatwo je odnaleźć¹², gdyby gdzieś się zagubiły albo odfrunęły, by np. – zgodnie ze swoim instynktem – zapolować. Jak się okazuje, ptaki drapieżne nie są tresowane. Sokolnicy wykorzystują ich naturalne zdolności i instynkty. Praca z sokołem na lotnisku zaczyna się praktycznie o świcie i kończy, gdy zapada zmrok. Sokolnik po lotnisku nie chodzi pieszo – jeździ samochodem razem z ptakami. Patrolując teren wspólnie z nimi, pokonuje w ciągu dnia około 200 kilometrów. Na lotnisko może trafić tylko ptak z legalnej hodowli, odpowiednio ułożony do swoich zadań. Nie jest to tresura, ponieważ próba ukarania ptaka oznacza jego utratę. Z ptaka drapieżnego nie da się zrobić wiernego wykonawcy zadań. Praca z sokołem wymusza konieczność zdobycia jego szacunku i zaufania. Pierwszą ważną rzeczą jest przyzwyczajenie ptaka do bodźców zewnętrznych, które mogłyby go spłoszyć. Głównie chodzi tu o hałas, ruch, duże rozmiary samolotów. Drugi etap to przyzwyczajenie ptaka do powrotu do sokolnika. To podstawa, by ptak się

---

⁹ *Bird Strike Damage & Windshield Bird Strike Final Report*. European Aviation Safety Agency 2009. <http://www.easa.europa.eu/rulemaking/docs/research/Final%20report%20Bird%20Strike%20Study.pdf>, pp. 24-38.

¹⁰ Warsaw Modlin Airpot, Usługi sokolnicze, <https://www.modlinairport.pl/lotnisko/uslugi-sokolnicze> (06.02.2024).

¹¹ R. Filipczuk, A. Issel, P. Gaboń, *Bezpieczeństwo lotów – praca sokolnika*, 02.04.2021, <https://www.wojsko-polskie.pl/2slt/articles/aktualnosci-w/2021-04-02o-bezpieczenstwo-lotow-praca-sokolnika> (06.02.2024).

¹² Radio Kraków – Przed hejnałem, *Ptasie patrole na lotnisku. Jak wygląda praca sokolnika?*, 10.01.2014, <https://www.radiokrakow.pl/audycje/ptasie-patrole-na-lotnisku-jak-wyglada-praca-sokolnika> (06.02.2024).

nie zgubił i żeby był w tym względzie karny. Proces oswojenia, odpowiedniego ułożenia ptaka wymaga około 200 godzin i trwa 5-6 tygodni¹³.

Naturalnym odruchem ptaka jest pościg za intruzem¹⁴. Zdarza się jednak, że sokół nie chce startować. Istnieje możliwość sterowania jego aktywnością poprzez karmienie. Brak pokarmu pobudza ptaka w określonych porach dnia, czyli wtedy, gdy prosimy go o wykonanie konkretnej pracy. Nieodpowiednio traktowane zwierzę odleci. Ono nie wybacza: jeśli stwierdzi, że jest mu źle, odfrunie i raczej już go nie zobaczymy¹⁵. Relacja z drapieżnikiem musi być partnerska. Sokolnicy na Lotnisku Chopina każdego dnia mają gotowe do pracy 4 sokoły oraz kilka innych w zapasie. Obecnie na lotnisku jest 12 sokołów. Do odstraszenia ptaków najczęściej używa się „drapoli” z rodziny sokołowatych. W Warszawie na lotnisku mieszkają rarogi, sokoły wędrownie i jastrzębie. Jastrzębie to ptaki krótkiego i błyskawicznego pościgu, które wywołują największą trwogę wśród ściganych ptaków. Mewy i wrony, które bez zaproszenia lubią odwiedzać lotnisko, doskonale znają jastrzębie i wiedzą, że one nie odpuszczą i będą je gonić aż do skutku. Jastrzębie mają inną sylwetkę niż sokoły – szerokie skrzydła, długi ogon i odmienną dynamikę lotu. Są zwrotniejsze: doświadczony jastrząb potrafi wykonać pętlę w promieniu metra. Sokoły polują wyłącznie na ptaki. Jastrzębie mogą płoszyć króliki i inne drobniejsze zwierzęta. Drapieżniki pracujące na lotnisku mają różne wady i zalety. Jastrzębie np. sieją trwogę, są mistrzami pościgu, ale niestety – nie dają się kapturzyć. Bardzo rzadko drapieżniki na to pozwalają. Dlatego nie można swobodnie wozić jastrzębia w samochodzie. Powoduje to problemy z przemieszczaniem się po olbrzymiej powierzchni lotniska. Ptak ze skórzanym kapturkiem na łebku uspokaja się, odpoczywa, nie jest zestresowany. Sokoły wędrownie i rarogi są z kolei spokojniejsze i dają się kapturzyć. Można jeździć z nimi samochodem po terenie lotniska.

SOKÓŁ-ROBOT W SŁUŻBIE ZAPEWNIENIA BEZPIECZEŃSTWA LOTNISKOWEGO

Zapewnienie bezpieczeństwa na lotnisku, zarówno w rejonie operacyjnym, jak i w dalszym jego otoczeniu (szczególnie na ścieżkach podejścia do lądowania i trasach odlotu po starcie) obejmuje wiele elementów¹⁶. Jednym z nich jest wykrywanie i odstraszanie ptaków, które od zawsze znajdowały się w pobliżu lotnisk¹⁷. Zdarza się również, że zwierzęta te zakładają gniazda na powierzchni trawiastej w granicach lotnisk, co jest szczególnie niebezpieczne dla ruchu lotniczego. Zderzenia z ptakami powodują uszkodzenie kadłuba i/lub części nośnych płatowca. Ponadto, w przypadku uderzenia w łopatki wirnika nośnego albo wirnika silnika wywołującego siłę ciągu (umożliwia ona zaistnienie ruchu postępowego statku, a w konsekwencji powstanie

---

¹³ Ptasia Akademia, Sokoły na Lotnisku Chopina w Warszawie, <https://ptaki.akcjalokalna.org/spotkania/sokolyna-lotnisku/> (06.02.2024).

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ J. Ćwiklak, *Zagrożenia i metody...*, op. cit., s. 24.

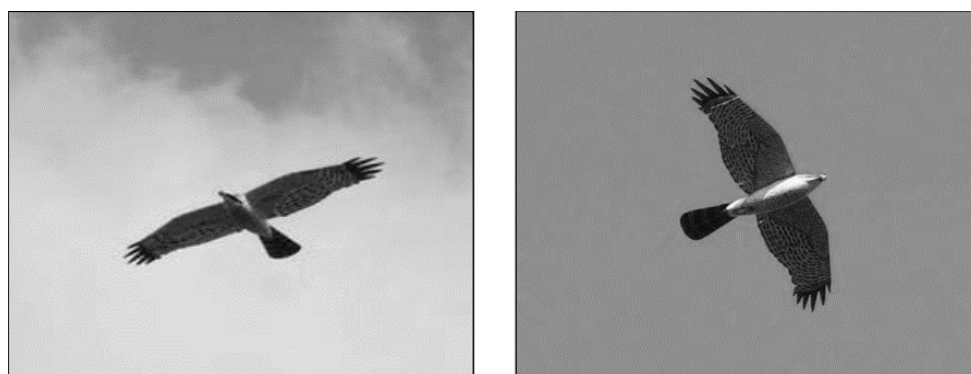
¹⁶ A. Radomyski, *Kształtowanie bezpieczeństwa w portach lotniczych z perspektywy pasażera*, [w:] *Bezpieczeństwo portów lotniczych i morskich...*, op. cit., s. 14.

¹⁷ J. Nowak, B. Osiak, *Ekologia w transporcie lotniczym*, [w:] *Bezpieczeństwo portów lotniczych i morskich...*, op. cit., s. 44.

siły nośnej na powierzchniach nośnych), może nastąpić ukruszenie lub ułamanie łopatki, co skutkuje zaburzeniem działania silnika, zmniejszeniem siły nośnej/ciągu i koniecznością lądowania (jeśli jest to możliwe). Natomiast gdy ptak wleci do gondoli silnika może to spowodować wyszczerbienie/ukruszenie/ułamanie łopatek turbiny, sprężarki, jak również – pożar silnika, co skutkować będzie jego trwałym uszkodzeniem oraz uniemożliwieniem wykonania lotu¹⁸.

Obecność ptaków na lotnisku stanowiła przyczynek do utworzenia podmiotu odpowiedzialnego za odstraszanie tego rodzaju zwierząt – sokolnika. Szacuje się, że podczas startu dochodzi do 45% zderzeń z ptakami, a podczas lądowania – do 35%¹⁹. Sokolnicy przez dziesiątki lat wykorzystywali do pracy (płoszenia) m.in. specjalnie szkolone ptaki, np. sokoły wędrownie, puszczyki, rarogi górskie, jastrzębie i wiele innych. Metoda ta obarczona jest pewnymi ograniczeniami, jak np.: mała wydajność pracy ptaków przy opadach deszczu, śniegu czy porywach wiatru. Co więcej, generuje stałe koszty utrzymywania etatowego sokolnika. Powyższe elementy oraz rosnący ruch lotniczy, a także rozwój techniki i technologii bezzałogowej, spowodowały powstanie idei opracowania i wykorzystania w tym celu bezzałogowych statków powietrznych (BSP). Oczywiście muszą być one odpowiednio dostosowane do wykonywania zadań, tj. niezbędne jest zastosowanie poszycia zewnętrznego, imitującego drapieżnego ptaka, wyposażenie latającej maszyny w środki akustyczne i świetlne. Niezbędna jest także odpowiednia wielkość, manewrowość oraz prędkość poruszania się BSP, tak by możliwe było odstraszanie ptactwa. Przykładem tego typu urządzenia jest Falco Robot GBRS (Falco Robot Gregarious Bird Removal System)²⁰ – system przeznaczony do usuwania ptaków stadnych (rys. 1). Wyglądem przypomina sokoła – szponiastego drapieżnego ptaka, który stanowi zagrożenie dla ptaków gniazdujących na lotniskach i przelatujących nad nim. O efektywności urządzenia stanowi m.in. łatwość sterowania nim oraz sposób poruszania się w powietrzu, w tym markowane ataki na ptactwo, tak by imitować realnego drapieżnika.

Rysunek 1. Model Falco Robot GBRS w locie

Źródło: V. Battistoni, A. Montemaggiori, P. Iori, *Beyond falconry between tradition and modernity: a new device for bird strike hazard prevention at airports*, <http://www.montemaggiori.it/Download/Brasilia.pdf> (10.06.2019 r.), s. 4.

¹⁸ J. Skóra, *Wybrane aspekty bezpieczeństwa portów lotniczych*, [w:] *Porty lotnicze i morskie...*, op. cit., s. 189-193.

¹⁹ J. Ćwiklak, *Założenia projektowe bezzałogowego statku powietrznego wykorzystywanego do odstraszania ptaków i monitorowania lotniska*, „Logistyka” 2014, 6, s. 2819.

²⁰ V. Battistoni, A. Montemaggiori, P. Iori, *Beyond falconry between tradition and modernity: a new device for bird strike hazard prevention at airports*, <http://www.montemaggiori.it/Download/Brasilia.pdf>, s. 3.

Falco Robot GBRS pełni dwa podstawowe zadania²¹:

- taktyczne, rozumiane jako odstraszenie ptaków znajdujących się w obrębie lotniska,
- strategiczne, polegające na zapobieganiu pojawianiu się kolejnych ptaków.

Jest to możliwe, dzięki wykonywaniu lotów patrolowych nad lotniskiem, w trakcie których omawiany BSP jest widziany przez ptaki z dalekiej odległości, co skutecznie zapobiega ich zbliżaniu się.

Oczywiście sam bezzałogowy statek powietrzny nie stanowi zagrożenia dla ptactwa. Jest to tylko urządzenie, niezdolne do wykonania jakiegokolwiek operacji bez ingerencji człowieka²². Z tego względu mówi się o systemie składającym się z jednego lub większej liczby bezzałogowych statków powietrznych (w zależności od wielkości lotniska i ilości ptactwa), urządzeniu służącym do sterowania i programowania lotu, a także sprzęcie do utrzymania zdadności eksploatacyjnej systemu²³. Dzięki nowoczesnym rozwiązaniom nie jest konieczne, by operator bezzałogowego statku powietrznego sterował nim na każdym etapie lotu²⁴. Możliwe jest zaprogramowanie części lub całej trasy lotu, tak by aparat latający wykonał w pełni autonomiczny lot. Rozwiązanie to jest właściwe, gdy na trasie lotu nie znajdują się ptaki. W innym wypadku operator przejmuje kontrolę nad maszyną, by dokończyć zadanie, lub – możliwe jest zastosowanie oprogramowania pozwalającego na autonomiczną identyfikację ptactwa (działającego na podobnej zasadzie co sytem swój – obcy), by maszyna sama dokonała płoszenia. Pomocne w ustaleniu liczby statków powietrznych oraz obszaru ich działania – dla potrzeb sokolnika – jest dokonanie przynajmniej dwuletniej (zdaniem autorów) analizy zagrożeń na lotnisku spowodowanych przez ptactwo. Pozwala to określić miejsca gniazdowania, trasy przelotowe oraz newralgiczne punkty na trasie podejścia do lądowania oraz startu. Jako przykład można podać analizę dokonaną przez dra hab. J. Ćwiklaka na lotnisku w Dęblinie latach 2007-2009, przedstawioną poniżej. Na potrzeby badań J. Ćwiklak przyjął kryterium ilościowe ptaków z podziałem na zagrożenie niskie, średnie, wysokie i bardzo wysokie:

- zagrożenie niskie (ZN) < 400 ptaków,
- zagrożenie średnie (ZŚ) 400-800 ptaków,
- zagrożenie wysokie (ZW) 800-1200 ptaków,
- zagrożenie bardzo wysokie (ZBW) > 1200 ptaków.

---

²¹ Ibidem, s. 4.

²² M. Kustra, J. Płaczek, A. Rurak, *Operator bezzałogowych statków powietrznych zawod w nowoczesnej gospodarce cyfrowej*, [w:] *Wykorzystanie dronów i robotów w systemach bezpieczeństwa. Studia interdyscyplinarne*, Poznań 2021, s. 10-11.

²³ V. Battistoni, A. Montemaggiore, P. Iori, *Beyond falconry between...*, op. cit., s. 4.

²⁴ S. Lipski, *Kierunki rozwoju nowych technologii dla autonomicznych platform bezzałogowych*, [w:] *Wykorzystanie dronów i robotów w systemach bezpieczeństwa. Studia interdyscyplinarne*, R. Kamprowski, M. Skarżyński (red.), Poznań 2021, s. 53-55.

Tabela 1. Poziom zagrożeń na lotnisku w Dęblinie w latach 2007-2009 w zależności od miesiąca

Miesiąc	I			II			III			IV			V			VI			VII			VIII			IX			X			XI			XII		
Dekada	ZS	ZS	ZS	ZN	ZN	ZS	ZS	ZS	ZS	ZBW	ZBW	ZBW	ZS	ZS	ZS	ZS	ZS	ZS	ZBW	ZBW	ZBW	ZBW	ZBW	ZBW	ZS	ZS	ZS	ZW	ZW	ZW	ZS	ZS	ZS			

Źródło: J. Ćwiklak, *Zagrożenie bezpieczeństwa lotów na lotnisku w Dęblinie w aspekcie kolizji statków powietrznych z ptakami*, „Prace Naukowe Politechniki Warszawskiej – Transport” 2014, z. 103, s. 38.

Dzięki dokonanej analizie badacz wyodrębnił dekady miesięcy, w których ryzyko wystąpienia zagrożenia w wyniku kolizji z ptactwem jest na poszczególnych poziomach. Szczególnie istotne są okresy z możliwością wystąpienia bardzo wysokiego zagrożenia. Zastosowanie tego typu rozwiązań na wszystkich lotniskach (przede wszystkim komunikacyjnych) w znaczny sposób poprawi skuteczność pracy sokołnika i pozwoli zaplanować sposób wykorzystania przez ten podmiot BSP.

Wprowadzenie tego typu statków powietrznych do użytku w początkowym okresie było problematyczne, gdyż kontrolerzy ruchu lotniczego nie zgadzali się na ich wykorzystanie lub żądali stosowania odpowiednich separacji. Jednak z biegiem czasu wypracowano sposób postępowania, pozwalający na bezsporne wykorzystanie sokołów-robotów na lotniskach.

Tego typu urządzenia mogą mieć również inne zastosowanie. W dobie ogólnej dostępności technologii bezzałogowej spotykane jest powodowanie zagrożeń dla ruchu lotniczego przez BSP wykorzystywane w niepoprawny sposób (niebezpieczne zbliżenie się do startującego/lądującego statku powietrznego lub zderzenie z lecącą maszyną)²⁵. Stosując w sokołach-robotach urządzenia monitoringu ze stałym przesyłem obrazu do operatora, można wykrywać przypadki nieuprawnionego wykorzystania BSP w rejonie i pobliżu lotniska, co pomoże niwelować tego typu zagrożenia (zagadnienie to będzie stanowić przedmiot szerszej analizy w innym materiale).

ZAKOŃCZENIE

Prezentowany materiał wskazuje na novum, które pojawiło się, aby chronić lotniska przed gniazdującymi i przelatującymi ptakami. Obok tradycyjnych sokołów wędrownych z powodzeniem stosowane są sokoły-roboty. Te latające, zdalnie sterowane urządzenia dobrze sprawdzają się w praktycznym działaniu. Tym samym zdobywają uznanie w świecie i coraz częściej są wykorzystywane do odstraszenia ptaków znad płyt i innych powierzchni lotniska. Można stwierdzić, że technika zaczęła wspierać²⁶, a może i wypierać tę specyficzną pracę, którą tradycyjnie wykonywały ptaki łowne. Roboty robią to przy mniejszych kosztach, nie męczą się

²⁵ J. Płaczek, A. Rurak, M. Kustra, *Unieszkodliwianie działania dronów nad terenem zakazanym jako środek tworzący bezpieczeństwo w strefie*, [w:] *Wykorzystanie dronów i robotów w systemach bezpieczeństwa. Teoria i praktyka*, R. Kamprowski, M. Skarżyński (red.), Poznań 2020, s. 10.

²⁶ K. Ogonowski, J. Nowak, *Podsystem techniczny ochrony portu lotniczego*, [w:] *Współczesne porty lotnicze...*, op. cit., s. 38.

i są równie skuteczne, co naturalne ptaki drapieżne. Prędkość, wysokość wznoszenia, styl latania, kamuflaż, zasięg działania i czas pracy sokołów-robotów – są wystarczające do wykonywania tej pracy. Znane nam z autopsji przykłady funkcjonowania tego typu urządzeń na lotniskach na różnych szerokościach geograficznych wskazują na poprawność wszelkich elementów: technicznych, maskujących, stylu latania i dźwiękowych – do takiej pracy. Tym samym twierdzimy, że cel tego artykułu został zrealizowany. Ponadto udzielono odpowiedzi na pytanie zawarte w przyjętym głównym problemie badawczym, które sformułowano w następujący sposób: Czy możliwe jest efektywne zastosowanie bezzałogowych platform w postaci sokołów-robotów, celem odstraszenia ptaków, na użytek służby sokolnika? W artykule przedstawiono w sposób syntetyczny ideę wykorzystania lotów sokołów-robotów nad płytami lotniskowymi. Ich zalety, specyfikę pracy, funkcjonalność oraz rozpowszechnianie tego typu urządzeń na wybranych lotniskach na świecie. Pozwala to także sprecyzować kilka wniosków końcowych i propozycji:

1. Biorąc pod uwagę rozległość działania sokołów-robotów na wielu już lotniskach na świecie, należy zmienić stosowne prawo lotnicze, aby tego typu urządzenia mogły zacząć funkcjonować w naszym kraju.
2. Nasz przemysł zbrojeniowy powinien zacząć produkować tego typu urządzenia. Mamy ku temu stosowne doświadczenia nabyte przy wykonywaniu różnorodnych dronów. Opanowanie odpowiedniej technologii nie powinno nasręczać nam większych kłopotów. Tym samym moglibyśmy stać się wiodącym producentem tych specjalistycznych wyrobów. Dobrym przyczynkiem w tym obszarze jest przepędzanie gawronów i wron za pomocą drona, który wydaje dźwięk drapieżnego ptaka. Jest to już z powodzeniem stosowane od lata 2017 r. w mieście Świdnik.
3. Jeżeli sokoły-roboty wkroczyłyby do pracy na naszych lotniskach, można oczekiwać, że liczba sokołów czy też jastrzębi wykorzystywanych w służbie lotniskowej do odstraszenia ptaków powinna zmaleć o około 100 sztuk. To bardzo duża liczba, biorąc pod uwagę, że na terenie naszego kraju gniazduje na wolności tylko w przybliżeniu kilkadziesiąt par sokołów.
4. Należy oczekiwać, że powoli będzie wzrastać liczba osób, które będą chciały mieć stosowne uprawnienia do pilotowania tego typu urządzeń. Tym samym wzrośnie komercyjne zastosowanie dronów w praktycznym użytkowaniu. Jednocześnie technika będzie wypierać naturalne i dotychczasowe sposoby ochrony lotniskowej.
5. W wyniku ograniczenia pracy sokołów na lotniskach zniwelowane zostaną argumenty dotyczące potrzeby szkolenia ptaków drapieżnych do straszenia latających intruzów na lotniskach. Tym samym dyskusja z ekologami i etykami będzie mniej zażarta, a będzie dotyczyła sposobów zapewnienia bezpieczeństwa lotów w pobliżu lotniska.

Uważamy, że ze względu na dynamiczny rozwój opisywanego tematu, należy bacznie go śledzić. Wszystko wskazuje na to, że jest to tylko kwestią czasu, aby sokoły-roboty zagościły na naszych lotniskach, wspierając pracę ptaków drapieżnych, polegającą na odstraszeniu na tym terenie latających intruzów. Zabezpieczenie operacji lotniczych jest najważniejsze, a jeśli może w tym pomóc choćby częściowo technika, a nie ptak, to trzeba to wspierać.

BIBLIOGRAFIA

- Battistoni Valter, Montemaggiori Alessandro, Iori Paolo. 2008. Beyond falconry between tradition and modernity: a new device for bird strike hazard prevention at airports. In <http://www.montemaggiori.it/Download/Brasilia.pdf>.
- Bird Strike Damage&Windshield Bird Strike Final Report. European Aviation Safety Agency 2009. W <http://www.easa.europa.eu/rulemaking/docs/research/Final%20report%20Bird%20Strike%20Study.pdf>.
- Bogusz Dariusz. 2023. Najnowsze rozwiązania kontroli bezpieczeństwa w porcie lotniczym. W *Porty lotnicze i morskie*, 141-152. Lotnicza Akademia Wojskowa.
- Ćwiklak Janusz. 2010. Zagrożenia i metody ochrony statków powietrznych z ptakami w aspekcie sytuacji ornitologicznej lotniska wojskowego w Dęblinie. Dęblin: Wyższa Szkoła Oficerska Sił Powietrznych.
- Ćwiklak Janusz. 2014. „Zagrożenie bezpieczeństwa lotów na lotnisku w Dęblinie w aspekcie kolizji statków powietrznych z ptakami”. *Prace Naukowe Politechniki Warszawskiej – Transport* 103(38): 35-45.
- Ćwiklak Janusz. 2014. „Założenia projektowe bezzałogowego statku powietrznego wykorzystywanego do odstraszenia ptaków i monitorowania lotniska”. *Logistyka* 3(6): 2819-2831.
- Dobek Patrycja, Nowak Alicja. 2022. Wieloaspektowość wyzwań portów lotniczych. W *Współczesne porty lotnicze*. Dęblin: Lotnicza Akademia Wojskowa.
- Dzik Tomasz, Kiernicki Adam. 2005. „Ptaki – użytkownicy przestrzeni powietrznej (Birds as Users of the Air Space)”. *The Air Force Review* 8: 21-36.
- Filipeczuk Robert, Issel Anna, Gaboń Patryk. 2021. Bezpieczeństwo lotów – praca sokolnika. 02.04.2021. W <https://www.wojsko-polskie.pl/2slt/articles/aktualnosci-w/2021-04-02o-bezpieczenstwo-lotow-praca-sokolnika>.
- Krupka Radoslav. 2000. Collision of the Czech Air Forces Aircraft with birds during 1993-1999. W *Proceedings of International Bird Strike Committee Meeting. IBSC25/WP-SA7*. Amsterdam: 159-168.
- Kustra Marek, Płaczek Janusz, Rurak Adam. 2021. Operator bezzałogowych statków powietrznych zawód w nowoczesnej gospodarce cyfrowej. W *Wykorzystanie dronów i robotów w systemach bezpieczeństwa. Studia interdyscyplinarne*, 9-26. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Lipski Stanisław. 2021. Kierunki rozwoju nowych technologii dla autonomicznych platform bezzałogowych. W *Wykorzystanie dronów i robotów w systemach bezpieczeństwa. Studia interdyscyplinarne*, 49-66. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Nowak Jacek, Osiak Beata. 2018. Ekologia w transporcie lotniczym. W *Bezpieczeństwo portów lotniczych i morskich. Problemy, trendy, przyszłe wyzwania*. Dęblin: Lotnicza Akademia Wojskowa.
- Ogonowski Krzysztof, Nowak Jacek. 2022. Podsystem techniczny ochrony portu lotniczego. W *Współczesne porty lotnicze*. Dęblin: Lotnicza Akademia Wojskowa.
- Płaczek Janusz, Rurak Adam, Kustra Marek. 2020. Unieszkodliwianie działania dronów nad terenem zakazany jako środek tworzący bezpieczeństwo w strefie. W *Wykorzystanie dronów i robotów w systemach bezpieczeństwa. Teoria i praktyka*. Poznań: UAM.

- Ptasia Akademia. Sokoly na Lotnisku Chopina w Warszawie. W <https://ptaki.akcjalkalna.org/spotkania/sokoly-na-lotnisku/>.
- Radio Kraków – Przed hejnałem. 2014. Ptasi patrol na lotnisku. Jak wygląda praca sokolnika? 10.01.2014. W <https://www.radiokrakow.pl/audycje/ptasie-patrole-na-lotnisku-jak-wyglada-praca-sokolnika>.
- Radomyski Adam. 2018. Kształtowanie bezpieczeństwa w portach lotniczych z perspektywy pasażera. W Bezpieczeństwo portów lotniczych i morskich. Problemy, trendy, przyszłe wyzwania, 9-29. Lotnicza Akademia Wojskowa.
- Richardson John W., West Tim. 2000. Serious bird strike accidents to military aircraft: update list and summary. International Bird Strike Committee. IBSC 25/WP-SAI. Amsterdam.
- Skakuj Michał. 2018. Zarządzanie zagrożeniami środowiskowymi w lotnictwie. W Bezpieczeństwo portów lotniczych i morskich. Problemy, trendy, przyszłe wyzwania. Dęblin: Lotnicza Akademia Wojskowa.
- Skóra Julia. 2023. Wybrane aspekty bezpieczeństwa portów lotniczych. W Porty lotnicze i morskie, 189-193. Lotnicza Akademia Wojskowa.
- Warsaw Modlin Airpot. Usługi sokolnicze. W <https://www.modlinairport.pl/lotnisko/uslugi-sokolnicze>.

NOTES ABOUT THE AUTHORS

BRYSIK-BARAN KAROLINA – student of the University College of Applied Sciences in Chełm, where she obtained a bachelor's degree in 2022. Co-author of the article *Geneza hegemoni – implikacja terminu na podstawie Machiavellego oraz analiza hegemoni wybranych państw na przestrzeni wieków* [The genesis of hegemony – the implication of the term based on Machiavelli and the analysis of the hegemonies of selected countries over the centuries] and other articles on security issues. In 2022, she received the title of laureate in the competition for the best bachelor's thesis on geopolitical problems organized by the Polish Geopolitical Society. She conducts research and analyzes in the area of security, with particular emphasis on geopolitics, but also sciences related to broadly understood security. She is particularly interested in the situation in the international arena and relations between superpowers.

ELAK LESZEK – colonel of the Polish Army, professor of social sciences in the discipline of security studies, Vice-Rector for Student Affairs at the War Studies University in Warsaw, head of the Department of Security Sciences at the University College of Applied Sciences in Chełm. Awarded by the Minister of National Defence for teaching achievements in 2017. In 2021, the jury of the prestigious monthly *Polska Zbrojna*, under the honorary patronage of the Minister of National Defence, awarded him “Buzdygan” (military Oscar) for shaping the awareness of the military and civilian environment in the field of national security. He supervised 20 doctors of security studies. He is the author of numerous reviews in the field of security, a participant of scientific teams in development scientific projects and the author and co-author of approximately 120 publications.

HORBOWIEC JAKUB – student of National Security at the University of Siedlce, currently serving as the Vice President of the Security Scientific Club. The author's scientific interests include: sociology, broadly understood ecology, military history, and the history of political systems.

KUSTRA MAREK – Ph.D., academic teacher at the Military University of Aviation in Dęblin, Poland; Ph.D. in the field of social sciences in the discipline of security sciences. Graduate of two Master's studies at Polish Air Force Academy. He is the Head of the Air Transport Safety Department at the Faculty of Aviation Safety. He participated in 17 scientific conferences. Author and co-author of 33 scientific articles and scientific co-editor of 3 monographs. He conducts didactic and research activities in the field of unmanned aerial vehicles (UAV) and aviation safety and security.

KWIATKOWSKI ADAM – retired commander; Ph.D in military sciences; assistant professor at the Department of National Defense, Department of National Security, Pomeranian University in Słupsk. Specialist in state defense. He headed the Department of National Security of the Institute of Security and Management and the Institute of Social Sciences, the Institute of National Defense, the Educational Center for Crisis Management and the Department of Crisis Management. Before being employed at universities, he worked as the Deputy Head of the Department of Crisis Management and Civil Protection in Gdynia, and then as the Administrative Director at the University of Business and Administration in Gdynia. He also created an educational institution specializing in physical protection techniques for people and property, which he managed as a principal. Currently, he deals with military and non-military aspects of national and international security, as well as crisis management, secret services and terrorism. He conducts research on developing a model for combating terrorism in the modern world based on reconciliation dialogue and the concept of preparing civil defense structures to carry out tasks in times of war and peace. Author of the monograph *Udział samorządu wojewódzkiego w kształtowaniu obronności w regionie w latach 1990-2012 (na przykładzie województwa pomorskiego)* [The participation of the provincial government in shaping defense in the region in the years 1990-2012 (on the example of the Pomeranian Voivodeship)].

KWIECIŃSKA MONIKA – Ph.D. in social sciences in the discipline of security studies, assistant professor at the Department of National Security Management at the University College of Applied Sciences in Chełm. Her research interests include: NATO crisis management, geopolitical, sociological and psychological aspects of security and threats.

LISZKOWSKA DOMINIKA – Ph.D. in international relations; assistant professor at the Department of Political Science at the Faculty of Humanities of Koszalin University of Technology; graduate of the Nicolaus Copernicus University in Toruń and Kocaeli University in Izmit (Türkiye); in 2012, a scholarship

holder of the LLP Erasmus program at Ege University in Izmir; and in the years 2013–2018, a scholarship holder of the Turkish government program “Türkiye Scholarships” for foreign PhD students.

MACHNIAK ARKADIUSZ – Ph.D. in humanities; assistant professor at the Institute of Political Sciences of the University of Rzeszów. He conducts research in the field of broadly understood security, with particular emphasis on the phenomenon of terrorism and the activities of secret services.

NAPORA ADRIAN CZESŁAW – Head of the Direction Officers Section and Translator – Senior Translator in the G-3 Operational Division of the 11th “Lubuska” Armoured Cavalry Division. Certified officer of the Armed Forces of the Republic of Poland; doctor of humanities, specializing in military history. He is a graduate of the Military Academy of Land Forces in Wrocław, the Adam Mickiewicz University in Poznań and the War Studies Academy. In his previous military service, he held command positions in armored and motorized infantry subunits and military staff positions in operational cells. His interests include: the history of military thought, the history of warfare, the art of war and geopolitics. So far he has published: *German non-Governmental Organizations Operating For the Abwehr in Poland in the Years 1918-1927*, in: Journal of Science of the Military Academy of Land Forces 48(4) 2016; *Principles and Dilemmas of Disinformation (Deception) on Selected Historical Examples*, in: Journal of Science of the Military University of Land Forces 55(4) 2023; *Niepokorni. Narodowe Siły Zbrojne w walce o utworzenie Katolickiego Państwa Narodu Polskiego w tle działalności politycznej Narodowej Demokracji* [Defiant. National Armed Forces in the Fight for the Creation of the Catholic State of the Polish Nation in the Background of the Political Activities of National Democracy] Żary-Poznań 2023; *Niszczenie sił okrążonych* [Destruction of Encircled Forces], Warsaw 2023.

ORDYNIEC EMILIA – Ph.D. in social sciences in the discipline of security studies; assistant professor at the Department of National Security Management at the University College of Applied Sciences in Chełm. Her research interests include: social security, security of local communities, non-governmental forms and institutions of security, theoretical aspects of security studies.

PLACZEK JANUSZ – assoc. prof., Ph.D., academic teacher at the Military University of Aviation in Dęblin, Poland. He served in the Polish Armed Forces for 30 years (reserve colonel). He specializes in economic and defense issues. Author and co-author of several books, approximately 400 articles and more than 55 published book reviews. Scientific editor of 7 monographs. The head and co-author of several scientific and research works. Supervisor of 16 Ph.D. theses, 188 Master’s theses, 42 Postgraduate theses, 23 Engineer’s theses and 10 Bachelor’s theses). Reviewer of works and scientific achievements.

RURAK ADAM – Ph.D. eng. academic teacher at the Military University of Aviation in Dęblin, Poland; Dean of the Faculty of Aviation Safety. Colonel of the Reserve of the Polish Armed Forces. He specializes in, among others: Air Force related issues and state aviation. Author and co-author of many scientific articles. Scientific co-editor of the monograph series *Air Safety [Bezpieczeństwo powietrzne]*. Scientific supervisor and reviewer of numerous diploma theses.

SŁAWIŃSKI ANDRZEJ – Ph.D. in social sciences in the discipline of security studies. A graduate of the Donetsk Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, the War Studies University in Warsaw and Siedlce University of Natural Sciences and Humanities. The author’s research interests include: international security with a particular emphasis on the region of Central and Eastern Europe. The most important publications: *Polsko-ukraińska współpraca wojskowa po 1991 roku* [Polish-Ukrainian military cooperation after 1991] (monograph, 2022) and *Główne kierunki Polsko-Ukraińskiej współpracy wojskowej po 1991 roku* [The main directions of Polish-Ukrainian military cooperation after 1991] (scientific article, 2020).

STEMPIEŃ MARTA SARA – assistant professor at the Institute of Security Studies, University of Siedlce, Poland. Holds a Ph.D. degree in security sciences. Author of the monographs *Boko Haram. Black Flags Over Nigeria* [in Polish] and *Islamic State: A New Face of Terrorism?* [in Polish]. In the years 2015-2019, the head of the research topic Security Issues in the Region of North Africa and the Middle East, granted as part of a subsidy for conducting scientific research or development work at the University of Siedlce. Currently, her research interests focus on jihadism, terrorism, global jihadist movement, armed conflicts, and security of North Africa and the Middle East.

TARASIUK RENATA – holds Ph.D. degree in humanities, assistant professor at the Institute of Security Studies, University of Siedlce, Poland in the research team: *Theoretical and empirical studies on international security*; scientific interests: security and politics of the Middle East (with particular

emphasis on Israel and Palestine), political extremism in the modern world, security of national, ethnic, and cultural minorities.

WYWIAŁ PRZEMYSŁAW – associate professor of security studies, academic lecturer and head of the Department of National Security at the Institute of Security and Informatics of the University of the National Education Commission in Krakow, expert cooperating with the Government Center for Security, officer of the Polish Army reserve. Selected monographs: *Organizacje proobronne w systemie bezpieczeństwa narodowego Polski* [Pro-defense organizations in the national security system of Poland] and *Wykorzystanie doświadczeń Armii Krajowej w budowie nowoczesnej Obrony Terytorialnej Polski* [Using the experience of the Home Army in building a modern Territorial Defense of Poland]. His research interests include national security strategy, general defense, and contemporary armed conflicts.

ZYGO KAROL – lawyer, assistant professor at the Institute of Security Studies at the University of Siedlce. Director of the Strategy Department of PGE Dystrybucja in Lublin. Member of the Bar Association in Rzeszów. He is the author and co-author of several scientific publications, mainly in the field of medical law and safety. The scientific spectrum of his interests includes criminal and civil liability of healthcare workers, as well as issues related to safety in healthcare.